

III

Europarådets konvention om skydd för
barn mot sexuell exploatering och
sexuella övergrepp

13 Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp

13.1 Inledning

Under åren 2006 och 2007 utarbetades inom Europarådet en konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse), CETS nr. 201. Sverige undertecknade konventionen i samband med att den öppnades för undertecknande den 25 oktober 2007. I vårt uppdrag ingår att analysera frågan om Sveriges tillträde till konventionen och vilka lagändringar som i så fall kan krävas, samt i förekommande fall ge förslag på sådana lagändringar.

Syftet med Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp är att förebygga och bekämpa sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn, att skydda brottsoffrens rättigheter samt att främja nationellt och internationellt samarbete i frågan. Av inledningen till konventionen framgår att medlemsstaterna i Europarådet och övriga som undertecknat konventionen anser att sexuell exploatering av barn, främst barnpornografi och prostitution, samt alla former av sexuella övergrepp mot barn, inklusive handlingar som begås utomlands, förstör barns hälsa och psykosociala utveckling. Vidare uppmärksammas att sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn har fått allvarliga proportioner både på nationell och internationell nivå, framför allt vad gäller barns såväl som förövares ökade användning av informations- och kommunikationsteknik, och att det krävs internationellt

samarbete för att förebygga och bekämpa sådan sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn.

I inledningen erinras om dels den handlingsplan som antogs vid det tredje toppmötet mellan stats- och regeringscheferna i Europarådet (Warszawa den 16–17 maj 2005) och som kräver att åtgärder utvecklas för att stoppa sexuell exploatering av barn, dels olika internationella instrument. De överenskommelser som konventionen särskilt pekar på är Ministerkommitténs rekommendation nr. R(91)11 om sexuellt utnyttjande, pornografi, prostitution och handel med barn och unga och rekommendationen Rec(2001)16 om skydd för barn mot sexuellt utnyttjande samt Europarådets konventioner om Internetrelaterade brott (CETS nr. 185) och bekämpande av handel med människor (CETS nr. 197). Vidare hänvisas bland annat till Europarådets konvention om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (CETS nr. 5), FN:s konvention om barnets rättigheter, i synnerhet artikel 34 i denna, och dess fakultativa protokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi samt EU:s rambeslut (2004/68/RIF) om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi. I kapitel XI i konventionen, Förhållande till andra internationella instrument, framgår av artikel 42 att konventionen inte ska påverka de rättigheter och skyldigheter som har sin grund i bestämmelserna i FN:s konvention om barnets rättigheter och dess fakultativa protokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi. Enligt artikeln är i stället avsikten med konventionen att förbättra det skydd som de instrumenten ger och utveckla och komplettera de normer som de innehåller.

Kommissionen lade den 29 mars 2010 fram ett förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi samt om upphävande av rambeslut 2004/68/RIF; KOM(2010)94 slutlig. Förslaget till direktiv, som alltså ska ersätta 2004 års rambeslut på området, ligger i många delar relativt nära Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp men går i vissa avseenden längre. Förslaget är för närvarande under beredning.

Vi har i samband med vår analys av konventionen samrått med företrädare för olika departement inom Regeringskansliet samt Barnombudsmannen, Brottsoffermyndigheten, Centrum för Andrologi och Sexualmedicin, ECPAT Sverige, Kriminalvården, Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU), Rikskriminalpolisen, Riks-

polisstyrelsen, Socialstyrelsen och Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU).

Två av regeringen beslutade handlingsplaner omfattar områdena sexuell exploatering och sexuella övergrepp riktade mot barn. Regeringen beslutade år 2007 en reviderad *nationell handlingsplan mot sexuell exploatering av barn*.¹ Det är den andra uppdateringen av den handlingsplan mot kommersiell sexuell exploatering av barn, som regeringen antog år 1998. Den första uppdateringen gjordes år 2001. Från och med uppdateringen år 2007 har regeringen valt att rikta handlingsplanen mot alla former av sexuell exploatering av barn och således inte begränsa den till exploatering av kommersiell natur. En deluppföljning av handlingsplanen redovisas i regeringens proposition 2009/10:232 om strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige. En uppföljning av hela planen ska vara klar år 2012.

Den andra handlingsplanen på området är den av regeringen år 2008 beslutade *handlingsplanen mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål*.² Den handlingsplanen omfattar såväl vuxna som barn. Brå har fått till uppgift att följa upp och utvärdera den handlingsplanen. En första uppföljning presenteras i Brå-rapporten 2010:5. Handlingsplanerna syftar till att följa upp och redovisa pågående insatser inom respektive område, identifiera brister och stärka det förebyggande arbetet, höja kvaliteten och effektiviteten i rättsväsendet, öka samverkan samt öka kunskapen.

13.2 Konventionens innehåll i korthet

Konventionen innehåller 50 artiklar, uppdelade i 13 kapitel. Artiklarna är av olika karaktär. En del utgör målsättningsstadganden medan andra ställer krav på att staterna – på ett flertal rättsområden – ska anpassa sin lagstiftning eller vidta andra åtgärder. Således ställs bland annat krav på förebyggande åtgärder, åtgärder om hjälp till och skydd för brottsoffer samt omfattas frågor om behandling av sexualbrottsförövare, materiell straffrätt och olika processrättsliga regler.

Med anledning av konventionen antog Europarådets Ministerkommitté den 12 juli 2007 en s.k. förklaranderapport, Explanatory Report to the Council of Europe Convention on the Protection of

---

¹ Socialdepartementet, Informationsmaterial S2008:002.

² Regeringens skrivelse 2007/08:167.

Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. Rapporten är vägledande i frågan om tolkningen av konventionen.

I det följande ges en översiktlig beskrivning av konventionens innehåll. Konventionen finns i sin helhet i bilagorna 5 och 6.

Kapitel I – Syfte, icke-diskrimineringsprincipen och definitioner

I det inledande kapitlet anges i *artikel 1* syftet med konventionen och i *artikel 2* den icke-diskrimineringsprincip som ska gälla när parterna tillämpar bestämmelserna i konventionen. *Artikel 3* innehåller definitioner av begrepp som används i konventionen. Således avses till exempel med ”barn” i konventionen varje person under 18 år.

Kapitel II – Förebyggande åtgärder

I *artikel 4* anges som principer gällande förebyggande åtgärder att varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att förebygga alla former av sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn och för att skydda barn.

Artikel 5 behandlar frågan om ökande av medvetenheten hos personer som har kontakt med barn i sitt arbete samt frågorna om utbildning och rekrytering av sådana personer. I *artikel 6* stadgas om utbildning för barn gällande riskerna för sexuell exploatering och sexuella övergrepp och hur de kan skydda sig själva.

I *artikel 7* stadgas att staterna ska säkerställa att personer som befäras att de kan komma att begå något av de brott som föreskrivs i konventionen, där så är lämpligt, får tillgång till effektiva program eller åtgärder som syftar till att utvärdera och förebygga riskerna för att brott begås.

Artikel 8 beskriver förebyggande åtgärder som parterna ska vidta riktade till allmänheten medan det i *artikel 9* stadgas om att uppmuntra barn, den privata sektorn, medierna och det civila samhället i övrigt i arbetet mot sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn.

Kapitel III – Sakkunniga myndigheter och samordnande organ

I *artikel 10* föreskrivs om åtgärder som parterna är skyldiga att vidta för att säkerställa dels samordning mellan ansvariga myndigheter, dels uppmuntra samarbete mellan myndigheter, det civila samhället och den privata sektorn. Vidare anges att oberoende organ ska etableras eller utses och ansvara för att främja och skydda barns rättigheter samt att parterna har ett ansvar för inhämtande av statistikuppgifter.

Kapitel IV – Skyddsåtgärder och hjälp till brottsoffer

Artikel 11 innehåller principer gällande stöd för brottsoffer, deras anhöriga och personer som har ansvar för deras vård. I *artikel 12* behandlas frågor kring anmälan om misstanke om sexuell exploatering eller sexuella övergrepp, bland annat en skyldighet för parterna att säkerställa att sekretessbestämmelser inte utgör hinder mot anmälan.

Artikel 13 behandlar frågan om hjälptelefon för personer som behöver stöd och föreskriver att varje part ska vidta alla nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att uppmuntra och stödja inrättande av informationstjänster, som till exempel telefon- eller internetrådgivning för att kunna ge råd till den som söker stöd.

Artikel 14 innehåller bestämmelser om hjälp till brottsoffer och personer som står ett offer nära.

Kapitel V – Förebyggande eller behandlande program eller åtgärder

Artikel 15 innehåller allmänna principer gällande förebyggande eller behandlande program eller åtgärder riktade till förövare av brott som har fastställts i konventionen. Även frågan om bedömning av återfallsrisk hos förövare behandlas i artikeln.

I *artikel 16* talas om parternas närmare åliggande vad gäller förebyggande eller behandlande program eller åtgärder för förövare eller misstänkta förövare. Genom *artikel 17* åläggs parterna att säkerställa att förövare eller misstänkta förövare för vilka sådana program eller åtgärder har föreslagits har fått fullständig information om skälen för förslaget och att de samtycker till programmet eller åtgärden med full kännedom om omständigheterna. Vidare föreskrivs att personer som fått förslag om förebyggande eller behandlande program eller åtgär-

der ska få avböja dessa och i fråga om dömda personer ska de göras medvetna om vilka konsekvenser ett avböjande eventuellt kan få.

Kapitel VI – Materiell straffrätt

Artiklarna 18–24 innehåller bestämmelser om kriminalisering av gärningar. *Artikel 18* behandlar därvid kriminalisering av sexuella handlingar med barn, *artikel 19* brott som avser barnprostitution, *artikel 20* brott som avser barnpornografiskt material och *artikel 21* brott som har anknytning till ett barns deltagande i pornografiska föreställningar. I *artikel 22* behandlas frågan om kriminalisering av handlingar som gäller ett barns bevitnande av sexuella övergrepp eller sexuella handlingar. Genom artikeln åläggs parterna att vidta alla nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att straffbelägga förorsakande, i sexuellt syfte, att ett barn som inte uppnått åldern för sexuell självbestämmanderätt bevitnar sexuella övergrepp eller sexuella handlingar. Enligt artikeln ska även gärningar där barnet inte deltar själv straffbeläggas. *Artikel 23* gäller kriminalisering av kontaktsökning med barn i sexuella syften, s.k. grooming. I *artikel 24* stadgas om kriminalisering av medhjälp och försök till de brott som föreskrivs i konventionen. I samtliga dessa bestämmelser är det en förutsättning för straffbarhet att gärningen har begåtts uppsåtligen.

Artikel 25 innehåller bestämmelser om jurisdiktion.

I *artikel 26* regleras frågan om juridiska personers ansvar. I artikeln föreskrivs att ett sådant ansvar, som kan vara straffrättsligt, civilrättsligt eller administrativt, inte ska påverka det straffrättsliga ansvaret för de fysiska personer som har begått brottet.

Artikel 27 innehåller bestämmelser om påföljder och åtgärder. Således ska varje part säkerställa att de brott som föreskrivs i konventionen beläggs med effektiva, proportionella och avskräckande sanktioner med hänsyn till deras svårhetsgrad. Parterna åläggs även att vidta andra åtgärder så som att möjliggöra beslag och förverkande.

I *artikel 28* räknas de omständigheter upp som – såtillvida de inte redan utgör en del av brottsrekvisiten – ska beaktas som försvårande omständigheter när påföljd eller annan rättsverkan ska bestämmas för brott enligt konventionen.

I *artikel 29* föreskrivs att parterna ska vidta alla nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att skapa möjlighet att beakta lagakraftvunna domar som meddelats av en annan part och

som avser brott som föreskrivs i denna konvention när påföljden ska bestämmas.

Kapitel VII – Utredning, åtal och processrätt

Artikel 30 innehåller principer kring utredning, åtal och processrätt. I *artikel 31* stadgas om allmänna skyddsåtgärder riktade till brottsoffer. *Artikel 32* föreskriver att parterna ska säkerställa att utredning eller åtal av brott som föreskrivs i konventionen inte ska vara beroende av brottsoffrets anmälan eller anklagelse och att förfarandet kan fortsätta även om brottsoffret tagit tillbaka sin berättelse. *Artikel 33* handlar om preskriptionstider.

Artikel 34 innehåller bestämmelser om brottsutredningar. Bland annat ska parterna säkerställa att personer, enheter eller organ som leder utredningar är specialiserade på att bekämpa sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn eller att personerna är utbildade för detta ändamål. I *artikel 35* föreskrivs vilken skyldighet parterna har angående förhör med barn i fråga om bland annat tidpunkt för förhör och formerna för detta.

Artikel 36 gäller brottmålsprocessen. Genom bestämmelsen åläggs parterna att säkerställa att det för alla personer som deltar i förhandlingarna, men särskilt för domare, åklagare och advokater, finns tillgängligt utbildning om barns rättigheter och sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn. Vidare förpliktas parterna att säkerställa att domaren har en rätt att besluta om förhandling inom stängda dörrar samt att brottsoffret med användning av lämplig kommunikationsteknik får förhöras i rättsalen utan att vara närvarande personligen.

Kapitel VIII – Registrering och lagring av data

Artikel 37 behandlar frågan om registrering och lagring av nationella data om dömda sexualbrottslingar samt informationsutbyte mellan parterna.

Kapitel IX – Internationellt samarbete

Artikel 38 innehåller allmänna principer och åtgärder gällande internationellt samarbete.

Kapitel X – Övervakningsmekanism

Kapitlet innehåller bestämmelser om övervakningen av genomförandet av konventionen. Övervakningen ska utföras av det genom konventionen särskilt utsedda organet *partskommittén*. I *artiklarna 39* och *40* regleras vilken sammansättning partskommittén ska ha samt formerna för dess arbete. Av *artikel 41* följer vilka närmare uppgifter partskommittén har.

Kapitel XI – Förhållande till andra internationella instrument

Av *artikel 42* följer att konventionen inte ska påverka de rättigheter och skyldigheter som har sin grund i bestämmelserna i Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter och dess fakultativa protokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi. *Artikel 43* reglerar konventionens förhållande till andra internationella instrument än de som avses i artikel 42.

Kapitel XII – Ändringar i konventionen

I *artikel 44* anges ordningen för genomförande av ändringar i konventionen.

Kapitel XIII – Slutbestämmelser

I det avslutande kapitlet finns ett antal bestämmelser av formell karaktär. I *artikel 45* regleras frågan om undertecknande och ikraftträdande av konventionen. I *artikel 46* föreskrivs ordningen för hur stat som inte är medlem i Europarådet och som inte har deltagit i utarbetandet av konventionen kan ansluta sig till den. *Artikel 47* reglerar den territoriella tillämpningen av konventionen i staterna. *Artikel 48* gäller förbehåll. Där föreskrivs dels att med undantag av uttryckligen angivna förbehåll får inga förbehåll lämnas beträffande bestämmelser i denna konvention, dels att ett lämnat förbehåll kan återkallas när som helst. Rätten till uppsägning av konventionen behandlas i *artikel 49*. I *artikel 50* regleras frågan vilka underrättelser som ska göras från Europarådets sida gällande konventionens räckvidd, till exempel underrättelse om en stats undertecknande av konventionen.

13.3 Lagstiftningsbehovet i anledning av tillträde till Europarådets konvention

I det följande presenterar vi vår analys i frågan om Sveriges tillträde till Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Vid genomgången av konventionen, artikel för artikel, diskuterar vi om lagändringar kan krävas vid tillträde till denna. I de fall där vi anser att lagändringar krävs ger vi också förslag på sådana. I avsnitt 13.3.34 ger vi en sammanfattande analys av frågan om Sveriges tillträde till konventionen.

Bestämmelserna i kapitel I, om syfte med konventionen, icke-diskrimineringsprincipen samt definitioner, liksom bestämmelserna i kapitel X–XIII, vilka gäller konventionens övervakningsmekanism, konventionens förhållande till andra internationella instrument, ändringar i konventionen och slutbestämmelser, är av sådan generell karaktär att de inte närmare berörs i vår genomgång av konventionen. I sammanhanget bör dock understrykas att det är vår uppfattning att dessa bestämmelser, vid ett svenskt tillträde till konventionen, inte föranleder något behov av lagändringar.

13.3.1 Principer gällande förebyggande åtgärder

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller principer angående förebyggande åtgärder.

Artikel 4 innehåller principer gällande förebyggande åtgärder. Enligt artikeln ska varje part vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att förebygga alla former av sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn och för att skydda barn. Kraven i artikeln motsvarar i princip vad som gäller enligt artikel 34 i FN:s konvention om barnets rättigheter. Enligt den bestämmelsen ska konventionsstaterna skydda barn mot alla former av sexuell exploatering och sexuella övergrepp och staterna ska vidta alla lämpliga åtgärder, såväl nationellt som internationellt, för att förhindra att barn tvingas till "olagliga" sexuella handlingar eller utnyttjas i prostitution eller i pornografi.

Artikel 4 har karaktär av en målsättningsbestämmelse. Den innehåller således inte något krav på att den nationella lagstiftningen ska

ha ett visst innehåll för att en part ska uppfylla kraven i den. I regeringens handlingsplan mot sexuell exploatering anges vilka förebyggande åtgärder som genomförts på området och vilka nya sådana åtgärder som regeringen avser att initiera. Av handlingsplanen följer att regeringen har som ambition att fortsätta att regelbundet följa upp denna. En uppföljning av åtgärderna i handlingsplanen finns i regeringens proposition 2009/10:232 om strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige. Enligt vår bedömning föreligger det inte något hinder för Sverige att tillträda konventionen i denna del.

13.3.2 Rekrytering, utbildning och ökande av medvetenheten hos personer som har kontakt med barn i sitt arbete

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller rekrytering, utbildning och ökande av medvetenheten hos personer som har kontakt med barn i sitt arbete.

I *artikel 5.1* ställs upp krav på att parterna ska vidta lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att öka medvetenheten om skydd för barn och barns rättigheter hos personer som har regelbundna kontakter med barn i sitt arbete. Genom *artikel 5.2* åläggs parterna att genom lagstiftning eller på annat sätt säkerställa att personerna i punkten 1 har tillräckliga kunskaper om sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn, om medlen för att identifiera dem och om möjligheten att anmäla misstanke om sexuell exploatering eller sexuellt övergrepp. Bestämmelserna har karaktär av målsättningsbestämmelser.

Av regeringens nationella handlingsplan mot sexuell exploatering av barn framgår att förmedling av kunskap till olika yrkesgrupper och särskilda utbildningsinsatser på området är en högt prioriterad fråga inom statsmakten. Även regeringens handlingsplan från år 2009 mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål behandlar saken. Socialstyrelsen och Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete arbetar kontinuerligt med frågor kring kunskapsförmedling och dessa frågor tas med däri.

I handlingsplanen mot prostitution och människohandel har Socialstyrelsen getts det särskilda uppdraget att ta fram ett metodmaterial riktat till personal inom bl.a. hälso- och sjukvården, social-

tjänsten, skyddade boenden och på ungdomsmottagningar. Syftet med uppdraget är att höja kompetensen avseende problematiken kring personer som befinner sig i prostitution. Uppdraget ska redovisas senast den 1 mars 2011.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset har genom särskilda regeringsuppdrag åren 2004–2008 stått för en kunskapsförmedling kring sexuell exploatering av barn och ungdomar bl.a. till olika yrkesgrupper. Stiftelsen har i det arbetet tagit fram en förkortad version av betänkandet SOU 2004:71, Sexuell exploatering av barn i Sverige.

Regeringen har under åren 2006–2009 gett ekonomiskt stöd till uppbyggnaden av Barnrättsakademien vid Örebro universitet. Universitetet kommer att fortsätta verksamheten vid Barnrättsakademien. Den har till syfte att stimulera till ökad kunskap bland olika yrkesgrupper om barnets rättigheter och barnkonventionens tillämpning.

Ungdomsstyrelsen fick hösten 2008 ett uppdrag av regeringen att öka kunskapen om sexuell exploatering av barn och unga på Internet.³ Uppdraget ska vara genomfört senast den 31 december 2010. Ungdomsstyrelsen ska enligt uppdraget genomföra en studie kring sexuell exploatering av barn och ungdomar. Vidare ska Ungdomsstyrelsen bl.a. ta fram ett metodmaterial som kan användas av lärare och andra aktörer som arbetar med personer i åldern 13–25 år samt ta fram utbildningar som riktar sig till personal som arbetar med barn och ungdomar och som har en samordnande och utvecklande roll för fritidsverksamhet, skola och andra relevanta kommunala verksamheter. Utbildningarna påbörjades våren 2010.

Här kan också nämnas de särskilda jämställdhetsinsatser i skolan som Skolverket ansvarar för och där personal i skolan ska ges fortbildning i frågor om bl.a. sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Se mer om detta under artikel 6.

Vidare anordnas det inom rättsväsendet utbildningar i frågor om övergrepp mot barn där målsättningen är bl.a. ökade kunskaper hos personal vars arbete berör barn. Brottsoffermyndigheten har åren 2007–2009 haft ett särskilt regeringsuppdrag att utforma och att i samråd med berörda myndigheter genomföra ett utbildningsprogram för ett förbättrat bemötande av sexualbrottsoffer.

Förutom personer med rätt till myndighetsutövning omfattar artikel 5 även personer som har regelbundna kontakter med barn inom områden som hör ihop med idrott, kultur och fritidsaktiviteter. Att reglera dessa områden med lagar och andra föreskrifter är främmande

---

³ Regeringens beslut den 11 september 2008 (IJ 2008/1824/UF).

för svensk normgivningstradition. I stället är rörelser inom dessa områden av tradition fria och självständiga i förhållande till svenska staten. Här ska dock nämnas att det förekommer i andra länder, t.ex. i Frankrike, att staten i lag ställer upp detaljerade villkor av olika slag för t.ex. idrottsrörelsen. I Sverige utförs dock andra åtgärder med inriktning på självreglering av dessa områden, varav vissa har anknytning till de krav som ställs upp i artikel 5. Ett exempel är att staten villkorar rätten till statsbidrag.

Det är ett viktigt syfte med statens idrottspolitik att främja en aktiv livsstil, god hälsa och sunda vanor hos alla medborgare. Ett annat övergripande syfte är att alla människor ska ha lika förutsättningar att delta i idrottsaktiviteter samt att verksamheten ska främja integration, jämställdhet och god etik. En utgångspunkt är att all verksamhet inom barn- och ungdomsidrotten som får statliga bidrag bör vara förenlig med FN:s konvention om barnets rättigheter. Riksdagen beslöt år 2009 att utöka statens mål och syften med bidraget till idrotten på så sätt, att statsbidraget för barn och ungdomar ska lämnas till verksamhet som bedrivs ur ett barnrättsperspektiv. Det har i det sammanhanget uttalats att idrottsrörelsen bör utarbeta riktlinjer för hur denna satsning ska utformas utifrån de mål och syften som regeringen och riksdagen beslutar. De ansvariga inom idrotten på olika nivåer ska därvid ha kunskap om barnkonventionens innehåll och förståelse för dess tillämpning så att de kan omsätta barnrättsperspektivet i sina egna verksamheter.⁴

Vidare kommer den kunskapsinsamling som olika myndigheter utför genom statens försorg också de ideella organisationerna till del och bidrar till att uppmuntra medvetenheten samt höja kunskapsnivån beträffande sexuell exploatering och sexuella övergrepp. T.ex. anges i det nämnda uppdraget till Ungdomsstyrelsen gällande sexuell exploatering att det metodmaterial som ska utarbetas även ska kunna användas av andra än skolans personal. Ungdomsstyrelsens uppdrag innebär också att särskilt anordna en utbildningsinsats som riktar sig till företrädare för landets tjejjourer och liknande organisationer som vänder sig till killar.

Enligt vår bedömning uppfyller Sverige de krav som ställs upp i *artikel 5.1–2*.

I *artikel 5.3* ställs upp krav på att parterna ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att personer som dömts för sexuell exploatering av eller sexuellt övergrepp

---

⁴ Se prop. 2008/09:126 s. 23 ff., bet. 2008/09:KrU8, rskr. 2008/09:243.

mot barn inte får tillträde till yrken vars utövanden innebär regelbundna kontakter med barn. Enligt lagen (2000:873) om registerkontroll av personal inom förskoleverksamhet, skola och skolbarnomsorg ska den som erbjuds anställning inom förskola, skola och skolbarnomsorg, där verksamheten bedrivs av det allmänna eller av en enskild fysisk eller juridisk person, lämna ett utdrag ur polisens belastningsregister till den som erbjuder anställningen. Genom en lagändring som trädde i kraft den 1 april 2008 har personkretsen som omfattas av lagen utvidgats. Lagen omfattar numera även den som erbjuds eller tilldelas arbete inom berörd verksamhet under omständigheter som liknar dem som förekommer i ett anställningsförhållande inom verksamheten. Exempel på personer i denna utvidgade krets är de som arbetar med upphandlade tjänster som städning, fastighetsskötsel och skolskjuts. Vidare omfattar lagen numera även lärarstudenter och vuxenstuderande som deltar i praktik samt personer som deltar i ett arbetsmarknadspolitiskt program inom berörda verksamheter.

I samband med beredningen av den nämnda lagändringen övervägdes om ytterligare kategorier av vuxna som befinner sig i de berörda verksamheterna ska omfattas av registerkontroll. Bland annat framfördes synpunkten att personliga assistenter, färdtjänstchaufförer och busschaufförer i linjetrafik samt föräldrar i föräldrakooperativa förskolor borde omfattas. Regeringen fann dock att den avgränsning som lades fram i propositionen var väl avvägd.⁵ Beträffande frågan om lämplighetsprövning av personliga assistenter fann regeringen den i och för sig vara angelägen, men anförde i propositionen att frågan får lösas i ett annat sammanhang (se nedan). Andra skäl för att avstå från en ytterligare utvidgning var enligt regeringen att en sådan registerkontroll var svår genomförbar beträffande färdtjänstchaufförer och busschaufförer i linjetrafik. Vidare anfördes att hänsynen till den vuxnes integritet väger så tungt att registerkontroll inte bör ske när det handlar om vuxnas deltagande i verksamheter där deras egna barn vistas.

Enligt lagen (2007:171) om registerkontroll av personal vid sådana hem för vård eller boende som tar emot barn gäller att den som erbjuds en anställning, uppdrag, praktiktjänstgöring eller liknande vid ett sådant hem, under omständigheter liknande dem som förekommer vid en anställning inom verksamheten, ska lämna utdrag

---

⁵ Prop. 2007/08:28 s. 13 f.

ur belastningsregistret och misstankeregistret till den som erbjuder anställningen.

Frågan om registerkontroll av personliga assistenter har beretts särskilt. Våren 2010 beslutade riksdagen om en ny lag om registerkontroll av personal som utför vissa stöd- och serviceinsatser åt barn med funktionsnedsättning, SFS 2010:479. Lagen, som träder i kraft den 1 januari 2011 innebär att den som bedriver verksamhet enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade och utför insatser åt barn inte ska få anställa någon i verksamheten om inte utdrag ur belastningsregister har kontrollerats. Kontrollen ska också avse den som, utan att det innebär anställning, erbjuds uppdrag, praktiktjänstgöring eller liknande inom sådan verksamhet. Skyldigheten att kontrollera utdrag ur belastningsregister ska inte gälla sådan personal som inte kommer att delta direkt i arbetet med stöd- och serviceinsatser eller vid anställning av en förälder som utför insatser åt sitt barn.⁶

I SOU 2008:117 föreslog Patientsäkerhetsutredningen att en obligatorisk registerkontroll införs vid anställningsförfarandet för personal inom hälso- och sjukvården samt personer som erbjuds att utföra motsvarande arbete som uppdragstagare, liksom personal som hyrs in från bemanningsföretag. Regeringen har beslutat att inte följa utredningens förslag om registerkontroll vid anställning men har aviserat att Socialstyrelsen ska få tillgång till vissa uppgifter ur belastningsregistret vid prövning av enskildas ansökan om legitimation m.m.⁷

En företrädare för Barnombudsmannen har anfört att det för att uppfylla kraven i konventionen inte är tillräckligt att en registerkontroll sker utan att lagen måste innehålla ett direkt förbud mot att anställa en person som har dömts för något av de aktuella brotten. Synpunkten är berättigad eftersom registerkontrollen inte är någon garanti mot anställning. Dock är det vår bedömning att Sverige i princip uppfyller kraven i konventionen. Vi gör den bedömningen mot bakgrund av att artikel 5.3 hänvisar till den nationella rätten och därmed ger staterna möjlighet att uppfylla kraven i enlighet med nationella traditioner.⁸ Utformningen av de svenska reglerna på området har sin grund i den svenska arbetsrättens tradition. Regleringen av registerkontroll utgör en inskränkning av principen

---

⁶ Prop. 2009/10:176, bet. 2009/10:SoU21, rskr. 2009/10:300.

⁷ Se prop. 2009/10:210.

⁸ Se även förklaranderapporten, Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report art. 57.

av arbetsgivarens fria anställningsrätt. Att lagstifta om yrkesförbud vore enligt vår mening inte en lämplig väg att gå mot bakgrund av dels den arbetsrättsliga traditionen, dels med beaktande av möjligheterna till en förövarens rehabilitering och återanpassning i samhället. Inget har framkommit som ger anledning att misstänka att arbetsgivare i dag inte fattar ett ansvarsfullt beslut, i enlighet med konventionens krav, om det har framkommit att en person som erbjudits anställning har dömts för sexualbrott mot barn.

Vi anser således att *artikeln 5.3* inte föranleder några lagändringar. Vad gäller avgränsningen av vilka yrkeskategorier som ska omfattas av en reglering gällande registerkontroll överlämnar konventionen åt staterna att göra den bedömningen i enlighet med den nationella rätten. Den bedömningen måste präglas av en avvägning mellan å ena sidan intresset att minska riskerna för övergrepp och å andra sidan skyddet för den personliga integriteten. Även om vi anser att den nuvarande avgränsningen av yrkeskategorier är tillräcklig för att uppfylla konventionens krav kan det enligt vår mening ändå finnas skäl att överväga en ytterligare utvidgning av de kategorier av yrkesutövare som omfattas av en registerkontroll, t.ex. till färdtjänstchaufförer. Inom ramen för vårt utredningsuppdrag har vi inte haft möjlighet att utreda den frågan närmare. I sammanhanget ska nämnas att det i den allmänna debatten, bl.a. från Riksidrottsförbundet, har framförts att det bör ske en registerkontroll av personer som i den ideella sektorn, t.ex. i idrottsföreningar, arbetar med barn. Vi anser dock inte att det finns skäl att lagstifta om en sådan registerkontroll. Ett skäl emot en sådan reglering är att den riskerar att skapa en känsla av falsk säkerhet. De flesta av de personer som döms för sexuella övergrepp har inte dömts tidigare. Dessutom ser vi svårigheter i att praktiskt genomföra en sådan kontroll mot bakgrund av den stora variation som finns i föreningars och andra ideella organisationers storlek och hur de fördelar sina ledaruppdrag. I mindre föreningar är det t.ex. inte ovanligt att ledaruppdragen fördelas ad hoc och bland föräldrar till deltagande barn. Ett annat skäl emot en sådan reglering som vi vill nämna är att en registerkontroll innebär en inte obetydlig administrativ börda för organisationerna. Förebyggande arbete på området sker enligt vår mening bäst genom att de ideella organisationerna systematiskt arbetar med att höja medvetenheten och kunskapsnivån i organisationerna i fråga om sexuell exploatering och sexuella övergrepp mot barn (jfr punkterna 1 och 2 ovan).

13.3.3 Förebyggande utbildning för barn

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller förebyggande utbildning för barn.

Artikel 6 gäller förebyggande utbildning för barn. Där sägs att varje part ska vidta alla nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att barn, under grundskoletiden och i gymnasiet, får information anpassad till deras fortlöpande utveckling. Denna information, som tillhandahålls i samarbete med föräldrarna där så är lämpligt, ska ges i samband med mer allmän information om sexualitet och ska särskilt uppmärksamma riskfyllda situationer, i synnerhet dem som innefattar användningen av ny informations- och kommunikationsteknik.

Av nationella styrdokument för skolan följer att verksamheten i skolan ska utformas i överensstämmelse med grundläggande och demokratiska värderingar och att var och en som arbetar i skolan ska främja aktningen för varje människas egenvärde.⁹ I kursplanerna för de samhällsorienterande ämnena ingår bl.a. att diskutera och reflektera över begrepp som identitet, sexualitet, kärlek och jämställdhet.¹⁰ Inom kunskapsområdet behandlas också samlevnad och relationer, människosyn och språkbruk så att möjligheten att diskutera värdefrågor i detta sammanhang utnyttjas. Svensk lagstiftning om grundläggande fri- och rättigheter samt internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter, såsom FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och Barnkonventionen, ska uppmärksammas och ligga till grund för eftertanke och reflektion om gemenskap i nationellt och globalt perspektiv.

Sex- och samlevnadsundervisningen är ett kunskapsövergripande ämne som ingår i kursplanerna för samhällsorienterande ämnen och biologi. Undervisningen ska ge goda kunskaper om sexuell och reproduktiv hälsa samt ge möjlighet till diskussion om attityder, normer och värderingar när det gäller till exempel användningen av preventivmedel, sexuellt överförbara sjukdomar, könsroller, könsidentitet och sexuell integritet. Att information om riskerna för sexuell exploatering och sexuella övergrepp ska ske i undervisningen finns visserligen inte särskilt utpekade i styrdokumentet. Trots det är det vår

⁹ Skollagen (1985:1100), läroplaner och kursplaner. Se särskilt Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94), Skolverket.

¹⁰ Övergripande kursplan för samhällsorienterande ämnen (SKOLFS: 2000:135), Skolverket.

bedömning att Sverige uppfyller konventionen i denna del eftersom information av detta slag ligger väl inom ramen för skolans värdegrund och då särskilt kunskapsområdena för de samhällsorienterande ämnena samt de mål som sex- och samlevnadsundervisningen har. Till dessa åtgärder kan läggas att det genom olika regeringsbeslut sker särskilda statliga satsningar med anknytning till information till barn om riskerna med sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Exempel på satsningar som kan lyftas fram är de följande.

Den statliga kommittén Medierådet har sedan år 2002 drivit EU-projektet *SAFT* (Safety Awareness, Facts and Tools) och *Det unga Internet* som båda syftar till en säkrare användning av Internet bland unga. I arbetet med *Det unga Internet* har de genomfört konferenser och seminarier runt om i landet som riktade sig till yrkesgrupper som arbetar med barn och ungdomar för att ge stöd och inspiration till undervisning och diskussioner kring hur Internet och andra medier används och bör användas. Medierådet har också spridit EU-kommissionens handlingsprogram *Safer Internet Programme*. Kampanjen riktade sig främst till lärare, förskollärare, skolpersonal, fritidsledare och andra som arbetar med barn och ungdomar.

År 2008 gav regeringen Myndigheten för skolutveckling i uppdrag att planera och genomföra insatser i syfte att främja jämställdhet i grundskolan och motsvarande skolformer, gymnasieskolan och vuxenutbildningen.¹¹ Den myndigheten har nu lagts ner och det är Skolverket som i stället ansvarar för uppgiften. I uppdraget ingår att erbjuda personal i grund- och gymnasieskolan fortbildning om bl.a. sex- och samlevnadsundervisning. Utgångspunkten för de insatserna ska vara varje flickas och pojkes rätt till kroppslig och sexuell integritet med respekt för varje människas egenvärde. Fortbildningen ska ge kunskap om hur sådana komplexa frågeställningar såsom sexuellt utnyttjande, sexuellt våld och sexuell exploatering (innefattande sådan exploatering som sker i (nya) digitala medier), könsstämpning samt hedersrelaterat våld och förtryck, kan diskuteras med elever ur ett jämställdhets- och rättighetsperspektiv. Uppdraget ska slutrapporteras senast den 31 december 2010.

Ungdomsstyrelsen har som tidigare nämnts fått i uppdrag att utifrån resultatet av den forskningsstudie gällande ungas erfarenhet av sexuell exponering och exploatering på Internet som blev klar hösten 2009 ta fram ett metodmaterial som bl.a. ska användas av

---

¹¹ Regeringens beslut den 12 juni 2006 (U2006/9049/S).

lärare i högstadie- och gymnasieskolor. Uppdraget ska vara genomfört senast i december 2010.

Vidare har Skolverket fått i uppdrag av regeringen att under åren 2009–2011 genomföra särskilda insatser som främjar, stärker och sprider kunskap om skolans värdegrund.¹²

13.3.4 Förebyggande program eller åtgärder

Bedömning och förslag: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller förebyggande program eller åtgärder. Vi konstaterar att ett behov att förbättra statens insatser på området finns. Vidare föreslår vi att en nationell hjälptelefonlinje för förövare bör utredas.

Artikel 7 är en målsättningsbestämmelse. I den talas om parternas generella åliggande att säkerställa att personer som befarar att de kan komma att begå något av de brott som fastställs i konventionen får tillgång till brottsförebyggande program eller åtgärder. Bestämmelsen omfattar såväl personer som inte har begått något sådant brott som personer som gjort det men inte blivit föremål för straffrättsligt förfarande. I artiklarna 15–17 behandlas förebyggande eller behandlande program eller åtgärder som specifikt riktar sig till personer som är föremål för straffrättsliga förfaranden eller som har dömts.

Socialtjänsten och hälso- och sjukvården har ett ansvar på området, se avsnitt 13.3.12 angående en allmän beskrivning av tillgänglig behandling för personer som riskerar att begå eller har begått sexualbrott mot barn. En särskild insats på området som vi här vill lyfta fram är att socialtjänsten i vissa kommuner sedan ett tiotal år bedriver s.k. KAST-grupper (grupper för köpare av sexuella tjänster i Stockholm, Göteborg och Malmö) för att motivera och assistera potentiella och aktiva sexköpare att ändra sitt beteende genom samtal, rådgivning och terapi. Vidare tillhandahålls brottsförebyggande program eller åtgärder för personer som riskerar att begå (eller har begått) sexualbrott mot barn inom ramen för verksamheten vid Centrum för Andrologi och Sexualmedicin, Karolinska Universitetssjukhuset. Verksamheten vid Centrum för Andrologi och Sexualmedicin är specialiserad för manlig medicin och har det övergripande syftet att förebygga sexuell och reproduktiv ohälsa och sexuellt våld

¹² Regeringsbeslut den 29 april 2009 (U2009/2848/S).

genom att bedriva högkvalitativ diagnostik, behandling, forskning, utveckling och undervisning. Verksamheten tar emot patienter från hela landet efter remiss.

Genom det särskilda regeringsuppdrag som beskrivs i avsnitt 13.3.12 kommer en redovisning att ske av Socialstyrelsen i slutet av året av vilka tillgängliga insatser som finns för personer som begått eller riskerar att begå sexuella övergrepp mot barn, och den geografiska omfattningen av dessa. Tyngdpunkten i kartläggningen ska enligt uppdraget läggas på vilka insatser som finns tillgängliga för personer som inte är föremål för åtgärder inom ramen för t.ex. kriminalvård eller sluten ungdomsvård.

Som vi anger i avsnitt 13.3.12 ser vi brister i möjligheten för personer som riskerar att begå sexualbrott att få adekvat behandling. Vår bedömning är dock att dessa brister inte är sådana att det föreligger hinder för Sverige att tillträda konventionen. Vi kan konstatera att ett arbete pågår inom Regeringskansliet med att åstadkomma en förbättring på området, vilket är tillfredsställande.

Här ska även nämnas att det i debatten har förts fram förslag, bl.a. från företrädare från RFSU och Centrum för Våldsprevention, om en nationell hjälptelefonlinje (Helpline) dit personer som upplever att de är i riskzonen för att begå övergrepp kan ringa. Förslaget har inte genomförts och inte heller utretts närmare inom Regeringskansliet.

En hjälptelefonlinje för förövare finns i Tyskland. Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) driver Kvinnofridslinjen, en nationell stödtelefon för personer (och deras anhöriga) som utsatts för hot, våld eller sexuella övergrepp. NCK har övervägt behovet av en stödtelefon som riktar sig till presumtiva sexualbrottsförövare men funnit att underlaget i Sverige torde vara för litet. RFSU har gjort en annan bedömning och funnit att ett tillräckligt underlag finns. Vi lämnar inget eget förslag i denna sak men finner det angeläget att frågan om inrättande av en hjälptelefon för personer i riskzonen att begå sexuella övergrepp utreds närmare.

13.3.5 Förebyggande åtgärder riktade mot allmänheten

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller förebyggande åtgärder riktade mot allmänheten.

Artikel 8.1 är en målsättningsbestämmelse. I punkten ställs upp krav på att staterna ska främja eller genomföra kampanjer ägnade att öka allmänhetens medvetenhet. Genom kampanjerna ska allmänheten informeras om förekomsten sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn och om vilka förebyggande åtgärder som kan vidtas. Vår bedömning är att kravet är uppfyllt genom att olika myndigheter genomför informationskampanjer på området. Som exempel kan nämnas att Brottsoffermyndigheten anordnar temadagar riktade till allmänheten och att Utrikesdepartementet informerar om sexuell exploatering i samband med turism och resande. Regeringen finansierar genom Sida ett program för att bekämpa sexuell exploatering av barn. En del av projektet är att öka allmänhetens kännedom och medvetande på området. Vidare har Stiftelsen Allmänna Barnhuset bedrivit ett särskilt informationsprojekt samt tillhandahåller Medierådet och Ungdomsstyrelsen särskild information kring unga på Internet. I sammanhanget kan även lyftas fram det treåriga projekt som BUP-Elefanten¹³ har drivit åren 2006–2009 gällande stöd till ungdomar vilka utsatts för övergrepp och sexuell exploatering på Internet. Projektet benämns *Onlineprojektet* och har haft till syfte att bygga en kunskapsbas om sexuella övergrepp på barn med IT-anknytning. Även ideella organisationer informerar i frågorna.

I *artikel 8.2* anges att staterna ska vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga eller förbjuda spridning av material som gör reklam för de gärningar som är straffbelagda genom konventionen. I förklaranderapporten¹⁴ framhålls att parterna i detta sammanhang måste beakta yttrandefrihetsreglerna i artikel 10 i Europakonventionen¹⁵.

Artikel 10 i Europakonventionen är en relativt allmänt hållen bestämmelse som får sitt närmare innehåll av Europadomstolens praxis. Statlig censur av t.ex. press och böcker anses i princip vara

¹³ BUP-Elefanten är en barn- och ungdomspsykiatrisk specialenhet vid Universitetssjukhuset i Linköping. Enheten har funnits sedan år 1995 och erbjuder behandling till barn under 18 år som har utsatts för sexuella övergrepp eller fysisk misshandel samt till deras föräldrar.

¹⁴ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report art. 66.

¹⁵ Europeiska konventionen den 4 november 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

oförenlig med bestämmelsen.¹⁶ Även av tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen följer ett förbud mot censur och andra hindrande åtgärder. Grundlagarna medger en inskränkning av informations- och yttrandefriheten förutsatt att det sker i lag i viss närmare i grundlagarna angiven utsträckning. Barnpornografibrotten omfattas inte av tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens tillämpningsområde, dvs. de är inte tryckfrihetsbrott.

Först kan konstateras att sådan reklam som i sig utgör ett barnpornografiskt material är förbjuden att sprida enligt bestämmelserna om barnpornografibrott i 16 kap. 10 a § brottsbalken. Vidare föreskriver lagen (1998:112) om elektroniska anslagstavlor en skyldighet för den som tillhandahåller elektroniska anslagstavlor att ta bort meddelanden vars innehåll uppenbart är att bedöma som barnpornografibrott och uppvigling. Enligt lagen (1998:1443) om förbud mot införsel och utförsel av barnpornografi är det straffbelagt att föra in eller ut en pornografisk bild i Sverige. Även brottet olaga våldsskildring i 16 kap. 10 c § brottsbalken kan vara tillämpligt på annonser liksom koppleri och utnyttjande av barn för sexuell posering enligt 6 kap. 12 § respektive 8 § brottsbalken.

Beträffande förebyggande av spridning av annat reklammaterial än sådant som omfattas av den straffrättsliga regleringen har den statliga kommittén Medierådet en roll. Medierådet ska vara expert på medieutvecklingen och dess konsekvenser för barn och unga. Medierådet ska förutom att ge vägledning om skadlig mediepåverkan till barn, unga och vuxna samt att bedriva ett samarbete med myndigheter och organisationer också arbeta direkt mot mediebranschen. I förhållande till branschen har Medierådet genom sina direktiv i uppgift att genom konstruktiva och kontinuerliga kontakter driva på mediebranschernas självreglering.¹⁷ I proposition 2009/10:228 föreslås att verksamheten i Medierådet fr.o.m. 1 januari 2011 inte längre ska bedrivas i kommittéform utan av en ny myndighet, benämnd Statens medieråd.¹⁸

Sammantaget är det vår bedömning att Sverige uppfyller konventionens krav i artikel 8.2 samt att de redovisade åtgärder som är möjliga att vidta också står i överensstämmelse med artikel 10 i Europakonventionen och övriga grundlagar.

---

¹⁶ Se Europadomstolens dom i målet Cypern mot Turkiet, Reports of Judgements and Decisions 2001-IV.

¹⁷ Regeringens direktiv till Rådet mot skadliga våldsskildringar (U 1990:03) (sedan år 2004 Medierådet) den 5 juni 2003 (dir. 2003:75).

¹⁸ Propositionen inkom till riksdagen den 1 juni 2010.

13.3.6 Barns, den privata sektorns, mediernas och det civila samhällets deltagande i förebyggande arbete

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller barns, den privata sektorns, mediernas och det civila samhällets deltagande i förebyggande arbete.

Artikel 9 är en målsättningsbestämmelse. Enligt *artikel 9.1* ska parterna uppmuntra barns deltagande i förebyggande arbete mot sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn. Något forum till vilket företrädare för staten bjuder in barn att delta i det förebyggande arbetet mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp finns inte i dag. Socialdepartementet har tidigare samrått med barnkontaktgrupper inför utarbetande av ny handlingsplan mot sexuell exploatering av barn men sådana grupper tillkallas inte längre. Barnombudsmannen har en direkt kontakt med barn i vissa frågor, t.ex. har han satt samman en grupp med barn och ungdomar som har erfarenhet av placering på institution. Någon samrådsgrupp angående arbetet mot sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn har dock inte funnits. Mot bakgrund av den målsättning som konventionen anger i denna del kan det konstateras att det är en utmaning för regeringen och myndigheterna att kontinuerligt överväga hur barns deltagande i det brottsförebyggande arbetet på detta område kan utvecklas. Något hinder i denna del att tillträda konventionen finns inte.

I *artikel 9.2* förskrivs att den privata sektorn ska uppmuntras att delta i utarbetande och genomförande av riktlinjer som ska förebygga sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn samt genomföra interna standarder genom självreglering eller samreglering. Av regeringens handlingsplan mot sexuell exploatering av barn framgår att regeringen på olika sätt har stöttat frivilligorganisationerna i förebyggande arbete mot sexuell utnyttjande och sexuella övergrepp mot barn. Bl.a. har ECPAT Sverige fått ekonomiskt stöd från Allmänna Arvsfonden. Vi bedömer att Sverige uppfyller denna punkt i artikeln.

Exempel på sådana åtgärder som pekas ut i punkten och som har genomförts i Sverige är resebranschens utarbetande av en uppförandekod för researrangörer. Vidare pågår sedan några år ett samarbete mellan Internetleverantörer och Rikskriminalpolisen med syfte att

hindra tillgång till och spridning av material på Internet som skildrar övergrepp mot barn. Dessutom finns sedan mars 2009 en s.k. svensk finanskoalition med det övergripande målet att förhindra och försvåra betalningar genom det finansiella systemet för barnpornografiskt material. Samarbetet på de tre områdena har utarbetats på initiativ av och i samverkan med ECPAT Sverige. I arbetet med blockering av barnpornografi på Internet deltar även bl.a. Post- och telestyrelsen, IT&Telekomföretagen och Medierådet. I finanskoalitionen samarbetar banker, Rikskriminalpolisen, Finansinspektionen, Bankföreningen m.fl.

Enligt *artikel 9.3* ska staterna uppmuntra media att tillhandahålla lämplig information beträffande alla former av sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn. Med hänvisning till det arbete som sker inom den statliga kommittén Medierådet, och framöver i den föreslagna nya myndigheten Statens medieråd, är det vår uppfattning att Sverige uppfyller kraven.

Kraven i *artikel 9.4*, som gäller bidrag till finansiering av projekt i det civila samhället som har till syfte att förhindra och skydda barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp, uppfyller Sverige enligt vår uppfattning genom det stöd som frivilligorganisationerna får via bl.a. Allmänna arvsfonden.

13.3.7 Nationella åtgärder för samordning och samverkan

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller nationella åtgärder för samordning och samverkan.

Artikel 10 gäller nationella åtgärder för samordning och samverkan. Punkterna 1 och 2 innehåller mer konkreta skyldigheter medan punkten 3 har karaktär av en ren målsättningsbestämmelse.

Enligt *artikel 10.1* ska det vidtas åtgärder för att säkerställa samordning mellan myndigheter på nationell eller lokal nivå som har ansvar för skydd mot, förebyggande av och kamp mot sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn. Utbildningssektorn, hälsovården, socialtjänsten samt de polisiära och rättsvårdande myndigheterna pekas ut som särskilda områden för samordning.

Socialstyrelsen har genom sitt generella ansvar, att samordna de statliga insatserna inom socialtjänst och hälso- och sjukvård när det

gäller barn och ungdom, en central roll att bedriva ett arbete enligt punkten. Skolhälsovårdens arbete ska här särskilt framhållas. En särskild typ av samordning och samverkan är sedan den som bedrivs mellan olika myndigheter när det gäller barn som misstänks vara utsatta för brott i s.k. barnahus. Samverkan sker mellan socialtjänst, polis, åklagare, rättsmedicin och hälso- och sjukvården. Även andra myndigheter kan delta i samverkan om det finns behov för det. Samverkansformen inleddes på försök år 2005 men är nu etablerad. Sedan år 2009 finns nationella riktlinjer på området, framtagna av Rikspolisstyrelsen på regeringens uppdrag.¹⁹

I sammanhanget kan nämnas att Stiftelsen Allmänna Barnhuset på regeringens uppdrag har gjort en undersökning av frågan om det behövs ett samlat ansvar för kunskap och information om sexuell exploatering av barn och ungdomar. Stiftelsen Allmänna Barnhuset föreslog i sin rapport i januari 2009 att ett särskilt kunskapscentrum ska inrättas med uppgift bl.a. att sprida och implementera kunskap om sexuell exploatering till olika yrkesgrupper, samordna och stödja forskning och utvärdering på området samt bilda nätverk. Frågan bereds inom Regeringskansliet (Socialdepartementet).

Det är vår bedömning att Sverige uppfyller konventionens krav i denna del gällande samordning och samverkan mellan myndigheter på nationell eller lokal nivå. Dock finns utrymme att förbättra samarbetet och vi finner det angeläget att det sker. Företrädare för ECPAT och Barnombudsmannen har just lagt fram synpunkter att dagens samarbete behöver förbättras.

I *artikel 10.2 a* ställs upp krav på en aktör som bevakar barnens rättigheter. Vår bedömning är att Sverige uppfyller detta genom Barnombudsmannens uppgifter. Här ska nämnas att i kontakten med Barnombudsmannen har från denne framförts att det även behövs lokala organ, t.ex. lokala barnombud, för att säkra sakkunskaperna lokalt.

I *artikel 10.2 b* ställs krav upp på att det ska finnas processer för insamlande av data etc. i syfte att uppmärksamma och utvärdera förekomsten sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn. Vi bedömer att detta krav främst är uppfyllt genom Brottsförebyggande rådets inhämtande och bearbetande av kriminalstatistik samt publicering av uppgifterna. Även det ansvar Socialstyrelsen har för statistik inom sitt ansvarsområde samt den barnkonventionssam-

---

¹⁹ Se avsnitt 13.3.25.

ordning som sker inom Regeringskansliet, i Socialdepartementet, bidrar till att uppfylla konventionen i denna del.

13.3.8 Principer för skyddsåtgärder och hjälp till brottsoffer

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller principer för skyddsåtgärder och hjälp till brottsoffer.

Artikel 11.1 har karaktär av målsättningsbestämmelse. I den anges att parterna ska fastställa effektiva sociala program och inrätta sektorsövergripande strukturer för att lämna nödvändigt stöd till brottsoffer, deras nära anhöriga och till personer som har ansvar för deras vård.

Ett flertal samhällsorgan har i dag inom sina respektive verksamhetsområden ansvar för att skydda och hjälpa de barn som utsatts för sexuell exploatering eller sexuella övergrepp. Här kan som exempel nämnas socialtjänstens, hälso- och sjukvårdens samt rättsväsendets ansvar inom området. Socialtjänstens särskilda ansvar för brottsoffer och brottsoffrets anhöriga framgår av 5 kap. 11 § Socialtjänstlagen (2001:453).

Såvitt avser hälso- och sjukvården bör särskilt framhållas det nationella handlingsprogram för omhändertagande av offer för sexuella övergrepp som Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) har skapat.²⁰ Handlingsprogrammet är utformat för ungdomar som har passerat sin pubertetsdebut samt vuxna, kvinnor och män. Det är således inte tillämpligt på yngre barn. Det syftar till att dels förbättra vården och omhändertagandet av offer för sexuella övergrepp inom hälso- och sjukvården i hela landet, dels bidra till att rättsväsendet förses med bättre bevismaterial i hanteringen av sexuella övergrepp.

Såvitt avser rättsväsendet bör särskilt Brottsoffermyndighetens arbete lyftas fram. I det ingår bl.a. att stödja frivilligorganisationer, vilka bedriver ett viktigt arbete kring hjälpen till brottsoffer.

Även offrens nära anhöriga och personer med ansvar för offrens vård omfattas av myndigheters och frivillighetsorganisationers verksamhet.

---

²⁰ NCK-rapport 2008:1.

Något krav på att staterna ska vidta lagstiftningsåtgärder för att kunna tillträda konventionen ställs inte upp i bestämmelsen och enligt vår bedömning finns det inte något hinder för Sverige att tillträda konventionen i detta avseende.

Artikel 11.2 föreskriver att staterna genom lagstiftning eller andra åtgärder ska säkerställa att det brottsoffer vars ålder är osäker, men som det finns anledning att tro är ett barn, behandlas som ett barn, i fråga om skyddsåtgärder och hjälpmedel, i avvaktan på att åldern kontrolleras.²¹ Såvitt vi har erfarit tillämpas ärenden av detta slag också så i praktiken. Denna ordning innebär att Sverige måste anses uppfylla konventionen i denna del.

13.3.9 Anmäla misstanke om sexuell exploatering eller sexuella övergrepp

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller möjlighet att anmäla misstanke om sexuell exploatering eller sexuella övergrepp.

Av *artikel 12.1* följer att parterna är skyldiga att vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att yrkesutövare som har kontakt med barn i sitt arbete, utan hinder av bestämmelser om sekretess, kan anmäla misstanke om sexuell exploatering eller sexuella övergrepp till de instanser som har ansvar för att skydda barn. Enligt *artikel 12.2* ska parterna vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att uppmuntra alla som känner till eller i god tro misstänker sexuell exploatering av eller sexuella övergrepp mot barn att anmäla dessa omständigheter till behöriga instanser.

Beträffande yrkesutövare som har kontakt med barn i sitt arbete finns en i lag reglerad skyldighet att lämna uppgifter i 14 kap. 1 § andra stycket socialtjänstlagen (2001:453). Enligt bestämmelsen föreligger en obligatorisk anmälningsplikt för myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården. Anmälningsskyldigheten innebär att en anmälan genast ska ske till socialnämnden om en myndighet i

²¹ Jfr artikel 10.3 i Europarådets konvention om bekämpning av människohandel, ETS nr. 197.

sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Anmälningsskyldigheten gäller även personer som är anställda hos sådana myndigheter liksom personer som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som berör barn och unga eller annan yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område. I bestämmelsens tredje stycke regleras den anmälningsskyldighet som åligger personer verksamma inom familjerådgivning.

I 14 kap. 1 § första stycket socialtjänstlagen finns en till allmänheten riktad uppmaning att anmäla misstänkta övergrepp. Enligt bestämmelsen, som inte är straffsanktionerad, bör var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd anmäla detta till nämnden.

Gränsen för anmälningsskyldighet enligt första respektive andra styckena i 14 kap. 1 § socialtjänstlagen synes vara vad som kan antas i fråga om missförhållanden. Med hänsyn till hur den befintliga lagstiftningen är utformad anser vi att Sverige uppfyller konventionen i den del den avser skyldigheter enligt artikel 12.

13.3.10 Hjälptelefon m.m.

<p>Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller hjälptelefon m.m.</p>
--

I *artikel 13* behandlas frågan om inrättande av informationstjänster, som exempel telefon- eller internetrådgivning för att kunna ge råd åt den som söker stöd. Stöd ska därvid kunna ges konfidentiellt eller med vederbörlig hänsyn till den hjälpsökandes anonymitet. Enligt förklaranderapporten omfattar stödet till hjälp både brottsoffer och till dem närstående personer.

Den ideella organisationen Barnens Rätt I Samhället (BRIS) har sedan 1971 bedrivit en verksamhet med en hjälptelefon där organisationen bistår utsatta barn med råd och stöd anonymt och kostnadsfritt. Stödverksamheten för barn omfattar numera även *BRIS-mejlen* och *BRIS-chatten* samt ett diskussionsforum på Internet. BRIS har även en stödverksamhet för vuxna, *BRIS Vuxentelefon – om barn*. BRIS tar här emot samtal från vuxna som behöver någon

att prata med kring frågor och problem som rör barn. Förutom ideellt arbete bygger organisationens verksamhet på ekonomiska bidrag och gåvor från såväl privata som offentliga givare. Verksamheten är av sådant slag som tas upp i artikel 13. Genom att staten genom Socialstyrelsen, på årlig ansökan av BRIS, genom statsbidrag har bidragit till finansieringen av verksamheten är det vår bedömning att Sverige också får anses främja denna på ett sätt som är i enlighet med artikel 13.

Under våren 2010 startade BRIS en ny stödande webbsajt för alla vuxna som har frågor som rör barn, *Barnperspektivet.se*, med finansiellt stöd från Socialdepartementet och Skandia Idéer för livet. Det riktade stödet från staten är tillfälligt då syftet är att webbsajten inom tre år ska vara integrerad i BRIS ordinarie stödverksamhet.

En annan form av rådgivning, och vilken sker inom ramen för offentlig verksamhet, är den virtuella ungdomsmottagningen *UMO*.²² Förutom allmän information tillhandahåller denna ungdomsmottagning en frågetjänst där personer mellan 13–25 år anonymt kan ställa frågor kring hälsa, sex och relationer. *UMO* är knuten till landstingens och regionernas hälso- och sjukvårdsrådgivning på nätet. Utvecklingen av *UMO* har finansierats av Socialstyrelsen på uppdrag av Integrations- och jämställdhetsdepartementet. Landsting/regioner och kommuner står bakom driften av webbplatsen. *UMO* startades år 2009 och utvecklingen av verksamheten sker i nära samarbete med Sveriges unga, landets ungdomsmottagningar, skolhälsovården, intresseorganisationer och andra som jobbar med unga.

Genom den virtuella ungdomsmottagningen och stödet till BRIS verksamhet är det vår bedömning att Sverige uppfyller de krav som följer av artikel 13.

13.3.11 Hjälptill brottsoffer

Bedömning: Mot bakgrund av att frågan om beslutanderätten över ett barns rätt till hälso- och sjukvård samt socialtjänst vid gemensam vårdnad är föremål för beredning inom Regeringskansliet lägger vi inget förslag i den delen. I övrigt anser vi att det inte krävs några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller hjälp till brottsoffer.

²² <http://www.umo.se>.

Av artikel 14 följer vilka närmare åligganden staterna har beträffande hjälp till brottsoffer. Enligt *artikel 14.1* ska lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder vidtas för att hjälpa brottsoffer på lång och kort sikt i deras psykiska och psykosociala återhämtning. Åtgärder som vidtas i enlighet med denna punkt ska ta vederbörlig hänsyn till barnets åsikter, behov och problem.

Angående den hjälp som finns i Sverige ska först och främst framhållas det övergripande ansvar socialtjänsten har för brottsoffrens återhämtning. Av inledningen till socialtjänstlagen (2001:453), 1 kap. 2 §, framgår att när åtgärder rör barn ska särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver.

Vidare erbjuds hjälp inom hälso- och sjukvården, särskilt inom barn- och ungdomspsykiatri. Inom flera kommuner finns dessutom särskilda stödcentrum för unga brottsoffer, vilka i första hand vänder sig till personer upp till 18 år som har blivit utsatta för brott mot person, t.ex. sexualbrott.

En särskild fråga i detta sammanhang är beslutanderätten över ett barns tillgång till hälso- och sjukvård samt socialtjänst vid gemensam vårdnad. Insatser i form av t.ex. psykiatrisk behandling och program inom socialtjänsten förutsätter i dag båda vårdnadshavarnas godkännande vid gemensam vårdnad. Det förekommer exempel där det har uppstått problem med vårdnadshavares gemensamma beslutanderätt, t.ex. när en av vårdnadshavarna är misstänkt för övergrepp mot barnet. Frågan har diskuterats vid flera tillfällen.

I SOU 2007:52 föreslog *Utredningen om beslutanderätten vid gemensam vårdnad* att den ene av vårdnadshavarna ska kunna tilldelas rätt att fatta beslut på egen hand inom något eller några utpekade områden, så som de nyss nämnda. Utredningens förslag har beretts inom Regeringskansliet. Regeringen har enligt prop. 2009/10:192 valt att inte gå vidare med det förslaget. Regeringen pekade i sin bedömning därvid särskilt på omständigheten att utredningen tillsattes samtidigt som de lagändringar som innebar en möjlighet att döma till ensam vårdnad i fler fall trädde i kraft i juli 2006. Den presumtion som i praktiken fanns för gemensam vårdnad vid tiden för direktiven till utredningen finns inte längre. Regeringen anförde i propositionen 2009/10:192 att när föräldrarna inte kan enas i fråga om barnets tillgång till hälso- och sjukvård samt socialtjänst kan det finnas befogad anledning att ifrågasätta om det finns förutsättningar för gemensam vårdnad. Enligt regeringen torde det finnas bättre sätt att tillgodose barnets intresse av tillgång till hälso- och sjukvård och insatser inom socialtjänstens område än att ge en av

vårdnadshavarna ensam beslutanderätt i vissa frågor. Ett alternativ skulle enligt regeringen kunna vara att på de områden där det finns ett särskilt behov reglera frågan i vad mån en vårdnadshavares bestämmanderätt kan frångås. Regeringen aviserar i propositionen att den avser att återkomma till frågan och föreslå åtgärder i syfte att bättre tillgodose barnets intresse av tillgång till hälso- och sjukvård och insatser inom socialtjänstens område.²³

Vi delar uppfattningen att dagens ordning där en vårdnadshavare har möjligheten att neka ett barn en behandling som barnet är i behov av inte är godtagbar. Mot bakgrund av dels möjligheterna att tillerkänna den ene föräldern ensam vårdnad, även interimistiskt, för att tillgodose ett barns behov av behandling, dels att frågan om barns rätt till behandling är under beredning inom Regeringskansliet är det dock vår bedömning att Sverige i tillräcklig grad uppfyller konventionen i denna del. I sammanhanget ska påpekas att det enligt föräldrabalken²⁴ vid brister i omsorgen av ett barn även finns möjlighet att flytta över vårdnaden från föräldrarna till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.

I *artikel 14.2* föreskrivs en skyldighet för staterna att samarbeta med ideella organisationer och andra verksamheter i det civila samhället som hjälper brottsoffer. Det är vår bedömning att Sverige uppfyller denna punkt. Brottsoffermyndigheten spelar en särskild roll som statens kontakt med dessa organisationer och annan brottsofferinriktad verksamhet i privat regi. En särskild uppgift som Brottsoffermyndigheten därvid har är att den två gånger per år beslutar om fördelning av bidrag ur Brottsofferfonden. Fonden har till syfte att ge ekonomiskt stöd till olika former av brottsofferinriktad verksamhet, från enklare informations- och utbildningsinsatser till omfattande forskningsprojekt.

Brottsofferfonden finansieras huvudsakligen av lagöverträdare. Alla som dömts eller fått ett strafföreläggande för ett brott som kan leda till fängelse måste betala en avgift på 500 kr till Brottsofferfonden. Vidare betalar de som avtjänar sitt straff i form av intensivövervakning med fotboja en avgift på 50 kr per dag, upp till högst 6 000 kr. Därutöver är fonden öppen för gåvor. Årligen fördelas cirka 35 miljoner kronor ur fonden. Medel kan beviljas till forskare, ideella organisationer och verksamheter i privat eller offentlig regi. Fonden fördelar även medel i form av verksamhetsstöd till lokala brottsofferjourer.

---

²³ S. 20 ff.

²⁴ 6 kap. 7 § föräldrabalken.

Vidare finns det andra typer av samarbete mellan stat och ideell brottsofferverksamhet. T.ex. har ideella organisationer deltagit i Socialdepartementets arbete med att ta fram den nationella handlingsplanen mot sexuell exploatering av barn. En annan typ av samarbete är den vittnesstödsverksamhet som bedrivs vid samtliga tingsrätter och hovrätter. Ytterligare ett exempel på samverkan är det mellan Socialdepartementet och BRIS i introduktionen av en stödsajt för vuxna.

I *artikel 14.3* föreskrivs att stöd och hjälp till brottsoffer ska omfatta möjligheten att dels avlägsna den misstänkte förövaren, dels förflytta brottsoffret från hans eller hennes familjemiljö om detta är i enlighet med barnets bästa. Kravet beträffande den misstänkte förövaren uppfylls enligt vår bedömning genom de straffprocessuella tvångsmedel som 24 kap. rättegångsbalken innehåller, dvs. anhållande och häktning. Finns det en risk för att den misstänkte fortsätter sin brottsliga verksamhet utgör det en särskild grund för häktning. Den grunden kan åberopas just till skydd för barnet. I sammanhanget bör även möjligheten att meddela besöksförbud enligt lagen (1988:688) om besöksförbud nämnas. Kravet beträffande möjligheterna att förflytta brottsoffret uppfyller Sverige genom socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Artikel 14.4 föreskriver en skyldighet för staterna att till brottsoffret närstående personer erbjuda terapeutisk hjälp, främst akut psykiatrisk vård. Kravet är uppfyllt genom socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens allmänna skyldigheter.

13.3.12 Förebyggande eller behandlande program eller åtgärder

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller förebyggande eller behandlande program eller åtgärder. Tillgången till behandling för icke dömda förövare kan dock förbättras.

Artiklarna 15–17 gäller allmänna förebyggande eller behandlande åtgärder som riktar sig till förövare av sexualbrott mot barn. Syftet med åtgärderna ska vara att förhindra och reducera riskerna för att förövaren återfaller i sådan brottslighet. Genom att artiklarna genomgående föreskriver att de krav som ställs upp däri ska säkerställas eller

främjas av parterna *i enlighet med den nationella rätten* ges parterna en handlingsfrihet när det gäller genomförandet. I förklaranderapporten anges att artiklarna huvudsakligen föreskriver generella principer på området utan att i detalj gå in på vilka program eller åtgärder som ska erbjudas.²⁵

Artikel 15 innehåller allmänna principer. Enligt *artikel 15.1* ska varje part säkerställa eller främja att det finns effektiva förebyggande eller behandlande program eller åtgärder för personer som enligt *artikel 16.1–2* är föremål för straffrättsliga förfaranden för någon av de gärningar som är straffbelagda i enlighet med konventionen eller som har dömts för någon sådan gärning. Programmen eller åtgärderna ska enligt artikeln vara tillgängliga när som helst under förfarandet, i eller utanför fängelset, enligt vad som föreskrivs i nationell rätt. Av förklaranderapporten framgår att programmen inte behöver vara en del av påföljdssystemet utan kan i stället vara en del av hälso- och sjukvården och välfärdssystemet.

Enligt *artikel 15.2* ska varje part säkerställa eller främja utveckling av former för samarbete mellan behöriga myndigheter på området. Framförallt ska enligt artikeln ett samarbete ske mellan hälsovården och socialtjänsten, rättsliga myndigheter och andra organ som har ansvar för att följa personer som anges i *artikel 16.1–2*.

Av *artikel 15.3* följer att varje part ska göra en bedömning av återfallsrisken beträffande gärningar som är straffbelagda i enlighet med konventionen hos personer som anges i *artikel 16.1–2* i syfte att identifiera lämpliga program eller åtgärder.

Program eller åtgärder på området ska enligt *artikel 15.4* utvärderas av parterna.

Artikel 16 gäller mottagare av förebyggande eller behandlande program eller åtgärder. Enligt *artikel 16.1* ska personer som är föremål för straffrättsliga förfaranden – vilka enligt förklaranderapporten är de som åtalats – för gärningar som är straffbelagda i enlighet med konventionen ha tillgång till program eller åtgärder på villkor som varken skadar eller strider mot rätten till försvar och kraven på en rättvis och opartisk rättegång. Därvid ska särskild hänsyn tas till den s.k. oskyldighetspresumtionen. Enligt *artikel 16.2* ska även de som dömts för sådana gärningar ha tillgång till program eller åtgärder. Av *artikel 16.3* framgår att parterna ska säkerställa att de förebyggande eller behandlande programmen eller åtgärderna ska utvecklas

---

²⁵ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report art. 103.

eller anpassas så att de uppfyller utvecklingsbehoven hos barn som begår sexualbrott. Därvid ska även barn som inte är straffmyndiga omfattas.

I *artikel 17.1* föreskrivs att varje part ska säkerställa att de personer som avses i artikel 16, för vilka förebyggande eller behandlande program eller åtgärder har föreslagits har fått fullständig information om skälen för förslaget och att de samtycker till programmet eller åtgärden med full kännedom om omständigheterna. Av *artikel 17.2* följer att ingen kan tvingas att delta i förebyggande eller behandlande program eller åtgärder. Varje part ska enligt artikeln säkerställa att personer som fått förslag om sådana insatser får avböja dessa. I fråga om dömda personer ska de därvid informeras om vilka konsekvenser som ett avböjande kan få.

Insatser av det slag som avses i artiklarna 15–17 tillhandahålls inom ramen för Kriminalvårdens verksamhet och är då riktade enbart mot *dömda* förövare. Såvitt avser personer som *åtalats* för sexualbrott mot barn, och vilka särskilt pekas ut i artikel 16.1, erbjuds inte någon särskild behandling inom Kriminalvården. Även Statens institutionsstyrelse ansvarar för behandling av dömda förövare (ungdomar).

I SOU 2004:71, Sexuell exploatering av barn, konstaterades att förövare som inte har dömts har mycket små möjligheter att få adekvat behandling och att detta också gäller såväl inom den öppna som slutna psykiatrin.²⁶ I regeringens nationella handlingsplan mot sexuell exploatering mot barn tas denna slutsats från utredningen upp särskilt. I handlingsplanen anges att en kartläggning ska ske av vilka insatser som finns tillgängliga för personer som har begått eller riskerar att begå sexualbrott mot barn, och utvärdera effekterna av dessa. Ett sådant uppdrag har sedermera lämnats till Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) och Socialstyrelsen genom ett regeringsbeslut den 28 januari 2010.²⁷ Uppdraget ska redovisas i december 2010. Socialstyrelsen ska därvid kartlägga de behandlingar som ges till personer som begår eller riskerar att begå sexuella övergrepp mot barn medan SBU ska genomföra en utvärdering av effekterna av behandlingsmetoderna. Enligt uppdraget ska Socialstyrelsen i sin kartläggning lägga tyngdpunkten på vilka insatser som finns tillgängliga för personer som inte är föremål för åtgärder inom ramen för t.ex. kriminalvård eller slutna ungdomsvård.

---

²⁶ Se sid. 23.

²⁷ S 2010/886/SF.

Övergripande kan sägas att behandling utanför påföljdssystemet finns att tillgå inom hälso- och sjukvården och, för unga förövare, inom socialtjänsten och Statens Institutionsstyrelse (LVU-vård). Även om någon samlad redovisning ännu inte finns att tillgå över insatser på området, riktade såväl mot dömda som inte dömda, kan det konstateras att möjligheterna för personer som inte dömts att få behandling har ökat i vart fall i någon mån under senare år. Här vill vi särskilt framhålla arbetet vid Centrum för Andrologi och Sexualmedicin vid Karolinska Universitetssjukhuset. Den verksamheten sker inom ramen för Stockholms läns landsting men kliniken tar emot patienter från hela landet som är i riskzonen för att begå sexualbrott. Inget hinder finns i och för sig att personer som avses i artikel 16.1, dvs. personer som står under åtal för ett sexualbrott som är straffbelagt i enlighet med konventionen, får behandling under pågående straffprocess. För häktade personer framstår det i dag dock inte vara genomförbart rent praktiskt, särskilt med tanke på de restriktioner som ofta följer med häktningen.

Den behandling som används i Sverige är främst olika former av terapi. Det kan vara individuell terapi, gruppterapi, psykodynamiskt inriktad terapi, kognitiv beteendeterapi och stödsamtal. Farmakologisk eller medicinsk behandling för att dämpa sexualdriften (kemisk kastrering) har också praktiserats med viss framgång även om behandlingsmetoden är sällsynt i Sverige. Under 2000-talet har relations- och samlevnadsprogrammet, eller ROS-metoden, fått ett brett genomslag i behandlingen av sexualbrottsförövare inom Kriminalvården. Behandlingsmetoden har en kognitiv inriktning och sker i form av gruppsamtal, omfattande 160 timmar, eller som ett individuellt program, omfattande 60 timmar, med en handledare som är psykolog eller beteendevetare. Behandlingen finns tillgänglig såväl i frivården över hela landet som i anstalt. Den syftar till att identifiera den dömdes riskfaktorer för att återfalla i brott. Metoden har även ett uppföljningsprogram.

Beträffande samarbete mellan myndigheter sker det redan i dag i viss mån. Här ska framhållas ett nära samarbete mellan Kriminalvården och Centrum för Våldsprevention. Vidare samarbetar Kriminalvården, socialtjänst och hälso- och sjukvård i någon mån. T.ex. förekommer det att Kriminalvården anlitar hälso- och sjukvårdens terapeuter. Här kan dessutom nämnas de former för samverkan som anvisas i de av RPS i samverkan med Åklagarmyndigheten, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen år 2009 framtagna gemensamma nationella riktlinjerna kring barn som misstänkts vara utsatta för

brott. Samverkan i barnahus, eller samverkan på orter där sådana saknas, kan enligt de riktlinjerna även ske beträffande barn som är förövare, när så bedöms vara lämpligt.

Riskbedömningar görs regelmässigt inom Kriminalvården. Olika s.k. kliniska checklistor används därvid som strukturerade hjälpmedel. Checklistorna är anpassade efter brottstyper. Beträffande sexualbrott används för närvarande *Violence Risk Scale: Sexual Offenders* (VRSO:SO). Ett byte planeras att ske framöver till en nyare metod; *Stable and Acute*. Riskbedömningar ska regelmässigt ske i samband med att personutredning görs på uppdrag av domstol när åtal har väckts.²⁸ Riskbedömningar sker även i samband med straffverkställighet i anstalt när en verkställighetsplan upprättas. En sådan plan upprättas för samtliga som verkställer fängelsestraff.

Såvitt avser kravet i artikel 15.4 på att utvärdering ska ske av hur genomförda program och åtgärder har fungerat utvärderar Kriminalvården regelbundet sina behandlingsmetoder. Därvid sker dels en uppföljning av varje klient som tagit del av behandling, dels en övergripande utvärdering av effekten av behandlingsmetoderna. En särskild form av utvärdering är den som för närvarande sker inom SBU. Myndigheten ska inom ramen för det regeringsuppdrag som redovisats i det föregående undersöka de vetenskapliga effekterna av olika behandlingsmetoder. Vidare kan här också nämnas att regeringen uppdragit åt Socialstyrelsen att utvärdera arbetet inom kommunerna som rör insatser riktade till sexköpare och därefter sprida resultatet av utvärderingen.

Angående kravet att för barn som begår sexualbrott tillhandahålla särskilda anpassade program eller åtgärder har Socialtjänsten ett övergripande ansvar i frågan. Socialstyrelsen har även tillsyn över verksamheten. Statens Institutionsstyrelse har på ett par låsta avdelningar på sina institutioner behandling av förövare av sexualbrott. Här ska också nämnas att det finns ett privat behandlingshem i Skåne som arbetar specialiserat i öppenvård och slutenvård med ungdomar i åldern ca 10–18 år med sexuell övergreppsproblematik. Kliniken arbetar företrädesvis med uppdrag från offentliga förvaltningar såsom socialtjänst, psykiatri och kriminalvård.

All behandling som erbjuds sexualbrottsförövare i Sverige sker redan i dag på frivillig väg och vi bedömer att information av det slag som anges i artikel 17 överförs till berörda personer.

---

²⁸ Se Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om personutredning och yttrande i brottmål, KVFS 2009:3.

Även om en närmare bild av behandlingsinsatserna på området som sagt kommer att vara tillgänglig först vid årsskiftet när Socialstyrelsen och SBU lämnar sin rapport har vi att nu göra en bedömning av om de svenska förhållandena står i överensstämmelse till konventionen vad gäller tillgång till förebyggande eller behandlande program eller åtgärder. Vi har därvid genom samråd med företrädare för bl.a. Regeringskansliet, Socialstyrelsen, Kriminalvården och SBU kunnat konstatera att behandlingsmetoder för personer som begår eller riskerar att begå sexualbrott finns utvecklade men att det i praktiken till allra största delen alltjämt är dömda personer som är föremål för åtgärderna. Ett skäl till detta är naturligtvis att det torde finnas ett stort mörkertal på detta området, t.ex. på grund av omständigheter som skuld- och skamkänslor och självförnekelse hos den som begått ett brott av detta slag eller riskerar att göra det. Det är då först och främst i samband med ett straffprocessuellt förfarande som ett behandlingsbehov uppdragas. Även om det således måste sägas vara mindre vanligt förekommande att personer som inte har blivit dömda för ett sexualbrott söker vård på egen hand ska det dock understrykas att det förekommer. Vid en ökad tillgänglighet till sådan behandling är det också rimligt att förvänta sig att fler söker hjälp. I dag har det för behandlingsmöjligheterna stor betydelse var i landet man bor. Med specialiserade kliniker av det slag som Centrum för Andrologi och Sexualmedicin även i andra sjukvårdsdistrikt, skulle tillgängligheten till behandling öka. För övrigt kan sägas att Centrum för Andrologi och Sexualmedicin sedan starten år 2007 har haft en ständigt ökande tillförsel av ärenden och därför tvingas att prioritera hårt vilka som ska få tillgång till hjälp.

Ett behov av ökade insatser beträffande personer som inte har dömts förefaller alltså finnas och det bör säkerställas att tillgängligheten till behandling förbättras. Sådana insatser kommer även personer som avses i artikel 7, dvs. de som riskerar att begå sexualbrott mot barn, till godo. En viss brist i förhållande till konventionen som vi har identifierat är den som gäller häktade personer. Beträffande dessa uppfyller vi inte fullt ut den anvisning som ges i konventionen att ge åtalade – med den begränsning som anges i artikel 16.1 – en möjlighet till adekvat behandling under tiden för brottmålsprocessen. Även om tiden då en misstänkt sexualbrottsförövare är häktad oftast torde vara så kort att någon egentlig behandling knappast kan ske kan det ändå vara väl värt att överväga att förbättra möjligheterna till behandling i detta skede. Är en förövare i ett inledande akut

skede efter det att ett brott uppdagats motiverad till behandling är det angeläget att i vart fall påbörja denna.

Sammanfattningsvis är det vår bedömning beträffande rätten till tillgång till förebyggande och behandlande program eller åtgärder enligt artiklarna att mycket görs på området men att det också finns behov av att förstärka och förbättra det sexuabrottsförebyggande arbetet ytterligare. Eftersom konventionen i denna del har en karaktär av målsättningsbestämmelse bedömer vi dock att Sverige i tillräcklig mån uppfyller konventionens krav. Vi lämnar inget konkret åtgärdsförslag utan bedömer att denna fråga om tillgång till behandling av förövare, lämpligen kan övervägas i samband med att regeringens handlingsplan mot sexuell exploatering av barn ses över. Beträffande artiklarna i övrigt bedömer vi att Sverige i tillräcklig grad uppfyller de krav som ställs i artiklarna.

13.3.13 Sexuella övergrepp

Bedömning och förslag: Vi bedömer att det, beträffande offer i ålderskategorin 15–17 år, i förhållande till konventionens krav i artikel 18 finns en brist i svensk lagstiftning som gäller tillämpningsområdet för begreppet ”hjälpöst tillstånd” och möjligen även beträffande termen ”beroendeställning”. Det finns dock inte några hinder mot att Sverige tillträder konventionen vad avser sexuella övergrepp förutsatt att den av oss tidigare förslagna ändringen av 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken genomförs.

Enligt *artikel 18.1* ska varje part vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att de gärningar som tas upp i punkten (a och b) är straffbelagda som uppsåtliga brott.

Punkten 1 a föreskriver att det ska vara straffbart att genomföra sexuella handlingar med barn som, enligt gällande bestämmelser i nationell rätt, inte har uppnått åldern för sexuell självbestämmanderätt. Av *artikel 18.2* följer att varje part ska fastställa den ålder under vilken det är förbjudet att medverka i sexuella handlingar med barn. Vidare anger *artikel 18.3* att punkten 1 a inte är avsedd att reglera sexuellt umgänge med samtycke mellan minderåriga.

Vad som avses med ”sexuell handling”, enligt konventionens engelska text²⁹ ”sexual activities”, beskrivs inte närmare i förkla-

²⁹ Konventionen har upprättats på engelska och franska, vilka båda texter äger lika vitsord.

randerrapporten utan det överlämnas till parterna att tolka vad som avses härmed.³⁰ Vår bedömning är att med ”sexuell handling” enligt konventionen ska avses detsamma som med ”sexuell handling” enligt 6 kap. brottsbalken.

De åtgärder som beskrivs i artikel 18.1 a omfattas av det kriminaliserade området i 6 kap. 4–6 §§ brottsbalken, såväl i deras nuvarande som i den av oss föreslagna lydelsen. Såvitt avser punkten 3 hänvisar vi till att svensk rätt innehåller en ansvarsfrihetsregel i 6 kap. 14 § brottsbalken som omfattar situationer där ett brott i och för sig har begåtts mot 5 eller 6 § i samma balk, men där gärningen inte har inneburit något övergrepp mot barnet.

Punkten 1 b föreskriver att det ska vara straffbart att genomföra handlingar med barn (dvs. en person under 18 år) där (I) tvång, våld eller hot används, (II) en erkänd förtroendeställning, makt eller inflytande över barnet missbrukas, även inom familjen, eller (III) en för barnet särskilt utsatt situation missbrukas, främst på grund av ett intellektuellt eller fysiskt funktionshinder eller en beroendesituation. I förklaranderapporten anges att tolkningen av området för straffbara handlingar ska göras mot bakgrund av Europadomstolens praxis, särskilt den s.k. Bulgariendomen³¹.

Handlingar enligt (I)–(III) mot *barn under 15 år* utgör brott enligt svensk rätt såväl i de nuvarande som i de av oss föreslagna lydelserna av 6 kap. 4–6 §§ brottsbalken.

Beträffande *barn i ålderskategorin 15–17 år* gör vi följande bedömning.

Handlingar som innebär att tvång, våld eller hot används (I) utgör brott enligt 6 kap. 1–2 §§ brottsbalken. Det finns således inget hinder i denna del att tillträda konventionen.

Såvitt avser handlingar som innebär missbruk av erkänd förtroendeställning (II) beskrivs termen ”förtroendeställning” närmare i förklaranderapporten.³² Förtroendeställningen kan ha en biologisk, social eller religiös grund. De olika exempel som ges i rapporten på vilka som kan ha en erkänd förtroendeställning i förhållande till ett barn är föräldrar, andra familjemedlemmar, fosterföräldrar, andra som ansvarar för barnets vård, lärare, personer med en självvårdande roll, personer inom vården, arbetsgivare, personer med ekonomisk

---

³⁰ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report art. 127.

³¹ Se kapitel 5.

³² Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report art. 123–125.

kontroll över ett barn eller personer som annars utövar kontroll över barnet.

För de situationer av förtroendeställning som uppkommer genom att barnet är avkomling till gärningsmannen, står under fostran av eller har ett liknande förhållande till gärningsmannen eller genom att gärningsmannen ska svara för barnets vård eller tillsyn på grund av en myndighets beslut, uppfyller svensk rätt konventionen genom 6 kap. 4 § andra stycket och 6 kap. 6 § första stycket brottsbalken. Övriga situationer av förtroendeställning som konventionen avses omfatta blir enligt gällande svensk rätt att bedöma enligt 6 kap. 3 § brottsbalken. Enligt det av oss tidigare i avsnitt 8.6 framlagda förslaget till lagändringar blir tillämpligt lagrum i stället 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken. Någon ändring av tillämpningsområdet för termen ”beroendeställning” är inte avsedd genom ändringsförslaget.

Vid en jämförelse mellan konventionens tillämpningsområde och kriminaliseringen i svensk rätt är det vår bedömning att det kan sättas i fråga om *missbruk av erkänd förtroendeställning* (*abuse of a recognised position of trust, authority or influence over the child, including within the family*) inte är något vidare än vad som avses med *missbruk av beroendeställning* såväl enligt gällande rätt som enligt vårt ändringsförslag. I förklaranderapporten till konventionen anges inte, så som i förarbetena till 6 kap. 3 § brottsbalken³³, att det ska vara fråga om ett avhängighetsförhållande. För en förtroendeställning krävs i stället att det är fråga om en *möjlighet* att kontrollera, bestraffa eller belöna barnet känslomässigt, ekonomiskt eller t.o.m. kroppsligt.³⁴ I svensk rätt har t.ex. i en situation med lärare-elev ställts upp krav på att läraren ska ha ett särskilt ansvar i förhållande till eleven, t.ex. betygsättande lärare och mentor, för att beroendeställning ska föreligga.³⁵ Det framstår som tveksamt om kravet ska ställas lika högt enligt konventionen. En viss diskrepans kan därmed finnas i förhållande till konventionen.³⁶

Som vi har angett i avsnitt 8.5 har vi funnit brister i dagens reglering av våldtäktsbrottet, bl.a. i tolkningen och tillämpningen av begreppet ”hjälpöst tillstånd”. Vi har mot den bakgrunden föreslagit en utvidgning av kriminaliseringen av utnyttjandefallen i 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken till att även omfatta ett otillbörligt

³³ Prop. 2004/05:45 s. 141.

³⁴ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report art. 124.

³⁵ Se t.ex. Göta hovrätts dom den 29 mars 2010 i mål B 352-10.

³⁶ Jfr en annan bedömning i prop. 2003/04:12 s. 31 f.

utnyttjande av att någon, utan att vara i ett hjälplöst tillstånd, ändå har *särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet*. De krav som ställs upp i artikel 3 och 8 i Europakonventionen, så som de har kommit till uttryck i Bulgariendomen, har därvid beaktats av oss. Överföringen av beroendeställningsfallen till våldtäktsbestämmelsen var en konsekvens av utvidgningen.

Genom den utvidgning av kriminaliseringen av våldtäktsbrottet som vi föreslagit beträffande utnyttjandefallen i 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken är det vår bedömning att de fall där det föreligger ett missbruk av erkänd förtroendeställning i konventionens mening, och detta inte utgör ett missbruk av beroendeställning, i vart fall blir att bedöma som ett otillbörligt utnyttjande av att någon har *särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet*.

Grunderna för otillbörligt utnyttjande enligt våldtäktsbestämmelsen är även tillämpliga för brottet sexuellt tvång, enligt 6 kap. 2 § andra stycket brottsbalken.

Såvitt avser de handlingar som innebär att en särskilt utsatt situation missbrukas (III) är dessa enligt gällande rätt att bedöma enligt regleringen om hjälplöst tillstånd i 6 kap. 1 § andra stycket och 2 § andra stycket brottsbalken.

Av förklaranderapporten framgår att "beroendesituation", i samband med missbruk av särskilt utsatt situation (III), ska ges en vidsträckt tolkning. Såväl barn med ett alkohol- eller narkotikaberoende som andra barn som har blivit påverkade, frivilligt eller ofrivilligt, av något rusmedel omfattas av bestämmelsen. Vidare anger förklaranderapporten att "beroendesituation" avser att täcka också andra situationer där barnet inte har någon annat val än att underkasta sig övergreppet.³⁷

Vid en jämförelse med gällande svensk rätt och konventionens reglering av missbruk av en särskilt utsatt situation (III) är det vår bedömning att begreppet "hjelplöst tillstånd", så som det uttolkats i praxis, inte täcker alla de situationer som konventionen tar sikte på. Dock anser vi att Sverige uppfyller konventionen för det fall att den av oss föreslagna utvidgningen av kriminaliseringen av utnyttjandesituationerna genomförs. Även det av oss föreslagna subsidiära brottet sexuellt övergrepp kan vara tillämpligt för det fall gärningen har skett utan giltigt samtycke.

---

³⁷ "...no other real and acceptable option than to submit to the abuse." Se Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report art. 126.

Sammanfattningsvis har vi alltså beträffande kraven i artikel 18 och barn i ålderskategorin 15–17 år funnit vissa brister i svensk rätt såvitt avser dels missbruk av erkänd förtroendeställning (II), dels missbruk av en för barnet särskilt utsatt situation (III). Genom den utvidgning av kriminaliseringen av utnyttjandesituationer som vi har föreslagit i avsnitt 8.6 är det dock vår bedömning att vi uppfyller konventionen i denna del.

13.3.14 Brott som avser barnprostitution

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller barnprostitution.

Artikel 19.1 föreskriver att varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att uppsåtliga handlingar som avser barnprostitution enligt a–c är straffbara. I *artikel 19.2* definieras termen ”barnprostitution”.

Artikel 19.1 a anger handlingarna *att* rekrytera ett barn till prostitution eller förorsaka att ett barn deltar i prostitution. Artikel 19.1 b anger handlingarna *att* tvinga ett barn till prostitution eller dra vinning av eller exploatera ett barn på annat sätt för sådant ändamål. Kravet att straffbelägga dessa handlingar uppfylls i svensk rätt genom dels brottet *människohandel*, 4 kap. 1 a §, dels brottet *olaga tvång*, 4 kap. 4 § brottsbalken, dels brottet *koppleri*, 6 kap. 12 § brottsbalken. Även brottet *köp av sexuell handling av barn*, 6 kap. 9 § brottsbalken, kan vara tillämpligt.

Vidare kan det utgöra ett brott mot 5 kap. 3 § första stycket arbetsmiljölagen (1977:1160) att anlita en person under 18 år för att delta i prostitution. Enligt den lagen får minderåriga inte anlitas att utföra arbete på sätt som medför risk för skadlig inverkan på den minderåriges hälsa eller utveckling.

Den handling som enligt artikel 19.1 c ska vara straffbar är *att* nyttja prostituerade barn. Enligt svensk rätt är den handlingen straffbelagd som *köp av sexuell handling av barn*, 6 kap. 9 § brottsbalken.

Det är vår bedömning att svensk rätt uppfyller de krav som ställs upp i artikeln.

13.3.15 Brott som avser barnpornografi

Bedömning och förslag: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller barnpornografibrott. För att situationer av det slag som anges i 16 kap. 10 b § första stycket brottsbalken alltjämt ska vara undantagna från det straffbara området ska Sverige göra ett förbehåll enligt artikel 20.3.

Artikel 20.1 föreskriver att varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att uppsåtliga handlingar enligt a–f är straffbara när de begås utan rätt. I *artikel 20.2* definieras termen ”barnpornografi”. Av *artikel 20.3* följer att varje part får förbehålla sig rätten helt eller delvis att inte tillämpa artikel 20.1 a och e beträffande produktion och innehav av barnpornografiskt material som antingen uteslutande består av simulerad återgivning eller realistiska bilder på ett fiktivt barn, eller där barn som har uppnått åldern för sexuell självbestämmanderätt deltar och där dessa bilder producerats och innehas av dem med deras samtycke och enbart för deras privata bruk. Vidare får varje part förbehålla sig rätten helt eller delvis att inte tillämpa artikel 20.1 f.

De handlingar som upptas i artikel 20.1 a–e är att (a) framställa barnpornografi, (b) erbjuda eller tillhandahålla barnpornografi, (c) distribuera eller sprida barnpornografi, (d) anskaffa barnpornografi för sin egen eller för någon annans räkning och (e) inneha barnpornografi. Samtliga dessa former av befattning med barnpornografi är straffbelagda som barnpornografibrott enligt 16 kap. 10 a § första stycket 1–5 brottsbalken.

I artikel 20.1 f tas en för barnpornografibrott ny gärningsform upp. För det fall en part inte förbehåller sig rätten att inte tillämpa 1 f helt eller delvis ska det således vara straffbelagt att utan rätt medvetet skaffa sig tillgång till barnpornografi med hjälp av informations- eller kommunikationsteknik. Teknikutvecklingen har under det senaste decenniet inneburit att barnpornografi nu nästan uteslutande hanteras med användning av informationsteknologi, främst Internet. För den som endast har för avsikt att titta på barnpornografiska bilder har det därmed blivit avsevärt lättare att få tillgång till sådana bilder. Befattning med barnpornografi i form av ett tittande kan i vissa fall endast med svårighet, och annars inte alls, inordnas under ett straffbart innehav av barnpornografi.

Av förklaranderapporten framgår att den nya gärningsformen avser att träffa situationen att någon tittar på en barnpornografisk bild med användning av informationsteknologi (direktansluten) utan att för den skull inneha bilden i straffrättslig mening. Vidare anges att för straffansvar krävs att besöket på en sajt där barnpornografi är tillgänglig måste ske avsiktligt och med vetskap om att sådana skildringar kan finnas där. Enligt förklaranderapporten ska det inte dömas till ansvar för tittande som sker oavsiktligt. Omständigheter som enligt förklaranderapporten starkt talar för att handlandet är avsiktligt är om det har skett upprepade gånger eller om det skett genom besök på webbsidor som tillhandahåller barnpornografiska bilder mot betalning.³⁸

Genom den ändring av 16 kap. 10 a § brottsbalken som trädde i kraft den 1 juli 2010³⁹ har Sverige vidtagit åtgärder för att åstadkomma en effektivare bekämpning av barnpornografibrott. Bl.a. har en ändring i bestämmelsens första stycke 5 gjorts vilken innebär att kriminaliseringen utvidgas till att omfatta befattning av det slag som ställs upp i artikel 20.1 f. Gärningsformen har i svensk rätt formulerats på det sätt att någon betraktar en barnpornografisk bild som han eller hon berett sig tillgång till. Av motiven till bestämmelsen framgår att i uttrycket ”bereda sig tillgång till” ligger ett krav på aktivitet samt att i uttrycket ”betrakta” ligger att gärningsmannen därutöver ska ha tillgodogjort sig bildens innehåll. För straffbarhet krävs att gärningsmannen haft uppsåt dels i förhållande till den omständigheten att de vidtagna åtgärderna innebär att han eller hon berett sig tillgång till bilden och att bildens motiv är sådant att den är att anse som barnpornografisk, dels till att han eller hon betraktat bilden. Har någon oavsiktligt kommit att titta på en barnpornografisk bild är detta alltså inte straffbart.⁴⁰ Det är vår bedömning att denna utvidgning av det kriminaliserade området innebär att Sverige även uppfyller punkt 1 f i artikel 20.1.

16 kap. 10 b § brottsbalken innehåller undantag från det straffbara området i 10 a § samma kapitel och balk. Undantaget i första stycket i 10 b § är att förbuden mot skildring och innehav inte gäller den som enligt 10 a § första eller andra stycket framställer en pornografisk bild av barn, om skillnaden i ålder och utveckling mellan den avbildade personen och den som framställer bilden är ringa och

³⁸ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report art. 140.

³⁹ Prop. 2009/10:70, bet. 2009/10:KU34, rskr. 2009/10:274.

⁴⁰ Prop. 2009/10:70 42 f.

omständigheterna i övrigt inte påkallar att ansvar döms ut. Undantag av detta slag godtas enligt konventionens artikel 20.3, förutsatt att Sverige gör ett förbehåll. Av andra stycket i 10 b § följer att förbuden i 10 a § inte heller gäller den som tecknar, målar eller på något annat liknande hantverksmässigt sätt framställer en sådan bild, om bilden inte är avsedd att spridas, överlåtas, upplåtas, förevisas eller på annat sätt göras tillgänglig för andra. Vidare, enligt tredje stycket i 10 b § ska en gärning även i andra fall inte utgöra brott, om gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig. Även dessa undantag är enligt vår bedömning i enlighet med konventionen, eftersom denna avgränsar det område som ska vara kriminaliserat genom att ange att befattning med barnpornografi ska ske "utan rätt".⁴¹

13.3.16 Brott som avser ett barns deltagande i pornografiska föreställningar

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller ett barns deltagande i pornografiska föreställningar.

Artikel 21.1 föreskriver att varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att uppsåtliga handlingar enligt a–c som avser ett barns deltagande i pornografiska föreställningar ska vara straffbara. De handlingar som pekas ut är (a) att rekrytera ett barn till att delta i pornografiska föreställningar eller föranleda att ett barn deltar i sådana föreställningar, (b) tvinga ett barn till att delta i pornografiska föreställningar eller dra vinning av eller exploatera ett barn på annat sätt för sådana ändamål samt (c) medvetet besöka pornografiska föreställningar som innefattar deltagande av barn. I *artikel 21.2* anges att varje part får förbehålla sig rätten att begränsa tillämpningen av artikel 21.1 c till fall där barn har rekryterats eller tvingats i överensstämmelse med artikel 21.1 a eller b.

Vad som ska avses med "pornografisk föreställning" överlämnas åt parterna att närmare bestämma. I förklaranderapporten anges dock att bestämmelsen främst tar sikte på organiserade framträdanden av

---

⁴¹ Se Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report art. 141.

sexuell innebörd med levande aktörer (barn). Det står parterna fritt att tillämpa bestämmelsen även på situationer där barnet framträder via informationsteknologi, t.ex. en webbkamera.⁴²

Samtliga de handlingar som tas upp i artikel 21.1 a–c är i dag straffbelagda som *utnyttjande av barn för sexuell posering*, 6 kap. 8 § brottsbalken. Även människohandelsbrottet, 4 kap. 1 a brottsbalken kan vara tillämpligt såvitt avser handlingar enligt a och b samt brottet olaga tvång såvitt avser handlingar enligt b. Vidare kan det utgöra ett brott mot 5 kap. 3 § första stycket arbetsmiljölagen (1977:1160) att anlita en person under 18 år för att delta i pornografiska föreställningar. Enligt den lagen får minderåriga inte anlitas att utföra arbete på sätt som medför risk för skadlig inverkan på den minderåriges hälsa eller utveckling. Därtill kommer att det enligt 2 kap. 14 § ordningslagen (1993:1617) är förbjudet att anordna en offentlig tillställning som utgör pornografisk föreställning.

6 kap. 8 § brottsbalken är inte begränsad till pornografiska föreställningar utan omfattar också sexuell posering som sker i andra sammanhang. Situationer där barnet framträder via informationsteknologi omfattas av bestämmelsen. Huruvida en sådan sexuell posering, t.ex. via Internet, kan vara att bedöma just som pornografisk föreställning anges inte i propositionen 2004/05:45. Eftersom ”sexuell posering” är en vidare term än ”pornografisk föreställning” saknar dock definitionen av den sistnämnda termen betydelse för bestämmelsens tillämplighet.

Enligt motivuttalandena till 2005 års reform torde med pornografisk föreställning främst avses offentliga framträdanden av sexuell innebörd på en scen eller enskilt på s.k. sexklubbar. Regeringen härleder den tolkningen till förarbetsuttalanden till ordningslagen (1993:1617), vilka härrör från en tid när Internet inte fungerade som ett forum för denna typ av posering.⁴³ En rättstillämpning innebärande att ett framträdande via t.ex. Internet kan vara att bedöma som en pornografiska föreställning, och inte enbart en sexuell posering, kan dock inte anses stå i strid med motiven.

Avgörande för bedömningen enligt 6 kap. 8 § brottsbalken bör, såsom också anges i förklaranderapporten angående artikel 21, vara huruvida framträdandet sker i en organiserad form och i realtid (dvs. med ”levande barn”). Här ska nämnas att enligt artikel 2 d) i Kom-

---

⁴² Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report art. 146–148.

⁴³ Prop. 2004/05:45 s. 95 f.

missionens förslag till nytt direktiv på området⁴⁴ definieras pornografisk föreställning som exponering inför levande publik, även med hjälp av informations- och kommunikationsteknik.

I 6 kap. 8 § brottsbalken görs en skillnad mellan barn under 15 år och barn i åldern 15–17 år. Barn under 15 år har ett absolut skydd mot gärningar enligt bestämmelsen. Beträffande barn i åldern 15–17 år anfördes det i motiven att ett generellt absolut poseringsförbud skulle få alltför långtgående konsekvenser. De äldre barnen skyddas i stället av straffbestämmelsen om poseringen är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling. Det är tillräckligt att poseringen *typiskt sett* är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling. Vilka slag av poseringar som uppfyller det kriteriet ska bedömas utifrån samtliga omständigheter. Enligt motiven torde dock kriteriet regelmässigt vara uppfyllt då poseringen utförts under någon form av våld, eller hot, eller barnet blivit vilselett eller någon övertalat barnet att posera i en för barnet typiskt sett skadlig miljö som t.ex. inom sexklubbs- eller pornografibranschen.⁴⁵ Mot bakgrund av dels dessa motivuttalanden, dels den typ av kvalificerad sexuell posering som pornografiska föreställningar utgör är det vår bedömning att kraven enligt artikel 21, att skydda samtliga barn under 18 år mot exploatering i samband med pornografiska föreställningar, är uppfyllt i svensk rätt.

Något förbehåll enligt artikel 21.2 är knappast aktuellt för Sverige eftersom handlingssättet enligt artikel 21.1 c redan omfattas av dagens reglering: Att medvetet besöka pornografiska föreställningar som innefattar deltagande av barn är att bedöma som en form av utnyttjande.⁴⁶

---

⁴⁴ Kommissionens förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi samt om upphävande av rambeslut 2004/68/RIF, KOM(2010)94 slutlig.

⁴⁵ Prop. 2004/05:45 s. 99 f.

⁴⁶ Se a. prop. s. 146.

13.3.17 Brott som avser ett barns bevitnande av sexuella övergrepp eller sexuella handlingar

Bedömning och förslag: Det är tveksamt om svensk lagstiftning uppfyller konventionen såvitt avser de krav som ställs upp när det gäller barns bevitnande av sexuella övergrepp eller sexuella handlingar. För att säkert uppfylla konventionen i denna del föreslår vi att bestämmelsen om sexuellt ofredande i 6 kap. 10 § första stycket brottsbalken utvidgas till att uttryckligen omfatta gärningar där ett barn i ett sexuellt syfte förmås att bevittna en sexuell handling.

Artikel 22 ålägger staterna en skyldighet att vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att straffbelägga uppsåtligt förorsakande, i sexuellt syfte, att ett barn som inte har uppnått åldern för sexuell självbestämmanderätt bevittnar sexuella övergrepp eller sexuella handlingar, även då barnet inte deltar själv. För Sveriges del är det gärningar av detta slag mot barn under 15 år som ska vara kriminaliserade.

I svensk rätt finns inte någon straffbestämmelse som uttryckligen omfattar den aktuella situationen.⁴⁷ Vi har övervägt huruvida Sverige genom bestämmelsen om sexuellt ofredande kan uppfylla konventionen i denna del. Här kan nämnas att vi i vår praxisgenomgång har påträffat två avgöranden där domstolen bedömt en gärning där gärningsmannen visat porrfilm för barn under 15 år som sexuellt ofredande. I det ena fallet rubricerades gärningen som brott enligt andra stycket utan någon närmare motivering och i det andra fallet angav domstolen inte vilket stycke i 10 § som domstolen dömde enligt.⁴⁸

Enligt vår uppfattning utesluter i och för sig inte brottet sexuellt ofredande i sin nuvarande lydelse, eller enligt det förslag till ändring som vi tidigare lagt fram i avsnitt 11.3.1.2, att brottet kan tillämpas på situationer av detta slag. En sådan rättstillämpning förutsätter emellertid att omständigheterna antingen är sådana att det för tillämpning av första stycket kan sägas att barnet förmås att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd eller för tillämpning

⁴⁷ Jfr engelsk rätt, paragraf 12 i Sexual Offences Act 2003, som innehåller brottet "causing a child to watch a sexual act".

⁴⁸ Svea hovrätts dom den 9 maj 2008 i mål B 5679-07 (Solna tingsrätts dom den 21 juni 2007 i mål B 1659-07) och Göta hovrätts dom den 30 maj 2008 i mål B 1015-08 (Skövde tingsrätts dom den 13 mars 2008 i mål B 1774-07). I det senare fallet dömdes även för andra slags sexuella ofredanden och såväl första som andra stycket i 10 § åberopades i domslutet.

av andra stycket, andra ledet, att gärningsmannen genom sitt handlande ofredar barnet på ett sexuellt kränkande sätt. För det fall gärningsmannen är den som själv genomför en sexuell handling och i samband därmed blottar sig kan även första ledet i andra stycket vara tillämpligt. Vår bedömning är emellertid att det är osäkert om bestämmelsen i dess nuvarande form, eller med förslaget till ändring av andra stycket, ger ett fullgott skydd för de typer av situationer som täcks av artikel 22. Hur som helst innebär en sådan rättstillämpning en extensiv tolkning av bestämmelsen om sexuellt ofredande. Ur legalitetssynpunkt vore det därför att föredra att i lagen i stället uttryckligen ange dessa situationer. För att säkerställa att konventionens krav i denna del uppfylls föreslår vi att 6 kap. brottsbalken uttryckligen anger gärningstypen. Vår bedömning är att detta bäst sker genom ett tillägg i första stycket i 6 kap. 10 § brottsbalken och att brottet alltså rubriceras som sexuellt ofredande.

Den nya grunden för sexuellt ofredande av barn under 15 år – vid sidan av sexuell beröring av barn och att förmå ett barn att medverka i eller företa någon handling med sexuell innebörd – föreslår vi ska lyda att någon *i ett sexuellt syfte förmår barnet att bevittna en sexuell handling*.

Rekvisitet ”sexuell handling” har valts som ett samlande begrepp för de handlingar av sexuell natur som konventionen pekar ut. Enligt förklaranderapporten omfattar artikel 22 bevittnanden av såväl sexuella övergrepp mot barn eller vuxna som, som det anges i den engelska ursprungstexten, ”sexual activities”.⁴⁹ ”Sexual activities” beskrivs som tidigare sagts inte närmare i förklaranderapportens utan det överlämnas till parterna att tolka vad som avses härmed.⁵⁰ Artikel 18 innehåller de *sexuella övergrepp mot barn* som enligt konventionen ska vara straffbelagda i nationell lagstiftning. Den artikeln blir därför en utgångspunkt för bedömningen av räckvidden av artikel 22. Gärningarna i artikel 18 är sådana att de motsvarar gärningar enligt 6 kap. 4–6 §§ brottsbalken och där det för straffbarhet alltså krävs att det föreligger en ”sexuell handling”. Mot den bakgrunden bör sexuella övergrepp mot vuxna lämpligen översättas till brott mot 6 kap. 1–3 §§ brottsbalken, vilka alltså också avser sexuella handlingar. Förklaranderapporten beträffande artikel 18 beskriver de sexuella övergreppen i artikeln som bestående av just ”sexual

⁴⁹ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report art. 152.

⁵⁰ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report art. 127.

activities”. En rimlig tolkning av vilka andra sexualhandlingar/sexuella aktiviteter än de sexuella övergreppen som ska omfattas av artikel 22 är enligt vår mening sådant ömsesidigt sex som uppfyller kraven för ”sexuell handling” i 6 kap. brottsbalken, dvs. frivilliga sexuella handlingar.

Med ”sexuell handling” ska alltså avses samma sak som annars i 6 kap. brottsbalken. Till följd härav omfattar bestämmelsen således inte situationer där barnet förmås att bevittna handlingar med sexuell innebörd där handlingen inte är så kvalificerad att den når upp till kraven för ”sexuell handling”. Exempel på handlingar som inte omfattas är flyktiga beröringar av en persons könsorgan eller en sexuell posering. Här ska emellertid påpekas att en gärning som innebär att ett barn förmås att bevittna en handling med sexuell innebörd, t.ex. en sexuell posering, som inte utgör en sexuell handling, ändå kan utgöra ett sexuellt ofredande vid en bedömning enligt bestämmelsens andra stycke, andra led.

Det framgår direkt av konventionstexten att barnet inte behöver delta i själva den sexuella handlingen. Vidare innehåller konventionen inte något krav på att gärningsmannen själv ska delta i den sexuella handling som barnet bevittnar. Även om det inte ges någon vägledning från förklaranderapporten i frågan är det vår bedömning att den händelse som barnet förmås att bevittna antingen kan äga rum i realtid eller avse en händelse som har dokumenterats i bild och visas för barnet. Dokumentationen kan bestå av film eller fotografi.

Konventionens beskrivning av det straffvärda förfarandet från gärningsmannens sida kan närmast beskrivas med den svenska termen ”förorsakande”. I förslaget till ändring av 6 kap. 10 § har vi funnit det lämpligare att använda den redan däri befintliga termen ”förmår”. Av förklaranderapporten framgår att det överlämnas åt staterna att själva närmare tolka vad som utgör ett ”förorsakande” men att exempel på detta kan vara tvång, övertalning, erbjudanden etc. Termen förmår omfattar alla dessa handlingssätt från en gärningsmans sida.

Enligt konventionen ska brottet vara ett uppsåtligt brott. Vidare ska krävas att gärningsmannen har ett sexuellt syfte med sitt handlande för straffbarhet. Vi bedömer att det direkt av lagtexten ska framgå att det krävs ett sexuellt syfte. Det sexuella syftet har inte närmare beskrivits i konventionen eller dess förklaranderapport. Den som har ett sexuellt syfte åsyftar en viss sexuell följd. Följden behöver dock inte förverkligas för att de objektiva brottsförutsättningarna ska vara uppfyllda. Vad som utgör ett sexuellt syfte bör

lämpligen avgöras i domstol. Utrymme bör finnas för en ganska vidsträckt tolkning och bestämmelsen bör inte inskränkas till situationer där syftet har varit att reta eller tillfredsställa gärningsmannens sexualdrift. Vi återkommer till saken i författningskommentaren.

Det kan nämnas att kravet på kriminalisering enligt konventionen inte har någon motsvarighet i EU:s rambeslut 2004/68/RIF men ingår i kommissionens förslag till nytt direktiv på området (KOM(2010)94 slutlig).

13.3.18 Kontaktsökning med barn för sexuella ändamål

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller kontaktsökning med barn för sexuella ändamål.

Artikel 23 föreskriver att varje part ska vidta lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att straffbelägga uppsåtligt förslag från en vuxen, med hjälp av informations- och kommunikationsteknik, om att träffa ett barn som inte har uppnått åldern för sexuell självbestämmanderätt, i syfte att begå gärningar mot barnet som är straffbelagda i enlighet med artikel 18.1 a (sexuella övergrepp) eller artikel 20.1 a. (framställan av barnpornografi), där detta förslag har åtföljts av gärningar som resulterar i ett sådant möte. Det är vår bedömning att svensk rätt uppfyller konventionens krav i denna del genom brottet *kontakt med barn i sexuellt syfte*, 6 kap. 10 a § brottsbalken. Brottet infördes år 2009. Visserligen ingår barnpornografibrott inte bland de gärningar som räknas upp i 6 kap. 10 a § brottsbalken, och som den vuxnes uppsåt med kontaktsökningen ska avse, men vi menar att det kan antas att en gärning som utgör barnpornografibrott bestående i att framställa barnpornografi även uppfyller kriterierna för något av de uppräknade brotten. Det brott som därvid ligger närmast till hands är utnyttjande av barn för sexuell posering, 6 kap. 8 § brottsbalken.⁵¹

I sammanhanget kan nämnas att svensk lagstiftning går längre än konventionen kräver. Brottet i svensk rätt är nämligen teknikneutralt medan konventionen endast avser handlingar som sker med hjälp av informations- och kommunikationsteknik. Vidare krävs det enligt konventionen att ett möte kommer till stånd mellan den

---

⁵¹ Jfr prop. 2008/09:149 s. 30.

vuxne och barnet, medan det enligt svensk rätt räcker med att gärningsmannen efter det att en överenskommelse har träffats vidtar någon åtgärd som är ägnad att främja att ett sammanträffande kommer till stånd. Det kan också nämnas att brottet kontakt med barn i sexuellt syfte även omfattar handlingar som syftar till att begå sexuellt ofredande.

13.3.19 Medhjälp och försök

Bedömning och förslag: Vi föreslår att förbehåll görs att inte tillämpa artikel 24.2 på artiklarna 22 och 23. Sker detta innebär gällande rätt vad avser kriminalisering av medhjälp och försök inte något hinder mot att Sverige tillträder konventionen.

I *artikel 24* åläggs parterna att vidta lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder som krävs för att straffbelägga medhjälp och försök. Utgångspunkten är att straffansvaret för medhjälp och försök ska omfatta samtliga brottstyper som är straffbelagda i enlighet med konventionen. Beträffande försöksbrott medges parterna dock en rätt att göra förbehåll att inte tillämpa bestämmelsen på vissa av de gärningar som är straffbelagda i enlighet med konventionen, nämligen de som finns i artiklarna 20.1 b, d, e och f., 21.1 c, 22 och 23.

Genom de generella medverkansbestämmelserna i 23 kap. 4 § brottsbalken uppfyller svensk rätt de krav som ställs upp gällande medhjälp till brott enligt artikel 24.1.

Såvitt avser straffansvaret för försöksbrott gör vi följande bedömning mot bakgrund av innehållet i dels 23 kap. 1 § brottsbalken, dels i 6 kap. 15 § brottsbalken i den av oss i kapitel 12 föreslagna nya lydelsen, dels 16 kap. 17 § brottsbalken i dess lydelse efter den 1 juli 2010.

Som vi tidigare redogjort för omfattas handlingar enligt *artikel 18* av 6 kap. 1–6 §§ brottsbalken. Samtliga de brottstyperna är straffbelagda också som försöksbrott.

Handlingar enligt *artikel 19*, som avser barnprostitution, kan utgöra brott mot 4 kap. 1 a §, 6 kap. 9 § eller 12 § brottsbalken. Även de brottstyperna är straffbelagda som försöksbrott.

Artikel 20 gäller barnpornografibrott. Handlingar däri utgör brott mot 16 kap. 10 a § brottsbalken och även försöksgärningar är straff-

bara enligt gällande svensk rätt. Något skäl att för svensk del göra förbehåll för försöksbrott enligt artikel 20 föreligger därför inte.

Handlingar enligt *artikel 21*, som avser barns deltagande i pornografiska föreställningar, är straffbelagda i svensk rätt som brott enligt 6 kap. 8 § brottsbalken. Brottet är straffbelagt även på försöksstadiet. Något skäl att göra förbehåll finns inte eftersom svensk rätt redan uppfyller kravet att straffbelägga försök.

Såvitt gäller *artikel 22*, brott som avser barns bevitnande av sexuella övergrepp eller sexuella handlingar, har vi i det föregående föreslagit en utvidgning av 6 kap. 10 § första stycket brottsbalken, brottet sexuellt ofredande, för att helt säkert uppfylla kraven på kriminalisering enligt konventionen. Försök till sexuellt ofredande är emellertid inte kriminaliserat enligt gällande rätt. Tillräckliga skäl att föreslå en sådan kriminalisering föreligger inte enligt vår uppfattning. Vi föreslår i stället att Sverige gör ett förbehåll enligt konventionen på denna punkt.

Handlingar enligt *artikel 23*, kontaktsökning med barn för sexuella ändamål, är straffbelagda enligt 6 kap. 10 a § brottsbalken. Försök till sådant brott är inte straffbelagt. Mot bakgrund av att brottet i sig innebär en kriminalisering som ett självständigt brott av handlingar som i praktiken utgör en slags förberedelse till brott ser vi inget behov av att kriminalisera också försök till sådant brott. Kriminaliseringen skulle i så fall blir alltför vidsträckt. Regeringen gjorde för övrigt motsvarande bedömning i samband med brottets införande.⁵² Vårt förslag är därför att Sverige även gör ett förbehåll enligt konventionen på denna punkt.

Sammanfattningsvis är det vår bedömning att Sverige uppfyller konventionen även i den del som avser artikel 24.2 förutsatt att förbehåll görs enligt artikel 24.3 beträffande artiklarna 22 och 23.

---

⁵² Prop. 2008/09:149 s. 33 f.

13.3.20 Domsrätt

Bedömning och förslag: En brist föreligger såvitt avser artikel 25.4 genom att det i dag krävs dubbel straffbarhet för att svensk domstol ska kunna döma för brottet utnyttjande av barn för sexuell posering, brott av normalgraden, samt brottet köp av sexuell handling av barn, när brottet har begåtts utomlands. Ska Sverige tillträda konventionen måste bristen åtgärdas. Vi föreslår därför att dessa brott undantas från kravet på dubbel straffbarhet. I övrigt krävs det inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller domsrätt.

Artikel 25 gäller domsrätt. Enligt *artikel 25.1* ska varje part vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att kunna utöva jurisdiktion över de gärningar som är straffbelagda i enlighet med konventionen när brottet har begåtts

- a. inom dess territorium; eller
- b. ombord på ett fartyg som för flagg från den parten; eller
- c. ombord på ett luftfartyg som är registrerat enligt den partens lagar; eller
- d. av en av dess medborgare; eller
- e. av en person som har sin hemvist inom dess territorium.

Frågan om svensk domstols behörighet regleras i huvudsak i 2 kap. brottsbalken. Enligt 1 § i det kapitlet döms efter svensk lag och vid svensk domstol om brottet har begåtts i Sverige. Enligt 4 § i samma kapitel anses ett brott begånget där den brottsliga handlingen företogs, så ock där brottet fullbordades eller, vid försök, där brottet skulle ha fullbordats. Så snart någon del av den brottsliga handlingen har ägt rum här i riket, är handlingen i sin helhet att anse som begånget i Sverige. Svensk domstol är enligt 2 kap. 2 § brottsbalken också behörig att döma för brott som har begåtts utomlands, om brottet har begåtts av en svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige, eller av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finns här, eller av annan utlänning som finns i landet om det på brottet kan följa fängelse i mer än sex månader. Vidare innehåller 2 kap. 3 § brottsbalken ytterligare bestämmelser om svensk domstols behörighet.

I de fall som tas upp i artikel 25.1 a–e föreligger en svensk domsrätt enligt 2 kap. 1 och 2 §§ samt 3 § 1 brottsbalken.

Artikel 25.2 föreskriver att varje part ska sträva efter att vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att fastställa jurisdiktion beträffande någon av de gärningar som är straffbelagda i enlighet med konventionen, när brottet har begåtts mot en av dess medborgare som har hemvist inom dess territorium. Gällande svensk rätt innehåller ingen uttrycklig bestämmelse av detta slag. Bestämmelserna i 2 kap. brottsbalken ger dock svenska domstolar en formellt vidsträckt behörighet. Här ska pekas på 2 kap. 2 § 1 st. 3, som ger svensk domstol behörighet att döma för alla brott som begåtts utomlands – utom rena bagatellbrott – om gärningsmannen finns här i landet. Vidare kan lyftas fram 2 kap. 3 § 7 brottsbalken, som ger behörighet att döma för brott begångna utanför Sverige när det gäller brott med ett minimistraff om fyra års fängelse i straffskalan.⁵³

Eftersom konventionen i artikel 25.2 föreskriver en målsättning föreligger ingen hinder mot att tillträda konventionen, trots att svensk domstol inte har en generell behörighet när ett brott har förövats mot en svensk medborgare eller en person med hemvist i Sverige. Därtill kommer att en domsrätt i praktiken torde föreligga i de allra flesta fall. Även om vi således bedömer att konventionen enligt denna punkt till stor del redan är tillgodosedd vill vi här framhålla att det ändå finns skäl att framöver överväga att ändra behörighetsreglerna på denna punkt. Här kan hänvisas till att det i SOU 2002:98, *Internationella brott och svensk jurisdiktion*, föreslogs att ett nytt 2 kap. brottsbalken ska införas. Enligt förslaget ska svensk domsrätt bl.a. föreligga för brott begångna utomlands som har riktat sig mot svensk medborgare eller någon annan som har hemvist i Sverige. Förslaget har inte lett till lagstiftning men bereds inom Regeringskansliet.

Artikel 25.3 gäller möjligheten för en part att förbehålla sig rätten att inte tillämpa jurisdiktionsreglerna i artikel 25.1 e. Detta är inte aktuellt för svensk del eftersom den svenska rätten redan uppfyller kravet enligt 25.1 e.

Av *artikel 25.4* följer att parterna ska säkerställa att jurisdiktion över sina medborgare beträffande brott enligt artiklarna 18, 19, 20.1 a och 21.1 a–b inte är underkastad villkoret att handlingarna ska vara straffbara på orten där de har utförts. Bestämmelsen innebär alltså

⁵³ Dock finns för brott begångna utomlands ett krav på åtalsförordnande enligt 2 kap. 5 § andra stycket brottsbalken.

att undantag ska göras beträffande det krav på dubbel straffbarhet som är en utgångspunkt för domsrätt över utomlands begångna brott, och som för Sveriges del finns lagfäst i 2 kap. 2 § andra stycket brottsbalken. Kravet på dubbel straffbarhet är ett exempel på begränsning av behörigheten att döma över utomlands begångna brott. Som yttersta skäl för kravet på dubbel straffbarhet åberopas traditionellt den folkrättsliga principen att stater inte ska gripa in i varandras inre angelägenheter. Även om varje land själv bestämmer hur det vill utforma sina jurisdiktionsregler brukar det också ifrågasättas om det inte strider mot den straffrättsliga legalitetsprincipen att bestraffa en gärning som är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten. Undantag från principen är dock inte ovanliga.

Från kravet på dubbel straffbarhet har det i svensk rätt sedan 2005 års reform gjorts undantag såvitt gäller vissa utomlands begångna sexualbrott mot barn. Enligt 2 kap. 2 § fjärde stycket brottsbalken är de brott som undantas brott enligt 6 kap. 1–6 §§, 8 § tredje stycket och 12 § eller försök till sådana brott, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt 18 år. Genom en ändring av bestämmelsen som trädde i kraft den 1 juli 2010 undantas även människohandel, 4 kap. 1 a § brottsbalken, eller försök till sådana brott, samt barnpornografibrott enligt 16 kap. 10 a § första stycket 1 och femte stycket eller försök till sådana brott. Dessa brott kan alltså bestraffas i Sverige även om de skulle vara straffria i det land där de begicks. För de aktuella brotten har undantag också gjorts från den annars gällande begränsningen att domstolen inte får döma till påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är föreskrivet för brottet enligt lagen på gärningsorten.

Vid en jämförelse mellan svensk rätt och konventionens krav i denna del kan konstateras att svensk rätt, med de av oss i 6 kap. 1 och 2 §§ brottsbalken förslagna ändringarna, uppfyller kravet såvitt avser *artiklarna 18 och 20.1 a*. Någon förbehåll av det slag som anges i *artikel 25.5* är därför inte aktuellt för Sveriges del.

Såvitt avser *artikel 19* uppfyller vi till viss del konventionen i denna del genom att människohandel och koppleri undantas från kravet på dubbel straffbarhet. Dock undantas inte brottet köp av sexuell handling av barn, 6 kap. 9 § brottsbalken, från kravet, vilket utgör en brist i svensk rätt i förhållande till konventionen.

En brist i förhållande till konventionen föreligger även såvitt avser *artikel 21.1 a och b*. I och för sig kan brottet människohandel vara aktuellt, vilket i enlighet vad som nyss sagts undantas från kravet på dubbel straffbarhet. Det brott som torde vara vanligast är

dock utnyttjande av barn för sexuell posering, 6 kap. 8 § brottsbalken. Endast grovt sådant brott är i dag undantaget från kravet på dubbel straffbarhet. Att inte också brottet av normalgraden är undantaget utgör en brist enligt vår bedömning.

Vi har tidigare redovisat att handlingar enligt artiklarna 19 och 21 i vissa fall kan vara att bedöma som olaga tvång, 4 kap. 4 § brottsbalken. Eventuellt kan vissa specialstraffrättsliga bestämmelser också vara tillämpliga. De mest centrala straffbuden för artiklarna är dock det om människohandel och de i 6 kap. brottsbalken som vi har redovisat i det föregående. Att också andra brott än dessa, så som olaga tvång, undantas från kravet på dubbel straffbarhet bedömer vi därför inte vara nödvändigt.

Vid ett tillträde till konventionen är det vår bedömning att en ändring måste ske av svensk rätt innebärande att även normalgraden av brottet utnyttjande av barn för sexuell posering samt brottet köp av sexuell handling av barn undantas av kravet på dubbel straffbarhet. Lagtekniskt bör detta ske genom att brotten läggs till den uppräknade av brott som finns i 2 kap. 2 § fjärde stycket brottsbalken.

Artikel 25.6 föreskriver en skyldighet för varje part att beträffande brott som fastställs enligt artiklarna 18, 19, 20.1a och 21 säkerställa att deras jurisdiktion, på grund av att brottet har begåtts av en av dess medborgare eller av en person som har hemvist inom dess territorium, inte är underkastad villkoret att åtal endast får väckas efter anmälan från brottsoffret eller angivelse från staten där brottet har begåtts. Det är vår bedömning att Sverige uppfyller konventionen i denna del eftersom brott som är tillämpliga på handlingar i de aktuella artiklarna lyder under allmänt åtal.

Artikel 25.7 gäller situationer där en uppgiven gärningsman befinner sig inom en parts territorium och parten inte utlämnar honom eller henne till en annan part enbart på grund av hans eller hennes nationalitet. Varje part är beträffande de fallen skyldig att ha jurisdiktion. Av förklaranderapporten framgår att det är partens egna medborgare som artikeln avser.⁵⁴ Sverige uppfyller detta krav för brott begångna utomlands genom 2 kap. 2 § första stycket 1 brottsbalken.

Artikel 25.8 innehåller en bestämmelse om samråd för det fall flera parter hävdar en domsrätt. Av *artikel 25.9* följer att konventionen inte utesluter att parterna har en rätt att ha en nationell straffrätts-

---

⁵⁴ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report art. 174.

lig domsrätt även i andra situationer än som konventionen tar upp. Vi bedömer att Sverige även uppfyller dessa delar av konventionen.

13.3.21 Ansvar för juridiska personer

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller ansvar för juridiska personer.

I *artikel 26.1* föreskrivs att parterna ska säkerställa att juridiska personer kan hållas ansvariga för de gärningar som är straffbelagda i enlighet med konventionen under vissa förutsättningar. Gärningarna ska därvid ha begåtts till förmån för den juridiska personen av en fysisk person, som agerar antingen enskilt eller som en del av den juridiska personens organisation, som har en ledande ställning inom den juridiska personen grundad på

- a. behörighet att företräda den juridiska personen;
- b. befogenhet att fatta beslut på den juridiska personens vägnar;
- c. befogenhet att utöva kontroll inom den juridiska personen.

Enligt *artikel 26.2* ska parterna också säkerställa att en juridisk person ska kunna hållas ansvarig när brister i tillsyn eller kontroll som ska utföras av en sådan person som avses i punkt 1 har gjort det möjligt för en fysisk person underställd den juridiska personen att till förmån för denna juridiska person begå gärningar som är straffbelagda enligt konventionen.

Artikel 26.3 anger att den juridiska personens ansvar kan vara straffrättsligt, civilrättsligt eller administrativt.

I *artikel 26.4* anges att ansvaret för juridiska personer inte ska påverka det straffrättsliga ansvaret hos de fysiska personer som har begått brottet.

Motsvarande bestämmelser finns i EU:s rambeslut 2004/68/RIF om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi. I lagstiftningsärendet angående godkännande av det rambeslutet gjorde riksdagen och regeringen bedömningen att Sverige uppfyller kraven genom reglerna om företagsbot i 36 kap. 7–10 §§ brottsbalken.⁵⁵ Företagsbot är konstruerat som en särskild rättsverkan av

---

⁵⁵ Se prop. 2003/04:12, bet. 2003/04:JuU9, rskr. 2003/04:108.

brott. Den 1 juli 2006 ändrades reglerna för att göra systemet med företagsbot effektivare.

Motsvarande ställningstagande som det angående rambeslutet har gjorts i liknande lagstiftningsärenden.⁵⁶ I ett lagstiftningsärende under år 2010 som bl.a. gällde frågan om Sveriges tillträde till Europarådets konvention om bekämpande av människohandel (CETS 197) var bedömningen också densamma, dvs. det ansågs att reglerna om företagsbot är tillräckliga för att uppfylla konventionens krav på ansvar för juridiska personer.⁵⁷ Kraven i konventionen om människohandel, CETS 197, motsvarar de som finns i den konvention som vi har att behandla. Bl.a. i det senare lagstiftningsärendet hänvisades även till reglerna om förverkande i 36 kap. 4 § brottsbalken när det bedömdes att svensk rätt är i överenskommelse med de internationella förpliktelserna.

Eftersom de gärningar som ska vara straffbelagda i enlighet med konventionen samtliga ska utgöra *uppsåtliga* brott innebär den åtalsprövningsregel som finns i 36 kap. 10 a § brottsbalken inget problem i förhållande till konventionens krav i artikel 26.4. Åtalsprövningsregeln innebär att, om ett brott som kan föranleda talan om företagsbot har begåtts av oaktsamhet och den inte kan antas föranleda annan påföljd än böter, det får åtalas av åklagare endast om det är påkallat från allmän synpunkt.

Mot den redovisade bakgrunden gör vi bedömningen att det inte föreligger några behov av lagändringar för att tillgodose de krav på ansvar för juridiska personer som ställs upp i konventionen i denna del.

13.3.22 Påföljder och åtgärder

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller påföljder och åtgärder.

Artikel 27.1 föreskriver att parterna ska säkerställa att gärningar som är straffbelagda i enlighet med konventionen beläggs med effektiva, proportionella och avskräckande sanktioner med hänsyn till deras

⁵⁶ Se t.ex. prop. 1999/2000:85, bet. 1999/2000:JuU20, rskr.1999/2000:217, prop. 2000/01:40, bet. 2000/01:JuU9, rskr. 2000/01:138, prop. 2001/02:135 s. 20, prop. 2003/04:35 s. 36, prop. 2003/04:111 s. 32 f. och prop. 2005/06:209 s. 39.

⁵⁷ Se prop. 2009/10:152 s. 46. bet. 2009/10:JuU33, rskr 2009/10:273.

svårhetsgrad. Vidare anges att dessa sanktioner ska omfatta påföljder som medför frihetsberövande vilket kan leda till utlämning. Varken i konventionen eller i förklaranderapporten uttalas vad som är att betrakta som en effektiv och avskräckande påföljd i detta sammanhang.

I artikel 5 i EU:s rambeslut 2004/68/RIF om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi finns angett att maximistrafen för brotten i rambeslutet minst ska uppgå till vissa nivåer. Rambeslutet har genomförts i svensk rätt. Straffbelagda gärningar enligt rambeslutet omfattas även av konventionen. Därutöver åläggs staterna genom konventionen att kriminalisera vissa andra gärningar.

Samtliga brott som kan bli aktuella enligt svensk rätt för gärningar som är straffbelagda i enlighet med konventionen har fängelse i straffskalan. Därmed kan också utlämning komma i fråga.

Mot bakgrund av det redovisade är det vår bedömning att Sverige uppfyller kraven i artikel 27.1. Här ska nämnas att från Barnombudsmannen har förts fram synpunkten att kraven i artikeln innebär att inga brott mot barn får ha böter i straffskalan för att sanktionerna ska vara tillräckliga. Vi delar dock inte den uppfattningen.

Av *artikel 27.2* följer konventionens krav i fråga om de straffrättsliga sanktionerna för juridiska personer. Parterna ska vidta de åtgärder som är nödvändiga för att säkerställa att ansvariga juridiska personer kan bli föremål för effektiva, proportionella och avskräckande sanktioner, som ska omfatta åtgärder så som de anges i artikel 27.2. Konventionen eller förklaranderapporten ger inte heller på denna punkt någon vägledning i frågan vilken nivå sanktionerna ska vara på för att konventionens krav ska vara uppfyllda. I andra sammanhang (vilka vi redovisat i avsnitt 13.3.21) har, då fråga varit om att genomföra rambeslut eller en konvention med bestämmelser med samma innebörd som de bestämmelser som nu är i fråga, reglerna om företagsbot befunnits tillräckliga för att uppfylla EU-rättsliga krav på sanktioner mot juridiska personer. Mot bakgrund härav gör vi bedömningen att det inte föreligger något hinder mot att Sverige tillträder konventionen i denna del.

Enligt *artikel 27.3* är parterna skyldiga att införa lagstiftning eller vidta andra åtgärder som gör det möjligt att göra beslag och förverkande i enlighet med vad som närmare beskrivs i artikeln. Vidare åläggs parterna att ha en möjlighet att stänga en inrättning som har använts för att begå de gärningar som är straffbelagda i enlighet

med konventionen, utan att det inverkar på rättigheterna för en tredje man som befunnit sig i god tro. Artikeln i denna del stadgar också att parterna ska vidta åtgärder för att möjliggöra att vägra gärningsmännen att utöva sådan aktivitet som innefattar kontakt med barn och genom vilket brottet har begåtts.

Det är vår bedömning att kraven i fråga om beslag och förverkande är uppfyllda genom bestämmelser angående förverkande i 36 kap. brottsbalken samt genom att det av lagen (1994:1478) om förverkande av barnpornografi följer en rätt att förverka barnpornografiska bilder.

Angående möjligheter att stänga en inrättning respektive att hindra fortsatt yrkesaktivitet föreskrivs i 27 kap. 15 § rättegångsbalken att det för säkerställande av utredning av brott får vidtas åtgärder som innebär att bl.a. byggnad stängs eller tillträde till visst område förbjuds. Möjlighet finns alltså att tillfälligt stänga sådana inrättningar som det talas om i artikel 27.3. Att det vidtas åtgärder som regleras i 27 kap. 15 § rättegångsbalken inverkar inte på någon rättighet för en tredje man i god tro.

Vidare finns bestämmelser i 12 kap. 42 § jordabalken som ger möjlighet att förverka en hyresrätt. I 12 kap. 42 § punkten 9 uttalas att hyresrätten till en lägenhet kan förverkas om den helt eller väsentligt används för sådan näringsverksamhet eller liknande verksamhet som är brottslig eller där brottsligt förfarande ingår till en inte oväsentlig del eller används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. Enligt 2 § bostadsförvaltningslagen (1977:792) kan en fastighet där det finns bostadslägenhet ställas under tvångsförvaltning, om fastigheten inte uppfyller de krav som bostadshyresgästerna har rätt att ställa i fråga om sundhet, ordning och skick. Fastighetens brister kan därvid bero på att fastighetsägaren eftersatt fastighetens underhåll eller på annat sätt förvaltat fastigheten på ett sätt som inte är godtagbart för bostadshyresgästerna.

Här kan också redovisas att enligt 23 § polislagen (1984:387) finns det möjlighet att t.ex. stänga av eller förbjuda tillträde till hus, rum eller annat ställe om det kan anses föreligga en särskild risk för att något brott som innebär allvarlig fara för liv eller hälsa kommer att förövas på viss plats. Syftet med en sådan åtgärd ska vara att avvärja brottet eller att bereda skydd mot detta. Dessutom vill vi här framhålla att genom att förövaren blir frihetsberövad hindras denne också rent faktiskt mot att bedriva fortsatt verksamhet.

Av *artikel 27.4* följer att konventionen inte lägger några hinder beträffande parternas möjligheter att vid sidan av de föreskrivna på-

följderna eller åtgärderna vidta andra åtgärder, som t.ex. indragning av rättigheter som härrör från föräldraskapet eller övervakning eller tillsyn av dömda personer.

Enligt *artikel 27.5* får parterna fastställa att brott eller egendom som konfiskerats i enlighet med denna artikel ska tilldelas en särskild fond som ska bekosta förebyggande- och hjälpprogram för dem som blivit offer för någon av de gärningar som är straffbelagda i enlighet med konventionen.

13.3.23 Försvårande omständigheter

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller försvårande omständigheter.

Artikel 28 föreskriver att parterna ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att de omständigheter som räknas upp i artikeln, om de inte redan utgör en del av brottsrekvisiten, kommer att tas under övervägande som försvårande omständigheter när påföljd eller annan rättsverkan ska bestämmas för gärningar som är straffbelagda i enlighet med konventionen. Omständigheterna som anges i artikeln är att

- a. brottet skadade våldsoffrets fysiska eller mentala hälsa allvarligt;
- b. brottet föregicks eller åtföljdes av tortyr eller grovt våld;
- c. brottet begicks mot ett särskilt utsatt brottsoffer;
- d. brottet begicks av en familjemedlem, en person som bor tillsammans med barnet eller en person som har missbrukat sin ställning;
- e. brottet begicks av flera personer tillsammans;
- f. brottet begicks inom ramen för en kriminell organisation;
- g. förövaren har blivit dömd tidigare för samma slags brott.

Flera av omständigheterna är sådana att de utgör exempel på omständigheter som i svensk rätt medför att ett brott bedöms som grovt. Omständigheterna enligt a–f är dessutom exempel på sådana försvårande omständigheter som enligt 29 kap. 1 § andra stycket och 2 § brottsbalken ska beaktas vid straffvärdebedömningen. Omständigheter enligt f, att förövaren tidigare har dömts för samma slags brott, kan medföra en skärpt straffmätning enligt 29 kap. 4 § brotts-

balken. Det är vår bedömning att svensk rätt genom den redovisade regleringen uppfyller konventionens krav i denna del.

13.3.24 Tidigare domar

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller tidigare domar meddelade av annan part.

I *artikel 29* anges att varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att skapa möjlighet att vid påföljdsbestämningen beakta lagakraftvunna domar som har meddelats av annan part och som avser brott som fastställs i konventionen.

Vid påföljdsbestämningen kan omständigheten att den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till brott få betydelse på olika sätt. Främst kan den tidigare brottsligheten föranleda ett *skärpt påföljdsval* enligt 30 kap. 4 § brottsbalken. En annan betydelse av en tidigare brottslighet är att den enligt 29 kap. 4 § brottsbalken kan utgöra grund för en *strängare straffmätning*. Vidare regleras återfall genom bestämmelserna om *förverkande av villkorligt medgiven frihet* i 34 kap. 4 § brottsbalken och bestämmelserna om *förhöjt maximistraff* i 26 kap. 3 § brottsbalken.

I 26 kap. 3 § brottsbalken, som alltså innebär en möjlighet att tillämpa ett förhöjt maximistraff, anges uttryckligen att en utländsk dom får tillmätas samma verkan som en svensk. När det gäller möjligheten att vid själva påföljdsvalet och straffmätningen beakta utländska domar är bestämmelserna i 30 kap. 4 § och 29 kap. 4 § inte begränsade till domar som meddelats här i landet. Beträffande tillämpningen av förverkandereglererna i 34 kap. brottsbalken är det emellertid en förutsättning att den tidigare domen är meddelad av svensk domstol. Dock är denna och övriga bestämmelser i 34 kap. brottsbalken i vissa fall tillämpliga i förhållande till påföljder meddelade i Danmark, Finland, Island eller Norge enligt 29 § lagen (1963:193) om samarbete med de nämnda länderna angående verkställighet av straff. Vidare kan i vissa andra situationer, enligt 11 § lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom, utländska domar behandlas som om de hade meddelats här. Omständigheten att förverkandemöjligheten i princip gäller endast i Sverige meddelade domar utgör ingen brist i svensk rätt i för-

hållande till konventionens krav i detta avseende. Detta eftersom svenska domstolar – utan stöd i särskilda internationella instrument på området – enligt den folkrättsliga non-interventionsprincipen saknar behörighet att förverka ett reststraff från en av en annan stat meddelat straff. Vidare kan konstateras att förverkandereglerna är utformade med hänsyn till våra verkställighetsregler. Enligt vår bedömning uppfyller Sverige de krav som uppställs i artikel 29 i konventionen.

13.3.25 Principer för utredning, åtal och processrätt

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller principer för utredning, åtal och processrätt.

Artikel 30 innehåller principer för utredning, åtal och processrätt. Även om artikeln har en karaktär av målsättningsbestämmelse innehåller vissa punkter i artikeln uttryckliga krav.

Enligt *artikel 30.1* ska parterna vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder för att säkerställa att utredningar och straffrättsliga förfaranden genomförs till barnets bästa och med hänsyn till barnets rättigheter. I *artikel 30.2* anges att parterna ska anta en beskyddande hållning gentemot brottsoffer, säkerställa att utredningar och straffrättsliga förfaranden inte förvärrar det trauma som barnet upplevt och överväga att låta straffrättsskipningen följas upp med hjälpinsatser. Enligt *artikel 30.3* ska parterna säkerställa att utredningar och rättsliga förfaranden prioriteras och genomförs utan obefogad försening. Av *artikel 30.4* följer att det åligger parterna att säkerställa att bestämmelser om utredning, åtal och processrätt inte gör intrång i rätten till försvar och kravet på en rättvis och opartisk rättegång i artikel 6 i Europakonventionen. Av *artikel 30.5* följer att parterna ska säkerställa effektiv utredning och åtal av de gärningar som är straffbelagda i enlighet med konventionen och tillåta möjligheten att genomföra hemliga utredningsåtgärder. Vidare anges i den punkten att parterna ska göra det möjligt för enheter eller undersökande organ att identifiera offer för barnpornografibrott genom att analysera barnpornografiskt material.

I svenskt rättsväsende är arbetet med att tillförsäkra barn som misstänks vara utsatta för brott rättstrygghet, gott bemötande och

stöd samt, vid behov, omgående kris- och behandlingsinsats prioriterat. På uppdrag av regeringen har Rikspolisstyrelsen i samverkan med Åklagarmyndigheten, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen tagit fram nationella riktlinjer för samverkan kring barn som misstänks vara utsatta för brott.⁵⁸ Syftet med riktlinjerna är att säkerställa att samverkan mellan berörda myndigheter vid utredningar kring barn sker på ett effektivt och rättssäkert sätt, med ett konsekvent barnperspektiv. Arbetet med brottsutsatta barn i enlighet med riktlinjerna ska därvid ske främst i s.k. barnahus men även på orter där sådana saknas ska samarbete ske.

Försöksverksamhet med barnahus, vilket innebär en samverkan under gemensamt tak mellan främst socialtjänst, polis, åklagare, rättsmedicin samt hälso- och sjukvård vid utredningar kring barn som misstänks vara utsatta för misshandel och sexuella övergrepp, startades år 2005 på sex orter. En första utvärdering av verksamheten gjordes under år 2008. Verksamheten finns nu på 15 orter och Rikspolisstyrelsen har till uppgift att till regeringen presentera en ny utvärdering av verksamheten i december 2010.

Angående artikel 30.2 kan särskilt pekas på att alla förhör i sexualmål ska videofilmas av polisen. Det finns inget hinder mot att hålla mer än ett förhör. Är målsäganden ett barn under 15 år är utgångspunkten att barnet inte kallas till domstol utan att det videofilmade förhöret spelas upp där. Är barnet över 15 år är däremot huvudregeln att det kallas personligen till huvudförhandlingen. Möjlighet finns enligt 5 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken att vid huvudförhandlingen hålla förhöret med ett barn under 15 år inom stängda dörrar. Den vittnesstödsverksamhet som bedrivs vid landets domstolar utgör också ett exempel på särskilda hjälpinsatser riktade mot brottsoffer. Ett vittnesstöd är en person vars främsta uppgift är att, i samband med rättegång, informera målsägande och vittnen om rättsprocessen och fungera som medmänskligt stöd.

Beträffande artikel 30.3 är det i 2 a § förundersökningskungörelsen (1947:948) särskilt reglerat att förundersökningen i t.ex. sexualbrottsärenden där målsäganden inte har fyllt 18 år ska bedrivas skyndsamt. Beslut ska därvid vara fattat i åtalsfrågan i princip inom tre månader räknat från den tidpunkt då det finns någon som är skäligen misstänkt för brottet. I tillsynsärenden hos Åklagarmyndigheten har dock framkommit att bestämmelsen i vissa fall efter-

---

⁵⁸ Se RPS rapport till regeringen den 22 september 2009, Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets barnahus.

levs dåligt.⁵⁹ En förbättring behöver således ske på området. Dessa problem gällande tillämpningen av regelverket är dock inte sådana att vi bedömer att de utgör hinder mot att tillträda konventionen.

Mål av det slag som anges i konventionen behandlas inte med förtur i domstol på den grunden att de avser unga målsägande. Andra skäl kan dock finnas att ge målet förtur, t.ex. att den misstänkte är frihetsberövad eller är under 21 år. Vi finner inte skäl att mot bakgrund av konventionens krav i denna del föreslå någon generell förtursregel beträffande unga offer för sexualbrott.⁶⁰ I stället finner vi det generella regelverk kring omloppstider i domstol i förening med den prioriteringsordning som en domstol har att göra av varje enskilt mål är tillräckligt för att uppfylla konventionen. Omloppstiden för ett brottmål utan förtur bör, enligt Riksdagens regleringsbrev för Sveriges Domstolar, för närvarande inte överskrida fem månader.⁶¹ Det finns sedan utrymme för domstolen i det enskilda fallet att påskynda handläggningen när det är motiverat. Möjligheten finns för domstolen att i arbetsordningen prioritera handläggningen av en viss ärendetyp.

Möjlighet till hemliga utredningsåtgärder förekommer enligt svensk rätt genom reglerna i 27 kap. rättegångsbalken och enligt lagen (2007:978) om hemlig rumsavlyssning. Lagstiftningen ger dock inte möjlighet att vidta åtgärderna när det gäller brottslighet som straffvärdemässigt bedöms som mindre allvarlig. Konventionen föreskriver inte något absolut krav på att hemliga utredningsåtgärder ska vara tillåtna utan anger att det ska tillåtas när *så är lämpligt*.

Beträffande utredning av barnpornografibrott har Rikspolisstyrelsens IT-brottssektion visserligen ett nationellt ansvar men huvudansvaret för att identifiera barn och förövare med utgångspunkt från tillgängligt bildmaterial åvilar polismyndigheterna på lokal nivå.

I och med det ovan redovisade är det vår bedömning att Sverige uppfyller konventionens krav så som de anges i artikel 30.

---

⁵⁹ Se även JO beslut 2010-03-05, dnr. 2389-2009.

⁶⁰ Se det förslag till bedömningsprinciper för när en förtursreglering i lag bör införas som föreslås i Målutredningens betänkande 2010:44, Mål och medel – särskilda åtgärder för vissa måltyper i domstol. Utredningen gör bedömningen att särskilda åtgärder – dvs. författningsreglerade särlösningar – bör tillämpas restriktivt och användas endast när det finns ett behov av extra stor skyndsamhet eller extra hög eller annan särskild kompetens. Dagens särreglering med förtur i brottmål med unga tilltalade kan enligt utredningen ifrågasättas och bör utredas närmare. I betänkandet lämnas inga förslag till vilka enskilda måltyper som omfattas av författningsreglerade särlösningar utan endast förslag till principer för bedömningen.

⁶¹ Se regleringsbrevet för budgetåret 2010 avseende Sveriges Domstolar (prop. 2009/10:1, utg.omr. 04, bet. 2009/10:JuU1, rskr. 2009/10:153).

13.3.26 Allmänna skyddsåtgärder

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller allmänna skyddsåtgärder.

Artikel 31 innehåller bestämmelser om allmänna skyddsåtgärder. I *artikel 31.1* föreläggs parterna att vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att skydda brottsoffrens rättigheter och intressen, inklusive deras särskilda behov som bevispersoner, under alla stadier i utredningar och straffrättsliga förfaranden. I punkterna a–g anges exempel varigenom detta skydd kan tillgodoses. Det lämnas öppet för att använda också andra ”barnvänliga” åtgärder.⁶² Bestämmelsen tar sikte på alla stadier i brottmålsprocessen.

Det är vår bedömning att Sverige i tillräcklig grad uppfyller de krav på skydd av brottsoffren som ställs upp i artikeln. Utrymme för att förstärka skyddet finns dock, särskilt beträffande punkterna a och b.

Beträffande information till brottsoffer finns sådan i dag tillgänglig dels i form av generell information från myndigheter till den som blivit utsatt för brott, t.ex. informationsmaterial från Brottsoffermyndigheten, dels genom att polis, åklagare och domstol informerar i ärendet, dels genom att ett målsägandebitråde eller särskild företrädare för barn – när ett sådant bitråde eller sådan företrädare finns – bistår med information. Dock ska anmärkas att det informationsmaterial som finns riktar sig till vuxna målsägande. Därmed finns en risk att barnen inte kan tillgodogöra sig den information som ges och att de särskilda behov barn har beträffande information inte tillgodoses. Inom Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Göteborg, startades år 2010 ett projekt där behovet av att förbättra information till barn analyseras och åldersanpassat informationsmaterial till barn utreds.

Några särskilda föreskrifter finns inte som innebär en skyldighet att informera målsäganden om hur utredningen allmänt framskrider. Möjligen kan det övervägas om en sådan skyldighet bör införas. Vi vill dock här erinra om reglerna om förundersökningssekretess och stryka under att det inte kan handla om en rätt till en mer ingående insyn i utredningen.

---

⁶² Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report art. 219.

I 35 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt föreskrivs en informationsplikt gällande situationer av temporär eller slutlig frigivning som tas upp i punkten b. När det gäller frigivning av anhållna och häktade finns det ingen lagreglerad skyldighet att informera målsäganden men i praktiken sker det troligen ändå ofta. Möjligen bör en sådan reglering övervägas.

Beträffande övriga punkter kan helt kort hänvisas till att kraven i punkt c uppfylls genom rättegångsbalkens regler, kraven i punkt d genom regleringen om målsägandebiträde och särskild företrädare för barn, reglerna i 20 kap. 15 § rättegångsbalken om rätt att medföljas av en stödperson vid rättegång samt socialtjänstens ansvar enligt 5 kap. 11 § socialtjänstlagen. Vidare ger 35 kap. 12 § och 43 kap. 4 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) det skydd som anges i punkt e, medan lagen (1988:688) om besöksförbud samt polislagens (1984:387) regler om personsäkerhetsprogram (2 a §) tillgodoser kraven enligt punkt f samt tillgodoser bestämmelserna om s.k. medhörning i 36 kap. 18 § och 37 § 3 § rättegångsbalken kraven enligt punkt g.

Artikel 31.2 gäller ett brottsoffers rätt till information om särskilda från brottmålsprocessen fristående administrativa förfaranden, i den mån sådana förekommer i staterna.⁶³ För svensk del kan bestämmelsen sägas ha en betydelse för en målsägandes rätt till skadestånd med anledning av brott. En sådan information ges regelmässigt i samband med förundersökningen. Det är vår bedömning att Sverige uppfyller konventionen i denna del.

Artikel 31.3 gäller brottsoffrets rätt till juridiskt biträde. Vi uppfyller konventionen här genom lagen (1988:609) om målsägandebiträde och lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn.

I *artikel 31.4* tas situationen upp när personerna med föräldransvar inte kan företräda barnet i det straffrättsliga förfarandet på grund av intressekonflikt. För situationer av detta slag är lagen om särskild företrädare för barn tillämplig. Vi bedömer alltså att svensk rätt uppfyller konventionens krav.

Beträffande kraven i *artikel 31.5*, angående frivilligorganisationernas möjlighet att hjälpa brottsoffer, är det vår bedömning att Sverige uppfyller kravet. Främst sker det genom det samarbete kring vittnesstödsverksamhet som finns mellan Brottsoffermyndigheten, Domstolsverket, de enskilda domstolarna, Brottsofferjourernas Riks-

---

⁶³ Se Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report art. 224.

förbund och de ideella organisationer, främst brottsofferjourer, som bedriver verksamheten lokalt.

Artikel 31.6 gäller brottsoffrets rätt till tolkning på ett sätt som är anpassat till deras ålder och mogenhet och på ett språk som de förstår. Det är vår bedömning att de svenska förhållandena i och för sig tillgodoser kraven men att det bör övervägas om det ska krävas särskilda tolkar för barn. Vid samråd med Rikspolisstyrelsen framfördes särskilt den synpunkten att det i dag inte ställs några större krav på vilken kompetens en tolk ska ha och att det är vanligt att tolkar går över gränsen för sitt tolkuppdrag just när det gäller förhör med barn och i stället för att översätta vad barnet sagt börjar förklara vad barnet menar. Vi lämnar inget eget förslag i denna del. Det kan nämnas att Regeringen genom regleringsbrevet för Sveriges Domstolar år 2010 har uppdragit åt Domstolsverket att inhämta uppgifter om i vilken utsträckning auktoriserade tolkar och rättstolkar används vid tolkning i domstolarna samt i vilken utsträckning de tolkar som används upplevs som kvalificerade för uppdraget. Uppdraget ska redovisas senast den 30 september 2010.

13.3.27 Väckande av talan

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller väckande av talan.

Artikel 32 föreskriver en skyldighet för parterna att vidta lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att utredning eller åtal av gärningar som är straffbelagda i enlighet med konventionen inte ska vara beroende av brottsoffrets anmälan eller angivelse och att förfarandet kan fortsätta även om anmälan tas tillbaka.

De brott som ska straffbeläggas enligt konventionen hör under allmänt åtal enligt 20 kap. 3 § rättegångsbalken. Brotten tillhör alltså inte den kategori brott som kräver att målsäganden anger brottet till åtal. Sverige uppfyller därmed kraven i konventionen i denna del.

13.3.28 Preskriptionsregler

Bedömning och förslag: En brist i förhållande till konventionen föreligger så till vida att normalgraden av brottet utnyttjande av barn för sexuell posering inte har en förlängd preskriptionstid. Vi föreslår därför att tillämpningsområdet för preskriptionsbestämmelsen i 35 kap. 4 § andra stycket utvidgas till att omfatta samtliga brott enligt 6 kap. 8 § brottsbalken. I övrigt krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller preskriptionsregler.

I *artikel 33* föreskrivs att parterna ska vidta lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att preskriptionstiderna avseende gärningar som är straffbelagda i enlighet med artiklarna 18, 19.1 a och b och artikel 21.1 a och b ska vara förlängda under den tidsperiod som anges i artikel 33.

Av 35 kap. 4 § andra stycket brottsbalken följer att det i Sverige finns en förlängd preskriptionstid för vissa sexualbrott genom att de i 35 kap. 1 § samma balk bestämda preskriptionstiderna inte ska räknas från dagen då brottets begicks utan från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt 18 år. Brotten med förlängd preskriptionstid är brott enligt 6 kap. 4–6 §§ och 8 § tredje stycket brottsbalken, eller försök till sådana brott, samt brott enligt 6 kap. 1–3 §§ och 12 §, eller försök till sådana brott, om brottet begåtts mot någon som inte fyllt 18 år.

Först och främst kan konstateras att de gärningar som avses i artiklarna 18 och 19.1 a och b i svensk rätt är kriminaliserade som brott som omfattas av 35 kap. 4 § andra stycket brottsbalken och således har en förlängd preskriptionstid.

Beträffande gärningar som avses i artikel 21.1 a och b kan de vara straffbelagda som människohandel eller olaga tvång enligt 4 kap. 1 a § eller 4 § brottsbalken. I vart fall omfattas de av brottet utnyttjande av barn för sexuell posering i 6 kap. 8 § brottsbalken. Av de nämnda brotten är det endast brottet grovt utnyttjande av barn för sexuell posering som har en förlängd preskriptionstid enligt svensk rätt. Vi anser att detta utgör en brist i förhållande till konventionen. För att uppfylla konventionen i denna del föreslår vi en ändring i 35 kap. 4 § andra stycket innebärande att även normalgraden av brottet utnyttjande av barn för sexuell posering ska omfattas av stycket.

Det sätt som preskriptionstiden beräknas på enligt 35 kap. 4 § andra stycket tar liksom konventionen sin utgångspunkt i offrets myndighetsålder.

Här kan nämnas att en utgångspunkt för 2005 års reform i denna del var att den förlängda preskriptionstiden endast skulle gälla brott som innebär allvarigare kränkningar. Gränsen sattes därvid vid att förlängd preskriptionstid inte skulle gälla för brott med böter i straffskalan. I EU:s rambeslut (2004/68/RIF) om begränsande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi begränsas också bestämmelsen om förlängd preskriptionstid till de allvarligaste brotten i rambeslutet. Konventionen kan därför sägas gå längre än rambeslutet, även om inte samtliga brott som fastställs i konventionen ska ha en förlängd preskriptionstid. I förslag till nytt EU-direktiv på området föreslås att gärningar av det slag som tas upp i konventionens artikel 19.1 a och b ska omfattas av en bestämmelse om förlängd preskriptionstid.

13.3.29 Utredningar

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller utredningar.

Artikel 34 gäller brottsutredningar. Enligt *artikel 34.1*, som har karaktär av målsättningsbestämmelse, ska personer, enheter eller andra organ som leder utredningar vara specialiserade på att bekämpa sexuellt utnyttjande av och sexuella övergrepp mot barn. Personerna som handlägger utredningarna ska också vara utbildade för detta ändamål. Vidare ska enheterna eller organen i fråga ha tillräckligt med ekonomiska medel. I förklaranderapporten anges s.k. barnahus som exempel på den typ av specialiserade organ som parterna kan inrätta, även om parterna ges en frihet att själva välja väg att uppfylla kraven.⁶⁴ Av *artikel 34.2* följer att en osäkerhet beträffande ett brottsoffers verkliga ålder inte ska hindra att en brottsutredning inleds.

Det är vår bedömning att Sverige uppfyller konventionens krav i denna del genom den samverkan kring barnet som finns mellan främst socialtjänst, polis, åklagare, rättsmedicin samt hälso- och sjukvård antingen inom ramen för verksamheten med barnahus eller – på

⁶⁴ Se Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report art. 234-235.

orter där det saknas barnahus – under andra former. Här vill vi särskilt peka på de nationella riktlinjer som finns kring samverkan. En åklagare är i princip alltid förundersökningsledare i mål beträffande gärningar som är straffbelagda i enlighet med konventionen.⁶⁵ Undantaget är om det inte finns någon som är skäligen misstänkt för brottet. Många åklagare blir så småningom specialiserade. Särskild utbildning ges därvid om övergrepp mot barn för dem som blir specialister inom familjevåld och sexualbrott.

13.3.30 Förhör

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller förhör.

Enligt *artikel 35.1* ska parterna vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att förhör med barnet sker i enlighet med kraven i punkterna a–f. Det är vår bedömning av Sverige uppfyller kraven. Även på detta område har den samverkan som nu generellt ska ske vid brott mot barn, främst i barnhusen, en stor betydelse. Den samverkan ska präglas av ett konsekvent barnperspektiv, inte ett verksamhetsperspektiv, och styrs av riktlinjer som är förenliga med kraven enligt artikeln. När det gäller punkten c vill vi särskilt framhålla att vi är av uppfattningen att kraven däri skulle bli bättre tillgodosedda än i dag om endast särskilda s.k. barnförhørsledare ansvarar för förhören med barn.

Enligt *artikel 35.2* ska parterna vidta lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att alla förhör med barn (brottsoffer eller vittne) får spelas in på video och att dessa förhör godtas som bevis i domstolsförhandlingarna. Av *artikel 35.3* följer att när brottsoffrets ålder är osäker och det finns anledning att tro att offret är ett barn ska åtgärder som fastställs i artikel 35.1–2 tillämpas i avvaktan på att åldern bekräftas. Det är vår bedömning att dessa krav är tillgodosedda redan i dag.⁶⁶

⁶⁵ Se 23 kap. 3 § rättegångsbalken samt Åklagarmyndighetens föreskrifter (ÅFS 2005:9), utarbetade i samråd med Rikspolisstyrelsen som utfärdat likalydande författning (FAP 403-5).

⁶⁶ Angående tillåtligheten av videoförhör i rättegången, se 35 kap. 14 § första stycket 2 och tredje stycket rättegångsbalken.

13.3.31 Brottmålsprocessen

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller brottmålsprocessen.

Artikel 36.1 föreskriver en skyldighet för parterna att vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder, med beaktande av bestämmelser som reglerar juristers oberoende ställning, för att säkerställa att alla som deltar i förhandlingarna har tillgång till utbildning gällande barns rättigheter och sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn. Det är vår bedömning att kravet i dag i och för sig torde vara tillgodosett genom de utbildningsinsatser som tillhandahålls dels inom rättsväsendet, dels av privata aktörer. Särskilt vill vi här peka på att för åklagare finns ämnet med i grundutbildningen och att frågan har reglerats i regleringsbrev för Sveriges Domstolar.⁶⁷ Vidare har Brottsoffermyndigheten haft ett särskilt uppdrag att utföra utbildningsinsatser beträffande bemötande av brottsoffer. Beträffande advokater bevakar Advokatsamfundet frågan om utbildningsinsatser och privata aktörer erbjuder utbildning i om olika områden.

Även om utbildning av det slag som anges i artikeln således finns vill vi stryka under behovet av att utbudet ständigt ses över och kvalitetssäkras. Särskilt ser vi möjligheter till förbättring när det gäller utbildningar för domare.

Satsningar på utbildningar där frågor om barnets rätt står i fokus har pågått under några år i Sveriges Domstolar i form av *specialiseringsprojekt*. Projektet syftar till att säkerställa att spetskompetens inom området finns vid domstolarna. Tanken är också att de personer som har deltagit i projekten ska utgöra en kunskapsbank för kollegor och andra anställda inom Sveriges Domstolar. Vidare finns i den obligatoriska *fiskalsutbildningen* ett kursavsnitt som tar upp riskfaktorer rörande barn samt en föreläsning i ämnet barnsexhandel med föreläsare från ECPAT.

I regleringsbreven åren 2006 och 2007 för Sveriges Domstolar fanns återrapporteringskrav rörande kunskap inom områdena barns behov i brottmålsprocessen, sådan brottslighet som rör prostitution, människohandel för sexuella och andra ändamål samt sexuell exploatering av barn. Åren 2008 och 2009 fanns ett återrapporteringskrav

---

⁶⁷ Se regleringsbreven för åren 2006–2009.

gällande dels vilka åtgärder som vidtagits för att säkerställa erforderlig kunskap om barns utveckling, behov och rättigheter hos personal som i sitt arbete har att göra med mål och ärenden där barn är berörda, dels hur utbildningsinsatser i frågor som rör barn kvalitetssäkras och hur kompetensen bibehålls över tid.

Den brist som vi anser finns är närmast att hänföra till innehållet i *grundutbildningen för ordinarie domare*. Frågor om barns rättigheter behandlas där endast översiktligt. Såvitt särskilt avser området sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn ska nämnas att det i grundutbildningen finns ett särskilt kursavsnitt om sexualbrotten, mot såväl vuxna som barn, med fokus på lagstiftningens innebörd och tillämpning.

Vid samråden har vikten av utbildning på området strukits under. T.ex. har företrädaren för Barnombudsmannen framfört att det behövs obligatoriska kurser för att höja kunskapsnivån. Vad gäller frågan om obligatorisk utbildning vill vi påtala att konventionen inte kräver detta utan endast innehåller ett krav på att utbildningen ska finnas tillgänglig.

Någon särskild utbildning inom området som riktar sig till tolkar finns såvitt är känt inte. Frågan torde kunna övervägas i samband med ett arbete att generellt förbättra kvaliteten på tolkningen i domstolarna. Det är angeläget att när tolk medverkar vid förhör med barn att tolken har den kunskap som behövs för att ta till vara och stärka att barnets rättigheter i processen. I avsnitt 13.3.26 har vi uppmärksammat frågan om särskilda tolkar för barn.

I *artikel 36.2* finns regler om att domaren ska få besluta om att förhandlingen ska få äga rum inom stängda dörrar samt att brottsoffret får höras i rättsalen utan att vara (personligen) närvarande. Vi bedömer att Sverige uppfyller även dessa krav genom dels möjligheten till stängda dörrar i mål om sexualbrott enligt 5 kap. 1 § rättegångsbalken och 35 kap. 12 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), dels möjligheten att delta genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring enligt 5 kap. 10 § rättegångsbalken. I sammanhanget ska framhållas att barn under 15 år som regel inte är personligen närvarande vid rättegången utan att barnets utsaga presenteras genom ett från förundersökningen inspelat videoförhör.

13.3.32 Registrering och lagring av nationella data om dömda sexualbrottslingar

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller registrering och lagring av nationella data om dömda sexualbrottslingar.

Artikel 37 innehåller bestämmelser om registrering och lagring av data om dömda sexualbrottslingar. Enligt *artikel 37.1* har parterna en skyldighet att samla in och lagra data som sammanhänger med identiteten och den genetiska profilen (DNA) hos personer som har blivit dömda för gärningar som är straffbelagda i enlighet med konventionen. Enligt *artikeln 37.2* ska parterna till Europarådets generalsekreterare lämna uppgift om den myndighet som ansvarar för ett sådant DNA-register. *Artikel 37.3* föreskriver att parterna ska säkerställa att information i ett sådant register kan överföras till behörig myndighet hos en annan part.

Tagande av DNA-prov omfattas av bestämmelserna om kroppsbesiktning i 28 kap. rättegångsbalken. Enligt 28 kap. 12 § första stycket rättegångsbalken får den som skäligen kan misstänkas för brott på vilket fängelse kan följa kroppsbesiktigas för ändamål som anges i 11 §, dvs. för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet. I andra stycket samma paragraf anges att med kroppsbesiktning avses en undersökning av människokroppens yttre och inre samt tagande av prov från människokroppen och undersökning av sådana prov. I 12 a § samma balk föreskrivs att kroppsbesiktning genom tagande av salivprov får ske på den som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa, om syftet är att göra en DNA-analys av provet och registrera uppgifter om resultatet av analysen i det DNA-register eller det utredningsregister som förs enligt polisdatalagen (1998:622).

Rikspolisstyrelsen är enligt 4 § polisdatalagen personuppgiftsansvarig för behandling av de uppgifter som förs enligt 23 § samma lag, dvs. ett DNA-register. Registret får innehålla uppgifter om resultatet av DNA-analyser som har gjorts med stöd av bestämmelserna i 28 kap. rättegångsbalken och som avser personer som genom laga-kraftvunnen dom har dömts till annan påföljd än böter eller som har godkänt ett strafföreläggande som avser villkorlig dom. Det är

sedan Statens kriminaltekniska laboratorium som ansvarar för själva hanteringen av registret.

Med utgångspunkten att de gärningar som ska vara kriminaliserade i enlighet med konventionen vid fällande dom torde leda till en strängare påföljd än böter är det vår bedömning att svensk rätt står i överensstämmelse med kravet i artikel 37.1. Den myndighet som ska tillkännages enligt artikel 37.2 till Europarådets generalsekreterare är Rikspolisstyrelsen. Uppgifter från registret får lämnas ut till utländsk myndighet i enlighet med 7 § polisdatalagen. Därför är svensk rätt även i överensstämmelse med kravet i artikel 37.3.

13.3.33 Allmänna principer och åtgärder gällande internationellt samarbete

Bedömning: Det krävs inte några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs upp i konventionen när det gäller allmänna principer och åtgärder gällande internationellt samarbete.

Artikel 38 innehåller vissa allmänna principer och åtgärder gällande internationellt samarbete. Enligt *artikel 38.1* ska parterna i största möjliga utsträckning samarbeta med varandra i enlighet med bestämmelserna i konventionen och med tillämpning av gällande internationella och regionala instrument, överenskommelser på grundval av enhetlig eller ömsesidig lagstiftning och nationell rätt i syfte att förebygga och bekämpa sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn, skydda och tillhandahålla hjälp till brottsoffer, samt utreda eller inleda förfaranden gällande de brott som är straffbelagda i enlighet med konventionen.

I fråga om samarbete av det slag som anges i artikeln är det vår bedömning att Sverige uppfyller konventionen i denna del genom det internationella rättsliga samarbete som sker med stöd av främst lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål.

Enligt *artikel 38.2* ska parterna vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att ett offer som utsatts för en gärning som är straffbelagd i enlighet med konventionen inom en parts territorium där hon eller han inte är bosatt kan göra anmälan till behöriga myndigheter i bosättningsstaten. Syftet med bestämmelsen är att förenkla för brottsoffret att göra sin anmälan. Av förklaranderapporten följer att myndigheterna i bosättnings-

staten sedan antingen får inleda förundersökningen, förutsatt att staten är behörig till det, eller överlämna ärendet till den stat där brottet begicks.⁶⁸ Motsvarande bestämmelse finns i artikel 11 i rambeslutet 2001/220/RIF om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden:

Varje medlemsstat skall se till att brottsoffer som har blivit utsatta för brott i en annan medlemsstat än den där de är bosatta kan göra en anmälan till de behöriga myndigheterna i den stat där de är bosatta, när de inte kunnat göra detta i den stat där brottet har begåtts eller om de, vid ett grovt brott, inte har velat göra en anmälan där.

Den behöriga myndighet dit anmälan har gjorts skall, om myndigheten inte själv kan utöva sin behörighet i detta avseende, utan dröjsmål översända anmälan till den behöriga myndigheten på det territorium där brottet begicks. Denna anmälan skall behandlas i enlighet med nationell rätt i den stat där brottet begicks.

Polisen har en principiell skyldighet att ta emot varje anmälan om brott.⁶⁹ Var brottet är begånget saknar betydelse för skyldigheten att ta emot anmälan. Anmälan kan göras såväl muntligen som skriftligen hos vilken polismyndighet som helst.

Sverige lämnar sedan gammalt andra länder rättslig hjälp i brottmål. Den svenska lagstiftningen är av tradition utformad så att den inte kräver ömsesidighet – reciprocitet – utan rättslig hjälp kan lämnas även till stater mot vilka Sverige inte har några konventionsbaserade skyldigheter. Särskild reglering om överföring av lagföring finns i lagen (1976:19) om internationellt samarbete rörande lagföring för brott. Överförande kan göras med stöd av den lagen till land som anslutit sig till en europarådskonvention på området⁷⁰ när någon är misstänkt för brott enligt svensk lag. Skäl för överförande kan t.ex. vara om den misstänkte är medborgare i den andra staten eller om det påkallas av utredningsskäl. I praktiken sker överförande av lagföring även vid sidan av lagföringskonventionen. Det är då fråga om ett mera formlost samarbete mellan svenska och utländska polis- och åklagarmyndigheter. Vi bedömer att Sverige även uppfyller kraven i artikel 38.2.

Artikel 38.3 innebär att parterna har rätt att beakta konventionen som en rättslig grund för ömsesidig rättshjälp i brottmål eller utlämning med avseende på gärningar som är straffbelagda i enlighet

⁶⁸ Se Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report art. 258–259.

⁶⁹ Se bl.a. JO:s ämbetsberättelse 1988/89 s. 73 samt Justitiekanslerns beslut 2008-04-02 dnr 7840-06-21.

⁷⁰ Den europeiska konventionen den 15 maj 1972 om överförande av lagföring i brottmål.

med den. *Artikel 38.4* är en målsättningsbestämmelse innebärande att varje part ska sträva efter att införliva, där så är lämpligt, förebyggande av och kamp mot sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn i hjälpprogram för utveckling som har tillhandahållits till förmån för tredje stat.

13.3.34 Sammanfattande bedömning och frågan om Sveriges tillträde till konventionen

Bedömning och förslag: Det finns brister i vår lagstiftning i förhållande till kraven i artiklarna 18, 22, 25.4 och 33 i Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Vi har i det föregående lämnat förslag på hur bristerna kan åtgärdas.

Sverige bör tillträda Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Regeringen bör inhämta riksdagens godkännande i frågan.

Regeringen bör även inhämta riksdagens godkännande till en förklaring enligt artikel 20.3 med innebörden att Sverige för situationer av det slag som anges i 16 kap. 10 b § första stycket brottsbalken förbehåller sig rätten att undanta gärningar enligt artikel 20.1 a och e (skildring och innehav) från det straffbara området. Vi föreslår vidare såvitt avser konventionens krav på att kriminalisera försöksbrott att regeringen inhämtar riksdagens godkännande till en förklaring enligt artikel 24.3 med innebörden att Sverige helt förbehåller sig rätten att inte tillämpa artikel 24.2 på artiklarna 22 och 23.

I det föregående har vi funnit vissa *brister i svensk lagstiftning* i förhållande till de krav som Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp, CETS 201, ställer upp. Vi har i förekommande fall – i enlighet med våra direktiv – också lämnat förslag på hur bristerna kan åtgärdas. Även *brister av annat slag* än sådana som direkt är att hänföra till gällande rätts utformning, t.ex. tillämpningen av lagstadgade tidsfrister eller behov av fler brottsförebyggande insatser, har i vissa fall identifierats av oss. I de fallen lämnar vi dock inga konkreta åtgärdsförslag, dels därför att de frågorna lämpligen bör bedömas i andra sammanhang, dels därför att det ligger utanför våra direktiv. De brister i svensk

rätt som föranleder lagändringar samt våra förslag till lagändringar kan sammanfattas enligt följande.

- Såvitt avser kraven enligt *artikel 18* finns en brist som gäller tillämpningsområdet för begreppet ”hjälplost tillstånd” och möjligen även beträffande termen ”beroendeställning”. Det finns dock inte några hinder mot att Sverige tillträder konventionen förutsatt att den av oss i kapitel 8.6 föreslagna ändringen av 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken genomförs.
- Det är tveksamt om kravet i *artikel 22*, som avser barns bevitnande av sexuella övergrepp eller sexuella handlingar, tillgodoses fullt ut i gällande rätt. Vi föreslår därför att bestämmelsen om sexuellt ofredande i 6 kap. 10 § första stycket brottsbalken utvidgas till att uttryckligen omfatta gärningar där ett barn i ett sexuellt syfte förmås att bevittna en sexuell handling.
- I dag krävs s.k. dubbel straffbarhet för att Sverige ska kunna döma för brottet utnyttjande av barn för sexuell posering, brott av normalgraden, 6 kap. 8 § första och andra stycket brottsbalken samt brottet köp av sexuell handling av barn, 6 kap. 9 § samma balk, när brottet har begåtts utomlands. Kravet utgör en brist i förhållande till konventionens *artikel 25.4*. Vi föreslår att bristen åtgärdas genom att dessa brott läggs till den uppräkningslista av brott som finns i 2 kap. 2 § fjärde stycket brottsbalken och som undantas från ett krav på dubbel straffbarhet.
- Såvitt avser konventionens krav på förlängd preskriptionstid i *artikel 33* finns en brist så till vida att normalgraden av brottet utnyttjande av barn för sexuell posering inte har en förlängd preskriptionstid i svensk rätt. Vi föreslår därför att tillämpningsområdet för preskriptionsbestämmelsen i 35 kap. 4 § andra stycket utvidgas till att omfatta samtliga brott enligt 6 kap. 8 § brottsbalken.

Genomförs förslagen är det vår bedömning att det inte finns några hinder att tillträda konventionen. Vid ett tillträde till konventionen föreslår vi att Sverige beträffande barnpornografibrott ska göra ett förbehåll enligt *artikel 20.3* beträffande *artikeln 20.1 a* och *e* för att situationer av det slag som anges i 16 kap. 10 b § första stycket brottsbalken alljämt ska vara undantagna från det straffbara området. Vi föreslår också, såvitt avser kriminalisering av försöksbrott, att förbehåll görs att inte tillämpa *artikel 24.2* på artiklarna 22 och 23.

Även om utgångspunkten bör vara att möjligheten att göra förbehåll enligt konventionen bör tillämpas restriktivt bedömer vi de angivna förbehållen vara nödvändiga.

I frågan om Sverige bör tillträda konventionen kan först konstateras att sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn många gånger är ett gränsöverskridande problem. Ett internationellt samarbete är därför en förutsättning för att effektivt kunna bekämpa dessa övergrepp. Sverige har i olika internationella sammanhang bedrivit ett arbete mot sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn, t.ex. genom att stå värd för den första världskongressen mot sexuell exploatering av barn som ägde rum i Stockholm år 1996.

Sverige har tidigare tillträtt eller godkänt internationella instrument på området, t.ex. FN:s barnkonvention och dess fakultativa protokoll samt EU:s rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi. Som i ett led i att fortsätta att aktivt främja och delta i det internationella samarbetet mot sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn finns det starka skäl för Sverige att tillträda Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Vi föreslår därför att Sverige tillträder konventionen. Eftersom ett tillträde till konventionen förutsätter lagändringar och regeringen inte får ingå för riket bindande överenskommelser utan riksdagens godkännande, om överenskommelsen förutsätter att lag ändras, krävs riksdagens godkännande.

IV

Konsekvenser och ikraftträdande

14 Förslagens konsekvenser

14.1 Inledning

Avsikten med våra förslag till lagändringar är att ytterligare förstärka de rättigheter och det skydd som var i fokus för 2005 års sexualbrottsreform samt att säkerställa att Sverige uppfyller de krav som ställs upp i Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Syftet med 2005 års reform var att förstärka och tydliggöra varje människas absoluta rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande, att lyfta fram och förstärka skyddet för barn och ungdomar mot sexuella kränkningar, att skapa klara och väl avgränsade bestämmelser samt att åstadkomma en modern reglering av sexualbrotten.

Av 14–16 §§ kommittéförordningen (1998:1474) följer att om förslagen i ett betänkande har ekonomiska konsekvenser eller konsekvenser för vissa samhällsfrågor ska detta redovisas i betänkandet. När det gäller kostnadsökningar eller intäktsminskningar för staten, kommuner eller landsting ska utredningen föreslå en finansiering. I detta kapitel redogör vi för vår bedömning av dessa frågor.

14.2 Ekonomiska konsekvenser

Bedömning: De föreslagna lagändringarna bör om de genomförs inte leda till annat än begränsade kostnadsökningar. Dessa bör kunna finansieras inom ramen för befintliga anslag hos berörda myndigheter. Även förordade utbildningsinsatser bör kunna finansieras på det sättet. Det föreslagna särskilda uppdraget till Utvecklingscentrum Göteborg bör kunna finansieras antingen genom en omfördelning inom Åklagarmyndigheten eller inom Justitiedepartementet.

Våra förslag till ändring i 6 kap. brottsbalken innebär sammanfattningsvis *dels* ett förtydligande av vissa bestämmelser (1, 4 och 10 §§), *dels* en uppgradering av hur vissa gärningar rubriceras (1 och 4 §§ samt nya 3 §), *dels* i någon mindre mån en nykriminalisering (1 och 10 §§ samt nya 3 §), *dels* en ändring av straffskalorna (5 och 6 §§).

Förslaget till ändring av 1 § andra stycket innebär att fler fall av utnyttjande, bl.a. de gärningar som i dag bedöms som sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning enligt 3 §, kriminaliseras som våldtäkt eller sexuellt tvång. Ändringen innebär en viss utvidgning av det kriminaliserade området.

Vi föreslår att 3 § upphävs och ersätts av en ny samtyckesbaserad bestämmelse där brottet benämns sexuellt övergrepp. Fullbordade gärningar enligt den bestämmelsen omfattas i dag av brottet sexuellt ofredande. Ändringen innebär därför att de gärningarna rubriceras som ett allvarigare sexualbrott än tidigare. En nykriminalisering sker genom att även försök till sexuellt övergrepp föreslås vara straffbart. I dag är försök till sexuellt ofredande inte straffbart.

Vidare innebär vårt förslag att vissa fall av gärningar som i dag bedöms som sexuellt övergrepp mot barn (6 §) ska bedömas som våldtäkt mot barn (4 §), dels att straffskalorna ändras genom att straffminimum höjs för brotten sexuellt utnyttjande av barn (5 §) och sexuellt övergrepp mot barn.

Förslaget till ändring av bestämmelsen om sexuellt ofredande (10 §) innebär främst ett förtydligande av vilka gärningar som ska vara kriminaliserade som det brottet. Således är kriminaliseringens räckvidd i *andra stycket*, andra ledet, avsedd att vara den samma som före 2005 års reform. Ändringen av *första stycket* innebär i någon mindre mån en utvidgning jämfört med vad som gäller i dag. Utvidgningen består av att något krav inte längre ska ställas upp på någon särskild avsikt hos gärningsmannen när det gäller gärningar bestående i att ett barn berörs eller förmås medverka i någon handling med sexuell innebörd. Därtill kommer att tillägget av bevittnandsituationer – även om sådana gärningar i vart fall vid en extensiv tolkning av dagens bestämmelse många gånger torde kunna omfattas av dagens reglering – kan innebära en viss nykriminalisering.

Ändringen av 2 kap. brottsbalken innebär att kravet på dubbel straffbarhet tas bort när det gäller normalgraden av brottet utnyttjande av barn för sexuell posering (6 kap. 8 § brottsbalken) samt brottet köp av sexuell handling av barn (6 kap. 9 § brottsbalken). Slutligen innebär våra ändringsförslag att preskriptionstiderna i

35 kap. brottsbalken för brottet utnyttjande av barn för sexuell posing ändras.

Den begränsade utvidgningen av det kriminaliserade området i 6 kap. brottsbalken och övriga förändringar av dessa bestämmelser kommer enligt vår bedömning endast att leda till en marginell ökning av antalet brottsutredningar. I de flesta fall som ryms inom det utvidgade kriminaliserade området torde en anmälan och utredning ändå ha skett. T.ex. är bedömningen av fall av "hjälpöst tillstånd" och fall av "utnyttjande av någon med särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet" likartad. Det kan därför antas att fall av det senare slaget ändå hade utretts som ett möjligt hjälpöst tillstånd, även om det inte hade lett till lagföring. Vidare kan det antas att gärningar som är att hänföra till det till våldtäkt och sexuellt tvång subsidiära brottet sexuellt övergrepp i de flesta fallen ändå hade utretts som våldtäkt eller sexuellt tvång. Hur som helst hade gärningar utgörande fullbordade sexuella övergrepp omfattats av brottet sexuellt ofredande.

Våra ändringsförslag torde kunna bidra till en mer effektiv bekämpning av sexualbrotten, och därmed också en ökning av antalet lagföringar. Att en viss ökning sker av antalet åtal och antalet mål i domstol framstår därvid som troligt. I den utsträckning som detta sker bör det dock inte röra sig om mer än en begränsad tillströmning av mål.

Genom att straffminimum höjs för brotten sexuellt utnyttjande av barn och grovt sexuellt övergrepp mot barn kommer strafftiderna i någon mån att bli längre till följd av vårt ändringsförslag. Vi bedömer emellertid att det rör sig om en begränsad ökning av statens utgifter för kriminalvård.

Såvitt avser förslaget till ändring av reglerna om svensk domstols behörighet och preskriptionsreglerna bedömer vi att de ekonomiska konsekvenserna blir marginella.

Sammantaget är det vår bedömning att genomförandet av de föreslagna ändringarna i brottsbalken inte kommer att leda till mer än begränsade kostnadsökningar. Vi bedömer att dessa öknings kan finansieras inom ramen för befintliga anslag hos de myndigheter som berörs, främst polismyndigheterna, Åklagarmyndigheten, Sveriges Domstolar, Kriminalvården och socialtjänsten.

I samband med utvärderingen av gradindelningen av våldtäktsbrottet och gränsdragningen mellan grovt brott och brott av normalgraden har vi framfört att det vore lämpligt om effekterna av

2005 års reform i denna del följs upp ytterligare framöver.¹ Vi har ansett att detta lämpligen kan ske t.ex. genom en praxisgenomgång inom ramen för arbetet vid Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Göteborg. Denna gränsdragningsfråga torde även vara lämplig att belysa närmare i utbildningssammanhang inom rättsväsendet. Här ska i fråga om utbildningsinsatser också nämnas att vi i samband med vår analys av Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp har påtalat behovet av utbildningar för olika yrkeskategorier i fråga om barns rättigheter och sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn. Det är vår bedömning att utbildningsinsatser bör kunna finansieras inom befintliga medel hos berörda myndigheter. När det gäller att ge Åklagarmyndigheten ett särskilt utvärderingsuppdrag uppskattar vi kostnaden för en praxisgenomgång, efter samråd med Utvecklingscentrum Göteborg, till ungefär 150 000 kr. Ett särskilt tillskott behövs till Utvecklingscentrum Göteborg, antingen från Justitiedepartementet eller genom omfördelning inom Åklagarmyndigheten. För det fall regeringen finner att kostnaden för uppdraget ska finansieras genom ett särskilt anslag av Justitiedepartementet föreslår vi att detta finansieras genom omfördelning av medel inom departementet.

14.3 Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet

Bedömning: Förslagen bör om de genomförs ha en viss brottsförebyggande verkan.

En grundtanke bakom att kriminalisera ett visst beteende måste vara att kriminaliseringen ska påverka människor på sådant sätt att de inte begår brott, dvs. att den ska ha en allmänpreventiv verkan, annars framstår den som poänglös. Allmänpreventionen sägs verka genom avskräckning och genom moralbildning eller moralförstärkning. Generellt är det dock svårt att härleda effekter av detta slag till en specifik lagändring. Därtill kommer att det just bland sexualbrottsligheten antas finnas ett stort mörkertal beträffande faktisk brottslighet jämfört med den som kommer till myndigheternas kännedom.

---

¹ Se avsnitt 9.4.1.

Hur som helst måste det dock antas att den ytterligare skärpning av lagstiftningen avseende sexualbrott som vi föreslår ger signaler om att varje kränkning av en människas sexuella integritet och sexuella självbestämmande är oacceptabel. I detta ligger även ett budskap till myndigheter och andra aktörer i samhället att prioritera brottsförebyggande arbete på området. Förutsättningar torde därmed kunna finnas att minska den faktiska brottsligheten i vart fall i någon mån. Eftersom mörkertalet som sagt antas vara stort är det dock inte möjligt att beräkna minskningen.

14.4 Övriga konsekvenser

Vi har även beaktat de övriga samhällsfrågor som anges i 15 § kommittéförordningen, nämligen den kommunala självstyrelsen, sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet, små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företag, jämställdheten mellan kvinnor och män samt möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen.

Det har varit en utgångspunkt för vårt arbete att ha ett jämställdhetsperspektiv. Kriminalstatistiken visar bl.a. dels att bland de anmälda våldtäkterna mot person över 15 år är offret i de allra flesta fall kvinnor, dels att nästan samtliga lagförda förövare är män. De förslag som vi har lagt fram syftar till att förstärka och tydliggöra varje människas absoluta rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande. I den mån de av oss föreslagna åtgärderna kan ha en allmänpreventiv effekt eller förbättra möjligheterna till lagföring av begångna sexualbrott är det vår bedömning att detta även bidrar till att förbättra jämställdheten mellan kvinnor och män.

Vad gäller andra samhällsfrågor som tas upp i paragrafen har vi funnit att våra förslag inte har någon konsekvens.

15 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Förslag: De föreslagna lagändringarna förslås träda i kraft den 1 januari 2012. Några särskilda övergångsbestämmelser ska inte meddelas.

De lagändringar som vi har föreslagit bör träda i kraft så snart som möjligt. Med hänsyn till den tid som kan beräknas gå åt för remissförfarande, fortsatt beredning inom regeringskansliet och riksdagsbehandling bör bestämmelserna kunna träda i kraft den 1 januari 2012.

Av artikel 7 i Europeiska konventionen den 4 november 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna och 2 kap. 10 § regeringsformen följer att straff eller annan påföljd inte får ådömas för en gärning som var tillåten då den företogs samt att det inte får ådömas ett svårare straff för gärningen än vad som var föreskrivet vid tiden för gärningen. Motsvarande regler finns i 5 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken. Enligt den bestämmelsens första stycke får ingen dömas för gärning, för vilken inte var stadgat straff när den begicks. Enligt andra stycket ska straff bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs. Skulle annan lag gälla när dom meddelas ska dock enligt bestämmelsen – förutsatt att det inte är fråga om gärning som under viss tid har varit straffbelagd på grund av då rådande särskilda förhållanden – den lagen tillämpas om den leder till frihet från straff eller till lindrigare straff.

De här redovisade bestämmelserna innebär att de av oss föreslagna ändringarna i brottsbalken inte får ges retroaktiv verkan till den tilltalades nackdel. Vi gör bedömningen att någon särskild övergångsbestämmelse inte behövs såvitt avser våra förslag.

V

Författningskommentar

16 Författningskommentar

2 kap. brottsbalken

2 §

För brott som begåtts utom riket döms efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet begåtts

1. av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige,
2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finns här, eller
3. av annan utlänning som finns här i riket och på brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.

Första stycket gäller inte, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten eller om den begåtts inom område som inte tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter inte kan följa på gärningen.

I fall som avses i denna paragraf får inte dömas till påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är stadgat för brottet enligt lagen på gärningsorten.

De inskränkningar av svensk domsrätt som anges i andra och tredje styckena gäller inte för brott som avses i 6 kap. 1–6 §§, 8 §, 9 § och 12 § eller försök till sådana brott, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år. Inte heller gäller inskränkningarna för brott som avses i 4 kap. 1 a § eller 16 kap. 10 a § första stycket 1 och femte stycket eller försök till sådana brott.

Paragrafen innehåller huvudregler om svensk domstols behörighet att döma över brott som har begåtts utomlands. Fjärde stycket har ändrats. Avsikten med ändringen är att svensk rätt ska uppfylla kraven i Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp, ETS nr. 201. Övervägandena finns i avsnitt 13.3.20.

Ändringen innebär att även normalgraden av brottet utnyttjande av barn för sexuell posering samt brottet köp av sexuell handling av barn undantas från de inskränkningar av svensk domsrätt som följer

av kravet i andra stycket på dubbel straffbarhet och föreskriften i tredje stycket om påföljdsval och straffmätning. De undantagna brotten kan därmed bestraffas i Sverige även om de skulle vara straffria enligt lagen i det land där de begicks. Likaså är svensk domstol oförhindrad att för dessa brott döma till påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är föreskrivet för brottet enligt lagen på gärningsorten.

6 kap. brottsbalken

1 §

Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till den sexuella kränkningens allvar är jämförlig med påtvingat samlag, döms för *våldtäkt* till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför en sådan sexuell handling som avses i första stycket genom att otillbörligt utnyttja att personen

1. på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drog-påverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars befinner sig i ett hjälplöst tillstånd, eller

2. befinner sig i en beroendeställning till gärningsmannen eller annars med hänsyn till omständigheterna har särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för *grov våldtäkt* till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Paragrafen motsvarar 1 och 3 §§ i gällande rätt. Den nya lydelsen innebär flera förändringar i förhållande till den nuvarande regleringen. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 8.6 och 9.2.1.

Grunden för våldtäktsbrottet är att (I) en sexuell handling av kvalificerat slag har genomförts genom (II) antingen a) tvång eller b) ett otillbörligt utnyttjande av (i) offrets tillstånd eller (ii) yttre omständigheter vid gärningen.

Första stycket

Bestämmelsen är oförändrad när det gäller graden av tvång som grund för våldtäkt. Det är alltså tillräckligt för straffansvar att gärningsmannen har använt sig av sådant våld eller hot om brottslig gärning som avses i bestämmelsen i 4 kap. 4 § första stycket första meningen brottsbalken om olaga tvång. Vidare innebär förslaget ingen ändring av vad som ska avses med sexuell handling. Vad gäller gränsdragningen mot andra brott mot person än sexualbrott hänvisas till avsnitt 7.4.2.

De sexuella handlingar som kan medföra ansvar är samlag eller andra sexuella handlingar som med hänsyn till *den sexuella kränkningens allvar är jämförliga med påtvingat samlag*. Samlag ska definieras på samma sätt som idag, dvs. vaginalt samlag. Det krävs inte att samlaget ska vara fullbordat, utan det är tillräckligt att mannens och kvinnans könsdelar har kommit i beröring med varandra.

I övrigt tydliggörs genom den ändrade lydelsen än mer att det är den sexuella kränkningen som ska vara den centrala i avgränsningen av våldtäktsbrottet mot sexuellt tvång (2 §) och inte sexualhandlingens tekniska karaktär. Avgränsningen av de gärningar som i kränkningshänseende är jämförliga med samlag ska även fortsättningsvis ske med utgångspunkten att våldtäkt ska vara reserverat för de allvarligaste formerna av sexuell kränkning.

Trots att fokus ska vara på kränkningens allvar och inte sexualhandlingens natur bör dock presumtionen gälla att klart samlagsliknande gärningar, så som oralt eller analt samlag, i kränkningshänseende är jämförliga med samlag. Förutsättningen för det är dock att det står klart att den sexuella handlingen uppfyller de krav som i rättstillämpningen ställs för att handlingen ska utgöra oralt eller analt samlag. I situationer där det finns någon oklarhet kring om gärningen utgör ett oralt eller analt samlag får en närmare bedömning av kränkningen i det enskilda fallet göras.

Ändringen i denna del syftar således till att säkerställa att bestämmelsen tillämpas på det sätt som lagstiftaren har avsett.¹

När graden av sexuell kränkning bedöms är det inte hela gärningen, med de medel som gärningsmannen har använt för att genomföra denna, som ska bedömas utan enbart omständigheterna kring den sexuella handlingen. Vilken karaktär ett eventuellt våld, hot eller utnyttjande har haft i det enskilda fallet påverkar i stället straffvärdet av gärningen.

---

¹ Se 1998 och 2005 års lagstiftningsärenden.

I likhet med tidigare är det en objektiv bedömning som ska göras av om handlingen i det aktuella fallet typiskt sett innebär en sådan allvarlig kränkning som den som uppkommer vid ett påtvingat samlag. Utgångspunkten ska då tas i ett påtvingat samlag i dess lindrigaste form, vilket närmast är att en kvinnas och mans könsdelar har berört varandra. Ett påtvingat samlag kan sedan givetvis vara avsevärt mer kränkande än så och alltså ha ett högre kränkingsvärde. Den konkreta kränkingsbedömningen av den sexuella handling som har ägt rum – med eller utan penetration – och som i strikt hänseende inte utgör ett samlag ska emellertid ske från det grundvärde ett påtvingat samlag i dess lindrigaste form tillmäts.

Exempel på omständigheter kring den sexuella handlingen som kan påverka kränkingsbedömningen är vilken varaktighet övergreppet haft, om övergreppet medfört smärta, sår eller annan kroppsskada till följd av penetration eller annan beröring, om övergreppet inneburit en risk för offret att smitta överfördes från gärningsmannen, om gärningsmannen uttalat grova smädelser mot eller på annat sätt förnedrat offret eller om övergreppet bevittnats av andra personer eller dokumenterats i bild. I avsnitt 9.2.1 har saken beskrivits närmare.

Det ska betonas att även andra omständigheter kan finnas som i det enskilda fallet får betydelse för den samlade bedömningen av kränkningen av den sexuella handlingen. Förekomsten – eller frånvaron av – omständigheter som påverkar kränkingsbedömningen medför att en och samma sexualhandling (tekniskt sett) i det ena fallet kan bedömas som en sexuell handling jämförlik med påtvingat samlag och i det andra fallet som en handling som är att hänföra till bestämmelsen om sexuell tvång.

Andra stycket

Andra stycket har utvidgats i förhållande till gällande rätt. Till paragrafen i denna del förs otillbörligt utnyttjande av person i beroendeställning enligt nuvarande 3 §. Dessutom utvidgas bestämmelsen så att den omfattar otillbörligt utnyttjande, förutom av den som befinner sig i ett hjälplöst tillstånd, också av den som *annars med hänsyn till omständigheterna har särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet*.

Ändringen av första meningen i stycket till uttrycket ”en sådan sexuell handling som avses i första stycket” är endast av språklig

karaktär. Likaså är ändringen som innebär att uttrycket ”med hänsyn till omständigheterna” före ”befinner sig i ett utsatt läge” har tagits bort endast av språklig karaktär.

Gemensamt för gärningar som ryms inom ansvarsbestämmelsen är att det är fråga om kvalificerade sexuella handlingar som har riktats mot en person i en situation, där det inte har behövts något tvång från gärningsmannens sida för att utföra övergreppet. Avgörande för bestämmelsens räckvidd är om det föreligger ett otillbörligt utnyttjande. Föreligger ett otillbörligt utnyttjande kan ett faktiskt samtycke, eller en tillåtelse, från den utsatte aldrig vara ansvarsbefriande. Detsamma gäller i dag för situationer av hjälplöst tillstånd.

Bestämmelsen är oförändrad i fråga om utnyttjande av ett hjälplöst tillstånd. Tidigare vägledande uttalanden kring tillämpningsområdet, se t.ex. prop. 2004/05:45 samt NJA 1997 s. 538 och 2004 s. 231, är därför alltjämt giltiga.

Genom den andra och nya grunden (punkt 2) införs ett utvidgat straffansvar för våldtäkt i situationer där offret, även om han eller hon inte befinner sig i ett hjälplöst tillstånd, ändå är i ett så utsatt läge att han eller hon har särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet. Ansvarsgrunden pekar ut *dels* de särskilda fall av utnyttjande av en sådan situation som kan uppstå när en person är i beroendeställning till en annan person, *dels* generellt de fall när en särskild svårighet att värna sin sexuella integritet föreligger. Uppdelningen av situationer av otillbörliga utnyttjandena enligt andra stycket i två punkter har skett för att underlätta läsbarheten av bestämmelsen.

Det ska framhållas att uttrycket ”värna” inte tar sikte på fysiskt motstånd utan avser ett fredande av den egna personen genom ord eller handling i vid bemärkelse. Vad det är fråga om är att personen befinner sig i en situation där möjligheterna att fritt ta ställning till om han eller hon vill delta i sexuella handlingar av ett eller annat skäl är begränsade.

Bestämmelsen i den del den avser otillbörligt utnyttjande av personer i beroendeställning bygger på nuvarande 3 §. Eftersom förutsättningarna för straffansvar enligt den nya bestämmelsen är att en person *genomför* en sådan sexuell handling som avses i första stycket är det straffbara området något vidare jämfört med tidigare. Hittills har 3 § omfattat endast gärningar där det är gärningsmannen som *förmår* offret att företa eller tåla en sexuell handling. Genom den nya lydelsen kommer nu även fall där personen i beroendeställning har tagit initiativet till den sexuella handlingen att omfattas. Tillämp-

ningsområdet av bestämmelsen begränsas dock av att det ska vara fråga om ett utnyttjande som är *otillbörligt*. I praktiken torde krävas att det är gärningsmannen som har varit aktiv och förmått den andra personen till en sexuell handling. Om en person i beroendeställning tar initiativ till en sexuell handling är det en omständighet som kan tala för att det inte är fråga om ett utnyttjande som är otillbörligt. Det måste dock lämnas öppet för att det i vissa fall i en sådan situation ändå kan vara fråga om ett sådant utnyttjande.

För att en beroendeställning ska föreligga krävs, liksom enligt gällande rätt, att det är fråga om ett beroendeförhållande mellan gärningsmannen och den mot vilken brottet riktas. Någon ändring i fråga om praxisbildningen kring när så är fallet är inte avsedd. Tidigare motivuttalanden² och avgöranden i frågan kan därför alltså tjäna som vägledning för bedömningen. Exempel på grunden beroendeställning kan vara ekonomiska mellanhavanden, anställnings- eller lydnadsförhållande eller förhållandet mellan en intagen och en anställd på en kriminalvårdsanstalt.

Det ska anmärkas att även utnyttjanden i andra beroendeliknande situationer – kanske av mer tillfällig natur – kan vara att bedöma som våldtäkt om målsäganden har haft svårigheter att värna sin sexuella integritet. Grunden för straffbarhet blir då i stället det andra ledet av andra punkten; ”särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet”.

De fall av utnyttjande av beroendeställning där den sexuella handlingen är av så kvalificerat slag att den utgör samlag, eller är i kränkningshänseende jämförlik därmed, bedöms enligt 1 § medan övriga sexuella handlingar bedöms enligt 2 § andra stycket.

Grunden ”särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet” utgör den yttersta gränsen för tillämpningsområdet för straffbara utnyttjanden i våldtäktsbestämmelsen. Avgränsningen av tillämpningsområdet sker dels genom att det krävs att det ska föreligga *särskilda* svårigheter att värna sin sexuella integritet, dels att det även krävs att det är fråga om ett *otillbörligt* utnyttjande. Svårigheter att värna sin sexuella integritet kan föreligga på grund av såväl omständigheter hänförliga till offrets person som yttre omständigheter. Omständigheter hänförliga till offrets person kan vara berusning eller andra situationer i den exemplifierande uppräkningsavseende hjälplöst tillstånd i första punkten. Yttre omständigheter att beakta kan vara en hotfull situation, ett bortförande till en enslig

---

² Jfr NJA II 1962 s. 174, prop. 1991/92:35 s. 23 och 2004/05:45 s. 141.

plats eller att annars beröva en person känslan av att vara fri även om det inte är fråga om ett olaga frihetsberövande. Det senare kan t.ex. vara fallet om en person låser in sig själv och en annan person i en lägenhet, men där den utsatte i och för sig har en möjlighet att ganska enkelt ta sig ut fönstervägen från lägenheten. I avsnitt 8.6 har saken utvecklats närmare.

Genom att regleringen av hjälplöst tillstånd (punkten 1) främst tar sikte på tillstånd hos offret får regleringen av särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet (punkten 2) framför allt betydelse i situationer där de yttre omständigheterna har medfört att offret hamnat i ett utsatt läge. Det kan vara fråga om en samverkan mellan omständigheter hänförliga till offret och yttre omständigheter, eller enbart yttre omständigheter, som medför att offret har särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet.

Det är en samlad bedömning av omständigheterna som ska göras när det ska prövas om en person har särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet. Kravet är lägre ställt än det är för rekvisitet hjälplöst tillstånd. Avgörande för avgränsningen av våldtäktsbrottet i dessa utnyttjandesituationer blir främst huruvida utnyttjandet var otillbörligt. Otillbörlighetsrekvisitet får därmed en större betydelse för avgränsningen av dessa utnyttjandesituationen än för de där det konstaterats att den utsatte var i ett hjälplöst tillstånd och där det närmast kan presumeras att utnyttjandet var otillbörligt. Eftersom brottsbeskrivningen är avsedd att rymma straffvärda förfaranden av olika slag överlämnas det åt domstol att närmare avgöra kriminaliseringsens räckvidd.

I avsnitt 8.6 har angetts exempel på situationer där det kan föreligga ett sådant otillbörligt utnyttjande. Det kan vara fråga om utnyttjanden med eller utan inslag av överrumplande moment.

Ytterligare exempel på en straffbar situation kan vara att offret befinner sig i en utsatt situation eftersom andra personer finns närvarande där händelsen äger rum och offret finner det genant att påkalla deras uppmärksamhet. Ett annat exempel kan vara att en person utgår från att en annan person sover men där denna i själva verket var vaken men ändå av något skäl är oförmögen att reagera på den sexuella handlingen. I det fallet föreligger objektivt sett inte ett hjälplöst tillstånd. Gemensamt för dessa fall, liksom för andra som omfattas av andra stycket, är att gärningsmannen inte behöver använda sig av tvång för att genomföra den sexuella handlingen.

Ett ytterligare exempel på en situation där ansvar för våldtäkt på denna grund kan komma i fråga är en som i vissa avseenden kan

liknas vid den som förekom i mål om åtal, för bl.a. brott mot mänskligheten, mot Kunarac, Kovač och Vuković vid Jugoslavientribunalen.³ En av händelserna som prövades i det avgörandet gällde en våldtäkt av en flicka från den muslimska civilbefolkningen som i kriget i forna Jugoslaven hade blivit bortförd av serbiska soldater till ett militärt högkvarter. Där hade hon först våldtagits av två soldater. Soldaterna hade sedan gett henne valmöjligheterna att antingen gå in till en befälhavare och tillfredställa honom sexuellt eller riskera sitt eget liv. Hon gick då in till befälhavaren, tog initiativ till och genomförde ett samlag med honom. Situationen med befälhavaren kan översättas till situationer utom krig där flera personer är gärningsmän, eller annars medverkande, i ett sexuellt övergrepp. Möjligheterna att döma en person X, som liksom befälhavaren i det aktuella fallet inte var närvarande när hot uttalades mot den utsatte, för våldtäkt enligt bestämmelsen om tvång kan vara små. Föreligger inte omständigheter som grundar ett hjälplöst tillstånd ligger det dock nära till hands att när den i sammanhanget utsatte, efter uppmaning av övriga medverkande, tar initiativ till samlag med den person som inte tidigare deltagit i övergreppet, X, utkräva ansvar för våldtäkt av X enligt andra punkten, andra ledet.

Utan att det föreligger en beroendeställning som grund för ansvar enligt första ledet i andra punkten kan den utsatte ha befunnit sig i en mer eller mindre tillfällig beroendesituation till gärningsmannen som är att beakta enligt denna mer generella ansvarsgrund.

Generellt ska i situationer där det ska bedömas om det varit fråga om ett otillbörligt utnyttjande beaktas att den som i och för sig befinner sig i en utsatt situation kan ha en verklig önskan om kroppslig närhet, vilken kan innefatta sexuella handlingar. Att genomföra en sexuell handling med denna person kan därför inte alltid anses vara ett otillbörligt utnyttjande. Är det inte fråga om ett otillbörligt utnyttjande har alltså en samtyckeshandling från den utsatte en verkan. Allt detta ska ses mot bakgrund av varje människas rätt till sexualliv inom ramen för självbestämmanderätten.

Beträffande otillbörlighetsbedömningen gäller avseende samliga grunder enligt andra stycket att denna, liksom tidigare, ska ske på objektiva grunder. Gärningsmannen ska ha uppnått sitt syfte genom att utnyttja att den andra personen befinner sig i ett tillstånd eller situation som anges i bestämmelsens andra stycke, oavsett anledningen till att personen befinner sig i tillståndet eller situationen. I

---

³ Dom den 22 februari 2001 i mål nr. IT-96-23.

detta ligger att ett orsakssamband ska finnas mellan tillståndet hos den utsatte och dennes deltagande i gärningen.

Beträffande prövningen av gärningsmannens uppsåt i förhållande till rekvisiten enligt andra stycket gäller först och främst att gärningsmannen inte själv behöver klassificera ett tillstånd hos en målsägande som att hon eller han befinner sig i ett ”hjälplost tillstånd”, ”beroendeställning” eller hade ”särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet”. Det är tillräckligt att gärningsmannen har uppsåt i förhållande till förekomsten av de omständigheter, sakförhållanden och erfarenhetssatser som domstolen ska göra en bedömning av, t.ex. berusning eller en prekär situation. Även begreppet ”att otillbörligt utnyttja” är ett speciellt juridiskt begrepp av normativ karaktär där det för uppsåt i förhållande till rekvisitet räcker med att gärningsmannens uppsåt täcker det verklighetsunderlag som domstolen gör sin prövning av. För de nämnda rekvisiten ska dock för uppsåt även krävas att utfallet av en värdering inte ska komma som en överraskning för gärningsmannen.⁴

3 §

Den som, i annat fall än som avses i 1 och 2 §§, genomför en sexuell handling med en person utan den personens tillåtelse, döms för *sexuellt övergrepp* till fängelse i högst fyra år.

Paragrafen och brottsrubriceringen är ny. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 8.6 och 8.7.

Av paragrafens lydelse framgår att den är subsidiär till bestämmelserna om våldtäkt och sexuellt tvång. Bestämmelsen ska därför tillämpas på sexuella kränkningar där gärningsmannen inte har behövt använda sig av tvång eller ett otillbörligt utnyttjande som medel för att genomföra en sexuell handling men där ett giltigt samtycke ändå inte finns.

Som samtyckesrekvisit används i bestämmelsen termen ”tillåtelse”. Någon definition av termen som sådan ges inte i lagen utan det överlämnas åt rättstillämpningen att närmare tolka och tillämpa denna. Frågan behandlas närmare i de allmänna övervägandena.

En utgångspunkt för tolkningen av ”tillåtelse” är att denna inte behöver ha någon särskild form för att gälla men att den måste manifesteras på något sätt. En tyst, eller inre, tillåtelse är således inte

---

⁴ Jfr vad som sagts beträffande subjektiv täckning av ”sexuell handling” i avsnitt 7.4.3.

tillräcklig för att kunna utesluta ett brott enligt bestämmelsen. Formkraven för en tillåtelse skiljer sig därmed från vad som gäller för ett samtycke enligt 24 kap. 7 § brottsbalken. I detta sammanhang ska dock beaktas att hur kommunikationen mellan personer i fråga om tillåtelse till en sexuell handling sker kan vara högst skiftande. Tillåtelsen kan i och för sig bestå i ett verbalt uttryckt ”ja”, eller motsvarande svar, för det fall en direkt fråga kring en sexuell samvaro har ställts. En tillåtelse kan likaså vara av indirekt slag och lämnas genom fysiska signaler, vilka kan vara mer eller mindre subtila. En successivt ökad intimitet där någon verbal kommunikation kanske inte alls sker, eller endast sker i begränsad utsträckning, kan alltså utgöra en tillåtelse. Tillåtelsen manifesteras då genom en faktisk handling, ett medagerande.

Tillåtelsen ska ha funnits under genomförandet av hela den sexuella handlingen för att tillerkännas verkan. En inledningsvis lämnad tillåtelse kan tas tillbaka, genom ord eller handling (dvs. manifesteras).

Det är inte tillräckligt att en tillåtelse rent faktiskt har lämnats för att genomförandet av en sexuell handling ska vara att bedöma som ömsesidigt sex. I stället är det avgörande under vilka omständigheter som tillåtelsen har lämnats för att den ska vara giltig. Frågan har behandlats närmare i avsnitt 8.7, se även avsnitt 8.4.3. Tillåtelser lämnade under tvång eller sådant otillbörligt utnyttjande som regleras i 1 § andra stycket hanteras inte enligt 3 § utan inom ramen för 1 och 2 §§.

Situationer där *en tillåtelse faktiskt finns* men där denna inte är giltig, och därmed ansvar för brottet sexuellt övergrepp objektivt sett kan föreligga, begränsas i princip till de där en person har vilseletts beträffande vilken annan kropp den genomför en sexuell handling med (allt förutsatt att tillämpning av 1 § eller 2 § inte är aktuell). Exempel på detta är att gärningsmannen närmar sig offret i ett släckt rum och offret tror att det är en helt annan person, kanske dess partner, som den har framför sig.⁵ Ett annat exempel är att en synskadad person vilseleds genom att gärningsmannen får offret att tro att det är en helt annan person. Gemensamt för fall av detta slag är att det inte finns någon giltig tillåtelse till sex med den kropp som personen har framför sig. Vilseledande av detta slag ska skiljas från dem där vilseledandet mer avser skälen för att ha sex, t.ex. en person tror att den andre är en känd person, och därför vill ha sex

---

⁵ Jfr Göta hovrätts dom den 11 maj 2004 i mål B 1413-03 (Linköpings tingsrätts dom den 30 april 2003 i mål B 2107-00) och Göta hovrätts dom den 21 juni 2010 i mål B 1211-10 (Skaraborgs tingsrätts dom den 9 april 2010 i mål B 74-09), se avsnitt 8.7.

med personen, men det visar sig att personens identitet är en helt annan. I dessa situationer finns en tillåtelse till en sexualhandling med just den kropp den i sammanhanget utsatte har framför sig och gärningen omfattas därför inte av straffbudet.

Vad gäller situationer där *någon tillåtelse över huvud taget inte har lämnats* är utgångspunkten för bestämmelsens tillämplighet i dessa fall att en bristande tillåtelse inte behöver manifesteras för att räknas. Detta är en konsekvens av att en tillåtelse, för att räknas, måste manifesteras på något sätt, genom handling eller underlåtenhet. Att en tillåtelse sker genom underlåtenhet har emellertid en begränsad betydelse för den objektiva sidan av brottet. Åtminstone någon form av reaktion som visar att personen tillåter handlingen är rimligt att förvänta sig. Det går därför inte att på detta område gällande mänskligt samspel att utgå från att en person som tiger eller förhåller sig helt passiv därmed tillåter att en sexuell handling genomförs. En annan sak är att det i fråga om prövningen av om uppsåt föreligger kan – utifrån gärningsmannens uppfattade bild av händelsen – komma en invändning om en tillåtelse genom underlåtenhet.

En typ av situationer där en tillåtelse inte finns och där bestämmelsen kan bli aktuell är de där målsäganden – utan att det föreligger tvång eller en situation av otillbörligt utnyttjande – reagerar på ett sexuellt närmande med en total passivitet. Detta sätt att reagera på brukar i medicinska sammanhang betecknas ”spela dödreflexen” eller ”frozen-fright pattern”. Även andra benämningar förekommer på detta medfödda reflexmässiga sätt som vissa människor har att reagera. Typiskt för reaktionen är att offren bli så rädda att de inte vågar göra något motstånd utan ”stänger av” kroppen. En sådan reaktion kan också vara en medveten strategi för att slippa bli utsatt för våld. I de fall reaktionen är denna behöver en gärningsman inte tillgripa tvång för att genomföra en sexuell handling.

En annan typ av gärningar som kan omfattas av straffbudet är de där den sexuella handlingen utförs på ett sådant sätt att offret överrumplas med den. Det handlar om vad som kan kallas ”övertäckningsövergrepp”. Något betvingande sker inte från gärningsmannens sida. Dock måste övervägas i situationer som dessa om det inte var en förutsättning för gärningen att den utsatte hade svårigheter att värna sin sexuella integritet och att därför ansvar för våldtäkt, eller sexuellt tvång, kan föreligga enligt den utvidgade bestämmelsen i 1 § andra stycket, andra punkten. T.ex. torde detta vara fallet om det sker i en undersökningssituation inom sjukvården eller i samband med massage.

Det måste även lämnas öppet för att det även i andra fall kan finnas förutsättningar att tillämpa straffbudet. Ytterst blir det en fråga för rättstillämpningen att bestämma tillämpningsområdet. Gemensamt för de gärningar som täcks av straffbudet är att de tidigare inte har varit att bedöma som ett allvarigare sexualbrott. Mot bakgrund av att de allra flesta allvarliga sexualbrotten mot vuxna hanteras inom ramen för brotten våldtäkt eller sexuellt tvång torde dock bestämmelsen i praktiken få ett begränsat tillämpningsområde.

Brottet sexuellt övergrepp är ett uppsåtligt brott där åklagaren har bevisbördan för att den misstänkte gärningsmannens uppsåt täcker de objektiva brottsrekvisiten. Överväganden kring den prövningen finns i avsnitt 8.7.

Bestämmelsen tillämpas primärt i fall där offret är över 15 år. I undantagsfall kan, liksom beträffande brott enligt 1 och 2 §§, förekomma att bestämmelsen tillämpas när offret är under 15 år. Således kan bestämmelsen bli aktuell att tillämpa i situationer där gärningsmannen varken insåg eller hade skälig anledning att anta att ett barn inte hade uppnått den ålder som föreskrivs i bestämmelserna. Genom regleringen i 4 § andra stycket och 5 och 6 §§ kan även barn i åldern 15–17 år vara undantagna från tillämpningsområdet för 3 §.

Straffskalan för brottet tar sin utgångspunkt i det allmänna straffminimum för fängelse – fängelse i fjorton dagar – och straffmaximum är fängelse i fyra år. Inom straffbudet ryms gärningar av skiftande karaktär eftersom det däri inte görs någon skillnad mellan sexuella handlingar som utgör samlag, eller i kränkningshänseende är jämförliga därmed, och andra sexuella handlingar. Sexualhandlingens karaktär ska vara en viktig omständighet när straffvärdet av gärningen ska bedömas. Är det fråga om en mer kvalificerad sexuell handling ska straffmätningen ta sin utgångspunkt en bit upp i straffskalan. Vid praxisbildningen torde, avseende sexuella övergrepp av detta slag, den praxis som finns kring s.k. mindre grov våldtäkt enligt 6 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken kunna tjäna till vägledning. I avsnitt 8.7 redogörs för övriga omständigheter som kan ha betydelse för straffvärdebedömningen.

4 §

Den som har samlag med ett barn under femton år eller som med ett sådant barn genomför en annan sexuell handling som med hänsyn till den sexuella kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för *våldtäkt mot barn* till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som begår en gärning som avses i första stycket mot ett barn som fyllt femton men inte arton år och som är avkomling till gärningsmannen eller står under fostran av eller har ett liknande förhållande till gärningsmannen, eller för vars vård eller tillsyn gärningsmannen ska svara på grund av en myndighets beslut.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för *grov våldtäkt mot barn* till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningsmannen har använt våld eller hot om brottslig gärning eller om fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Paragrafens första stycke har ändrats. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 10.9.3, se även avsnitt 10.2.1.

Avgränsningen av brottet våldtäkt mot barn mot sexuellt övergrepp mot barn (6 §) ska alltså ske med utgångspunkt i samlag som jämförelsenorm. Första stycket har en lydelse som nära anknyter till den förslagna ändrade lydelsen av 1 § första stycket. Skillnaden mot 1 § består i att det i 4 § – i likhet med tidigare – inte finns något krav på att gärningsmannen använt sig av tvång, eller ett otillbörligt utnyttjande, för att genomföra den sexuella handlingen. Till följd av att det inte finns något krav på tvång i 4 § finns även den skillnaden mot lydelsen av 1 § att det beträffande andra sexuella handlingar än samlag inte ska göras någon jämförelse med ett samlag som är påtvingat. Ordet ”påtvingat” är således inget rekvisit i 4 §.

Förutom att ändringen syftar till att *tydliggöra* att det är den sexuella kränkningen som ska vara det centrala i avgränsningen av våldtäktsbrottet, och inte tekniska överväganden, är avsikten att *ge ett utrymme för utvidgning av tillämpningsområdet* för 4 § jämfört med hur praxis ser ut i dag. Tillämpningsområdet för 4 § ska alltså tillåtas vara något vidare än det enligt 1 §. Detta är en förändring i förhållande till gällande rätt, där ju tillämpningsområdet för vilka kvalificerade sexuella handlingar som ska utgöra brott enligt 1 respektive 4 § i princip ska sammanfalla.⁶

---

⁶ Jfr prop. 2004/05:45 s. 143.

Utvidgningen av tillämpningsområdet för 4 § sker med utgångspunkten att den kränkning som ett sexuellt övergrepp innebär kan vara att bedöma på olika sätt beroende på om offret är ett barn eller en vuxen person. Särskilt gäller detta de yngre barnen, som inte har utvecklat någon sexuell identitet och varken har förmåga att uppfatta skillnader i handlingssätt från gärningsmannens sida eller ge dessa skillnader någon betydelse. De situationer där det främst kan vara aktuellt att ge 4 § ett något vidare tillämpningsområde än 1 § är de som i dag utgör brott enligt 6 § (sexuellt övergrepp mot barn) men som ligger nära gränsen mot våldtäkt mot barn och där det ur kränkningssynpunkt i det enskilda fallet kan konstateras att den sexuella handlingen är lika kränkande som ett samlag. Jämförelsen ska ske med samlag i dess lindrigaste form, vilket består i att en mans och en kvinnas könsdelar i vart fall har kommit i beröring med varandra.

I likhet med den bedömning som ska göras av kränkningens allvar enligt 1 § är det en konkret bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet som ska göras. I avsnitt 9.2.1 har beträffande 1 § getts exempel på omständigheter kring den sexuella handlingen som har betydelse för bedömningen av den sexuella kränkningens allvar. De övervägandena gäller även för avgränsningen av våldtäkt mot barn.

Omständigheter som särskilt har betydelse för avgränsningen av våldtäkt mot barn mot andra brott är främst barnets ålder och mognad. Även en förtroenderelation mellan parterna kan inverka på kränkingsbedömningen vid brott mot barn och då som en försvårande omständighet. Det kan inte uteslutas att också andra, för bedömningen av kränkningen av barn specifika försvårande omständigheter kan föreligga, t.ex. en påtaglig åldersskillnad mellan parterna. I avsnitt 10.2.1 och 10.9.3 har den sexuella kränkningen av barn behandlats.

Vilken närmare betydelse *barnets ålder* ska ha för bedömningen får avgöras från fall till fall. Det överlämnas åt rättstillämpningen att närmare utforma principer kring detta. En utgångspunkt för bedömningen är att en åtskillnad ska göras mellan de yngre barnen och tonåringarna. Typiskt sett har tonåringar, som i någon mån har utvecklat en egen sexuell identitet, bättre förutsättningar än de yngre barnen att uppfatta skillnader mellan olika sexuella handlingar och därmed också att skilja dem åt i kränkningshänseende. Detta medför att till exempel en sexuell handling som inte innefattar någon penetration, men annars är av kvalificerat slag, för ett yngre barn kan vara lika kränkande som ett samlag. För ett äldre barn kan det

dock oftast antas ha någon betydelse för kränkningen huruvida penetration förekommit eller inte.

Hänsyn till barnets ålder, med beaktande av mognadsgrad, ska tas med utgångspunkten att ju lägre ålder barnet har, desto större blir kränkningen. Att barnet vid gärningstillfället kanske inte uppfattar kränkningen saknar betydelse eftersom denna ska bedömas på objektiva grunder.

Åldersskillnaden mellan offer och förövare är en riskfaktor bland andra för att barnet ska drabbas av trauma i samband med ett sexuellt övergrepp. Finns det en påtaglig åldersskillnad mellan parterna kan detta också påverka bedömningen av den sexuella kränkningen i höjande riktning. Dock ska försiktighet iakttas. Endast i undantagsfall torde det komma i fråga att ge en åldersskillnad mer än en begränsad betydelse för den samlade bedömningen. En påtaglig åldersskillnad är främst en faktor vars förekomst – jämfört med om skillnaden i ålder är ringa – helt utesluter en mildare bedömning av den sexuella kränkningen.

Syftet med ändringen av bestämmelsen är, som sagts, att ge utrymme för en utvidgad tillämpning av brottet våldtäkt mot barn. Eftersom våldtäkt mot barn – liksom motsvarande brott mot vuxna – alltjämt ska omfatta de allvarligaste sexuella kränkningarna mot barn är det dock för bestämmelsens tillämpning en förutsättning att den sexuella handlingen är av någorlunda kvalificerat slag. Är den sexuella handlingen alltför olik ett samlag, t.ex. en flyktig beröring av offrets yttre könsorgan, kan det inte komma i fråga att bedöma gärningen som våldtäkt mot barn.

Exempel på gärningar som kan rymmas i det utvidgade tillämpningsområdet för våldtäkt mot barn är handlingar av det slag som förekom i NJA 2008 s. 1096 I och II. Ytterligare exempel är gärningar där gärningsmannen onanerar på offret eller förmår offret att onanera på gärningsmannen. En värdering av samtliga omständigheter måste dock alltid göras när graden av kränkning ska bedömas.

5 §

Är ett brott som avses i 4 § första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre allvarligt, döms för *sexuellt utnyttjande av barn* till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Bestämmelsen har ändrats på det sätt att straffminimum för brottet har höjts från allmänna fängelseminimum till fängelse i sex månader. Avsikten med höjningen är främst att utjämna tröskeffekter i straffvärdehänseende i förhållande till brottet våldtäkt mot barn. Ändringen innebär också att straffvärdet av sexuellt utnyttjande av barn generellt sett blir något högre än tidigare. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 10.9.3, se även avsnitt 10.2.1 och 10.8.2.

6 §

Den som genomför en annan sexuell handling än som avses i 4 och 5 §§ med ett barn under femton år, eller med ett barn som fyllt femton men inte arton år och som gärningsmannen står i ett sådant förhållande till som avses i 4 § andra stycket, döms för *sexuellt övergrepp mot barn* till fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, döms för *grovt sexuellt övergrepp* mot barn till fängelse i lägst ett och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Straffminimum för det grova brottet höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Avsikten med förändringen är att utjämna tröskeffekter i straffvärdehänseende i förhållande till brottet våldtäkt mot barn; domstolarna ges en vidare ram att straffmäta för gärningar som utgör brott av normalgraden. De allmänna övervägandena finns i avsnitt 10.9.3, se även avsnitt 10.8.3.

10 §

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör ett barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd eller i ett sexuellt syfte förmår barnet att bevittna en sexuell handling, döms för *sexuellt ofredande* till böter eller fängelse i högst två år.

Detsamma gäller den som blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller annars genom ord eller handlande ofredar en person på ett sexuellt kränkande sätt.

Såväl bestämmelsens första som andra stycke har ändrats. De allmänna övervägandena finns i kapitel 11 och i avsnitt 13.3.17.

Avsikten med ändringen i *första stycket* är att svensk lagstiftning ska uppfylla de krav som ställs i Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Ändringen innebär att bestämmelsen om sexuellt ofredande av barn under femton år uttryckligen omfattar gärningar där en person förmår barnet att bevittna en sexuell handling. Med ”sexuell handling” avses detsamma som annars i 6 kap., se kommentaren till 1 §.

Den sexuella handlingen som barnet bevittnar ska kunna hänföras till antingen vad som kan utgöra en brottslig gärning enligt 1–6 §§, riktad mot en vuxen eller ett annat barn, eller ömsesidigt och tillåtet sex. Bestämmelsen omfattar inte situationer där barnet förmås att bevittna handlingar med sexuell innebörd där handlingen inte är så kvalificerad att den når upp till kraven för ”sexuell handling”. Exempel på handlingar som inte omfattas är flyktiga beröringar av en persons könsorgan eller en sexuell posering.

Det finns inget krav på att barnet själv på något sätt ska vara delaktig i den sexuella handlingen.

Det finns inte heller något krav på att den handling som barnet bevittnar äger rum i realtid utan kriminaliseringen omfattar även händelser som har dokumenterats i bild och visas för barnet. Dokumentation kan bestå av film eller fotografi. Att förmå barnet att titta på film eller fotografi där en handling med sexuell innebörd förekommer, men där denna inte uppfyller de krav som gäller för att en handling ska utgöra en ”sexuell handling”, är dock i enlighet med vad som nyss sagts inte straffbart enligt första stycket. Gärningsmannen behöver inte själv delta i den sexuella handling som barnet bevittnar.

Även om en gärning där ett barn förmås att bevittna en sexuell posering, eller en dokumenterad händelse som inte utgör en sexuell handling, inte kan bestraffas enligt bestämmelsen kan gärningen emellertid falla under den generella bestämmelsen om sexuellt ofredande i andra stycket, andra ledet. Det förutsätts då att gärningsmannen genom handlandet ofredat barnet på ett sexuellt kränkande sätt.

Termen ”förmår” omfattar olika typer av handlingssätt där gärningsmannen genom fysisk eller psykisk påverkan av den utsatte är aktiv för att få den utsatte att bevittna handlingen, t.ex. genom att använda våld, hot, övertalning eller erbjudande.

För straffansvar krävs i objektivet hänseende att gärningsmannen har ett *sexuellt syfte* med att förmå barnet att bevittna en sexuell handling. Bestämmelsen innehåller således ett s.k. överskjutande upp-

såtsrekvisit. Det överlämnas åt domstolarna att närmare avgränsa när gärningen är sådan att gärningsmannen har haft ett sexuellt syfte. Exempel på sådana av gärningsmannen åsyftade följder som omfattas av bestämmelsen kan vara att reta eller tillfredsställa egen eller annans sexualdrift eller att kränka barnet eller någon annan sexuellt. Det saknar betydelse huruvida gärningsmannens syfte förverkligas utan det räcker att denne ser detta som praktiskt möjligt. Ett exempel på en situation som faller utanför bestämmelsen tillämpningsområde är om en lärare i samband med sexualundervisning i skolan visar bilder innefattande sexuella handlingar.

Såvitt avser de två andra grunderna för straffansvar i första stycket – att sexuellt beröra ett barn respektive att förmå ett barn att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd – innehåller bestämmelsen inget krav på någon särskild avsikt hos gärningsmannen. Det har i avsnitt 11.3.1.1 redogjorts för att det i gällande rätt finns ett sådant krav som har sin grund i tidigare förarbetsuttalanden, prop. 1983/84:105. Vid tillämpningen av bestämmelsen i sin nya lydelse ska ett sådant krav emellertid inte ställas upp för gärningar bestående i att ett barn berörs eller förmås medverka i någon handling med sexuell innebörd. För den objektiva bedömningen av om ett sexuellt ofredande har ägt rum är det avgörande om gärningsmannens handlande har haft en tydlig sexuell inriktning. Som framgår av kommentaren till nästa stycke är det således samma krav som ska gälla för sexuellt ofredande enligt andra stycket, andra ledet, bestående i ofredande genom ord eller handlande, se avsnitt 11.4.2. Förslaget innebär en viss utvidgning av det straffbara området i förhållande till gällande rätt.

I bestämmelsens *andra stycke* har *andra ledet* av bestämmelsen, som avser sexuellt ofredande genom ord eller handlande, ändrats. Syftet med ändringen är att utvidga rättstillämpningen för bestämmelsen i denna del till att omfatta även gärningar som, utan att syfta till att reta eller tillfredsställa gärningsmannens sexualdrift, ändå är sexuellt kränkande för den utsatte. Vilken avsikt gärningsmannen har haft med sitt handlande ska alltså inte vara avgörande för tillämpningen av andra stycket.

Ändringen i denna del är föranledd av att det vid utvärderingen av 2005 års reform har visat sig att tillämpningsområdet – utan att detta har varit lagstiftarens avsikt – inskränkts i viss mån jämfört med före reformen. Inskränkningen har skett på grund av att det i praxis – mot bakgrund av förarbetsuttalanden om det – har lagts en särskild vikt vid gärningsmannens sexuella avsikt.

Till straffansvar enligt andra stycket, andra ledet, döms den som ”genom ord eller handlande ofredar en person på ett sexuellt kränkande sätt”. I likhet med gällande rätt är det en objektiv bedömning som ska göras av kränkningen av den utsatte och det krävs inte att en kränkning har skett just i det enskilda fallet. Även om gärningsmannens avsikt inte är avgörande för bedömningen krävs det att handlingen har haft en tydlig sexuell inriktning för att straffansvar för sexuellt ofredande ska komma i fråga. Dessutom ska det objektivt sett vara fråga om en tydlig sexuell kränkning.

Det ska, i likhet med nu, i subjektivt hänseende inte krävas att gärningsmannen har haft något syfte att kränka. I stället är det tillräckligt att gärningsmannens uppsåt täcker de faktiska omständigheter som utgör underlag för domstolens bedömning av om en sexuell kränkning har skett.

Kriminaliseringens räckvidd i andra stycket, andra ledet, är avsedd att i princip vara den samma som före 2005 års reform. Liksom tidigare ska en försiktighet gälla i fråga om att bedöma verbala kränkningar som sexuellt ofredande, jfr rättsfallet NJA 1997 s. 359.

Bestämmelsen omfattar även en medvetlös eller sovande målsägande eller en målsägande som av annat skäl inte är medveten om att han eller hon blir ofredad. Den saken har kommenterats särskilt i avsnitt 11.3.2.

15 §

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt övergrepp, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, köp av sexuell handling av barn, köp av sexuell tjänst, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering och grovt koppleri samt underlåtenhet att avslöja sådant brott.

Bestämmelsens första stycke har ändrats till följd av den ändring som har gjorts av 3 §. Bestämmelsen kommenteras i avsnitt 12.4.

35 kap. brottsbalken

4 §

De i 1 § bestämda tiderna ska räknas från den dag brottet begicks. Förutsatts för ådömande av påföljd att viss verkan av handlingen inträtt, ska tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Vid brott som avses i 6 kap. 4–6 §§ och 8 § eller försök till sådana brott ska de i 1 § bestämda tiderna räknas från den dag målsäganden fyller eller skulle ha fyllt arton år. Detsamma ska gälla vid brott som avses i 6 kap. 1–3 och 12 §§ eller försök till sådana brott om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år.

Om vid bokföringsbrott, som ej är ringa, den bokföringsskyldige inom fem år från brottet har försatts i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar, *se* tiden räknas från den dag då detta skedde. Om den bokföringsskyldige inom fem år från brottet blivit föremål för skatte- eller taxeringsrevision, *se* tiden räknas från den dag då revisionen beslutades.

Paragrafen innehåller bestämmelser om beräkning av tid för åtalspreskription. Andra stycket har ändrats. Avsikten med ändringen är att svensk rätt ska uppfylla kraven i Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp, ETS nr. 201. Övervägandena finns i avsnitt 13.3.28.

Ändringen innebär att preskriptionstiden i förhållande till gällande rätt förlängs såvitt avser brott mot 6 kap. 8 § brottsbalken första och andra stycket.

Särskilt yttrande

av Elisabeth Wikén Jidell

All reglering av brott och straff speglar sin tid och det samhälle som inrättar den. Detta gäller inte minst sexualbrotten, som rör det mest privata och innefattar djupa ingrepp i den personliga integriteten. Ser vi historiskt och globalt på sådana brott har de varit – och är fortfarande – uttryck för helt skilda uppfattningar om vad som är och inte är acceptabelt på det sexuella området.

En sexualbrottslagstiftning för vår tid ställer mycket höga krav på lagstiftare och tillämpare. För att kunna få den nödvändiga legitimiteten måste den spegla och tydligt markera våra gemensamma, grundläggande värderingar på området. Den måste också bli ett verkningfullt instrument i lagföringen av överträdelser. Brottsoffermyndigheten har under många år uppmärksammat offer för sexualbrott och drivit frågan om samtycke som utgångspunkt i lagstiftningen.

Utredningsbetänkandet redovisar bl.a. en gedigen genomgång av aktuell domstolspraxis på området och visar på rättsväsendets svårigheter när det gäller att lagföra sexualbrottslingar. Vare sig lagstiftningen förblir vid det gamla eller utformas i enlighet med något av de förslag utredningen formulerat kommer en stor del av dessa svårigheter, oftast svårigheter i bevishänseende, att kvarstå. I de flesta fallen är brottsoffrets berättelse det centrala bevismedlet. Det är rättsväsendets uppgift att skapa förutsättningar för att få fram en så fullständig och riktig berättelse som möjligt utan att göra avkall på den respektfulla behandling som alla inblandade har rätt att kräva. Detta gäller oavsett vilken utformning straffbestämmelserna har.

Vårt moderna demokratiska samhälle har som ett par av sina grundpelare respekten för individens självbestämmanderätt och allas rätt till likabehandling oavsett t.ex. kön eller sexuell läggning. Härav följer att varje individ har frihet att själv bestämma över sin sexualitet

och kroppsliga integritet. Den nuvarande regleringen av sexualbrott ter sig mot den här bakgrunden ganska föråldrad.

Utredningen föreslår en kompletterande subsidiär bestämmelse som bygger på tillåtelse. Införandet av en sådan bestämmelse skulle vara ett steg på vägen, men tiden är nu mogen att ta steget fullt ut. Jag förordar därför utredningens alternativa förslag till lagtext som tydligt uttrycker tillåtelse som grundläggande rekvisit.

Litteratur m.m.

Offentligt tryck

Statens offentliga utredningar

SOU 2001:14. Sexualbrotten. Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor.

SOU 2002:98. Internationella brott och svensk jurisdiktion.

SOU 2004:71. Sexuell exploatering av barn i Sverige.

SOU 2007:52. Beslutanderätt vid gemensam vårdnad m.m.

SOU 2008:117. Patientsäkerhet. Vad har gjorts? Vad behöver göras?

SOU 2010:44. Mål och medel – särskilda åtgärder för vissa måltyper i domstol.

SOU 2010:49. Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999-2008.

Propositioner

Prop. 1983/84:105. Om ändring i brottsbalken m.m. (sexualbrotten)

Prop. 1987/88:120. Om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.).

Prop. 1997/98:55. Kvinnofrid.

Prop. 1999/2000:85. Sveriges tillträde till vissa internationella överenskommelser för bekämpande av penningförfalskning m.m.

Prop. 1999/2000:124. En ny smugglingslag m.m.

Prop. 2000/01:40. Penningförfalskning m.m.

Prop. 2001/02:135. Sveriges antagande av rambeslut om bekämpande av terrorism.

Prop. 2003/04:12. Sveriges antagande av rambeslut om åtgärder för att bekämpa sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi.

Prop. 2003/04:35. Människosmuggling och tidsbegränsat uppehållstillstånd för målsägande och vittnen m.m.

Prop. 2003/04:111. Ett utvidgat straffansvar för människohandel.

Prop. 2004/05:45. En ny sexualbrottslagstiftning.

Prop. 2005/06:209. Straffrättsliga regler mot förorening från fartyg.

Prop. 2007/08:28. Utvidgad registerkontroll inom förskoleverksamhet, skola och skolbarnsomsorg.

Prop. 2008/09:126. Statens stöd till idrotten.

Prop. 2008/09:149. Vuxnas kontakter med barn i sexuella syften.

Prop. 2009/10:1. Budgetpropositionen för 2010.

Prop. 2009/10:70. Barnpornografibrottet.

Prop. 2009/10:147. Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.

Prop. 2009/10:152. Förstärkt straffrättsligt skydd mot människohandel.

Prop. 2009/10:176. Personlig assistans och andra insatser - åtgärder för ökad kvalitet och trygghet.

Prop. 2009/10:192. Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättningar att tala med barn.

Prop. 2009/10:210. Patientsäkerhet och tillsyn.

Prop. 2009/10:228. Filmcensuren för vuxna avskaffas - skyddet för barn och unga mot skadlig mediepåverkan stärks.

Prop. 2009/10:232. Om strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige.

Motioner

Motion 2005/06:Ju 306, av Maria Larsson m.fl. (kd), Tjugo krav för kvinnofrid.

Motion 2007/08:Ju 410, av Lena Olsson m.fl. (v), Sexualbrott.

Motion 2007/08:Ju 432, av Andreas Norlén (m), Reformering av sexualbrottslagstiftningen.

Motion 2008/09:Ju 373, av Andreas Norlén och Inger René (m), Reformering av sexualbrottslagstiftningen.

Motion 2008/09:Ju 426, av Peter Eriksson m.fl. (mp), Införande av samtyckeskravet.

Motion 2008/09:Ju 434, av Lena Olsson m.fl. (v), Sexualbrott.

Utskottsbetänkanden

Bet. 1999/2000:JuU20. Tillträde till internationella instrument mot penningförfalskning.

Bet. 2000/01:JuU9. Penningförfalskning m.m.

Bet. 2003/04:JuU9. Rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi.

Bet. 2004/05:JuU16. Sexualbrotten.

Bet. 2008/09:KrU8. Statens stöd till idrotten.

Bet. 2009/10:JuU1. Utgiftsområde 4 Rättsväsendet.

Bet 2009/10:JuU14. Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer.

Bet. 2009/10:JuU33. Förstärkt straffrättsligt skydd mot människohandel.

Bet. 2009/10:KU34. Barnpornografibrottet.

Bet. 2009/10:SoU21. Personlig assistans och andra insatser – åtgärder för ökad kvalitet och trygghet.

Riksdagskrivelser

Rskr. 1999/2000:217.

Rskr. 2000/01:138.

Rskr. 2003/04:108.

Rskr. 2008/09:243.

Rskr. 2009/10:153.

Rskr. 2009/10:273.

Rskr. 2009/10:274.

Rskr. 2009/10:300.

Nytt juridiskt arkiv II

NJA II 1962 s. 174 och 187.

Regeringsskrivelser m.m.

Regeringens skrivelse 2007/08:167. Handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

Nationell handlingsplan mot sexuell exploatering av barn, Socialdepartementet, Informationsmaterial S2008:002.

Böcker och artiklar

Ashworth, Andrew, Principles of Criminal Law, sjätte upplagan, Oxford 2009.

Asp, Petter och Ulväng, Magnus; på grundval av texter av Nils Jareborg, Kriminalrättens grunder, Uppsala 2010.

Asp, Petter, M.C v. Bulgaria – a Swedish perspective, Scandinavian Studies in Law, volym 54, 2009.

Asp, Petter, Sex & Samtycke, Uppsala 2010.

Bandler, Richard, m.fl., Central circuits mediating patterned autonomic activity during active vs. passive emotional coping, Brain Research Bulletin. 2000 Sep; 53(1):95-104.

Barnsexhandel – kommersiell sexuell exploatering av barn, ECPAT Sverige, 2009.

Berg, Lena, Lagom är bäst: unga kvinnors berättelser om heterosexuell samvaro och pornografi, Stockholm 1999.

Borgeke, Martin, Att bestämma påföljd för brott, Stockholm 2008.

Criminal Law Review, United Kingdom 2009, s. 591 ff.

Danelius, Hans, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis. En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna, tredje upplagan, Stockholm 2007.

Diesen, Christian och Diesen, Eva F., Övergripping mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen, Stockholm 2009.

Diesen, Christian, Sex Crime Legislation; Proactive and Anti-Therapeutic Effects. Artikeln har ännu inte publicerats men författaren har uppgett att den ska ingå i ett särskilt temanummer om terapeutisk juridik i tidskriften *International Journal of Law and Psychiatry*.

Ekeningren Andreas och Hartman Samuel, Våldtäkt – Grov våldtäkt, Våldtäkt mot barn – Sexuellt utnyttjande av barn – En uppsats baserad på 107 domstolsavgöranden, studentuppsats, Juridiska institutionen vid Göteborgs universitet, 2006.

Finch, Emily and Munro, Vanessa E., Breaking boundaries? Sexual consent in the jury room, *Legal Studies*, Volume 26, Issue 3, p. 303-320.

Finch, Emily and Munro, Vanessa E., The Demon Drink and the Demonized Woman: Socio-Sexual Stereotypes and Responsibility Attribution in Rape Trials Involving Intoxicants, *Social & Legal Studies*, 2007.

Grände, Josefin, ”Jag kallade det aldrig för våldtäkt”: att möta våldtagna kvinnor, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS), 2005.

Hofer, Hanns von, Crime statistics as constructs: the case of Swedish rape statistics, *European Journal on Criminal Policy and Research* 8:7, 2000.

Jareborg, Nils, Allmän kriminalrätt, Uppsala 2001.

Leijonhufvud, Madeleine, HD prövar den nya regleringen av sexualbrott mot barn, *Juridisk tidskrift* 2005-06:04, s. 900 ff.

Leijonhufvud, Madeleine, Replik: HD och den nya regleringen av sexualbrott mot barn, *Juridisk Tidskrift* 2007-08 s. 995 f.

Leijonhufvud, Madeleine, Samtyckesutredningen – lagskydd för den sexuella integriteten, Stockholm 2008.

McGlynn, Clare och Munro, Vanessa E., Rethinking rape law: international and comparative perspectives, essäsamling utgiven av Clare McGlynn och Vanessa E. Munro, Oxon 2010.

Perski, Alexander, Ur balans: om stress, utbrändhet och vägar tillbaka till ett balanserat liv, Stockholm 2002.

Temkin, Jennifer, Rape and the Legal Process, andra upplagan, Oxford 2002.

Ulväng, Magnus, Påföljds konkurrens – Problem och principer, Uppsala 2005.

Wersäll, Fredrik och Rapp, Kajsa, Utan samtycke – Om våldtäktsbrottets konstruktion i svensk rätt, Festskrift till Madeleine Leijonhufvud, 2007, s. 429 ff.

Zila, Josef, Rättspraxis efter sexualbrottsreformen 2005, Juridisk Tidskrift 2007-08 s. 552 ff.

Rapporter och promemorior

Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007, Rapport 2008:28, Brå.

Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (CETS No. 201) Explanatory Report, 2007.

Convicting Rapists and Protecting Victims – Justice for Victims of Rape, Criminal Justice System (CJS) for England and Wales, 2006.

Different systems, similar outcomes? Tracking attrition in reported rape cases across Europe, Lovett Jo and Kelly Liz, 2009.

En första uppföljning av regeringens handlingsplan, Rapport 2010:5, Brå.

Fallet nedlagt – Våldtäkt och mänskliga rättigheter i de nordiska länderna, Amnesty International, svenska sektionen, 2008.

Gemensam inspektion – Uppföljande granskning av brottsutredningar avseende våldtäkt och grov våldtäkt där brottsoffret är över 15 år, RPS/ÅM 1/07.

Kriminalstatistik 2009, Rapport 2010:15, Brå.

Nationellt program för hälso- och sjukvårdens omhändertagande av offer för sexuella övergrepp, NCK-rapport 2008:1.

NTU 2009, Om utsatthet, trygghet och förtroende, Rapport 2010:2, Brå.

NTU 2009, Teknisk rapport, 2010:3, Brå.

Rättspromemoria 2005:6, Den nya sexualbrottslagstiftningen – en första praxisöversikt, Utvecklingscentrum Göteborg.

Rättspromemoria 2007:13, Domstolarnas bevisvärdering i sexualmål – en kartläggning, Utvecklingscentrum Göteborg.

Sju perspektiv på våldtäkt, NCK-rapport 2010:2.

The Stern Review, A report by baroness Vivien Stern CBE of an independent review into how rape complaints are handled by public authorities in England and Wales, Home Office, 2010.

Var går gränsen? En attitydundersökning om våldtäkt. Amnesty International, svenska sektionen, 2008.

Våldtäkt – en kartläggning av polisanmälda våldtäkter, Rapport 2005:7, Brå.

Våldtäkt mot personer 15 år eller äldre – Utvecklingen under åren 1995–2006, Rapport 2008:13, Brå.

Kommittédirektiv

**Utvärdering av 2005 års sexualbrottsreform,
m.m.**

**Dir.
2008:94**

Beslut vid regeringssammanträde den 17 juli 2008

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare ska utvärdera tillämpningen av 2005 års sexualbrottsreform. Syftet med utvärderingen är att följa upp och undersöka hur bestämmelserna har fungerat i praktiken och om syftet med reformen har uppnåtts. Utvärderingen ska särskilt fokusera på våldtäktsbrottet och de särskilda straffbestämmelserna om sexualbrott mot barn samt hur tillämpningen i dessa avseenden har fallit ut. Utredaren ska i denna del särskilt se över begreppet hjälplöst tillstånd.

I utredarens uppdrag ingår vidare att utreda och ta ställning till om det nuvarande kravet på tvång som grund för straffansvar för våldtäkt bör ersättas med ett krav på bristande samtycke. Utredaren ska i denna del, oavsett ställningstagande i sak, lägga fram författningsförslag.

Utredaren ska även analysera frågan om Sveriges tillträde till Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp och vilka lagändringar som i så fall kan krävas.

Utredaren ska lämna förslag till de författningsändringar som utvärderingen eller uppdraget i övrigt ger anledning till.

Uppdraget ska redovisas senast den 29 oktober 2010.

Bakgrund och nuvarande lagstiftning

2005 års sexualbrottsreform

Den 1 april 2005 trädde en ny och reformerad sexualbrottslagstiftning i kraft (SFS 2005:90, prop. 2004/05:45, bet. 2004/05:JuU16, rskr. 2004/05:164). Syftet med lagstiftningen var att ytterligare förstärka och tydliggöra varje människas självklara rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande. Vidare syftade den till att på olika sätt lyfta fram och förstärka skyddet för barn och ungdomar upp till 18 år mot att utsättas för sexuella kränkningar. Ambitionen var också att genom en reformering av 6 kap. brottsbalken skapa klara och väl avgränsade bestämmelser. I detta låg även en strävan att modernisera språket i lagstiftningen och att utmönstra begrepp som framstod som olämpliga eller föråldrade.

Reformen innebar genomgripande förändringar av bestämmelserna om sexualbrott och det infördes ett nytt 6 kap. i brottsbalken. De förändringar som genomfördes var i huvudsak följande.

Begreppet sexuellt umgänge ersattes genomgående i 6 kap. brottsbalken med det något vidare begreppet sexuell handling.

Bestämmelsen om våldtäkt utvidgades genom att kravet på tvång sattes lägre och genom att de allvarligaste fallen av sexuellt utnyttjande arbetades in i bestämmelsen.

Det infördes särskilda straffbestämmelser om våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn och sexuellt övergrepp mot barn. Tillämpningsområdet för dessa brott utvidgades genom att kravet på tvång helt togs bort.

Det infördes en särskild straffbestämmelse med avseende på utnyttjande av barn för sexuell posering.

Förbudet mot köp av sexuella handlingar av barn skärptes bl.a. genom att tillämpningsområdet utvidgades till att även omfatta köp av sexuella handlingar av barn som sker under andra förhållanden än rena prostitutionsförhållanden.

Straffmaximum höjdes för bl.a. brotten grovt sexuellt tvång, köp av sexuell handling av barn och grovt koppleri.

Dessutom genomfördes förändringar i bestämmelserna om domsrätt och preskription (2 och 35 kap. brottsbalken).

Kravet på dubbel straffbarhet för att i Sverige kunna döma för allvarliga i utlandet begångna sexualbrott mot barn under 18 år togs bort.

Preskriptionstiden för vissa sexualbrott mot barn förlängdes på så sätt att preskriptionstiden nu löper från den dag barnet fyller eller skulle ha fyllt 18 år. Dessutom omfattas fler brott än tidigare, t.ex. brottet grovt utnyttjande av barn för sexuell posering.

Kravet på tvång i bestämmelsen om våldtäkt

Våldtäktsbestämmelsen fick en delvis ny konstruktion den 1 april 2005 genom de förändringar som då gjordes. För ansvar för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § första stycket brottbalken krävs dock fortfarande att gärningen har genomförts med användande av visst tvång (våld eller hot om brottslig gärning). Det är enligt förarbetena (prop. 2004/05:45 s. 44 f.) tillräckligt att gärningsmannen framvingat den sexuella handlingen genom lindrigare former av våldsanvändning, som t.ex. att rycka eller slita i en annan persons arm eller kläder eller att hålla fast någon. När det gäller graden av hot krävs inte längre hot av det slag som utgör s.k. råntvång utan även lindrigare former av hot kan vara tillräckligt. För ansvar krävs inte att offret har gjort motstånd. Även straffbestämmelsen om sexuell tvång i 6 kap. 2 § första stycket brottbalken, vilken är subsidiär till våldtäktsbestämmelsen, förutsätter att gärningen har genomförts med användande av visst tvång.

En utgångspunkt för lagstiftningen om våldtäkt är att varje individs rätt till sexuell självbestämmande ska skyddas. Högsta domstolen (HD) har också uttalat att bristen på samtycke är grundläggande när frågan om våldtäkt eller sexuell tvång prövas och det våld, hot eller tvång som förekommit kan sägas tjäna som bevis på att det sexuella umgänget inte har varit frivilligt (NJA 2004 s. 231).

Frågan om våldtäktsbestämmelsen bör bygga på tvång eller om bristen på samtycke bör vara avgörande för ansvaret för våldtäkt diskuterades och övervägdes både av Sexualbrottskommittén (SOU 2001:14 s. 123 ff.) och av regeringen i samband med genomförandet av 2005 års sexualbrottsreform (prop. 2004/05:45 s. 36 ff.). Regeringen, som delade kommitténs bedömning i frågan, ansåg inte att det fanns tillräckliga skäl för att konstruera straffbestämmelsen om våldtäkt med rekvisit om bristande samtycke. Som främsta skäl mot en sådan konstruktion angavs risken för en ytterligare fokusering på offret under rättsprocessen. I princip samtliga remissinstanser och riksdagen delade denna uppfattning (bet. 2004/05:JuU16 s. 12 ff.).

Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp

Inom Europarådet har det under åren 2006 och 2007 utarbetats en konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (Council of Europe Convention on the Protection of children against sexual exploitation and sexual abuse). Konventionens syfte är att förebygga och bekämpa sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn, att skydda brottsoffrens rättigheter samt att främja nationellt och internationellt samarbete i frågan. Konventionen har ett brett anslag och innehåller bl.a. bestämmelser om förebyggande åtgärder såsom utbildning av personer som arbetar med barn, åtgärder om hjälp till och skydd för offer samt behandling av sexualbrottsförövare. Vidare innehåller konventionen flera bestämmelser om materiell straffrätt, domsrätt, brottsutredning, åtal och andra processrättsliga regler. Konventionen bygger, när det gäller de straffrättsliga bestämmelserna, till viss del på EU:s rambeslut om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi, men går i flera avseenden längre. Rambeslutet har godkänts och genomförts fullt ut i svensk rätt (prop. 2003/04:12 resp. prop. 2004/05:45).

Behovet av en utvärdering*Tillämpningen av 2005 års sexualbrottsreform*

Den nya sexualbrottslagstiftningen har nu varit i kraft i drygt tre år. I förarbetena uttalades att det finns skäl att fortlöpande följa utvecklingen på sexualbrottsområdet för att vara uppmärksam på om tillämpningen av lagstiftningen står i överensstämmelse med dess syfte. Det ansågs självklart att tillämpningen av de lagändringar som genomfördes skulle komma att följas upp (prop. 2004/05:45 s. 24 f.). Denna uppfattning delades av riksdagen (bet. 2004/05:JuU16).

Efter reformens genomförande har frågor som gäller tillämpningen av den nya lagstiftningen och krav på ytterligare förändringar aktualiserats i flera sammanhang utifrån delvis olika utgångspunkter.

I riksdagen har vid flera tillfällen motioner väckts i fråga om en utvärdering av den nya sexualbrottslagstiftningen. Fokus har i detta hänseende särskilt riktats mot våldtäktsbestämmelsens utformning

och tillämpningen av rekvisitet hjälplöst tillstånd. Beträffande det senare har det, bl.a. med hänvisning till Lagrådets yttrande över förslaget till ny sexualbrottslagstiftning, anförts att begreppet är för snävt och att det bör ersättas av uttrycket ”en särskilt utsatt situation” (motion 2007/08:Ju326, motion 2007/08:Ju432). Även gränsdragningen mellan straffbestämmelserna om våldtäkt mot barn och sexuellt utnyttjande av barn har uppmärksammats. Riksdagen har hittills på justitieutskottets hemställan avslagit motionsyrkandena med hänvisning till ovan aviserade uppföljning (bet. 2005/06:JuU22, bet. 2006/07:JuU9).

Även i den allmänna debatten, ofta i samband med domar som uppmärksammats i medierna, har motsvarande krav på utvärdering och förändring av sexualbrottslagstiftningen framställts.

HD har vid flera tillfällen prövat den nya sexualbrottslagstiftningen. Frågan om den straffrättsliga bedömningen av samlag med barn under 15 år prövades av HD i avgörandena NJA 2006 s. 79 I och II. Vidare har HD prövat frågan om avgränsningen av begreppet sexuell handling (NJA 2006 s. 221 samt HD:s domar 2008-05-13 i mål nr B 1793-07 och B 3954-07). I avgörandet NJA 2006 s. 510 bedömde HD frågan om straffmätning vid upprepade fall av våldtäkt mot barn och sexuellt utnyttjande av barn. Vidare har HD i NJA 2007 s. 201 prövat tillämpningen av ansvarsfrihetsregeln i 6 kap. 14 § brottsbalken.

I sammanhanget kan nämnas att Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Göteborg, under åren 2006-2007 genomförde en fördjupad uppföljning av den nya sexualbrottslagstiftningen. Uppföljningen skedde i två delar och avsåg dels gränsdragningen mellan vissa brott, dels en kartläggning av domstolarnas bevisvärdering i sexualbrottmål. Resultatet har bl.a. redovisats i promemorian Domstolarnas bevisvärdering i sexualbrottmål - en kartläggning (RättsPM 2007:13).

Mot bakgrund av det redovisade finns det skäl för och behov av att utvärdera tillämpningen av den nu gällande sexualbrottslagstiftningen. Det finns också behov av att analysera om lagstiftningen, mot bakgrund av resultatet av utvärderingen, bör förändras i något avseende. Det bör uppmärksammas att regeringen nyligen har gett en särskild utredare i uppdrag att utvärdera förbudet mot köp av sexuell tjänst i 6 kap. 11 § brottsbalken. Det uppdraget ska redovisas senast den 30 april 2010 (dir. 2008:44).

Tvång eller brist på samtycke i bestämmelsen om våldtäkt?

I Sverige har frågan om brist på samtycke som straffbarhetsgrund för bestämmelsen om våldtäkt länge varit föremål för debatt. Trots frågans grundliga behandling i samband med införandet av den nya sexualbrottslagstiftningen har debatten inte tystnat.

I riksdagen har frågan om införandet av en samtyckesreglering aktualiserats vid flera tillfällen. Som skäl för en sådan reglering har det anförts bl.a. att lagstiftningen har en normerande verkan och att fokus i rättsprocessen bör ändras från om gärningsmannen använt våld till om denne har försäkrat sig om att ett samtycke förelegat. Vidare har det anförts att en straffbestämmelse med krav på bristande samtycke skulle innebära att även sådana handlingar som i dag är straffria, t.ex. att en man genomför ett samlag med en kvinna som är helt passiv på grund av paralysering, blir straffbara (bet. 2005/06:JuU22, bet. 2006/07:JuU9, motion 2006/07:Ju273, motion 2006/07:Ju330 och motion 2007/08:Ju432).

Frågan har även uppmärksammats i rättspraxis. Som exempel kan nämnas Handens tingsrätts dom den 14 juli 2005 i mål nr B 1186-05 och Svea hovrätts dom den 26 september 2005 i mål nr B 5763-05 där tingsrätten i sina domskäl i ansvarsfrågan framhöll den förmodade betydelsen av en lagstiftning baserad på ett krav på bristande samtycke.

Frågan om samtycke är, trots våldtäktsbestämmelsens nya utformning med ett lägre ställt krav på tvång, fortfarande central i många mål om våldtäkt och andra sexualbrott eftersom den tilltalade ofta invänder att målsäganden frivilligt har medverkat till den sexuella handlingen. Mot denna bakgrund och med beaktande av de frågor som väckts om lagstiftningen finns behov av att på nytt utreda frågan om det för straffansvar för våldtäkt bör krävas att tvång har använts eller om den straffrättsliga grunden i stället bör vara bristen på samtycke.

Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp

Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp innehåller straffbestämmelser om skydd för barn mot bl.a. sexuella övergrepp, prostitution och barnpornografi. Därutöver behandlar konventionen ett flertal andra bestäm-

melser på olika rättsområden. Sverige undertecknade konventionen i samband med att den öppnades för undertecknande den 25 oktober 2007. Arbetet med att förebygga och bekämpa sexuella övergrepp mot barn och sexuell exploatering av barn är en prioriterad fråga för Sverige både nationellt och internationellt. En analys av frågan om Sveriges tillträde till konventionen och vilka lagändringar som i så fall kan behövas bör därför göras.

Uppdraget

Hur fungerar tillämpningen av 2005 års sexualbrottsreform?

Utredaren ska utvärdera tillämpningen av 2005 års sexualbrottsreform. Syftet med utvärderingen är att följa upp och undersöka hur bestämmelserna har fungerat i praktiken och om syftet med reformen har uppnåtts. Utvärderingen ska särskilt fokusera på våldtäktsbrottet och de särskilda straffbestämmelserna om sexualbrott mot barn samt hur tillämpningen i dessa hänseenden har fallit ut.

Utredaren ska särskilt

- genomföra en praxisgenomgång i syfte att klarlägga aktuell tillämpning av sexualbrottslagstiftningen,
- utreda hur tillämpningsområdet för de olika straffbestämmelserna har avgränsats, bl.a. genom att undersöka gränsdragningen mellan olika brott och bedömningen av brottens svårhetsgrad samt vilka omständigheter som särskilt har beaktats av domstolarna, samt
- undersöka om det vid tillämpningen av den nya lagstiftningen har uppstått några särskilda tolkningsproblem eller andra svårigheter eller framkommit nya problemområden där skydd saknas eller skyddet framstår som bristfälligt.

Utredaren ska vidare undersöka hur begreppet sexuell handling har tolkats och tillämpats i praktiken.

Utredaren ska särskilt

- utreda och redovisa hur begreppet har avgränsats mellan olika brott, t.ex. sexuellt tvång och våldtäkt respektive sexuellt tvång och sexuellt ofredande, samt vilka omständigheter som har varit avgörande för domstolarnas bedömning,

- undersöka hur begreppet har tillämpats särskilt i situationer där någon fysisk beröring mellan gärningsman och offer inte har förekommit eller förekommit endast i begränsad utsträckning, samt
- uppmärksamma om det vid tillämpningen av begreppet har uppstått några särskilda tolknings- eller gränsdragningsproblem eller andra svårigheter och brister.

Utredaren ska även undersöka domstolarnas tolkning och tillämpning av begreppet hjälplöst tillstånd.

Utredaren ska särskilt

- uppmärksamma och analysera om det vid tolkningen och tillämpningen av begreppet har uppstått eller framkommit några särskilda problem eller andra brister,
- överväga och ta ställning till om begreppets tillämpningsområde framstår som rimligt och väl avgränsat eller om det finns skäl att utvidga eller på något annat sätt förändra våldtäktsbestämmelsen i fråga om begreppet hjälplöst tillstånd,
- analysera vilka konsekvenser en sådan eventuell förändring skulle få på bestämmelsens tillämpningsområde, samt
- överväga och ta ställning till om begreppet hjälplöst tillstånd bör kvarstå i bestämmelsen samt i förekommande fall överväga och föreslå vilka uttryck som lämpligen kan användas i stället.

I övrigt står det utredaren fritt att utforma utvärderingen efter vad som bedöms nödvändigt samt ta upp även andra frågor inom ramen för utredningsuppdraget i denna del. Utredaren ska dock ta ställning till om det, mot bakgrund av resultatet av utvärderingen, finns behov av förändringar i bestämmelserna och i så fall lämna förslag till de författningsändringar som krävs. En utgångspunkt ska vara att våldtäktsbrottet alltjämt ska vara reserverat för de mest allvarliga sexuella kränkningarna.

Tvång eller brist på samtycke i bestämmelsen om våldtäkt?

Utredaren ska utreda och ta ställning till om det nuvarande kravet på tvång som grund för straffansvar för våldtäkt bör ersättas med ett krav på bristande samtycke. En utgångspunkt i denna del ska

vara att den för svensk brottmålsprocess grundläggande principen att bevisbördan helt åvilar åklagaren ska kvarstå.

Utredaren ska särskilt

- redovisa och analysera skälen för och emot att bristen på samtycke ska vara avgörande för ansvar för våldtäkt i stället för våld eller hot,
- belysa och analysera om och i så fall hur en sådan förändring skulle påverka brottsoffrens ställning i rättsprocessen och tillämpningen av bestämmelsen, t.ex. i bevishänseende,
- undersöka hur en straffbestämmelse om våldtäkt baserad på bristande samtycke kan fungera i praktiken genom att inhämta kunskap och erfarenhet från några med svenska förhållanden jämförbara utländska rättsordningar,
- överväga och – oavsett ställningstagande i sak – lämna författningsförslag på hur en samtyckeslagstiftning lämpligen bör utformas, samt
- analysera vilka effekter en sådan lagstiftning skulle få på omfattningen och utformningen av våldtäktsbestämmelsen, systematiken i 6 kap. brottsbalken och övriga bestämmelser som rör sexualbrotten.

Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp

Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp fokuserar till stor del på förebyggande åtgärder samt på åtgärder för att främja nationellt och internationellt samarbete. Därutöver innehåller konventionen också straffrättsliga och processrättsliga bestämmelser.

Utredaren ska

- analysera frågan om Sveriges tillträde till konventionen och vilka lagändringar som i så fall kan krävas, samt
- i förekommande fall ge förslag på sådana lagändringar.

Uppdragets genomförande och tidsplan

När det gäller metoder för uppdragets genomförande står det utredaren fritt att utforma dessa efter vad som bedöms lämpligt. Utredaren ska genomgående ha ett jämställdhetsperspektiv i den analys som görs. Vidare ska all statistik som utredaren kan komma att redovisa vara köns- och åldersuppdelad.

Utredaren ska samråda med och inhämta upplysningar från berörda företrädare för rättsväsendet, dvs. polisen, Åklagarmyndigheten, Sveriges domstolar och Brottsoffermyndigheten samt andra myndigheter eller frivilligorganisationer som är eller kan vara berörda. Vidare ska utredaren beakta och, i lämplig utsträckning, använda sig av tillgängliga studier och rapporter.

Utredaren ska även hålla sig informerad om och beakta relevant arbete som pågår inom Regeringskansliet och utredningsväsendet. Vidare bör utredaren följa utvecklingen inom EU och andra internationella fora.

För det fall utredaren lämnar förslag som innebär kostnadsökningar för det allmänna ska utredaren lämna förslag på hur dessa ska finansieras.

Uppdraget ska redovisas senast den 29 oktober 2010. Om utredaren anser det lämpligt får någon eller några delar av uppdraget redovisas i ett eller flera delbetänkanden.

(Justitiedepartementet)

Praxissammanställning

1	Inledning.....	529
2	Tolkningen av begreppet sexuell handling	530
2.1	Sexuell handling jämförlig med samlag.....	530
2.1.1	Våldtäkt eller sexuellt tvång?	530
2.1.2	Våldtäkt mot barn eller sexuellt övergrepp mot barn?	534
2.2	Andra sexuella handlingar	540
2.2.1	Sexuellt tvång eller sexuellt ofredande?.....	540
2.2.2	Sexuellt övergrepp mot barn eller sexuellt ofredande?	541
2.3	Gärningsmannens avsikt i förhållande till begreppet sexuell handling.....	543
3	Tolkningen av begreppet hjälplöst tillstånd	545
4	Gradindelning av brott	561
4.1	Grov våldtäkt eller våldtäkt?	561
4.2	Våldtäkt eller mindre grov våldtäkt?	561
4.3	Grovt sexuellt tvång eller sexuellt tvång?	567
4.4	Grov våldtäkt mot barn eller våldtäkt mot barn?	567
4.5	Våldtäkt mot barn eller sexuellt utnyttjande av barn?.....	568
4.6	Grovt sexuellt övergrepp mot barn eller sexuellt övergrepp mot barn?.....	577

5	Köp av sexuell handling av barn	578
6	Tillämpningen av 6 kap. 14 § brottsbalken	580
7	Särskilt om straffvärdebedömningen vid flerfaldig brottslighet	583
8	Särskilt om bevisvärdering	586

1 Inledning

Som underlag för utvärderingen av hur sexualbrottslagstiftningen i dess lydelse efter reformen år 2005 har tillämpats av domstolarna och för bedömningen av om syftet med reformen har uppnåtts har vi gjort en praxisgenomgång. Genomgången syftar till att ge en bild av hur tillämpningsområdet för de olika straffbestämmelserna har avgränsats i praxis och om det har uppstått några särskilda tolkningsproblem eller andra svårigheter eller framkommit nya problemområden där skydd saknas eller skyddet framstår som bristfälligt.

Vi har sammanställt de vägledande avgörandena från Högsta domstolen (HD) och de flesta av de refererade hovrättsavgörandena gällande tillämpningen av den reformerade sexualbrottslagstiftningen. Refererad praxis avseende sexualbrottslagstiftningen i dess tidigare lydelse utgör ett jämförelsematerial för utvärderingen och har därför även i viss mån tagits med i vår praxissammanställning. Därutöver har vi även samlat in och gått igenom orefererad praxis där underätterna tillämpat den nya lagstiftningen.

Underlaget för studien av praxis som inte är refererad har utgjorts av bl.a. samtliga hovrättsdomar gällande sexualbrott som meddelats under perioden 1 januari–30 juni 2008. Beträffande de i brottsstatistiken inte så vanligt förekommande brotten enligt 6 kap. 8, 9 och 12 §§ brottsbalken har undersökningen även avsett perioden 1 juli–31 december 2007. Även en mängd andra hovrättsdomar och tingsrättsdomar som kommit till utredningens kännedom och som gäller tillämpningen av sexualbrottslagstiftningen i dess nuvarande lydelse har studerats.

I det följande redovisas främst refererad praxis. Redovisningen sker ämnesvis ordnat efter för utvärderingen relevanta frågeställningar.¹

---

¹ Domstolarnas bedömningar i fråga om skadestånd har inte tagits med i sammanställningen eftersom frågan om skadestånd inte omfattas av vårt uppdrag.

2 Tolkningen av begreppet sexuell handling

2.1 Sexuell handling jämförlig med samlag

2.1.1 Våldtäkt eller sexuellt tvång?

NJA 2008 s. 482 I

D.J. åtalades och dömdes för en gärning som bestod i att han stuckit in sina fingrar i L.B:s underliv när hon sov. D.J. avbröt sitt handlande direkt när L.B. vaknade och klargjorde att hon inte var intresserad av sexuell umgänge.

Åklagaren yrkade i tingsrätt och hovrätt ansvar för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken alternativt sexuellt tvång enligt 6 kap. 2 § andra stycket brottsbalken. I HD justerade riksåklagaren gärningsbeskrivningen beträffande alternativyrkandet och yrkade i andra hand i stället ansvar för grovt sexuellt tvång. Som skäl för att ett sexuellt tvång skulle bedömas som grovt brott angav riksåklagaren att D.J. bl.a. med hänsyn till tillvägagångssättet visat särskild hänsynslöshet.

L.B. berättade att hon vaknade av obehagskänslor och smärtor i underlivet och att hon hade ont i underlivet även dagen efter händelsen. Hon fick inte någon iakttagbar fysisk skada i underlivet av gärningen. Händelsen ägde rum i L.B:s bostad, dit D.J. och en kamrat till honom kommit för att övernatta sent på natten. L.B. hade tidigare på kvällen i sin bostad haft en fest med ett par väninnor. De hade druckit alkohol och L.B. hade känt sig berusad. Till festen hade ett antal ungdomar anslutit sig, bl.a. D.J. Vid midnatt hade sällskapet brutit upp och samtliga lämnat bostaden. Efter att ha varit på en pub återvände D.J. till L.B:s bostad tillsammans med en kamrat. De fick tillåtelse av L.B. att övernatta i ett gästrum. L.B. sov i ett annat rum. D.J. var 19 år när gärningen begicks.

Tingsrätten och hovrätten fann att L.B. befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd och rubricerade gärningen som sexuellt tvång med hänvisning till att den sexuella handlingen inte var jämförlig med samlag. Sedan både riksåklagaren och D.J. överklagat hovrättens dom i såväl skuld- som påföljdsfrågan meddelade HD först prövningstillstånd i frågan enligt vilket lagrum den gärning som hovrätten funnit styrkt var att bedöma.

HD redogjorde inledningsvis för tillämpningsområdet för bestämmelsen om våldtäkt samt begreppet sexuell handling. Domstolen anförde därvid följande.

Genom 2005 års ändringar i 6 kap. BrB ersattes begreppet sexuellt umgänge med begreppet sexuell handling. I förarbetena anges att ändringen bara torde medföra en mycket begränsad om ens någon utvidgning av tillämpningsområdet för bestämmelsen om våldtäkt, då endast sådana sexuella handlingar som innebär en kränkning som är jämförlig med den som uppkommer vid ett påtvingat samlag kommer att omfattas. Till begreppet "annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag" räknas enligt regeringen bl.a. orala och anala samlag samt att föra in föremål, fingrar eller en knytnäve i en kvinnas underliv. Som ett exempel på en "annan sexuell handling" som inte kan anses jämförlig med samlag nämndes att onanera åt en annan person. (Prop. 2004/05:45 s. 46, 59 och 135 f.)

Den jämförelse med påtvingat samlag som skall göras tar sikte på den sexuella kränkningens art och inte på sexualhandlingen som sådan. Domstolen skall göra en jämförelse mellan kränkningarna för att avgöra om kränkningen genom den sexuella handling som prövas i brottmålet är lika allvarlig som den som kan uppkomma vid ett påtvingat samlag; anknytningen till samlag som jämförelsenorm kvarstår alltså. Vid rubriceringen måste beaktas att bestämmelsen om våldtäkt även i fortsättningen skall vara reserverad för de mest allvarliga sexuella kränkningarna. (Se prop. 2004/05:45 s. 45 f. och rättsfallet NJA 2006 s. 221.)

Att bestämmelsen om våldtäkt skall vara reserverad för de mest allvarliga sexuella kränkningarna innebär att åtskilliga allvarliga kränkningar av den sexuella integriteten inte bör medföra ansvar för våldtäkt. Bedömningen av om en kränkning är av sådant slag som avses i 6 kap. 1 § andra stycket BrB bör göras med utgångspunkt i att övergrepp genom påtvingat samlag eller annat inträngande i kroppen typiskt sett utgör de mest kränkande sexuella övergreppen.

HD konstaterade att L.B. vid gärningstillfället befunnit sig i ett sådant hjälplöst tillstånd som avses i 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken och att det var uppenbart att den handling som D.J. utfört genom att otillbörligt utnyttja hennes tillstånd utgjorde en sexuell handling. HD prövade därefter om den sexuella handlingen skulle anses jämförlig med samlag och därmed rubriceras som våldtäkt eller

inte anses jämförlig med samlag och då rubriceras som sexuellt tvång, antingen brott av normalgraden eller grovt brott. HD redovisade därvid följande.

L.B. har utsatts för en inte obetydligt penetrering av underlivet, vilket lett till viss smärta. Kränkningen av att utsättas för en sådan handling måste anses snarlik kränkningen av att utsättas för ett påtvingat samlag. Även i beaktande av att händelseförloppet varit kortvarigt måste den handling som D.J. utfört med hänsyn till kränkningens art och övriga omständigheter anses jämförlig med samlag. Den gärning som hovrätten funnit styrkt skall alltså bedömas som våldtäkt.

Angående till vilken grad av våldtäkt som brottet var att hänföra gjorde HD följande bedömning.

Straffskalan för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § andra stycket BrB omfattar fängelse i lägst två och högst sex år. Är emellertid ett brott som utgör våldtäkt med hänsyn till omständigheterna att anse som mindre grovt, döms enligt paragrafens tredje stycke till fängelse i högst fyra år. Vid bedömningen av om den mindre stränga straffskalan är tillämplig skall hänsyn tas till samtliga omständigheter vid brottet. Regeringen uttalade under förarbetena till 2005 års lagändringar att avsikten är att bestämmelsen skall tillämpas endast i undantagsfall där omständigheterna klart avviker från vad som normalt är fallet vid denna brottstyp (prop. 2004/05 s. 138). Enligt regeringen kan det dock inte uteslutas att det kan förekomma fall som i och för sig är straffvärda och väl bör omfattas av benämningen våldtäkt, men för vilka ett minsta straff om fängelse två år är alltför ingripande (a. prop. s. 53). Som exempel på fall då bestämmelsen kan vara tillämplig nämns i propositionen att en person genomför samlag med en person som sover, men samlaget inskränker sig till att könsdelarna kommer i beröring med varandra, dvs. utan penetrering, samt att personen vaknar och gör klart att han eller hon inte är intresserad av något sexuellt umgänge och gärningsmannen upphör med sina närmanden.

Även om den gärning som D.J. utfört är allvarlig talar åtskilligt för att den är av sådant slag som avses i 6 kap. 1 § tredje stycket BrB. Det bör härvid särskilt beaktas att händelseförloppet varit kortvarigt samt att D.J. avbrutit sitt handlande så snart L.B. vaknat och klargjort att hon inte var intresserad av sexuellt umgänge. Vidare har våld eller hot om våld inte förekommit och utöver den kränkning som övergreppet i sig innebär har gärningen inte haft några förödmjukande eller förnedrande inslag. Omständigheterna är sammantaget sådana att D.J. skall dömas för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § tredje stycket BrB.

HD meddelade sedan även prövningstillstånd i påföljdsfrågan, men fann att den frågan i första hand skulle prövas av hovrätten med utgångspunkt i ställningstagandet att den gärning som D.J. befunnits

skyldig till var att bedöma som våldtäkt enligt 6 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken. Således undanröjde HD hovrättens dom såvitt avser brottsrubricering och påföljd samt visade målet åter till hovrätten för fortsatt behandling.

Se även NJA 2008 N 61 under avsnitt 4.2.

NJA 2008 s. 482 II

H.E., en man i 50 års åldern, åtalades och dömdes för en gärning där han med sin hand onanerat åt målsäganden, en pojke som var 17 år, när denne sov.

Åklagaren yrkade ansvar för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken. I HD justerade riksåklagaren gärningsbeskrivningen och yrkade i andra hand ansvar för grovt sexuellt tvång. Som skäl för att ett sexuellt tvång var att bedöma som grovt brott anförde riksåklagaren att H.E. med hänsyn till tillvägagångssätt och pojken ålder visat särskild hänsynslöshet.

Av utredningen framkom bl.a. följande. Målsäganden var vid tidpunkten för händelsen provanställd i ett företag som H.E. drev. Händelsen utspelade sig på ett hotellrum, långt från målsägandens hem, i samband med en resa som företaget arrangerade. Målsäganden var berusad. Gärningen som sådan beskrivs inte närmare i referatet av domarna och det framgår att tingsrättens domskäl i vissa delar var sekretessbelagda.

Tingsrätten och hovrätten, som fann att målsäganden befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd och att gärningen var jämförlig med samlag, rubricerade brottet som våldtäkt. Våldtäkten bedömdes som mindre grov våldtäkt enligt 6 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken.

Sedan H.E. överklagat i såväl skuld- som påföljdsfrågan, och riksåklagaren bestritt ändring, meddelade HD först prövningstillstånd i frågan enligt vilket lagrum den gärning som hovrätten funnit styrkt var att bedöma.

Angående tillämpningsområdet för bestämmelsen våldtäkt samt begreppet sexuell handling gjorde HD samma generella uttalande som redovisats under föregående referat.

HD konstaterade därefter att målsäganden vid gärningstillfället befunnit sig i ett sådant hjälplöst tillstånd som avses i 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken och att det var uppenbart att den handling som H.E. utfört genom att otillbörligt utnyttja hans tillstånd utgjorde en sexuell handling. HD prövade därefter om den sexuella

handlingen skulle anses jämförlig med samlag eller inte. Var den det skulle den därmed rubriceras som våldtäkt. Var den det inte skulle den rubriceras som sexuellt tvång, antingen brott av normalgraden eller grovt brott. HD anförde därvid följande.

Att en gärningsman onanerar åt en annan person torde i de flesta fall inte utgöra ett sådant övergrepp som innefattar en kränkning jämförlig med den som uppstår vid ett påtvingat samlag (se prop. 2004/05:45 s. 59 och 141). Några skäl att bedöma den i målet aktuella handlingen på annat sätt har inte framkommit. Den gärning som hovrätten funnit styrkt skall således bedömas som sexuellt tvång enligt 6 kap. 2 § BrB.

HD gjorde därefter följande bedömning angående till vilken grad av sexuellt tvång som brottet var att hänföra.

Vid bedömningen av om brottet är att anse som grovt skall enligt 6 kap. 2 § tredje stycket BrB särskilt beaktas bl.a. om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet. Att målsäganden vid tidpunkten endast var 17 år gammal och H.E. i egenskap av arbetsgivare hade ett visst ansvar för honom utgör inte tillräckliga skäl för att anse att H.E. genom sitt handlande visat sådan särskild hänsynslöshet som avses i nyss nämnda bestämmelse (jfr prop. 1991/92:35 s. 23). Brottet är således att bedöma som sexuellt tvång enligt 6 kap. 2 § andra stycket BrB.

HD meddelade sedan prövningstillstånd även i påföljds- och skadestandsfrågorna, men fann att dessa frågor i första hand skulle prövas av hovrätten med utgångspunkt i ställningstagandet att den gärning som H.E. befunnits skyldig till var att bedöma som sexuellt tvång enligt 6 kap. 2 § andra stycket brottsbalken. Således undanröjde HD hovrättens dom i fråga om brottsrubricering, påföljd och skadestånd samt visade målet åter till hovrätten för fortsatt behandling.

2.1.2 Våldtäkt mot barn eller sexuellt övergrepp mot barn?

NJA 2006 s. 221

Y.F. åtalades för våldtäkt mot barn. Den gärning han dömdes för var att han som praktikant på en förskola fört in sin hand under en fyraårig pojkes byxor och kalsonger och tagit på dennes könsorgan samt vidrört analöppningen, det sistnämnda med tillräcklig kraft för att orsaka smärta. Y.F. fyllde 25 år det år gärningen begicks.

Tingsrätten och hovrätten bedömde gärningen som våldtäkt mot barn. Prövningen i HD var begränsad till brottsrubricering och påföljd. Y.F. yrkade där att domstolen skulle döma honom enligt en

mildare bestämmelse till en lindrigare påföljd. Riksåklagaren, som bestred ändring, yrkade alternativt ansvar för grovt sexuellt övergrepp mot barn. Enligt riksåklagaren var grunden för att ett sexuellt tvång skulle bedömas som grovt brott att Y.F. visat särskild hänsynslöshet och råhet.

HD konstaterade att det genom hovrättens dom var fastställt att Y.F. genomfört en sexuell handling med pojken. Handlandet hade haft en sexuell inriktning och beröringarna, även om de inte visats ha varit långvariga, kunde inte heller betecknas som flyktiga. HD fann att gärningen inte kunde rubriceras som våldtäkt mot barn. Motiveringen härför var att den sexuella handlingen, med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt, inte kunde anses jämförlig med samlag. I stället skulle gärningen bedömas som sexuellt övergrepp mot barn. I sammanhanget gjorde HD följande mer allmänna uttalande kring bedömningen av om en sexuell handling är jämförlig med samlag.

Ansvar för våldtäkt mot barn enligt 6 kap. 4 § BrB förutsätter att den sexuella handlingen består i samlag eller annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag. Jämförelsen tar, enligt vad som uttalas i propositionen (prop. 2004/05:45 s. 71 och 143), sikte på den sexuella kränkningens art och inte på sexualhandlingen som sådan. Det skall alltså inte i första hand göras någon jämförelse mellan sexualhandlingarna, dvs. mellan å ena sidan ett samlag och å andra sidan den sexuella handling som prövas i brottmålet. I stället skall domstolen göra en jämförelse mellan kränkningarna för att avgöra om kränkningen genom den sexuella handling som prövas i brottmålet är lika allvarlig som den som kan uppkomma vid ett påtvingat samlag. Samtidigt sägs emellertid att anknytningen till samlag som jämförelsenorm kvarstår. Vid rubriceringen måste beaktas att bestämmelsen om våldtäkt även i fortsättningen bör vara reserverad för de mest allvarliga sexuella kränkningarna. (Jfr a. prop. s. 46.)

HD gjorde sedan följande bedömning beträffande till vilken grad av brottet sexuellt övergrepp mot barn Y.F:s gärning var att hänföra.

Han har genom den ifrågavarande kortvariga beröringen vållat pojken övergående smärta men ingen iakttagbar fysisk skada. Varken tillvägagångssättet eller pojkens ålder utgör tillräckliga skäl för att det skall kunna anses att Y.F. genom sitt handlande visat särskild hänsynslöshet eller råhet. (Jfr a. prop. s. 81.) Han skall därför dömas för sexuellt övergrepp mot barn enligt 6 kap. 6 § första stycket BrB.

Påföljden bestämdes till fängelse i sex månader, vilket motsvarade straffvärdet av gärningen enligt HD:s bedömning.

NJA 2008 s. 1096 I

Y.A., som var i 70-årsåldern, åtalades och dömdes för en gärning som bestod i att han dragit med och hållit fast flickan N.N., som var knappt åtta år gammal, allt medan han mot hennes vilja dragit av henne kläderna på underkroppen och utsatt henne för en sexuell handling som bestått i att han en kort stund tryckt sin penis mellan henne skinkor utan att beröra hennes könsorgan eller analöppning.

Åklagaren yrkade ansvar för våldtäkt mot barn enligt 6 kap. 4 § första stycket brottsbalken. I HD justerade riksåklagaren gärningspåståendet och yrkade i andra hand ansvar för grovt sexuellt övergrepp mot barn enligt 6 kap. 6 § andra stycket brottsbalken. Enligt riksåklagaren var brottet grovt eftersom Y.F. med hänsyn till tillvägagångssättet och barnets ålder visat särskild hänsynslöshet.

Bl.a. följande var utrett kring händelsen. Y.A:s dotterdotter var kamrat med N.N. Y.A och N.N. var inte bekanta med varandra men hade träffats som hastigast tidigare under den dag som aktuell händelse ägde rum. Y.A. och N.N. träffades sedan på kvällen i ett biljardrum. N.N. försökte att gömma sig för Y.A. under ett biljardbord men han drog fram henne och förde med henne ut till en innergård. Där höll han fast henne och drog mot hennes vilja ner hennes byxor och trosor och utförde den sexuella handlingen, vilken orsakade N.N. viss smärta.

Tingsrätten fann att den sexuella handling Y.A. gjort sig skyldig till var att jämföra med samlag och dömdes Y.A. för våldtäkt mot barn. Tingsrätten bedömde att straffvärdet av gärningen motsvarade fängelse i två år men bestämde påföljden till fängelse i ett år och sex månader. Tingsrätten satte ned fängelsestraffets längd med hänvisning till Y.A:s höga ålder. Både åklagaren och Y.A. överklagade tingsrättens dom i ansvarsfrågan. Hovrätten ändrade rubriceringen av gärningen till sexuellt övergrepp mot barn, brott av normalgraden. Enligt den bedömning som majoriteten i hovrätten gjorde var den sexuella handlingen inte jämförlig med samlag. Med visst beaktande av Y.A:s ålder vid straffmätningen bestämde hovrätten påföljden till fängelse i åtta månader.

Sedan riksåklagaren i ansvarsdelen och målsäganden i skadeståndsdelen överklagat hovrättens dom meddelade HD prövningstillstånd

i frågan om den gärning som hovrätten funnit styrkt var att bedöma som sexuellt övergrepp mot barn enligt 6 kap. 6 § brottsbalken eller våldtäkt mot barn enligt 6 kap. 4 § första stycket brottsbalken. Frågan om prövningstillstånd i målet i övrigt förklarades vilande.

HD konstaterade inledningsvis i sin dom att första stycket i bestämmelsen om våldtäkt mot barn har utformats på ett sätt som nära anknyter till bestämmelsen om våldtäkt mot vuxna i 6 kap. 1 § första stycket brottsbalken, med den viktiga skillnaden att det beträffande brottet våldtäkt mot barn inte finns något krav på våld eller hot och att samtycke inte befriar från ansvar. Domstolen hänvisade till att lagstiftaren i förarbetena (prop. 2004/05:45 s. 71 och 143) uttalat att avgränsningen av vilka sexuella handlingar som ska anses jämförliga med samlag enligt de bägge bestämmelserna i princip ska sammanfalla.

Därefter redovisade HD att enligt 6 kap. 4 och 5 §§ brottsbalken har brottet våldtäkt mot barn tre svårhetsgrader och att det till våldtäkt mot barn subsidiära brottet sexuellt övergrepp mot barn i 6 kap. 6 § samma balk har två svårhetsgrader. HD anförde att bestämmelsen om sexuellt övergrepp mot barn tillämpas beträffande gärningar där den sexuella handlingen inte är sådan att den är ett samlag eller jämförlig med samlag.

Helt i linje med sina tidigare avgöranden NJA 2006 s. 221 och NJA 2008 s. 482 I och II gjorde HD i frågan om en sexuell handling är jämförlig med samlag sedan följande uttalande.

Den jämförelse mellan samlag och annan sexuell handling som skall göras enligt 6 kap. 4 § tar enligt vad som uttalats i förarbetena sikte på kränkningens art och inte på sexualhandlingen som sådan. Detta innebär att domstolen skall göra en jämförelse mellan kränkningarna för att avgöra om kränkningen genom den sexuella handling som prövas i brottmålet är lika allvarlig som den som kan uppkomma vid samlag, vilket medför att anknytningen till samlag som jämförelsenorm kvarstår. Enligt förarbetena räknas till begreppet ”annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag” bl.a. orala och anala samlag samt att föra in föremål, fingrar eller en knytnäve i en kvinnas underliv. Som exempel på ”en annan sexuell handling” som inte kan anses jämförlig med samlag nämns att onanera åt en annan person.

Vid rubriceringen måste beaktas att bestämmelsen om våldtäkt även fortsättningsvis skall vara reserverad för de mest allvarliga sexuella kränkningarna. (Se a. prop. s. 45 f., 71, 135 f. och 143 samt rättsfallen NJA 2006 s. 221 och NJA 2008 s. 482 I och II.)

HD fortsatte:

Mot bakgrund av vad nu redovisats bör bedömningen av om en kränkning är av sådant slag som avses i 6 kap. 4 § första stycket brottsbalken, liksom motsvarande bedömning enligt 6 kap. 1 §, göras med utgångspunkt i att övergrepp genom samlag eller annat inträngande i kroppen typiskt sett utgör de mest kränkande sexuella övergreppen. En viss försiktighet är därför påkallad när det gäller att bedöma en helt kortvarig sexuell handling utanpå kroppen som våldtäkt.

I det aktuella fallet fann HD sedan att den sexuella handling som Y.A. utfört var av allvarligt slag men att den inte var jämförlig med samlag. I sin motivering till ställningstagandet anförde HD att domstolen därvid främst tagit hänsyn till att händelseförloppet varit kortvarigt och att någon beröring inte skett med målsägandens könsorgan eller analöppning. Gärningen bedömdes som sexuellt övergrepp mot barn, brott av normalgraden. Enligt domstolen var varken tillvägagångssättet, målsägandens ålder eller omständigheterna i övrigt tillräckliga skäl för att bedöma gärningen som grovt sexuellt övergrepp mot barn.

Med denna utgång i fråga om rubricering konstaterade HD därefter att det inte fanns skäl att meddela prövningstillstånd i målet i övrigt, varvid hovrättens dom i fråga om bl.a. påföljden fängelse åtta månader stod fast.

NJA 2008 s. 1096 II

H.B., en man i 40-årsåldern, åtalades för våldtäkt mot barn enligt 6 kap. 4 § första stycket brottsbalken och dömdes för detta brott av tingsrätten och hovrätten till två års fängelse. Den gärning och sexuella handling domstolarna fann styrkt bestod i att han fört sitt finger mellan målsäganden K:s ben på hennes könsorgan och att han slickat henne på könsorganet. Beröringarna var inte helt flyktiga och de hade inte orsakat K någon smärta. H.B. var vid tidpunkten för händelsen sammanboende med flickan K:s mamma. Händelsen ägde rum i en soffa i det gemensamma hemmet och K var då drygt fem år gammal.

H.B. överklagade till HD i ansvars- och skadestandsfrågan. I ansvarsfrågan yrkade han att domstolen skulle ogilla åtalet eller döma honom för sexuellt övergrepp mot barn. Han yrkade vidare straffnedsättning. Riksåklagaren bestred ändring. Riksåklagaren justerade åtalet i HD och yrkade i andra hand ansvar för grovt sexuellt över-

grepp mot barn enligt 6 kap. 6 § andra stycket brottsbalken. Enligt riksåklagaren var ett sexuellt övergrepp att bedöma som grovt eftersom H.B. med hänsyn till tillvägagångssättet och K:s ålder visat särskild hänsynslöshet.

HD meddelade först endast prövningstillstånd i frågan om den gärning som hovrätten funnit styrkt var att bedöma som våldtäkt mot barn enligt 6 kap. 4 § första stycket brottsbalken eller som sexuellt övergrepp mot barn enligt 6 kap. 6 § brottsbalken.

I domskälen till avgörandet NJA 2008 s. 1096 I gjorde HD allmänna uttalanden kring dels straffbestämmelserna om sexualbrott mot barn där gärningen består i samlag eller annat på visst sätt kvalificerat beteende, dels riktlinjer för gränsdragningen mellan en sexuell handling jämförlig med samlag och en sexuell handling som inte är det. Dessa uttalanden, vilka redovisats i vårt referat av avgörandet, ingick även i domskälen till detta avgörande.

HD fann att den sexuella handling H.B. utfört inte var jämförlig med samlag och dömde honom för sexuellt övergrepp mot barn, brott av normalgraden. Domstolen anförde därvid följande.

Den sexuella handling som H.B. utfört har bestått i att han kortvarigt berört målsägandens könsorgan och har inte till någon del inneburit penetration. Han har således inte gjort sig skyldig till vad som brukar förstås med ett oralt samlag. Inte heller i övrigt finns det anledning att bedöma H.B:s handlande som ett sådant övergrepp som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförligt med samlag. Den gärning som hovrätten funnit styrkt skall således bedömas som sexuellt övergrepp mot barn.

HD anförde att varken tillvägagångssättet, målsägandens ålder eller omständigheterna i övrigt utgjorde tillräckliga skäl för att bedöma gärningen som grovt sexuellt övergrepp mot barn utan rubricerade den som ett brott av normalgraden.

I samband med domen meddelade HD prövningstillstånd även i fråga om påföljd och skadestånd, men fann att dessa frågor lämpligen i första hand skulle prövas av hovrätten med utgångspunkt i HD:s ställningstagande om hur gärningen var att bedöma. Således undanröjde HD hovrättens dom i fråga om brottsrubricering, påföljd och skadestånd samt visade målet åter till hovrätten för fortsatt behandling i dessa delar.

I den efterföljande prövningen dömde Hovrätten för Nedre Norrland i mål B 1299-08 (dom den 9 mars 2009) H.B. för sexuellt övergrepp mot barn till fängelse i sex månader, vilket motsvarade straffvärdet enligt hovrättens bedömning.

2.2 Andra sexuella handlingar

2.2.1 Sexuellt tvång eller sexuellt ofredande?

NJA 1996 s. 418 – gäller tillämpningen av äldre rätt

HD prövade i målet gränsdragningen mellan sexuellt utnyttjande enligt 6 kap. 3 § första stycket brottsbalken i dess lydelse före den 1 juli 1998 och sexuellt ofredande enligt 6 kap. 7 § tredje stycket brottsbalken i dess lydelse före den 1 april 2005.

T.A. hade vid tre tillfällen begått handlingar, riktade mot sin sovande sambo, vilka handlingar åklagaren gjorde gällande skulle bedömas som sexuellt umgänge. Vid det första tillfället hade T.A. tagit av målsäganden hennes trosor, särat på hennes ben så att hennes kön blottades, med sina händer smekt henne på kroppen och flyktigt berört hennes könsorgan samt onanerat stående bredvid henne. De två andra händelserna bestod i att han smekt och fingrat på hennes könsorgan och onanerat sig själv tills han fått utlösning, varvid han låtit uttömningen hamna på hennes kropp och könsorgan. Målsäganden sov under händelseförloppen. Åklagaren gjorde gällande att gärningarna var att rubricera som sexuellt utnyttjande. I HD yrkade riksåklagaren alternativt ansvar för sexuellt ofredande.

Ingen av domstolarna fann att gärningarna kunde bedömas som sexuellt umgänge. Enligt HD var T.A:s beröring av målsägandens könsorgan inte av sådant slag att han därigenom kunde anses ha haft sexuellt umgänge med henne. HD fortsatte:

Det förhållandet att han i anslutning till beröringen onanerat och vid de två tillfällen som avses med åtalspunkt 2 fått utlösning, varvid sädesvätskan hamnat på L.S:s mage och könsorgan, kan inte heller föranleda att hans handlande skall anses utgöra sexuellt umgänge. T.A. kan därför inte dömas för sexuellt utnyttjande.

Tingrätten hade dömt T.A. för sexuellt ofredande medan hovrätten ansett att detta inte var möjligt eftersom målsäganden sovit under händelseförloppen och således inte varit medveten om T.A:s handlande. I likhet med hovrätten ogillade HD åtalet men med en annan motivering gällande huruvida gärningarna var att anse som sexuellt ofredande. HD ansåg att gärningarna inte kunde bedömas som sexuellt ofredande eftersom T.A:s handlande vid de ifrågakvarande tillfällena överensstämde med sexuella handlingar som han och målsäganden brukade företa. Enligt HD kunde handlandet därför inte ha inneburit att han uppträtt anstötligt mot henne.

2.2.2 Sexuellt övergrepp mot barn eller sexuellt ofredande?

NJA 1991 s. 228 – gäller tillämpningen av äldre rätt

E.E. dömdes för tre fall av sexuellt umgänge med barn enligt den tidigare lydelsen av 6 kap. 5 § brottbalken (upphävd år 1994) och för ett fall av sexuellt ofredande enligt 6 kap. 7 § första stycket brottbalken i dess tidigare lydelse. Ofredandebrottet bestod i att han berört en åttaårig pojkes penis. De övriga gärningarna bestod i att han i en bastu vid tre tillfällen fingrat på samme pojkes könsorgan, med följd att pojken fått erektion. Dessa beröringar varade högst 20 sekunder per tillfälle. E.E. var pojkens brottningsstränare. HD prövade om gärningarna i bastun var att bedöma som sexuellt umgänge eller sexuellt ofredande och fann att E.E. vid vart och ett av dessa tre tillfällen gjort sig skyldig till sexuellt umgänge. Påföljden bestämde till fängelse i en månad för den samlade brottsligheten.

NJA 1992 s. 585 – gäller tillämpningen av äldre rätt

M.S. – farfar till Y.S. – åtalades och dömdes för sexuellt utnyttjande av underårig enligt 6 kap. 4 § första stycket brottbalken enligt en tidigare lydelse av bestämmelsen. Fråga i målet var om en gärning som bestod i att M.S. i samband med att han, när Y.S. var drygt ett år gammal och han bytte blöjor på henne, flera gånger fört sitt finger fram och tillbaka på Y.S. könsorgan var att bedöma som sexuellt umgänge i brottbalkens mening. Beröringen varade i 10–15 sekunder. HD fann att gärningen måste anses ha överskridit gränsen för ett handlande som endast medför ansvar för sexuellt ofredande enligt 6 kap. 7 § brottbalken (i dess tidigare lydelse) och att den således var att bedöma som sexuellt umgänge. Påföljden bestämde till fängelse i två månader.

NJA 1993 s. 616 – gäller tillämpningen av äldre rätt

J.S.G. åtalades och dömdes för sexuella övergrepp riktade mot två målsäganden. En del av åtalet avsåg två gärningar där åklagaren yrkat ansvar för brottet sexuellt umgänge med barn enligt den tidigare lydelsen av 6 kap. 5 § brottbalken (upphävd år 1994). Gärningarna bestod i att han berört två tioåriga flickor. Vid det ena tillfället smekte han målsäganden S.E:s bröst under kläderna och hennes könsorgan

utanpå kläderna. Vid det andra tillfället hade han sin hand under den andra målsäganden S.L:s kläder och smekte hennes bröst och därefter hade han handen under hennes trosa och smekte hennes könsorgan. I samband därmed förmådde han även målsäganden att själv smeka sitt könsorgan under trosan. HD prövade om gärningarna var att bedöma som sexuellt umgänge eller som sexuellt ofredande enligt 6 kap. 7 § första stycket brottsbalken i dess tidigare lydelse. HD fann att gärningarna var av så kvalificerat slag att de skulle rubriceras som sexuellt umgänge. HD anförde därvid följande.

Begreppet sexuellt umgänge innefattar, förutom samlag, främst någorlunda varaktig beröring av den andres könsorgan eller beröring av den andres kropp med det egna könsorganet. Avsikten med gärningen måste vara att väcka eller tillfredsställa gärningsmannens eller annans sexuella drift. Även vid sexuellt ofredande förutsätts att handlingen har en sexuell inriktning men det räcker med att den innebär en bara flyktig beröring av en annan persons könsorgan (se prop 1983/84:105 s 55, NJA II 1962 s 166–167, NJA II 1984 s 156, Beckman m fl, BrB I, 1987, s 277–279 och 290–292 samt Jareborg, Brotten I, 1984 s 310–311 och 317).

I rättspraxis har till sexuellt umgänge med barn såvitt här är av intresse hänförs fall där en vuxen man, vid skötsel av ett drygt ett år gammalt blöjbarn, under en tidsrymd av mellan tio och femton sekunder fört två fingrar upp och ned mellan barnets blygdläppar och fall där en likaledes vuxen man i en bastu vid tre olika tillfällen, varje gång under högst 20 sekunder, fingrat på en pojkes könsorgan (se NJA 1991 s 228 och 1992 s 585). Nämnas bör också att som sexuellt umgänge i ett fall har räknats samlagsliknande handling, där direkt beröring hindrats av ett klädesplagg (se NJA 1950 s 263). Sexuellt ofredande har ansetts föreligga i ett fall där en vuxen man under kel med flickor kittlat dem på olika ställen på kroppen och härunder med handen strukit över deras könsorgan, dock utan att föra något finger innanför blygdläpparna (se NJA 1966 B 61).

Vid de båda händelser som här föreligger till bedömande har J.S.G. börjat med att smeka flickornas nakna bröst. I S.L:s fall har han fortsatt med att smeka hennes mage och könsorgan utanpå hennes trosor. Härefter har han fattat hennes ena hand i sin och med denna smekt, först hennes bröst och sedan, med händerna innanför trosorna, hennes mage och könsorgan. I S.E:s fall har han fört in sin ena hand under hennes stjärt och klämt hennes könsorgan med handen utanpå hennes byxor. Beröringarna av flickornas underliv har således ingått som ett led i ett mer omfattande övergrepp mot dem och har inte varit flyktiga utan av sådan varaktighet att flickorna, medan de pågått, hunnit känna obehag och vilset undra hur de skulle förhålla sig. Med hänsyn härtill och då gärningarna uppenbarligen syftat till att tillfredsställa J.S.G:s sexuella drift bör de bedömas som sexuellt umgänge med barn.

Angående påföljden, se avsnitt 4.4.

NJA 1996 s. 461 – gäller tillämpningen av äldre rätt

HD prövade om de sexuellt inriktade gärningar F.Y. begått mot sin styvdotter från det hon var tio år till dess hon var 15–16 år var att anse som sexuellt umgänge i brottsbalkens mening. Gärningarna bestod i att han dels under upprepade tillfällen under ungefär två år suttit i en soffa och gungat flickan i sitt knä varvid han gnidit sitt könsorgan mot hennes bakdel och lår, dels under de efterföljande tre–fyra åren vid upprepade tillfällen legat bakom henne i hennes säng eller i en soffa och gnidit sitt könsorgan mot hennes bakdel och lår. Han fick utlösning vid flera av tillfällena.

I sin bedömning pekade HD på att övergreppen begåtts systematiskt under lång tid och de måste enligt HD ha haft till syfte att med målsägandens kropp som hjälpmedel bereda F.Y. sexuell tillfredsställelse. Även om både målsäganden och F.Y. vid gärningstillfällena varit iförda underkläder och byxor hade handlingarna haft en så påtaglig sexuell prägel och innefattat en så allvarligt kränkning av målsägandens integritet att de enligt HD:s mening var att anse som sexuellt umgänge. F.Y. dömdes för grovt sexuellt utnyttjande av underårig enligt 6 kap. 4 § andra stycket brottsbalken i dess lydelse före reformen. Brotten bedömdes som grova med motiveringen att de varit frekventa, systematiska och pågått under lång tid samt allvarligt skadat målsäganden. Påföljden bestämdes till fängelse i två år. Straffet omfattade även ett fall av misshandel.

2.3 Gärningsmannens avsikt i förhållande till begreppet sexuell handling

RH 2010:6

N.N. (medborgare i ett afrikanskt land) åtalades för våldtäkt enligt följande gärningsbeskrivning. N.N. har i april 2006 i bostaden med målsäganden (hans dotter; 9 år gammal) genomfört en sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag genom att upprepade gånger föra in finger och/eller fingrar vaginalt alternativt analt.

N.N. erkände att han försökt föra in ett finger i målsägandens vagina för att kontrollera om hennes mödomshinna alltjämt var intakt, men bestred ansvar för brott.

Fråga i målet var om gärningen utgjorde en sexuell handling.

Tingsrätten fann det utrett att N.N. två gånger berört målsägandens könsorgan på sätt åklagaren gjort gällande, att beröringarna inte varit långvariga men heller inte flyktiga samt att syftet med dem varit att kontrollera målsägandens oskuld. Tingsrätten ogillade åtalet med hänvisning till att den utförda kontrollen inte haft någon sådan sexuell prägel att N.N kunde anses ha genomfört en sexuell handling.

Även hovrätten fann att gärningen inte var att bedöma som våldtäkt. Hovrätten anförde:

Av utredningen framgår att N.N. under år 2005 kontaktade socialtjänsten för att få till stånd en undersökning av dotterns oskuld och att någon sådan undersökning inte kom till stånd. Beträffande händelsen i april 2006 har N.N. uppgett att han även då ville kontrollera om dottern var oskuld, eftersom han hade kommit på henne och hennes halvbror i en olämplig situation där dottern satt över benen på halvbrodern som hade sina händer på dotterns bröst. N.N:s uppgifter om syftet med hans agerande stämmer väl överens med vad dottern har uppgett vid polisförhören. Hans uppgifter i denna del får godtas och det är därmed visat att han inte har haft något sexuellt syfte med sitt agerande och något ansvar för sexualbrott kan därför inte bli aktuellt.

I stället för våldtäkt dömde hovrätten N.N för misshandel av normalgraden. Hovrätten fann det utrett att N.N. hade stoppat sina fingrar i flickans slida och att en effekt av detta varit att flickan kände smärta. Hovrätten fann också att han genom sitt agerande hade kränkt hennes personliga integritet samt att hon varit i en beroendeställning till honom och att hon därför inte kunde lämna något samtycke som kunde frita honom från ansvar.

3 Tolkningen av begreppet hjälplöst tillstånd

NJA 1997 s. 538 ("Södertäljefallet") – gäller tillämpningen av äldre rätt

HD prövade åtalet mot tre män, S.H., K.A. och S.Ü., avseende sexuellt utnyttjande av en kvinna, L.D., enligt 6 kap. 3 § första stycket brottsbalken i dess lydelse före den 1 juli 1998. Männerna var 17–21 år gamla vid gärningstillfället. Av referatet framgår angående kvinnans ålder att hon gick på gymnasiet. Beträffande den ene av männen prövades även frågan om ansvar för våldtäkt av L.D. bestående i ett samlag begånget i samband med övriga gärningar.

Enligt riksåklagarens överklagande och ansvarspåstående för sexuellt utnyttjande hade männen under en natt haft samlag med L.D. i en bil och i en lägenhet; S.H. vid tre tillfällen, K.A. vid två tillfällen och S.Ü. vid ett tillfälle. Enligt riksåklagaren hade männen genom samlagen otillbörligen utnyttjat att L.D. befunnit sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd bestående i att hon på grund av berusning, rädsla och utsatt belägenhet inte förmått värja sig eller tillkalla hjälp.

L.D. hade i ett påtagligt alkoholpåverkat tillstånd kommit i kontakt med de tilltalade utanför ett nöjesställe och blivit erbjuden skjuts hem av S.H. Hon åkte med i bilen där förutom de tilltalade ytterligare en pojke fanns. I stället för att skjutsa hem henne körde pojkarna till en relativt avskild plats vid en sjö. Samlag ägde rum på den platsen i bilen. Därefter körde de vidare till ett bostadsområde i Ronna där ytterligare samlag ägde rum dels i bilen, dels i en lägenhet.

I tingsrätten hade åklagaren i första hand yrkat att gärningarna skulle bedömas som våldtäkt. Tingsrätten delade inte åklagarens bedömning men fann att L.D. på grund av sitt berusade tillstånd varit

i ett hjälplöst tillstånd och dömde de tilltalade i enlighet med alternativyrkandet för sexuellt utnyttjande. Hovrätten ogillade åtalet mot var och en av de tilltalade med motiveringen att L.D. varken till följd av alkoholpåverkan eller en sådan påverkan i förening med en hotfull situation befunnit sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd. Det kan anmärkas att eftersom åklagaren inte överklagat i frågan om ansvar för våldtäkt för ifrågavarande gärningar var den frågan inte heller uppe till prövning i HD.

HD konstaterade att inte något av samlagen varit frivilliga från L.D:s sida. Angående tolkningen av begreppet hjälplöst tillstånd angav HD att de i förarbetena och doktrinen omnämnda fallen gällande vad som innefattas i detta begrepp tyder på att begreppet bör tolkas ganska snävt. HD betonade att det dock är fråga om exempel och inte en uttömmande uppräkningslista av alla de mångskiftande situationer som kan utgöra ett hjälplöst tillstånd enligt 6 kap. 3 § brottsbalken i dess lydelse vid tidpunkten. Enligt HD har det överlämnats åt domstolarna att avgöra i vad mån lagrummet kan tillämpas även i andra situationer än de angivna. Domstolen pekade på att en sådan bedömningen måste grundas på den föreliggande situationen i sin helhet och det kan finnas olika element som ska beaktas och vilka sammantaget skapar ett sådant tillstånd som avses i lagrummet.

Vid bedömningen av det aktuella fallet fann sedan HD att L.D. varit påtagligt alkoholpåverkad men inte på grund härav i ett hjälplöst tillstånd. Dock ansåg domstolen att hennes påverkansgrad i förening med den hotfulla situation hon befunnit sig på alla tre platser som åtalet i denna del avsåg innebar att hon varit i ett sådant tillstånd. HD anförde därvid följande angående det inledande övergreppet vid sjön där tre av männen tillfälligt lämnat bilen och den fjärde, S.H., insisterat på att ha samlag med henne.

Enligt vad hon själv uppgivit uppfattade hon situationen så, att hon saknade möjlighet att undkomma samlag med honom och att hon riskerade att utsättas för något ännu värre om hon inte gjorde S.H. till viljes. Det prekära läge i vilket hon sålunda befann sig får, i enlighet med Riksåklagarens påstående, anses ha utgjort ett sådant hjälplöst tillstånd som avses i 6 kap. 3 § brottsbalken.

HD fann att de tilltalade haft uppsåt till att utnyttja L.D. sexuellt och dömde dem i enlighet med åklagarens ansvarspåstående. S.H. dömdes även för våldtäkt i ett fall. Påföljden för S.H., som var 21 år vid gärningstillfället, bestämdes till fängelse i tre år. Påföljden avsåg även brotten hot mot tjänsteman, stöld och skadegörelse. Beträf-

fande K.A. förordnades att en honom tidigare ådömd skyddstillsyn även skulle omfatta nu aktuell brottslighet. S.Ü., som var 18 år när brottet begicks, dömdes till fängelse i åtta månader.

Ett justitieråd var skiljaktigt i ansvarsfrågan och ville ogilla åtalen för sexuellt utnyttjande. Justitierådet, som fann det tveksamt att lägga samman en viss berusning med en viss hotfull situation i syfte att dessa förhållanden tillsammans skulle anses uppfylla kravet på hjälplöst tillstånd, gjorde bedömningen att L.D. inte befunnit sig i ett sådant hjälplöst tillstånd som åsyftades i 6 kap. 3 § brottsbalken i dess lydelse vid tidpunkten.

NJA 2004 s. 231 ("Tumbafallet") – gäller tillämpningen av äldre rätt

Prövningen i HD avsåg åtalet mot tre män, A.C., I.Y. och J.A., för grovt sexuellt utnyttjande av en kvinna, V.G., enligt 6 kap. 3 § andra stycket brottsbalken i dess lydelse före 1 april 2005. Männerna var i 20-årsåldern och kvinnan ungefär 15 år äldre. Hon var bekant med A.C. och I.Y. och kände till J.A. sedan tidigare. Enligt ansvarspåståendet hade männen tillsammans och i samråd haft sexuellt umgänge med målsäganden i hennes lägenhet genom att otillbörligt utnyttja att hon befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd.

Av utredningen framkom bl.a. följande. V.G. och de tilltalade hade tillsammans och i samråd åkt i bil från en restaurang till målsägandens lägenhet vid 02-tiden. V.G. var berusad. Hon hade även brukat lite hasch. I lägenheten hade hon vaginala och orala samlag med de tre tilltalade. Samlagen skedde i relativ tät följd och vid flera tillfällen med var och en av dem. De tilltalade kontaktade under natten fler män som kom till lägenheten. Sammanlagt i vart fall sju män, varav några var helt okända för V.G., hade befunnit sig i lägenheten under natten. Förutom de tilltalade hade minst en av de andra männen haft sexuellt umgänge med henne. Det sexuella umgänget hade till viss del skett öppet inför övriga närvarande och i något fall med två män samtidigt. V.G. saknade i princip minnesbilder av vad som hade hänt sedan de lämnat restaurangen till dess hon vaknade på morgonen. Enligt de tilltalades uppgifter, vilka lades till grund för bedömningen, var V.G. pådrivande och tog initiativ till det sexuella umgänget med var och en av de tilltalade och uppträdde på ett sätt som tydde på att hon visste vad hon gjorde.

Åklagaren gjorde inte gällande något våld, hot eller tvång mot V.G. eller att hon inte kunnat uppfatta innebörden av vad som utspelades i lägenheten. HD uppfattade åklagarens ansvarspåstående så att V.G. befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd på så sätt att hon till följd av berusning eller drogpåverkan saknat hämningar.

Tingsrätten och hovrätten hade ogillat åtalet. Tingsrätten med motiveringen att det inte var styrkt att V.G. befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd och hovrätten med motiveringen att hon i och för sig befunnit sig i ett sådant tillstånd men att de tilltalade inte insett detta.

Även i HD ogillades åtalet. I sin bedömning redogjorde HD först för tolkningen av brottsrekvisiten vanmakt respektive annat hjälplöst tillstånd i straffbestämmelsen för sexuellt utnyttjande. Gemensamt för de exempel HD pekade på var att offret inte klarade av att göra motstånd eller att offret inte kunde uppfatta gärningens innebörd eller uppfatta att han eller hon utsattes för sexuella närmanden. Enligt HD gällde V.G:s situation, där hon saknat hämningar, inte något av de typfall av hjälplöst tillstånd som bestämmelsen var tänkt att omfatta. Även om det inte kunde uteslutas att en sådan situation skulle kunna omfattas av begreppet låg det enligt HD ”i sakens natur” att möjligheterna till att visa detta är begränsade. Det kunde enligt HD inte komma i fråga att dra slutsatsen att personen varit hjälplös när denne endast till följd av påverkan av alkohol eller droger haft nedsatt omdöme. HD angav att det i stället i en situation som den aktuella skulle krävas att fråga varit om en så atypisk påverkan att personen kunde sägas inte ha varit ansvarig för sina handlingar. I bedömningen av om V.G. befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd konstaterade HD att sexuellt umgänge i den omfattning och under de former som förekommit i lägenheten i och för sig kunde karaktäriseras som hämningslöst men fann därefter att hon inte varit i ett sådant hjälplöst tillstånd med följande motivering.

V.G. har själv berättat att hon innan hon anlände till restaurangen vid 22.30-tiden hade druckit cirka en och en halv drink. På restaurangen tog hon ytterligare en drink och blev bjuden på ett par öl. Vittnet Å.Q. har i och för sig angett att V.G. när hon lämnade restaurangen tillsammans med A.C., I.Y. och J.A. verkade berusad. Dessa uppgifter och vad som i övrigt redovisats om iakttagelser av henne på restaurangen tyder dock inte på att hon då var så berusad att hon inte kunde kontrollera sitt handlande. Det har inte framkommit att hon i lägenheten druckit någon ytterligare alkohol, utöver möjligen någon folköl. Viss mängd alkohol har visserligen uppmätts i hennes blod vid 16-tiden eftermiddagen efter händelserna. Att utifrån detta dra några mer bestämda slutsatser angående arten och graden av hennes berusning närmare

ett halvt dygn tidigare låter sig dock knappast göras. Några andra spår av droger, utöver cannabis, vilket kan förklaras med uppgifter att hon tagit några haschbloss under natten, har inte påträffats. Någon annan särskild utredning för att styrka att hennes beteende berott på ett hjälplöst tillstånd förorsakat av alkohol- eller drogpåverkan har inte heller presenterats i målet. Även om situationen som sådan allmänt sett framstår som anmärkningsvärd och bär spår av hänsynslöshet kan inte den i sig leda till slutsatsen att V.G. varit hjälplös i straffbestämmelsens mening.

Det kan anmärkas att HD i detta avgörande inledningsvis redogjorde för bestämmelserna och våldtäkt och sexuellt tvång och i samband därmed gjorde allmänna uttalanden kring frågan om bristen på samtycke som grund för straffansvaret. HD anförde därvid följande.

Bristen på samtycke är grundläggande när fråga om våldtäkt eller sexuellt tvång prövas och det våld, hot eller tvång som förekommit kan sägas tjäna som bevis på att det sexuella umgänget inte varit frivilligt.

Bristen på samtycke som grund för straffansvaret har också kommit till tydligt uttryck i internationell praxis. Europadomstolen har i en den 4 december 2003 avkunnad dom (M.C. mot Bulgarien; ansökan nr 39272/98) gjort en genomgång av bl.a. lagstiftningen om våldtäkt i ett flertal europeiska länder och avgöranden av Internationella krigsförbrytartribunalen för forna Jugoslavien. Med stöd av denna genomgång har domstolen funnit att artiklarna 3 och 8 i Europakonventionen ålägger staterna att straffbelägga och effektivt lagföra varje form av sexuellt umgänge (sexual act) utan samtycke, även om offret inte har gjort fysiskt motstånd.

NJA 2008 s. 482 I och II

Se avsnitt 2.1.1.

RH 2006:53

Fråga i målet gällde ansvar för våldtäkt av en lindrigt utvecklingsstörd kvinna på den grunden att den tilltalade genom att genomföra en sexuell handling jämförbar med samlag med henne otillbörligt utnyttjat hennes hjälplösa tillstånd på grund av störningen.

N-E.B. hade åtalats för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § första alternativt andra stycket brottsbalken. Sedan åtalet ogillats i tingsrätten, eftersom rättens majoritet inte fann det visat att något samlag eller en med samlag jämförbar sexuell handling förekommit, överklagade åkla-

garen och yrkade i hovrätten endast ansvar för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken. Rättens ordförande var skiljaktig i tingsrätten och ville döma N E.B. för våldtäkt enligt tredje stycket brottsbalken bestående i att ha genomfört en sexuell handling med henne som var jämförbar med samlag. Enligt ordföranden i tingsrätten hade målsäganden S.E. på grund av sin psykiska störning blivit ställd av situationen och inte kunnat värja sig samt N-E.B. otillbörligt utnyttjat att hon befunnit sig i ett sådant hjälplöst tillstånd.

Hovrätten fann det utrett att N-E.B. haft samlag med S.E. genom att med sin penis beröra hennes underliv. Något våld eller hot från N-E.B:s sida hade inte förekommit. S.E. hade besökt N E.B:s lägenhet för att dricka kaffe tillsammans med honom när den åtalade händelsen inträffade.

Åklagaren hade under rättegången gjort gällande att S.E:s utvecklingsstörning var sådan att hon alltid befann sig i ett hjälplöst tillstånd om hon deltog i sexuella aktiviteter. Hovrätten fann dock att de uppgifter som lämnats i målet om S.E:s psykiska störning knappast gav stöd för den uppfattningen. Hovrätten tillade att även personer med en lätt utvecklingsstörning kan vilja ha ett sexualliv och om så är fallet är det knappast möjligt att generellt hävda att personen i fråga befinner sig i ett hjälplöst tillstånd. Inte heller ansåg hovrätten att S.E. vid tillfället för samlaget befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd utan ogillade åtalet. Hovrätten motiverade sitt ställningstagande i denna del på följande sätt.

Det nu anförda betyder å andra sidan inte att S.E. på grund av omständigheter som kan ha förelegat när hon befann sig i lägenheten med N-E.B. inte skulle ha kunnat vara i ett hjälplöst tillstånd. Man skulle t.ex. kunna tänka sig, såsom tingsrätten varit inne på i den skiljaktiga meningen, att S.E. på grund av sin psykiska störning blev ställd av situationen och i den meningen inte hade förmåga att värja sig och att N-E.B. då otillbörligt utnyttjade läget genom att ha samlag med henne. Något sådant har emellertid inte framkommit i målet. Av S.E:s egna uppgifter framgår att hon självantagit sig sina byxor och trosor och lagt sig på sängen och att hon, sedan samlaget med N-E.B. inletts, efter en stund på eget initiativ avbrutit samlaget och kort därefter lämnat lägenheten för att bege sig till den egna bostaden. Det mesta talar alltså för att S.E. inte varit ett viljelöst offer för de sexuella handlingar som N-E.B. initierat utan att hon varit medveten om vad som försiggått och bestämt sig för att avsluta samlaget när hon inte längre ville vara med om det. Med hänsyn till det anförda kan det inte anses utrett att S.E. befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd i den mening som avses i lagrummet. Vid sådant förhållande skall åtalet liksom S.E:s skadeståndstalan ogillas.

RH 2008:6

Se avsnitt 4.2.

RH 2008:41

Se avsnitt 4.2.

RH 2008:84

B.A-J. åtalades och dömdes för våldtäkt bestående i att han genom att otillbörligt utnyttja ett hjälplöst tillstånd förmått målsäganden att suga och ta på hans könsorgan samt genom att genomföra ett analt samlag med denna. Målsäganden hade en psykisk störning och ett förståndshandikapp i form av en lättare psykisk utvecklingsstörning. B.A-J. drev en tobaksaffär. Målsäganden gick dit för att handla cigaretter och blev inbjuden på kaffe i ett utrymme i anslutning till affären. I det utrymmet utfördes de åtalade sexuella handlingarna. I frågan om hjälplöst tillstånd och B.A-J:s uppsåt till detta anförde hovrätten:

Av utredningen i målet, främst förhöret med G.E., framgår att målsäganden har en psykisk störning och ett förståndshandikapp i form av en lättare psykisk utvecklingsstörning. Även en person med sådana funktionshinder har naturligtvis rätt till ett sexualliv och kan samtycka till sexuella handlingar utan att partnern därmed gör sig skyldig till brott. Det är de fall då den psykiska störningen eller förståndshandikappet medför att personen i fråga inte kan värna sin sexuella integritet som avses med straffbestämmelsen. Även andra omständigheter än de som är direkt hänförliga till målsägandens person, som t.ex. under vilka förhållanden den sexuella handlingen ägde rum, bör enligt hovrättens mening kunna vägas in vid bedömningen av om målsäganden befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd.

Det faktum att målsäganden har någon form av funktionsnedsättning märks tydligt vid de videoinspelade polisförhören och intrycket förstärks allt eftersom förhören fortskrider. Att målsäganden har ett funktionshinder måste således ha stått klart för B.A-J., särskilt som han, enligt vad som konstaterats ovan, känt till målsäganden sedan tidigare och i polisförhör även har relaterat till henne på frågan om någon förståndshandikappad person besökt hans affär.

Genom förhöret med målsäganden står det klart att hon för egen del inte hade något intresse av ett sexuellt umgänge med B.A-J. Att hon inte sa ifrån tycks ha sin omedelbara orsak i att han hade bjudit henne på kaffe och utlovat ett helt paket cigaretter om hon gjorde som

han ville. B.A-J:s agerande, att fråga målsäganden om hon var ensam, var hennes kamrat befann sig och om någon visste att hon var där samt att därefter bjuda på kaffe och erbjuda henne cigaretter, visar både hur lättledd målsäganden är och hur medveten B.A-J. var om hennes belägenhet. Det är enligt hovrättens mening klarlagt att målsäganden – i den situation som förelåg – saknat förmåga att värna sin sexuella integritet och att detta har sin grund i hennes förståndshandikapp. Hon har således befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd, vilket B.A-J. insett och på ett otillbörligt sätt utnyttjat för att förmå henne att företa de sexuella aktiviteterna med honom. I likhet med tingsrätten finner alltså hovrätten åtalet för våldtäkt styrkt.

Svea hovrätts dom den 26 september 2005 i mål B 5763-05 ("Jordbrofallet")

Tre män, varav två var knappt 19 år och en knappt 26 år, åtalades för grov våldtäkt enligt 6 kap. 1 § fjärde stycket brottsbalken enligt följande gärningsbeskrivning.

M.B., D.J. och A.T. har den 26 april 2005 i en lägenhet på Moränvägen i Haninge genomfört samlag och sexuella handlingar jämförliga med samlag med målsäganden M. – som är 15 år – genom att ha otillbörligt utnyttja att hon på grund av kraftig berusning i förening med sömn- och näringsbrist samt övriga omständigheter befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd.

M.B. har genomfört ett vaginalt samlag med M. D.J. och A.T. har inledningsvis försökt att genomföra vaginala samlag men övergått till att genomföra orala samlag med M.

När det gäller M.B:s angrepp – som var det första – har detta utöver ett otillbörligt utnyttjande av M:s hjälplösa tillstånd, innefattat våld på så sätt att han under övergreppet betvingat M. med sin kroppstyngd.

Övergreppen har orsakat M. smärta och en blödande slemhinneskada i vaginan.

M.B., D.J. och A.T. har en efter en utan något egentligt tidsuppehåll begått angivna övergrepp mot M. Övergreppen har skett mot en mycket ung och betydligt fysiskt svagare person, som befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd. M. har saknat möjlighet att värja sig. De tilltalade har vidare visat prov på särskild hänsynslöshet genom att gemensamt och i samförstånd videofilma M mellan övergreppen. På angivna skäl skall brotten bedömas som grova.

M.B., som var den äldre av de åtalade männen, erkände att han genomfört ett vaginalt samlag med M. men förnekade att han utövade våld mot henne. Han förnekade vidare att M. befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd och att han i så fall otillbörligen utnyttjat detta. Var och en av D.J. och A.T. erkände att de genomfört ett oralt sam-

lag med M. men förnekade att de försökt att genomföra ett vaginalt samlag med henne. Vidare förnekade var och en av dem att M. befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd och att de i så fall utnyttjat detta.

Genom bl.a. M:s uppgifter var följande utrett i målet. M. befann sig på Centralstationen i Stockholm när hon träffade M.B., D.J. och A.T. Hon var då en mycket besvärlig situation. Flera dygn tidigare hade hon avvikit från ett behandlingshem och hon upplevde nu att hon inte hade någonstans att ta vägen. Hon saknade pengar, hade inte sovit tillräckligt och hade föregående natt utsatts för sexuella övergrepp. De tilltalade kände till att hon var trött och hungrig, hade rymt hemifrån och inte hade någonstans att sova. Hon frågade om hon fick följa med dem och det fick hon. När hon kom till deras lägenhet omkring kl. 02 fick hon lite att äta. Männen bjöd även henne på alkohol och hon blev berusad. Någon säker slutsats om hennes påverkansgrad var dock inte var möjlig att dra i efterhand. (Enligt en i efterhand vid Rättsmedicinalverket gjord beräkning hade hon haft 1,12 promille alkohol i blodet när hon upphörde med sin förtäring på natten.) Samlag ägde sedan rum i sovrummet mellan henne och M.B. Han betvingade henne genom att lägga sig över henne. Hon försökte att trycka bort honom men orkade inte göra det. Hon fick mycket ont i slidan av samlaget. Hon hade ingen uppfattning om huruvida M.B. fick utlösning eller hur länge samlaget pågick. Efter samlaget satt M. en stund i köket innan hon besökte badrummet och återvände till sovrummet för att sova. Först D.J. och sedan A.T. kom därefter in till henne och hade orala samlag med henne. Före det orala samlaget försökte D.J. att genomföra ett vaginalt samlag. Mellan samlagen med D.J. och A.T. besökte hon badrummet där hon kräktes. D.J. filmade vid något tillfälle M. och M.B. med en videokamera då M.B. ledde henne från badrummet till sovrummet. Hon hade inga tydliga minnesbilder av D.J:s och A.T:s övergrepp eller att hon blev filmad. Hon mindes dock att hon tryckt bort D.J. när denne försökte ha ett vaginalt samlag med henne och det gjorde ont. Att A.T. som åklagarna (två stycken) påstått även skulle ha försökt att genomföra ett vaginalt samlag med M. var inte utrett i målet. M. somnade i vart fall efter kl. 04 och kl. 07.12 ringde hon 112.

Handens tingsrätt fann i sin dom den 14 juli 2005 i mål B 1186-05 att det inte var bevisat att M. befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd även om situationen som sådan framstod som anmärkningsvärd och visade på en hänsynslöshet och avsaknad av empati för en ung flicka i en utsatt situation. De tilltalade kunde därför inte dömas

för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken. Åtalen mot D.J. och A.T. för grov våldtäkt ogillades därmed. Domstolen pekade på att den nya lagstiftningen inte var avsedd att innebära någon direkt utvidgning av vad som skulle anses innebära ett ”hjälplost tillstånd” och att det i förarbetena tydligt uttalats att den praxis som utbildats skulle vara vägledande även i fortsättningen. Tingsrätten hänvisade till två avgöranden från HD där frågan tidigare prövats, NJA 1997 s. 538 och 2004 s. 231.

M.B. hade även åtalats för våldtäkt enligt bestämmelsens första stycke genom att ha utfört övergreppet med våld och tingsrätten fann åtalet styrkt i den delen. Gärningen bedömdes av tingsrätten som brott av normalgraden. Han dömdes till fängelse i tre år och tre månader, vilket enligt tingsrättens bedömning motsvarade straffvärdet av denna brottslighet och ett grovt häleri som han samtidigt dömdes för. M.B. meddelades även beslut om utvisning från Sverige för en tid om tio år. Tingsrätten pekade i domskälen på att om sexualbrottslagstiftningen hade varit baserad på ett krav på samtycke hade förmodligen även D.J. och A.T. dömts för våldtäkt.

Prövningen i hovrätten kom endast att avse M.B. och A.T. eftersom D.J. efter tingsrättens förhandling lämnat Sverige och inte inställt sig för huvudförhandling i hovrätten. Åklagarna yrkade i hovrätten i den del av överklagandet som avsåg våldtäktsbrottet att den gärning M.B. dömts för skulle rubriceras som grovt brott och att han skulle dömas till ett längre straff samt att A.T. skulle dömas för grov våldtäkt. M.B. yrkade i denna del av målet att hovrätten skulle ogilla åtalet, under alla omständigheter sätta ned fängelsestraffets längd och upphäva beslutet om utvisning.

Hovrätten fastställde tingsrättens dom beträffande envar av M.B. och A.T. Hovrätten delade därvid tingsrättens bedömning att M.B. med våld tvingat M. till samlag och att gärningen var att bedöma som våldtäkt av normalgraden men att åtalet i övrigt avseende våldtäktsbrottet inte kunde bifallas eftersom begreppet hjälplost tillstånd inte kunde anses ha en så vidsträckt innebörd att det var tillämpligt i en situation som den förevarande. Hovrätten anförde följande i denna del av domskälen.

Målsäganden ger i filmsekvensen intrycket att vara mycket trött och ser närmast avtrubbad ut. Hon rör sig långsamt och låter sig passivt föras med. Det går dock inte att dra slutsatsen att hon saknar förmåga att kontrollera sitt handlande. Att hon skulle vara omedveten om vad som försiggick eller sakna förmåga att värja sig motsägs enligt hovrättens mening förutom av hennes redan redovisade detaljerade minnesbilder

även av det förhållandet att hon sökt värja sig mot M.B. då han ville genomföra ett vaginalt samlag och att hon lyckades avstyra ett sådant samlagsförsök från D.J:s sida. Hon har i fråga om de orala samlagen uppgivit att hon i och för sig inte ville genomföra dem men att det enligt hennes mening inte går att utföra oralsex annat än frivilligt.

Vid en samlad bedömning av målsägandens tillstånd finner hovrätten att hon väl kan sägas ha befunnit sig i en mycket utsatt situation. Något hjälplöst tillstånd i den mening detta begrepp anses ha enligt den rättspraxis som tingsrätten redovisat är det emellertid inte fråga om. Lagstiftaren har, som tingsrätten anmärkt, uttryckligen avstått från att genomföra ett förslag att utvidga det straffbara området genom att göra våldtäktsbestämmelsens andra stycke tillämpligt även i fall där en person befinner sig i en särskilt utsatt situation (NJA II 2005 s. 143 f.). Särskilt mot denna bakgrund kan begreppet hjälplöst tillstånd inte anses ha en så vidsträckt innebörd att det är tillämpligt i en situation som den förevarande. Att de tilltalade agerat med ett stort mått av hänsynslöshet och bristande respekt mot målsäganden medför inte någon annan bedömning.

Göta hovrätts dom den 11 februari 2008 i mål B 1-08

A.I., drygt 40 år, åtalades för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § första stycket alternativt andra stycket brottsbalken. I målet var utrett att han genomfört samlag med målsäganden eller annan sexuell handling jämförlig med samlag. Såväl tingsrätten som hovrätten fann att det inte var styrkt att A.I. genom våld tilltvingat sig någon sexuell handling. Alternativt hade åklagaren gjort gällande att A.I. otillbörligt utnyttjat att målsäganden befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd på grund av berusning eller annan drogpåverkan och/eller sömn.

A.I. förnekade att han haft sex med målsäganden. Av omständigheterna framgick följande. Målsäganden, 20 år, var nyss utskriven från en klinik där hon vårdats för anorexi. Hon vägde 45 kilo och var svag. Hon hade ont i skelettet och det gick inte att ta i henne utan att hon kände smärta. Den aktuella kvällen/natten besökte hon och en kamrat ett nöjesställe. Hon drack alkohol men kände sig inte "jättefull". Från omkring midnatt och fram till dess hon vaknade hemma i A.I:s bostad på morgonen därefter saknade hon helt minnesbilder. Hon misstänkte att hon blivit drogad men visste inte när det skulle ha skett. A.I. berättade att han träffat på målsäganden på stan på natten och att hon följt med honom i bilen för att åka till hans bostad och ha sex. Något sex förekom dock inte enligt honom eftersom målsäganden inte orkade det. Målsäganden hade kräcks i bilen. Hon hade ont i underlivet när hon vaknade. Hon kontaktade

ungdomsmottagningen efter ett par dagar och blev undersökt av en barnmorska. Anteckningarna från barnmorskans om sprickbildningar i underlivet återropades i målet. Polisanmälan gjordes först efter några dagar. Något rättsintyg fanns inte i målet.

Tingsrätten (Skövde tingsrätts dom den 19 december 2007 i mål B 1722-07) fann att målsäganden befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd och att A.I. otillbörligt utnyttjat detta när han utsatte henne för de sexuella handlingarna och dömde för våldtäkt. Hovrätten gjorde den motsatta bedömningen i frågan om ett hjälplöst tillstånd förelåg och ogillade åtalet. Enligt hovrätten gick det inte närmare att utreda vad som hände under den tid som förlöt från det att målsäganden lämnade nöjesstället och fram till det att hon flera timmar senare vakade i A.I:s lägenhet. Hovrätten anförde följande.

För att personen ska bedömas ha befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd måste, som tingsrätten också har konstaterat, krävas att det har varit fråga om en så atypisk påverkan att personen inte kan sägas ha varit ansvarig för sina handlingar.

Det får anses utrett att [målsäganden] under kvällen konsumerat en betydande mängd alkohol som med hänsyn till hennes då låga vikt måste ha lett till en avsevärd berusning, detta även om hon fram till sin minnesförlust inte själv upplevde sig som ”jättefull”. Åklagaren har bl.a. gjort gällande att [målsägandens] hjälplösa tillstånd skulle ha sin grund i berusning eller annan drogpåverkan. Som tingsrätten konstaterat kan [målsägandens] minnesförlust bero på att hon har fått i sig någon drog. Utredning som styrker att så skulle ha varit fallet saknas dock.

[Målsäganden] saknar helt minnesbilder från någon gång mellan kl. 24.00 och kl. 01.00 och fram till dess hon vaknade hemma hos A.I. på morgonen. Hon kan därför inte själv bidra med några uppgifter om sitt tillstånd under den tiden. Uppgifterna som A.I. har lämnat om att [målsäganden] inte visste var hon bodde när han skulle köra hem henne talar i viss mån för åklagarens talan. Något annat stöd för att [målsäganden] skulle ha befunnit sig i ett sådant hjälplöst tillstånd som avses i 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken framkommer dock inte i hans berättelse. Den omständigheten att [målsäganden] inte kommer ihåg vad som hände henne under natten talar naturligtvis för att hon då befann sig i ett hjälplöst tillstånd. Det går dock, enligt hovrättens mening, inte att utan ytterligare utredning dra den säkra slutsatsen att [målsäganden] faktiskt saknade förmåga att kontrollera sitt handlande eller inte kunde värja sig på det sätt som måste krävas för att det ska vara ställt utom rimligt tvivel att det har varit fråga om ett hjälplöst tillstånd. I avsaknad av sådan utredning kan det inte anses styrkt att [målsäganden] har befunnit sig i en sådan situation.

Svea hovrätts dom den 3 april 2008 i mål B 1651-08

E.M., 22 år, åtalades för våldtäkt bestående i att han tilltvingat sig sexuellt umgänge eller i andra hand otillbörligt utnyttjat att målsäganden på grund av psykisk störning och annars med hänsyn till omständigheterna befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd.

Målsäganden, 21 år, hade diagnosen Aspergers syndrom och Tourettes syndrom samt hade visat ett utagerande och självskadande beteende. Hon bodde på ett behandlingshem men hade vid aktuell tidpunkt s.k. fri tid. Hon lämnades av sin behandlingsassistent vid ett köpcentrum och den fria tiden var bestämd till 15 minuter. Målsäganden återkom dock inte som det var bestämt utan först två timmar senare. Det visade sig då att hon träffat på E.M., som hon inte kände, och att de under en kortare tidsperiod dels i källaren till köpcentrumet, dels i en närliggande skogsdunge genomfört sammanlagt tre orala och ett vaginalt samlag. E.M. gjorde gällande att det varit frivilliga sexuella handlingar från målsägandens sida och att hon inte befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd eller att han i vart fall inte insett det. E.M. led av en allvarlig psykisk störning.

Kontakten mellan parterna inleddes genom att målsäganden frågade E.M. om han hade droger att sälja. Sedan han svarat nekande på frågan började han kyssa målsäganden. Målsäganden besvarade kyssen. Hennes förklaring till att hon besvarade den var att hon inte vågade göra annat. De sexuella handlingarna inleddes sedan troligen genom att E.M. erbjöd ett mindre penningbelopp och att målsäganden tog emot pengarna. Enligt målsägandens uppgifter skedde de sexuella handlingarna helt på E.M:s initiativ.

Varken tingsrätten eller hovrätten fann styrkt att E.M. tilltvingat sig det sexuella umgänget. Åklagaren gjorde inte gällande att det var målsägandens psykiska funktionshinder i sig som medförde att hon befann sig i ett hjälplöst tillstånd utan att detta uppkommit genom funktionshindret i kombination med vissa yttre förhållanden. Åklagaren pekade på att hon upplevde händelsen som en hotsituation.

Tingsrätten (Falu tingsrätts dom den 5 februari 2008 i mål B 3187-07) ogillade åtalet i den del det avsåg ett oralt samlag i källaren men dömde för våldtäkt för de två orala och ett vaginalt samlag som skedde i en skogsdunge. Enligt tingsrätten befann hon sig på grund av sin psykiska problematik och sin rädsla i ett hjälplöst tillstånd och hade E.M. uppsåt att otillbörligen utnyttja detta.

Prövningen i hovrätten avsåg endast händelserna i skogsdungen. Hovrätten ogillade åtalet helt enligt följande motivering.

Bestämmelsen i 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken tillkom i första hand för att skydda personer som helt saknar fysisk eller psykisk förmåga att värja sig mot oönskade sexuella handlingar. Viss försiktighet måste iaktas när det gäller att på grund av yttre omständigheter anse att ett hjälplöst tillstånd uppkommit. A:s påstående om att hon enligt sin egen bedömning tydligt sade ifrån att hon inte ville ha sex talar närmast för att hon inte helt saknade förmåga att värja sig. E.M:s beteende – som måste bedömas med beaktande av hans begränsade förmåga att kommunicera på svenska språket – kan inte anses särskilt hotfullt. Inte heller har A. förts bort till någon för henne okänd, ensligt belägen plats eller på liknande sätt försatts i en prekär situation. Det är således ytterst tveksamt om A:s tillstånd objektivt sett kan anses ha utgjort ett i straffbestämmelsens mening hjälplöst tillstånd. Oavsett hur därmed förhåller sig krävs för bifall till åtalet att E.M. insett att hon befann sig i ett sådant tillstånd och att han otillbörligt utnyttjat det.

Som tingsrätten noterat framgår A:s psykiska funktionshinder inte omedelbart av hennes yttre eller av hennes uppträdande. Det är uppenbart att E.M., som enligt vad som framkommit vid den rättspsykiatriska undersökningen har begränsad förmåga att tolka signaler från omgivningen, måste ha haft än svårare än en genomsnittlig person att uppfatta att hon var psykiskt avvikande. Att hon, som enligt hans synsätt var den som inledde kontakten, upplevde en så svår hotsituation att hon inte kunde ge uttryck för sin egen vilja kan inte heller ha stått klart för honom. Särskilt gäller detta som hon själv beskrivit sitt eget beteende gentemot honom som ungefär likartat under hela händelseförloppet. Hovrätten kan inte dela uppfattningen som tingsrätten givit uttryck för att E.M. efter det inledande orala samlaget under promenaden genom Kupolen måste ha insett att A. inte ville fortsätta umgänget. Då det således inte visats vare sig att E.M. insett att A:s tillstånd skulle vara sådant som anges i 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken eller att han agerat mot henens verkliga vilja och otillbörligt utnyttjat ett sådant tillstånd, kan han inte dömas för våldtäkt.

Hovrättens för Västra Sverige dom den 9 maj 2008 i mål B 4000-07

C.B., knappt 20 år, hade åtalats för våldtäkt på grunden att han genomfört samlag med en kvinna genom att otillbörligt utnyttja att hon p.g.a. sömn eller berusning befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd. Målsäganden hade när hon sov över hos C.B. varit med om en sexuell handling, i vilken C.B. enligt fynden av DNA varit inblandad. På hennes trosor och i det vaginalprov som tagits från henne fanns sperma. Hon mindes inte vad som hänt. Hon kände sig kränkt av det inträffade. Hon hade druckit alkohol. C.B. var mer berusad än målsäganden och han hade dåligt minne av vad som hänt under natten.

Tingsrätten ogillade åtalet (Halmstads tingsrätts dom den 18 september 2007 i mål B 1382-07) med hänvisning till att det saknades uppgifter som visade att samlag ägt rum mot målsägandens vilja eller att C.B. otillbörligen utnyttjat att hon sovit. Tingsrättens domslut fastställdes i hovrätten. Hovrätten anförde bl.a. följande.

[Målsäganden] har i hovrätten berättat om sin förtäring av starköl samt att hon under kvällen körde moped och vid ett tillfälle drog C.B. ur den säng där hon låg för att sova. Hennes uppgifter om alkoholförtäringen och hennes handlande under kvällen vinner stöd från andra personer som har hörts i målet. Av dessa uppgifter framgår enligt hovrättens mening att [målsäganden] under kvällen inte varit så påverkad att hon på grund av berusning varit i ett hjälplöst tillstånd. Inte heller kan hennes berusning ha varit sådan att den förstärkt hennes sömn som hjälplöst tillstånd. Frågan blir då om hon, under det samlag som åklagaren påstår har ägt rum, har varit i ett hjälplöst tillstånd på grund av sömn.

Ingen av de personer som har hörts i målet har kunnat berätta om vad som inträffat under natten. Som tingsrätten konstaterat saknas därför bevisning som kan leda till slutsatsen att C.B. haft samlag med [målsäganden] under sådana förhållanden att han skall anses ha otillbörligt utnyttjat ett hjälplöst tillstånd. Ett åtal för våldtäkt kan då inte bifallas.

Det kan nämnas att det i domstolarna åberopades vittnesförhör med medicinsk expertis angående samlag med en sovande person. Av hovrättens dom framgår att det i hovrätten bekräftats vad som framkommit i tingsrätten, nämligen att det torde vara i det närmaste omöjligt att genomföra ett samlag med en kvinna som sover opåverkad av droger eller medicin utan att kvinnan vaknar samt att berusning av alkohol måste vara så kraftig att kvinnan är på gränsen till medvetlöshet för att hon inte ska bli varse att hon deltar i ett samlag.

Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 23 juni 2008 i mål B 1617-07

J.G., 23 år, hade åtalats för våldtäkt på grunden att han genomfört samlag eller en handling jämförlig med samlag med en kvinna genom att otillbörligt utnyttja att hon på grund av berusning och påverkan av ecstasy befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd. J.G. vidgick att han och målsäganden frivilligt försökte att ha samlag med varandra men har uppgett att de inte lyckades genomföra något sådant. Han bestred att hon befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd.

Åtalet ogillades i tingsrätten (Malmö tingsrätts dom den 31 maj 2007 i mål B 2784-07) på grunden att det brast i fråga om J.G:s uppsåt till gärningen. I hovrätten ogillades åtalet med hänvisning till att det objektivt inte var styrkt att målsäganden befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd.

Av utredningen framkom följande. Parterna hade samlag eller en därmed jämförlig sexuell kontakt i samband med en efterfest. Vid festen deltog förutom parterna ytterligare några personer. Samtliga av deltagarna var berusade och hade tagit ecstasy. Målsäganden var nästan nykter när hon kom till efterfesten ca kl. 5.30. Därefter förtärde hon en del alkohol under kort tid. En beräkning visade att hon omkring kl. 06.00 hade 1,9 promille i blodet. Enligt en beräkning av J.G:s påverkansgrad hade denne 2,0 promille i blodet vid samma tidpunkt. Målsäganden hade endast fragmentariska minnesbilder från efterfesten. Hon mindes att hon vaknade upp i en soffa i vilken någon hade spytt samt hade en minnesbild av att J.G. slog henne på kinden och sade att hon skulle vakna. Hon mindes även att J.G. lyfte upp benen så att de gränslade honom, att han var inne i hennes slida med sin penis och förde penis fram och tillbaka några gånger innan han yttrade ”fan, det går inte”. Hon uppgav att hon ville att han skulle sluta men att hennes kropp kändes så tung att hon varken kunde prata eller röra sig.

Hovrätten anförde att målsägandens uppgifter om den påstådda gärningen samt i vilket skede av festen som denna ägde rum var mycket fragmentariska och vaga och därför måste bedömas med stor försiktighet. Hovrätten pekade sedan på att det var oklart när den sexuella handlingen skedde i förhållande till målsägandens alkoholintag samt att det är okänt vilken inverkan ecstasy har på alkoholpåverkade. Som stöd för åtalet angav hovrätten att målsäganden reagerat starkt fysiskt och psykiskt efter händelsen. Hovrätten skrev sedan:

Sammantaget gör hovrätten bedömningen att även om målsäganden i och för sig framstår som trovärdig, är det inte möjligt att utifrån hennes uppgifter dra några säkra slutsatser om vad som har förekommit vid det i åtalet avsedda tillfället. Med hänsyn härtill och då det saknas fristående bevisning som ger egentligt stöd åt målsägandens uppgifter finner hovrätten att det – med de beviskrav som måste upprätthållas i brottmål – inte kan anses ställt utom rimligt tvivel att J. G. har gjort sig skyldig till den av åklagaren åtalade gärningen. Åtalet ska därför ogillas.

4 Gradindelning av brott

4.1 Grov våldtäkt eller våldtäkt?

Inga refererade fall att redovisa.

4.2 Våldtäkt eller mindre grov våldtäkt?

NJA 1988 s. 40 – gäller tillämpningen av äldre rätt

N.K. åtalades och dömdes för våldtäkt bestående i att han i samband med att han masserade A.G. höll fast henne och förde in sin penis i henne slida och genomförde samlagsrörelser. Han fick utlösning i hennes slida. N.K. ägde ett träningsinstitut och övergreppet ägde rum i samband med att hon besökte institutet. HD prövade om våldtäktsbrottet med hänsyn till våldets art och omständigheterna i övrigt skulle anses som mindre allvarligt enligt 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken i dess tidigare lydelse. HD fann att så inte var fallet och angav därvid följande.

Det framgår av förarbetena till straffbestämmelsen i dess nu gällande lydelse (a. a. s. 145 f.) att vid denna bedömning man i första hand bör ta hänsyn till arten och graden av det våld eller hot som använts samt arten och graden av den sexuella kränkningen. Det sägs vidare, förutom att en helhetsbedömning av den föreliggande situationen måste göras, bl a att en bedömning av våldets eller hotets art blir det grundläggande och att en gärning där våldet eller hotet har varit av allvarlig karaktär avses falla in under den strängare skalan oavsett omständigheterna i övrigt. Sistnämnda uttalande kan inte tas till intäkt för att betrakta våldtäktsbrott som mindre allvarligt så snart våldet, som i förevarande fall, bestått enbart i ett fysiskt betvingande genom helt överlägsen styrka. Att ett övergrepp som här skett i en ”patientsituation”, där var och en på samma sätt som hos en läkare måste kunna överlämna sig utan tanke på något sexuellt övervåld, motiverar i sig en sträng bedömning. Integritetskränkningen har bestått i ett fullbordat samlag och gärningen kan

inte anses mindre straffvärd än ett övergrepp utomhus av en för offret helt främmande person. En tillämpning av den mildare straffbestämelsen kan med hänsyn till det anförda inte komma i fråga.

HD bestämde påföljden för brottet till fängelse i två år.

NJA 2008 s. 482 I

Se avsnitt 2.1.1.

NJA 2008 N 61

D.N. åtalades och dömdes för en gärning som bestod i att han stuckit in ett eller flera fingrar i målsägandens slida medan hon sov. D.N. var 19 år vid gärningstillfället och målsäganden 17 år.

Följande var utrett kring händelsen. D.N. och målsäganden var på fest tillsammans med andra personer i en villa. D.N. och målsäganden pratade lite under kvällen. Parterna och andra festedeltagare sov sedan över i villan. Målsäganden hade sex med sin tidigare pojkvän och somnade tillsammans med honom i en dubbelsäng. Målsäganden vaknade sedan på natten av att någon hade ett eller flera fingrar inne i hennes slida. Hon trodde att det var hennes tidigare pojkvän men upptäckte sedan att "armen kom från fel håll" och att det var D.N. som hade handen under hennes trosor. När hon frågade D.N. vad denne höll på med reste han sig och lämnade rummet. Hon visste inte hur länge D.N. hade haft fingrarna inne i henne eller om han fört fingret/fingrarna in och ut.

D.N. åtalades för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § första stycket brottsbalken. Tingsrätten bedömde att gärningen var att rubricera som en mindre grov våldtäkt och bestämde påföljden till villkorlig dom i förening med 160 timmars samhällstjänst. (Påföljden avsåg även skadegörelse.) Åklagaren och målsäganden överklagade och yrkade i ansvarsdelen att gärningen skulle bedömas som våldtäkt enligt 6 kap. 1 § första stycket brottsbalken och att påföljden i vart fall skulle bestämmas till fängelse. Hovrätten ändrade tingsrättens dom i ansvarsdelen på det sätt att gärningen rubricerades som våldtäkt av normalgraden och bestämde påföljden till fängelse i ett år och tre månader.

Sedan D.N. överklagat hovrättens dom meddelade HD först prövningstillstånd i frågan om den gärning som hovrätten funnit styrkt var att bedöma som våldtäkt av normalgraden eller som brott

enligt 6 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken. Riksåklagaren medgav D.N:s yrkande om att gärningen skulle rubriceras som mindre grov våldtäkt.

I domskälen hänvisade HD till rättsfallet NJA 2008 s. 482 där den sexuella handlingen var av samma typ som den som nu var till bedömning. Samtliga omständigheter som enligt HD talade för att gärningen i det målet var att anse som mindre grov förelåg även enligt domstolen i det nu aktuella målet. Domstolen pekade på att i det målet beaktades särskilt att händelseförloppet varit kortvarigt, att den tilltalade avbrutit sitt handlande så snart målsäganden vaknat och klargjort att hon inte var intresserad av sexuellt umgänge, att våld eller hot om våld inte förekommit samt att gärningen, utöver den kränkning som övergreppet i sig innebar, inte hade haft några förödmjukande eller förnedrande inslag. HD förklarade därefter att även D.N:s gärning var att bedöma som en mindre grov våldtäkt.

HD meddelade sedan även prövningstillstånd i påföljds- och skadestandsfrågorna, men fann att de frågorna i första hand skulle prövas av hovrätten med utgångspunkt i ställningstagandet att den gärning som D.N. befunnits skyldig till var att bedöma som våldtäkt enligt 6 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken. Således undanröjde HD hovrättens dom i fråga om brottsrubricering och påföljd samt visade målet åter till hovrätten för fortsatt behandling.

RH 2008:6

G.A. åtalades för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken bestående i att han genomfört samlag med målsäganden genom att otillbörligt utnyttja att hon på grund av sömn befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd. Han dömdes såväl av tingsrätten som av hovrätten för gärningen. Av utredningen framkom att målsäganden hade lagt sig för att sova på en madrass på golvet i en lägenhet och att hon vaknade av att G.A. låg ovanpå henne och hade sin penis inne i hennes slida. Samlaget avbröts av att målsäganden vaknade och sade till G.A. att sluta.

Tingsrätten fann att gärningen var att rubricera som mindre grov våldtäkt enligt 6 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken och dömde G.A. till ett års fängelse. Tingsrätten anförde följande i frågan till vilken grad våldtäktsbrottet var att hänföra.

Den sexuella handling som G.A. nu skall dömas för har visserligen inneburit att han har genomfört ett vaginalt samlag genom att föra in penis i målsägandens slida, men härutöver har det inte visats i målet att hans handlande skulle ha innehållit några förnedrande eller förödmjukande inslag. Vidare avbröt G.A. samlaget när målsäganden vaknade och sade till honom att sluta. Våldtäktsbrottet bör mot den bakgrunden inte bedömas som så grovt att ett minsta fängelsestraff om två år är nödvändigt. Gärningen bör alltså rubriceras som mindre grovt fall av våldtäkt enligt 6 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken.

Både åklagaren och G.A. överklagade till hovrätten. Åklagaren yrkade bl.a. att gärningen skulle rubriceras som våldtäkt av normalgraden. Enligt hovrättens mening fanns det i och för sig som tingsrätten angett omständigheter som talade för att våldtäktsbrottet skulle kunna bedömas som mindre grovt men hovrätten delade åklagarens uppfattning i rubriceringsfrågan och dömde G.A. för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken till två års fängelse. I domskälen pekade hovrätten på den utvidgning av våldtäktsbestämmelsen som 2005 års reform inneburit och att ändringen även inneburit en väsentlig straffskärpning av brott av aktuellt slag, vilka tidigare rubricerats som sexuellt utnyttjande. Hovrätten anförde därefter följande.

Våldtäktsbestämmelsen är avsedd att straffbelägga de mest allvarliga och kränkande sexuella övergreppen, nämligen samlag och andra sexuella handlingar, som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförbara med samlag. Således utgör samlag jämförelsenorm för fastställande av den sexuella kränkning som ett visst handlande inneburit. Härav måste anses följa att en våldtäkt innefattande ett vaginalt samlag normalt får anses innebära en så allvarlig kränkning att brottet endast i speciella undantagssituationer bör bedömas som mindre grovt. Som framhållits under lagstiftningsarbetet har förhållandet mellan offret och gärningsmannen inte någon självständig betydelse för frågan om brottet ska bedömas som ett mindre grovt fall av våldtäkt.

Mot nu redovisad bakgrund finner hovrätten att den gärning som G.A. gjort sig skyldig till inte bör rubriceras som ett mindre grovt fall av våldtäkt. Brottet har därmed ett straffvärde om minst två års fängelse. Det finns vid straffmätningen ingen anledning att överstiga straffminimum.

RH 2008:41

D.S. åtalades för våldtäkt bestående i att ha genomfört ett samlag med U.E. och därvid otillbörligt ha utnyttjat att hon på grund av sömn och berusning befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd.

Av utredningen framkom bl.a. följande. U.E. och hennes vän firade nyårsafton tillsammans med D.S. och dennes vän P. i P:s lägenhet. D.S. och U.E. kände inte varandra sedan tidigare. Festdeltagarna åt och drack under kvällen och stämningen var mycket god. När de kom tillbaka till lägenheten efter att ha tittat på fyrverkerierna somnade U.E. i soffan. D.S. lade sig hos henne. Han kysste, pussade och kramade henne men hon sov alltjämt. De hamnade sedan på golvet strax nedanför soffan. D.S. drog ner hennes trosor och sina egna kalsonger och förde in sin penis en gång i U.E:s slida. När han förde in penis en gång i U.E:s slida och uppträdde hysteriskt. D.S. avbröt samlaget direkt.

Tingsrätten biföll åtalet och dömde D.S. för våldtäkt enligt 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken till fängelse i två år. D.S. överklagade till hovrätten med yrkande om frikännande dom.

Även hovrätten fann utrett att D.S. uppsåtligen genomfört ett samlag med U.E. genom att otillbörligen utnyttja att hon på grund av berusning och sömn befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd. Hovrätten fann dock att gärningen var att rubricera som en mindre grov våldtäkt enligt 6 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken och bedömde att straffvärdet av gärningen motsvarade fängelse i ett år. Påföljden bestämdes till fängelse och straffet längd sattes i enlighet med straffvärdet.

I domskälen gällande förutsättningarna att tillämpa bestämmelsen om mindre grov våldtäkt hänvisade hovrätten till förarbetsuttalanden (prop. 2004/05:45 s. 38) samt till NJA 2008 s. 482 I och den bedömning som HD gjorde där. Hovrätten fortsatte sedan:

I förevarande fall är omständigheterna snarlika de som Högsta domstolen hade att pröva. De skiljer sig åt på det sättet att det inte framkommit att U.E. åsamkats någon smärta, vilket talar för en lindrigare bedömning. I motsatt riktning talar att penetrationen skett med D.S:s penis och inte med fingrarna. Mot bakgrund av Högsta domstolens dom bör emellertid inte alltför stor vikt fästas vid om penetrationen i det enskilda fallet har skett på det ena eller det andra sättet. Avgörande för bedömningen är i stället, som också anfördes i nämnda proposition, hur allvarligt övergreppet ter sig vid en helhetsbedömning av situationen.

D.S:s övergrepp har varit mycket kortvarigt. Såvitt utredningen ger vid handen har han en gång fört in sin penis i U.E:s slida och genast dragit ut den när hon vaknade och protesterade. U.E. har inte utsatts för något våld eller hot om våld. Inte heller har hon, såvitt hon själv berättat, åsamkats smärta. Utöver själva penetrationen har det inte förekommit några förnedrande eller förödmjukande inslag. Sammantaget

får omständigheterna därmed anses ha varit sådana att brottet ska rubriceras som våldtäkt enligt 6 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken.

RH 2010:6

N.J. åtalades för bl.a. våldtäkt bestående i att ha genomfört ett samlag med målsägande A och därvid otillbörligt ha utnyttjat att hon på grund av sömn och berusning befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd. N.J. förnekade gärningen med hänvisning till att han p.g.a. berusning saknade minne från händelsen.

Både tingsrätten och hovrätten fann att N.J. skulle dömas för våldtäkt. Samlaget bestod i att N.J. penetrerat målsägandens slida med sin penis. Ingen av domstolarna fann att gärningen var att bedöma som mindre grov. Hovrätten anförde därvid följande.

I förarbetena till den nu aktuella lagstiftningen finns som exempel på fall då en våldtäkt kan bedömas som mindre grov nämnt att en person genomför samlag med en person som sover, men att samlaget inskränker sig till att könsdelarna kommer i beröring med varandra, dvs. utan penetrering, samt att personen vaknar och gör klart att han eller hon inte är intresserad av något sexuellt umgänge och gärningsmannen då upphör med sina närmanden. Högsta domstolen har vidare i flera fall funnit att en våldtäkt ska bedömas som mindre grov i fall då en person stuckit sina fingrar i slidan på en sovande kvinna, när händelseförloppet i övrigt varit kortvarigt och gärningsmannen avbrutit sitt handlande när kvinnan vaknat (se bl.a. NJA 2008 s. 482 I). Däremot saknas refererade fall där Högsta domstolen prövat om penetrering med penis av en sovande kvinna kan bedömas på motsvarande sätt (jfr dock RH 2008:41). Enligt hovrättens mening måste emellertid den sexuella kränkningen vid penetration med penis anses vara så allvarlig att den nu aktuella våldtäkten – även med beaktande av att händelseförloppet, såvitt målsäganden kunnat berätta, har varit kortvarigt och avbrutits genom att målsäganden vaknat, satt sig upp och tagit sig ut ur bilen – inte kan bedömas som mindre grov. Tingsrättens dom i denna del ska alltså stå fast.

Hovrätten dömde N.J. – med tillämpning av 29 kap. 7 § första stycket brottsbalken – för våldtäkt och två fall av sexuellt ofredande till ett års fängelse.

4.3 Grovt sexuellt tvång eller sexuellt tvång?

NJA 2008 s. 482 II

Se avsnitt 2.1.1.

4.4 Grov våldtäkt mot barn eller våldtäkt mot barn?

NJA 1993 s. 616 – gäller tillämpningen av äldre rätt

J.S.G. åtalades och dömdes för sexuella övergrepp riktade mot två målsägande. Beträffande den ena målsäganden, S.E., som var tio år när övergreppen ägde rum och som han var nära bekant med, gällde åtalet ansvar för bl.a. grov våldtäkt. Han hade under en kortare stund fört in sin penis en bit in i målsägandens slida och utfört samlagsliknande rörelser. Händelsen ansågs jämförlig med samlag. Det våld han betvingat målsäganden med utgjordes av att han med fasta grepp, som gjorde ont, om hennes vrister särat på hennes ben och sedan hållit henne fast intill sig med sina armar.

Såvitt avser HD:s bedömning av om gärningen var att bedöma som grov våldtäkt kan anmärkas att lydelsen av 6 kap. 1 § tredje stycket brottsbalken vid den tidpunkten var densamma som före 2005 års reform. HD fann att gärningen var att bedöma som grov våldtäkt. Offrets låga ålder angavs i bestämmelsen om grov våldtäkt som ett exempel på en kvalificerande omständighet. Enligt HD tillhörde ett tioårigt barn som målsäganden den grupp av mindre barn som bestämmelsen avsåg att särskilt skydda. HD fortsatte:

Åldern kan dock inte vara ensamt avgörande för frågan om J.S.G:s handlinge bör anses vara grovt. Detta bör bedömas utifrån samtliga föreliggande omständigheter. Vad som härvid särskilt bör beaktas är att J.S.G. missbrukat det särskilda förtroende som han som god vän åtnjutit från både S.E. och hennes föräldrar och som medgett honom att fritt uppehålla sig och röra sig i deras hem och att han förgått sig mot S.E. i detta hem, där det borde ha varit särskilt tryggt för henne att vistas. Det har inte framkommit att S.E. fått några allvarliga skador av det inträffade. Det är dock upplyst att hon går på behandling hos PBU. Beaktas måste att sådant brott som det här är fråga om normalt förorsakar skador i ett barns känsloliv, vilka långt senare i livet kan komma till synes. Trots att det våld som J.S.G. tillgripit för att nå sitt mål inte varit av särskilt allvarligt slag får han därför med hänsyn till S.E:s låga ålder och här angivna övriga omständigheter anses ha visat sådan särskild hänsynslöshet att brottet bör bedömas som grovt.

Påföljden som bestämdes till fängelse i fem år avsåg även tre fall av sexuellt umgänge. Två av dessa fall av sexuellt umgänge redovisas under avsnitt 2.2.2 och det tredje avsåg en händelse där J.S.G. förmodade S.E. hålla i hans erigerade penis och han därefter själv onanerade framför henne.

Två av HD:s ledamöter var skiljaktiga och ansåg att gärningen skulle rubriceras som våldtäkt av normalgraden. De åberopade därvid att händelseförloppet varit kortvarigt, att det inte varit fråga om fullbordat samlag samt att S.E. såvitt framgår inte åsamkats någon allvarligare skada.

4.5 Våldtäkt mot barn eller sexuellt utnyttjande av barn?

NJA 2003 s. 313 – gäller tillämpningen av äldre rätt

F.I. åtalades och dömdes för sexuellt utnyttjande av underårig enligt den tidigare lydelsen av 6 kap. 4 § brottsbalken. Gärningen bestod i att med sin penis trängt in i målsägandens vagina. Målsäganden var 14 år vid gärningen och F.I. 18 år. De kände inte varandra särskilt väl. Hon var mycket berusad vid händelsen. Fråga i målet i HD var huruvida F.I. skulle dömas till fängelse eller någon annan påföljd, i första hand villkorlig dom i förening med samhällstjänst.

HD konstaterade att F.I. utnyttjat hennes berusning och på ett otillbörligt sätt förmått henne till det sexuella umgänget och att brottets straffvärde därför var relativt högt. Enligt HD motsvarade straffvärdet av gärningen fängelse åtta månader. Eftersom F.I. var 18 år när han begick brottet fann HD att om fängelse skulle väljas som påföljd skulle fängelsestraffets längd – med beaktande av 29 kap. 7 § brottsbalken – bestämmas till fyra månader. Med hänvisning till brottslighetens art valdes fängelse också som påföljd av HD.

NJA 2006 s. 79 I

N.A. åtalades för våldtäkt mot barn bestående i att i sin bostad ha haft samlag med A. som vid gärningstillfället var 13 år och 10 månader. N.A. var då 25 år. N.A. erkände gärningen men gjorde gällande att den skulle bedömas som sexuellt utnyttjande av barn.

Bakgrunden till händelsen var följande. A. hade en häst hos N.A. De var bekanta med varandra sedan året före händelsen och hade utvecklat ett förhållande trots att N.A. var gift och hade barn. N.A. och A. pratade om möjligheten av en framtid tillsammans och om att ha en sexuell relation. A. hade på fråga från N.A. ibland svarat att hon ville ha sex med honom och ibland att hon inte ville det. N.A. hade sagt att han kunde vänta, men att han inte då kunde lova att han inte i stället skulle ha sex med sin fru, vilket A. upplevde som jobbigt. De planerade sedan att genomföra ett samlag. N.A. hade köpt kondomer till A. och hon hade dessa med sig den aktuella dagen, då de egentligen hade träffats för att se på en film tillsammans med en kamrat till A. N.A:s barn var hemma. De tittade på film när N.A. och A. gick ifrån barnen och kamraten ett slag och genomförde ett samlag i ett intilliggande rum. De använde kondom.

Tingsrätten och hovrätten dömde N.A. för sexuellt utnyttjande av barn till fängelse i sex månader. Åklagaren och A. förde målet till HD och yrkande att gärningen skulle rubriceras som våldtäkt mot barn. (A. klagade även i skadeståndsdelen) N.A. yrkade i HD att han skulle dömas till en lindrigare påföljd eller att fängelsestraffets längd i vart fall skulle sättas ned.

HD redogjorde för förarbetsuttalanden i prop. 2004/05:45 kring de nya bestämmelserna om sexualbrott mot barn där gärningen består i samlag eller annat på visst sätt kvalificerat sexuellt beteende. Domstolen konstaterade att i vad mån en gärning genomförts med användande av våld, hot eller annat tvång eller någon form av utnyttjande kan, liksom en rad andra förhållanden, vara av betydelse för till vilken grad ett visst brott är att hänföra – även om omständigheterna numera saknar självständig betydelse för rubriceringsfrågan – och är under alla förhållanden av betydelse för bedömningen av straffvärdet i det enskilda fallet. Beträffande bedömningen av till vilken grad en gärning är att hänföra angav HD att den allmänna principen är att detta ska göras med beaktande av samtliga faktiska omständigheter och att detta gäller även i de fall lagstiftaren valt att ange vissa omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen.

HD konstaterade därefter att fråga i målet gäller om den gärning som N.A. gjort sig skyldig till, och som uppfyller rekvisiten för våldtäkt för barn, med hänsyn till omständigheterna vid brottet var att anse som mindre allvarligt och därför att bedöma som sexuellt utnyttjande av barn. HD gjorde därvid följande allmänna uttalande kring bedömningen av frågan.

När det gäller den bedömningen ger lagtexten inte någon närmare vägledning. Av viss betydelse måste emellertid anses vara att grundformen av brottet betecknas som våldtäkt mot barn och att straffskalan bestämts i överensstämmelse med grundformen av våldtäkt enligt 1 § vilket innebär ett straffminimum om två års fängelse. I propositionen framhålls också att begreppet våldtäkt historiskt sett reserverats för de allvarligaste sexualbrotten och att avsikten är att så bör vara fallet även i fortsättningen. Tillräckliga skäl ansågs emellertid – trots de språkliga invändningar som riktats mot en sådan lösning – föreligga för att beteckna de allvarligaste sexuella övergreppen mot barn som våldtäkt mot barn. (A. prop. s. 69 f.) Vad som också anförs i propositionen (s. 77) om en restriktiv tillämpning av bestämmelsen om sexuellt utnyttjande av barn torde få läsas mot denna bakgrund.

De faktiska omständigheter som särskilt framhålls i förarbetena när det gäller förutsättningarna för att bedöma en gärning som sexuellt utnyttjande av barn är målsägandens ålder och att den sexuella handlingen från dennes sida varit frivillig. Detta framstår också som naturligt mot bakgrund av att frivilliga sexuella handlingar av någon som fyllt 15 år och därmed uppnått den sexuella självbestämmandeåldern i princip är straffria. I propositionen sägs att fråga exempelvis kan vara om en tonåring som har en frivillig sexuell relation till någon som är betydligt äldre. Enligt vad som uttalas i propositionen framstår det inte som rimligt att döma till minst två års fängelse i ett sådant fall då samlaget bygger på fullständig frivillighet och ömsesidighet mellan parterna. Det skulle också enligt propositionen vara missvisande och olämpligt att rubricera sådana handlingar som våldtäkt mot barn (s. 77). Detta synsätt har också kommit till uttryck i den ovan nämnda straffrihetsregeln i 14 § som enligt vad som uttalas i propositionen skall kunna tillämpas vid helt frivilliga sexuella handlingar mellan en 16-årig pojke och en 14-årig flicka. Att bestämmelsen om sexuellt utnyttjande av barn också avsetts kunna tillämpas i långt allvarigare fall än sådana som i lagmotiven anförts som exempel framgår av att maximistrafvet är så högt som fängelse i fyra år.

En särskild fråga när det gäller möjligheten att beakta frivillighet från målsägandens sida som relevant för den straffrättsliga bedömningen är de till synes kategoriska uttalanden som görs på andra håll i propositionen om att det vid övergrepp mot barn framstår som ”främmande att laborera med begrepp som frivillighet och samtycke” (s. 67) och att ”barn aldrig kan samtycka till sexuella handlingar” (s. 70). Inte minst mot bakgrund av att betydelsen av frivillighet senare betonas i flera olika sammanhang måste det emellertid antas att dessa uttalanden, förutom den rent legala betydelsen av den sexuella självbestämmandeåldern, främst tar sikte på sådana övergrepp mot mindre barn (jfr s. 144) som föranlett den ovan redovisade kritiken mot tillämpningen av den tidigare våldtäktsbestämmelsen. Uttalandena kan således inte antas vara avsedda att förhindra att frivillighet beaktas som en för den straffrättsliga bedömningen relevant faktor även om betydelsen därav självfallet, i överensstämmelse med vad som uttalas i propositionen (s. 144),

måste bedömas med hänsyn till barnets mognad och förmåga att inse innebörden av sitt handlande.

Med följande domskäl fann HD sedan att gärningen i det aktuella fallet skulle rubriceras som sexuellt utnyttjande av barn.

Av utredningen i målet framgår, med de reservationer som kan följa av målsägandens ålder och mognad, att samlaget varit helt frivilligt från målsägandens sida och att det präglats av ömsesidighet. Målsäganden och N.A. har bägge förklarat att de blivit kåra i varandra, och den sexuella samvaron har planerats av dem bägge i samråd. Målsäganden hade också vid samvaron uppnått en sådan ålder att denna i sig inte kan anses utgöra något hinder mot att beakta frivilligheten. Det har inte heller framkommit något om målsägandens mognad eller omständigheterna i övrigt vid gärningen som ger anledning att bortse från frivilligheten. Det får under sådana förhållanden anses stå klart att gärningen inte kan betraktas som ett så allvarligt slag som avsetts falla under bestämmelsen om våldtäkt mot barn och som skall bestraffas med minst två års fängelse. N.A. skall därför dömas för sexuellt utnyttjande av barn.

Påföljden bestämdes till fängelse i sex månader, vilket motsvarade straffvärdet av gärningen enligt HD:s bedömning. HD anförde att även om den nya lagstiftningen i nu aktuellt hänseende inte innefattar någon utvidgning av det straffbara området får den anses innebära att sexualbrott som riktas mot barn numera i allmänhet bör tillmätas ett högre straffvärde än vad som ansågs vara fallet enligt den tidigare regleringen. Vid straffvärdebedömningen beaktade HD särskilt att målsäganden hade en förhållandevis lång tid kvar till åldern för sexuellt självbestämmande, att N.A. var väl medveten om målsägandens ålder och samt att ålderskillnaden mellan dem var betydande. Som försvårande omständighet beaktade HD även att A. vistats i N.A:s hem under omständigheter som hade inslag av förtroendeförhållande.

Två justitieråd var skiljaktiga i ansvarsfrågan och ville döma N.A. för våldtäkt mot barn till två års fängelse. Enligt deras motivering kunde brottet inte ses som mindre allvarligt med hänsyn till målsägandens ålder och bristande erfarenhet, samt det ansvar N.A. med hänsyn till sin ålder har varit skyldig att ta. Dissidenterna pekade därvid på att samlaget visserligen var frivilligt och gemensamt planerat av målsäganden och N.A. men att det framkommit att det föregåtts av övertalning och viss påtryckning från N.A:s sida.

NJA 2006 s. 79 II

L.Ö., 24 år, åtalades för våldtäkt mot barn. Gärningen bestod i att han hade haft samlag med målsäganden A när hon var 14 år och 10 månader. L.Ö. förnekade gärningen med hänvisning till att han varken visste eller hade haft skälig anledning att anta att A. var under 15 år.

Tingsrätten och hovrätten, som fann det styrkt att L.Ö. insett att A. var under 15 år, dömde L.Ö. för våldtäkt mot barn till fängelse två år. Enligt HD:s bedömning var det inte utrett att L.Ö. insett att A. var under 15 år men han hade enligt domstolen i vart fall haft skälig anledning att anta att hon inte uppnått 15 års ålder. HD rubricerade gärningen som sexuellt utnyttjande av barn och bestämde påföljden till fängelse i ett år. HD:s allmänna uttalandena i domskälen till avgörandet NJA 2006 s. 79 I om bl.a. bedömningen av till vilken grad brottet hör, och som citerats i referatet ovan, ingick även i domskälen till detta avgörande.

Bakgrunden till gärningen och omständigheterna vid denna var följande. L.Ö. och A:s mamma hade haft ett sexuellt förhållande under året före händelsen. Vid två tillfällen under den tiden hade han varit hemma hos målsägandens mamma och då även träffat A. Kvällen före händelsen hade A. druckit en hel del alkohol. Hon hade sedan träffat L.Ö. på ett dansställe. Han bjöd henne på ytterligare alkohol. Efter att de varit hemma hos henne på natten tillsammans med kamrater åkte A. med L.Ö. hem till honom på morgonen. Där genomförde de ett samlag.

A uppgav visserligen att hon före samlaget sagt nej flera gånger men HD fann inte utrett att L.Ö. uppfattat detta, utan lade till grund för sin bedömning att det var ett från målsägandens sida frivilligt samlag. Med denna utgångspunkt anförde HD sedan att i beaktande av den korta tid som återstod innan målsäganden skulle fylla 15 år borde gärningen inte hänföras till våldtäkt mot barn utan betecknas som sexuellt utnyttjande av barn. Vid straffvärdebedömningen angav HD att gärningen var av allvarligt slag eftersom målsäganden – även om hon enligt HD:s mening inte befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd – varit vaken hela natten och därvid druckit alkohol i en inte obetydlig omfattning, vilket L.Ö. känt till.

Ett justitieråd var skiljaktigt och gjorde bedömningen att omständigheterna vid brottet var sådana att brottet inte kunde anses mindre allvarligt, enligt det synsätt som kommit till uttryck i lagmotiven, utan skulle bedömas som våldtäkt mot barn. Hon pekade på sakförhållandena att målsäganden varit vaken hela natten och därvid druckit

alkohol i en inte obetydlig omfattning samt att L.Ö., åtminstone om han varit nykter, måste ha förstått att omständigheterna inte var sådana att målsäganden hade förutsättningar att bedöma och ta ställning till om hon skulle ha samlag med honom.

RH 1999:142 – gäller tillämpningen av äldre rätt

P.K., 54 år, åtalades och dömdes för sexuellt utnyttjande av underårig enligt den tidigare lydelsen av 6 kap. 4 § brottsbalken. Gärningarna bestod i att han vid ett flertal tillfällen under en vår och sommar haft samlag med en flicka som var 14 år och 8 månader när det sexuella umgänget inleddes. Av utredningen framgick att P.K. hade en häst som flickan gärna red på, att parterna tillbringade mycket tid tillsammans, att hon hade problem i sitt hem och att hon anförtrodde sig åt honom. Enligt hovrätten hade annat inte framkommit än att flickan vid den tiden hade uppnått en för åldern normal mognad och utveckling. I hovrättens domskäl angavs att det i målet inte framkommit något som tyder på att P.K. utövat påtryckningar på flickan eller att han på annat otillbörligt sätt har förmått henne till det sexuella umgänget. Hovrättens slutsats var att hon måste ha medverkat frivilligt i umgänget. Tingsrätten bestämde påföljden för sexuellt utnyttjande till fängelse fyra månader. Hovrätten ändrade påföljden till skyddstillsyn med särskilt föreskrift om öppenvårdsbehandling.

RH 2010:12

B.A. åtalades och dömdes för att vid fyra tillfällen, under ett halvårs tid, ha haft samlag med A. Han åtalades och dömdes även för utnyttjande av barn för sexuell posering bestående i att han vid upprepade tillfällen främjat att A. utfört sexuell posering. Hon hade då tagit och skickat bilder på sig själv av sexuell karaktär till honom. Vidare åtalades och dömdes han för sexuellt ofredande och utnyttjande av barn för sexuell posering som avsåg två andra målsägande.

B.A. var 43 år och A. 13 och ett halvt år när de hade det första samlaget. B.A. erkände att han haft samlag med A. men gjorde gällande att gärningarna skulle bedömas som sexuellt utnyttjande av barn.

Parterna inledde sin kontakt via Internet, sedan A. kommenterat en bil han hade på sin bilddagbok. Efter ett tag övergick de till

att kommunicera via ett annat forum, MSN, och hade även kontakt via mobiltelefon. De kom sedan överens om att träffas i A:s hemstad och B.A. bokade hotellrum för mötena. Samlag ägde rum vid mötena.

Tingsrätten dömde B.A. för sexuellt utnyttjande av barn, utnyttjande av barn för sexuell posering och sexuellt ofredande till fängelse 2 år 6 månader. Hovrätten ändrade rubriceringen vad gäller gärningarna innefattande samlagen med A. till våldtäkt mot barn och skärpte fängelsestraffet till 3 år 6 månader. Hovrätten anförde därvid följande.

För att nu aktuella gärningar ska bedömas som sexuellt utnyttjande av barn talar väsentligen endast att samlagen varit i någon mening frivilliga från målsägande A:s sida. Mot detta kan följande noteras. Vid det första samlaget hade målsägande A ganska lång tid kvar till åldern för sexuellt självbestämmande; hon var 13 och ett halvt år gammal. Skillnaden i ålder mellan henne och B.A. var stor; han var då 43 år gammal. Han har inledningsvis dock inte berättat för henne hur gammal han var, utan i detta avseende under uppbyggnaden av bekantskapen utnyttjat anonymiteten på Internet. Vidare visste han redan före första samlaget att hon inte mätte bra, att hon hade problem med föräldrar och i skolan, att hon enligt egen uppgift till honom hade blivit utsatt för en våldtäkt en månad före deras första möte och att hon hade dåligt med pengar. Han har sett till att hon har kommit i tacksamhetsskuld till honom. Det har han gjort genom att ”fylla på hennes mobil” ett antal gånger – med början före det första mötet mellan dem – och genom att köpa henne kläder m.m., vilket skett i anslutning till varje samlag. Han har också köpt henne en mobil och gett henne kontanter. Enligt hovrättens mening kan B.A:s agerande snarast beskrivas som att han har utnyttjat den situation målsäganden befunnit sig i och manipulerat henne till att acceptera att ha samlag med honom. De möten som kommit till stånd har varit korta och har företrädesvis bestått av sexuell samvaro. Någon kärleksrelation av det slag som var aktuellt i NJA 2006 s. 79 I har det således inte varit fråga om. Med hänsyn härtill finner hovrätten att omständigheterna inte är sådana att gärningarna kan anses som mindre allvarliga, utan att de ska bedömas som våldtäkt mot barn.

Med beaktande framför allt av att brottsligheten innefattat fyra samlag med målsägande A och de tidigare nämnda omständigheterna vid dessa gärningar, finner hovrätten att det samlade straffvärdet för dessa brott samt för övriga brott som han nu döms för – vilka har ett inte obetydligt straffvärde – uppgår till fängelse 3 år 6 månader. Med hänsyn till brottens art och straffvärde ska påföljden bestämmas till fängelse. Det saknas anledning att frånga straffvärdet vid bestämmande av fängelsestraffets längd.

RH 2010:24

TVå bröder, C.J. och A.J., åtalades och dömdes för att de, var för sig, genomfört samlag med A. C.J. dömdes även för att han med A. genomfört sexuella handlingar som med hänsyn till kränkningarnas art och omständigheterna i övrigt var jämförliga med samlag. De handlingarna bestod i att han dels med sina fingrar berört A:s underliv, dels genomfört ett oralt samlag med A. varvid A. sugit på C.J:s penis. C.J. och A.J. var 15 år och 9 månader vid tillfället medan A. var 12 år och 1 månad.

C.J. och A.J. hade erkänt gärningarna och båda gjort gällande att de i enlighet med 6 kap. 14 § brottsbalken inte skulle dömas till ansvar för gärningarna eller, i vart fall, att gärningarna inte skulle bedömas som våldtäkt mot barn utan som sexuellt utnyttjande av barn enligt 6 kap. 5 § brottsbalken.

Av utredningen framkom bl.a. att parterna kände varandra sedan flera år tillbaka och att alla samtidigt bott på behandlingshem för missbrukande föräldrar. Vid den aktuella händelsen var A. tillsammans med sin kontaktfamilj på besök hos brödernas familj. A. skulle sova över där. Det var bestämt att hon skulle sova i samma rum som brödernas syster, men A. ville hellre sova i brödernas rum. A och C.J. hade förklarat att de hade känslor för varandra men de var inte tillsammans. Bröderna och A. satt först i brödernas säng och tittade på film. Därefter hade först C.J. och sedan A.J. sex med A. Samlaget med C.J. pågick ett par minuter medan samlaget med A.J. blev kortvarigt. Uppgifterna om vem som tog initiativ till att ha sex gick isär.

Tingsrätten dömde bröderna för våldtäkt mot barn. För var och en av dem bestämdes påföljden till 130 timmars ungdomstjänst. Hovrätten fastställde tingsrättens domslut. Hovrätten anförde följande i fråga om hur gärningarna skulle rubriceras.

Som tingsrätten konstaterat är lagens utgångspunkt att A.J:s och C.J:s agerande mot målsägande A. är att bedöma som våldtäkt mot barn enligt 6 kap. 4 § brottsbalken. Är brottet med hänsyn till omständigheterna mindre allvarligt ska i stället dömas för sexuellt utnyttjande av barn enligt 6 kap. 5 § brottsbalken. Förutsatt att brottet faller under sistnämnda lagrum, och alltså inte bedöms som våldtäkt mot barn, finns det enligt 6 kap. 14 § brottsbalken också en möjlighet att frikänna den tilltalade, nämligen om det är uppenbart att gärningen inte inneburit något övergrepp mot barnet med hänsyn till den ringa skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet samt omständigheterna i övrigt.

Den första frågan blir därmed om gärningen är att rubricera som våldtäkt mot barn eller sexuellt utnyttjande av barn. Som tingsrätten angett ska möjligheten att bedöma ett brott som mindre allvarligt och därmed döma för sexuellt utnyttjande av barn utnyttjas restriktivt. Vid bedömningen ska samtliga omständigheter vägas in.

När det gäller vem som tog initiativet till de sexuella handlingarna har, som framgår av tingsrättens dom, målsäganden lämnat uppgifter som avviker från A.J:s och C.J:s. Ingen av versionerna är i sig så osannolik att den kan lämnas utan avseende. Målsägandens uppgifter stämmer i flera andra delar överens med A.J:s och C.J:s, och hon lämnade prov på att vara nyanserad i sitt uppgiftslämnande där hon t.ex. skilde mellan sådant hon mindes och annat. Samtidigt får man ett intryck av att målsäganden uppfattade förhörssituationen som att hon kunde ha gjort något fel, vilket i sin tur kan ha gett henne skäl att tona ned sin egen roll. Det går därför inte att sätta hennes uppgifter framför A.J:s och C.J:s.

Enligt de principer som gäller för brottmål får man därför utgå från A.J:s och C.J:s version vid bedömningen. Det faktum att målsäganden enligt utredningen är den som tagit initiativet talar givetvis i förmildrande riktning, jämfört med om förhållandet hade varit det omvända.

Det är emellertid, som tingsrätten utvecklat i sin dom, utifrån en schabloniserad bedömning av mognaden mycket tveksamt om 6 kap. 5 § brottsbalken någonsin kan bli tillämplig när barnet inte är äldre än målsäganden i detta mål (jfr också NJA 2007 s. 201). I förevarande fall finns det dessutom inget i utredningen som tyder på att målsäganden uppnått en större mognad än vad som är normalt vid hennes ålder. Hon kan därför inte anses ha haft förutsättningar att bedöma och ta ställning till situationen.

Som tingsrätten angett spelar det då för rubriceringen av gärningen ingen roll vilken grad av mognad som gärningsmannen har uppnått. Mot bakgrund av den argumentation som förekommit i målet bör tilläggas att utredningen, bl.a. förhöret med Anders Svensson, visserligen utvisar att A.J. och C.J. mognadsmässigt ligger något efter på vissa områden men att detta inte omfattar den sexuella mognaden. Vid förhören har de två också följdenligt, i förhållande till målsäganden, på ett klart mer vuxet sätt beskrivit det inträffade.

Det finns en skillnad i varaktigheten och omfattningen om man jämför de sexuella handlingar som A.J. vidtagit med C.J:s. Skillnaden är emellertid inte så betydande att detta bör påverka rubriceringen.

Liksom tingsrätten anser hovrätten mot nu angiven bakgrund att A.J. och C.J. ska dömas för våldtäkt mot barn.

4.6 Grovt sexuellt övergrepp mot barn eller sexuellt övergrepp mot barn?

NJA 2006 s. 221 och 2008 s. 1096 I och II

Se avsnitt 2.1.2.

5 Köp av sexuell handling av barn

RH 2008:79

T.K. åtalades och dömdes för köp av sexuell handling av barn. Han hade förmått en 15-årig flicka att suga på hans penis, att tåla att han själv stack in fingrar i hennes underliv och anus. Dessutom hade han genomfört ett vaginalt samlag med henne. I samband med dessa sexuella handlingar fick han målsäganden att säga att hon var hans "kåta lilla slyna". Den ersättning hon fick bestod i en flaska whiskey. Mannen var 31 år gammal vid gärningen.

Tingsrätten ansåg vid sin straffvärdebedömning att gärningen låg på bötesnivå. Tingsrätten bestämde påföljden för gärningen och två fall av olovligt anskaffande av alkoholdrycker till 150 dagsböter. Sedan tingsrättens dom överklagats av såväl åklagaren som T.K. (och målsäganden i skadeståndsdelen) meddelade hovrätten prövningstillstånd.

När det gäller straffvärdebedömningen av brottet köp av sexuell handling av barn konstaterade hovrätten inledningsvis att straffskalan för brottet är skärpt i förhållande till den tidigare brottsrubriceringen förförelse av ungdom. Domstolen gjorde sedan följande uttalande.

När det gäller fall där ett bötesstraff kan aktualiseras för köp av sexuell handling av ett barn nämns i motiven som ett exempel fall där offret är nära 18 år och omständigheterna även i övrigt är sådana att straffvärdet är lågt (prop. 2004/05:45 s. 93). I övrigt ger förarbetena inte någon vägledning om vilka omständigheter som bör påverka straffvärdet. Vägledande domstolsavgöranden saknas i detta hänseende.

Hovrätten, som konstaterade att de sexuella handlingarna var avancerade, bedömde sedan att straffvärdet av sexköpet motsvarade åtminstone ett par månaders fängelse. Hovrätten fortsatte:

Även när det gäller val av påföljd för köp av sexuell handling av barn saknas vägledande motivuttalande och rättsfall. Bestämmelsen är föranledd av att det finns ett behov av ett särskilt straffrättsligt skydd för barn och ungdomar mot att utnyttjas för köp av sexuella tjänster samt syftar till att skydda barn från att dras in i prostitution (prop. 2004/05:45 s. 91 och 147). Det angivna syftet talar för att det ofta finns anledning att överväga ett fängelsestraff för sådan brottslighet. Det aktuella brottets karaktär talar enligt hovrättens mening för att påföljden i detta fall bör bestämmas till fängelse, om inte omständigheter hänförliga till T.K:s person med viss styrka talar för ett annat påföljdsalternativ.

Det hade framkommit att gärningsmannens personliga förhållande var särpräglade. Tingsrätten anförde att han led av en utvecklingsstörning och i förståndshänseende närmast var att betrakta som en tonåring. Hovrätten pekade på att det bl.a. framkommit att han kunde ha ett autistiskt syndrom, att det kunde finnas ett visst intellektuellt handikapp. Hovrätten konstaterade också att det framkommit att han klarade sig bra i socialt hänseende och att han hade en fast anställning.

Hovrätten bestämde – mot bakgrund av gärningsmannens personliga förhållanden – påföljden till skyddstillsyn med föreskrift om rättspsykiatrisk behandling. Med hänvisning till arten av brottet köp av sexuella tjänster av barn förenades skyddstillsynen med 150 dagsböter.

6 Tillämpningen av 6 kap. 14 § brottsbalken

NJA 2007 s. 201

P.N. åtalades för sexuellt utnyttjande av barn. Han hade när han var strax över 17 år haft samlag med målsäganden Y.Y., som var 14 år och 7 månader. De var kamrater och hade umgåtts en längre tid. Vid tidpunkten för händelsen hade de tillsammans med en kamrat tittat på film i Y.Y:s rum. Y.Y:s mamma var hemma. När filmen var slut lämnade kamraten rummet och Y.Y. bytte om till pyjamas. P.N. och Y.Y. lämnade i förhören helt oförenliga uppgifter om vad som därefter hände. Domstolarna grundade sin bedömning i ansvarsfrågan på P.N:s uppgifter. Enligt dessa hade ingen form av påtryckning eller annan otillbörlig påverkan förekommit, utan den sexuella handlingen var ömsesidig och helt frivillig från bådas sida. Vidare var bl.a. följande utrett om händelsen genom P.N:s uppgifter. De låg på sängen och han smekte henne på magen och neråt könsorganet. Var och en tog av sig sina kläder. P.N. trängde därefter in i Y.Y. Efter ett tag sade Y.Y. nej och samlaget avbröts. P.N. fick inte utlösning. De sov sedan i Y.Y:s rum, hon på en soffa och P.N. i sängen. P.N. stannade hos Y.Y. tills lunchtid följande dag.

I likhet med hovrätten ogillade HD åtalet med tillämpning av ansvarsfrihetsregeln i 6 kap. 14 § brottsbalken. Tingsrätten hade funnit att åtalet var styrkt och dömt P.N. för sexuellt utnyttjande av barn till överlämnande åt vård inom socialtjänsten jämte 40 dagsböter.

I fråga om tillämpningen av ansvarsfrihetsregeln redogjorde HD först för förarbetsuttalandena till bestämmelsen i prop. 2004/05:45 enligt följande.

Tillämpningsområdet för denna regel avsågs omfatta bl.a. sådana fall då två ungdomar, den ena strax under och den andra strax över 15 år, frivilligt har samlag med varandra och det är uppenbart att gärningen inte inneburit något övergrepp mot barnet. (A. prop. s. 21 f. och 77.)

Beträffande ansvarsfrihetsregeln i 6 kap. 14 § BrB anfördes vidare i propositionen att det borde finnas en möjlighet att inte döma till ansvar i fall där exempelvis en 16-årig pojke och en 14-årig flicka deltar i en helt frivillig sexuell handling som faller under 6 kap. 5 §. Fall som detta hade varit helt straffria om den yngre personen fyllt 15 år. Att ingripa straffrättsligt mot sådana fall ansåg regeringen inte motiverat och kunna skada såväl offer som gärningsman. Vid bedömningen av om ett fall skall vara straffritt skall det vara uppenbart att något övergrepp mot barnet inte skett. Alla fall där något otillbörligt medel använts, såsom våld, tvång eller någon form av påtryckning, skall vara uteslutna. Utgångspunkten skall vara att skillnaden mellan parterna i ålder och utveckling skall vara ringa. Ansvarsfrihet torde främst komma i fråga i fall där barn kommit långt i sin mognad och befinner sig nära åldern för sexuell självbestämmanderätt, dvs. 15 år. Den som har begått gärningen skall vara endast obetydligt äldre och kommit obetydligt längre i sin mognad. Vidare skall hänsyn tas till omständigheterna i övrigt, i första hand parternas relation till varandra och omständigheterna under vilka den sexuella handlingen företogs. Ett typexempel som anförs är att en 16-åring och en 14-åring som har en nära och god relation till varandra deltar i en ömsesidig och helt frivillig sexuell handling. Bestämmelsen är avsedd att tillämpas med stor försiktighet och efter en noggrann bedömning av det enskilda fallet. (A. prop. s. 115 f. och 152.)

HD motiverade sedan sitt ställningstagande till att ogilla åtalet på följande sätt.

De omständigheter som skall beaktas vid en prövning enligt 6 kap. 14 § BrB hänför sig således främst till ungdomarnas ålder, mognad och utveckling i förhållande till varandra, deras relation till varandra och omständigheterna kring den sexuella handlingen. Tillsammans skall omständigheterna ge vid handen att det är uppenbart att den sexuella handlingen inte inneburit något övergrepp mot den yngre av dem.

Beträffande ålders- och utvecklingskriterierna kan sägas att för den ålderskategori som ansvarsfrihetsregeln är avsedd, dvs. tonåringar kring 15-årsgränsen, det ofta torde förhålla sig så att flickor har hunnit längre i utveckling och mognad än pojkar i samma ålder. Det torde emellertid inte vara lämpligt eller kanske ens möjligt att föra bevisning om saken i de flesta fall. En viss schablonisering i bedömningen bör därför tillåtas. Därvid synes det vara rimligt att i fall där den yngre än mycket nära 15-årsgränsen godta en större åldersskillnad än när den yngre än just över 14 år. Det anförda leder till att skillnad i ålder och utveckling i det här aktuella fallet inte skall anses så stor att ansvarsfrihetsregeln inte kan tillämpas.

I förarbetena talas om "en nära och god relation". Ett vänskapsförhållande av det slag som är aktuellt i detta mål får anses uppfylla denna beskrivning. Att kräva att det skall vara fråga om t.ex. ett kärleksförhållande – som riksåklagaren har velat göra gällande – eller en förälskelse mellan de två ungdomarna skulle medföra svårigheter med bevisningen och innebära en mera restriktiv syn på möjligheten att tillämpa ansvarsfrihetsregeln än den förarbetena ger uttryck för. Det bör därför inte möta hinder mot att tillämpa ansvarsfrihetsregeln också när relationen var mera kamratlig som i förevarande fall.

Det skall vidare noteras att förhållandet mellan P.N. och målsäganden under de närmaste dagarna efter gärningen, såvitt utredningen kan anses visa, inte påverkades av gärningen, varför det förefaller som om målsäganden inte omedelbart har uppfattat den som ett övergrepp.

En samlad bedömning av omständigheterna i målet ger mot den nu angivna bakgrunden vid handen att det får anses uppenbart att samlaget mellan P.N. och målsäganden inte har inneburit ett övergrepp mot henne. Han skall då enligt 6 kap. 14 § BrB inte dömas till ansvar för gärningen.

7 Särskilt om straffvärdebedömningen vid flerfaldig brottslighet

NJA 2006 s. 510

K.C. åtalades och dömdes för att under två månaders tid vid ett femtontal tillfällen ha haft samlag eller därmed jämförliga handlingar med fyra flickor under femton år. Han hade därvid vid två tillfällen haft vaginala samlag med målsäganden A, som var 13 år och 10 månader, vid tio tillfällen haft vaginala samlag med målsäganden B, som var 14 år 7–9 månader, haft ett vaginalt och ett oralt samlag med målsäganden C, som var 13 år och 5 månader samt haft ett vaginalt och ett oralt samlag med målsäganden D, som var 12 år och 10 månader. K.C. var vid gärningstillfällena 22 år.

Tingsrätten rubricerade samtliga gärningar som våldtäkt mot barn, konstaterade att straffvärdet var högt och bestämde påföljden till fängelse i tre år och sex månader.

K.C. yrkade i hovrätten att samtliga gärningar skulle rubriceras som sexuellt utnyttjande av barn enligt 6 kap. 5 § brottsbalken. Under alla omständigheter yrkade han strafflindring. Åklagaren yrkade att hovrätten skulle skärpa straffet. Hovrätten ändrade tingsrättens dom på det sättet att domstolen bedömde gärningarna mot målsäganden B som sexuellt utnyttjande av barn enligt 6 kap. 5 § brottsbalken och satte ned fängelsestraffets längd till två år och sex månader.

Sedan riksåklagaren överklagat till HD med yrkande om straffskärpning konstaterade HD inledningsvis att det saknades skäl att frångå hovrättens rubricering av gärningarna. Således bedömdes de totalt fem gärningarna mot A, C och D som våldtäkt mot barn och de tio gärningarna mot B som sexuellt utnyttjande av barn. HD bestämde påföljden till fängelse i tre år och sex månader, vilket mot-

svarade den samlade brottslighetens straffvärde enligt HD:s bedömning. Domstolen anförde därvid följande i fråga om påföljdsbestämningen.

Som hovrätten funnit skall K.C. dömas till fängelse. Avgörande för fängelsestraffets längd är den samlade brottslighetens straffvärde. Vid bedömningen av straffvärdet skall i detta fall, utöver omständigheter hänförliga till de enskilda gärningarna, beaktas att det är fråga om flerfaldig brottslighet. Liksom vid andra brott medför detta förhållande vid våldtäkt och andra sexuella övergrepp mot barn principiellt sett att den samlade brottsligheten bör anses ha ett högre straffvärde än om det hade varit fråga om ett enstaka brott. De närmare förhållandena vid denna typ av brottslighet kan visserligen vara starkt varierande, och i en del fall – t.ex. när fråga är om en av full frivillighet och ömsesidighet präglad sexuell relation med en tonåring som närmar sig femtonårsåldern – kan det beroende på omständigheterna finnas anledning att iaktta viss försiktighet med att utan vidare betrakta brottslighetens upprepade karaktär som straffhöjande. Till den del den flerfaldiga brottsligheten avser brott riktade mot olika målsägande saknas emellertid skäl att frångå huvudprincipen. Redan på grund härav bör straffet i detta fall bestämmas påtagligt högre än minimistraftet för våldtäkt mot barn. Till detta kommer att ett av brotten riktat sig mot en flicka som ännu inte uppnått tonåren. En samlad bedömning av omständigheterna leder till att brottsligheten bör anses ha det straffvärde som tingsrätten utgått från, fängelse tre år sex månader. Anledning att underskrida detta vid straffmätningen saknas.

RH 2006:32

K.S., 49 år, åtalades för våldtäkt mot barn bestående i att han under drygt ett dygn haft upprepade vaginala och orala samlag med målsäganden, 14 år, i tre olika bostäder.

Av utredningen framkom bl.a. följande. Målsäganden var kamrat med K.S. före detta sambos dotter. Målsäganden och K.S. hade träffats när målsäganden hälsat på hos kamraten. Målsäganden hade under flera år lidit av tvångstankar och ångest och depression. Året före aktuella händelser hade hon varit intagen på psykiatrisk klinik på grund av sina problem och hade även varit omhändertagen enligt LVU och fosterhemsplacerad. Hon hade uppvisat ett självdestruktivt beteende och skurit sig själv på armarna. K.S. hade kännedom om målsägandens situation och psykiska ohälsa. Han hade före samlagen bjudit målsäganden på sprit.

Tingsrätten, som ogillade åtalet till en del, fann det styrkt att K.S. haft upprepade vaginala och orala samlag med målsäganden och

dömde honom för våldtäkt mot barn enligt 6 kap. 4 § första stycket brottsbalken. Hur många samlag det totalt sett varit fråga om eller hur tingsrätten såg på brottsenheten framgår dock inte av det refererade avgörandet. Tingsrätten ansåg att straffvärdet av gärningarna motsvarade fängelse i tre år och bestämde påföljden till fängelse i enlighet med straffvärdet.

Såväl åklagaren som K.S. och målsäganden förde målet vidare till hovrätten. Åklagaren yrkade därvid bifall till åtalet även i den del som tingsrätten ogillat samt att påföljden under alla omständigheter skulle bestämmas till ett längre fängelsestraff än det som tingsrätten dömt ut.

Förutom de gärningar som tingsrätten fann styrkta dömde hovrätten K.S. för ytterligare två orala samlag, varvid det ena haft våldsinslag. Enligt hovrättens dom var det i vart fall sex vaginala och fyra orala samlag som genomförts. När det gällde frågan vilket antal brott som de upprepade samlagen utgjorde konstaterade hovrätten att samlagen i några fall beskrivits som "långisar" av målsäganden och att flera hade skett i en direkt följd efter varandra. Med hänsyn till att samlagen hade ägt rum på tre olika platser efter förflyttningar fann domstolen att K.S. handlande i vart fall utgjort tre klart skilda gärningar. Gärningarna rubricerades som våldtäkt mot barn enligt 6 kap. 4 § första stycket brottsbalken. Enligt hovrättens mening uppgick det samlade straffvärdet av gärningarna till fängelse i fyra år. Vid straffvärdebedömningen beaktade hovrätten att ytterligare två samlag styrkts i hovrätten samt som försvårande omständigheter att det förekommit våldsinslag vid ett samlag, att det varit ett utdraget händelseförlopp, att K.S. utnyttjat sin förtroendeställning i förhållande till målsäganden och att målsäganden varit en psyksikt skör flicka. Påföljden bestämdes till fängelse i fyra år.

8 Särskilt om bevisvärdering

NJA 2009 s. 447 I

Y.A. åtalades för våldtäkt bestående i att han genom våld och hot om våld tvingat A till samlag. Våldet och hotet påstods ha bestått av att Y.A. knuffat in A i en toalett i sin kamrats lägenhet, låst dörren och därefter tagit ett tag med sin ena hand om hennes mun, hållit en kniv mot henne och mot hennes hals samtidigt som han tagit av henne kläder och tvingat henne att klä av sig.

Av Y.A:s och målsägandens i dessa delar överensstämmande berättelser framgick att de gemensamt anlände till vittnet A.M:s enrumslägenhet den aktuella natten, att A.M. då låg och sov i den säng som stod i rummet samt att Y.A. och målsäganden hade samlag i lägenhetens duschrum och därefter – sedan A.M. på Y.A:s begäran lämnat lägenheten – i sängen. Under samvaron förekom enligt bådas berättelser också ytterligare sexuella handlingar, nämligen oralt och analt samlag.

Y.A. förnekade gärningen med hänvisning till att han och målsäganden var överens om att ha sexuellt umgänge med varandra.

Av utredningen framkom bl.a. följande. Parterna kände inte varandra sedan tidigare. De hade träffats utanför en restaurang den aktuella kvällen. Parterna redovisade olika skäl till att de tillsammans gick till lägenheten. Målsäganden anförde att Y.A. hade lovat henne att hans kamrat A.M. skulle skjutsa henne hem, medan Y.A. anförde att de båda skulle ha efterfest i lägenheten och, underförstått, sex. Efter samlagen och innan målsäganden lämnade lägenheten skickade hon ett sms med texten ”Hej” till Y.A:s mobiltelefon. Sedan hon lämnat lägenheten skickade hon ett sms till en kamrat och bad kamraten ringa omedelbart. Strax därpå skickade hon ytterligare ett sms till kamraten där hon skrev att hon blivit våldtagen. Hon ringde sedan SOS Alarm och anmälde att hon blivit våldtagen. En rättsmedicinsk undersökning gjordes. Av utlåtandet framgår att några säkra

tecken till yttre våld inte anträffats. I utlåtandet fanns antecknat att det p.g.a. att målsäganden var mörkhyad kunde vara svårt att observera eventuella blåmärken. En bestickkniv som låg i anslutning till sängen i lägenheten togs i beslag och undersöktes. Något DNA från parterna fanns inte på kniven.

Tingsrätten och hovrätten dömde för våldtäkt. I HD ogillades åtalet. HD gjorde inledningsvis följande principiella uttalande kring bevisvärdering i våldtäktsmål.

För en fällande dom i ett mål om sexualbrott krävs liksom i brottmål i övrigt att domstolen genom den utredning som förebringats i målet finner det ha blivit ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har gjort sig skyldig till vad som lagts honom till last. Det är således inte tillräckligt att målsägandens berättelse är mer trovärdig än den tilltalades. Ett åtal är i mål om sexualbrott lika lite som i något annat sammanhang styrkt genom att målsägandens och den tilltalades utsagor vägs mot varandra och målsägandens därvid bedöms väga tyngre. (Jfr bl.a. NJA 1992 s. 446.)

Vid påstådd brottslighet av förevarande slag saknas ofta direkta vittnesiakttagelser och teknisk bevisning till stöd för åtalet. Det hindrar inte att bevisningen ändå kan befinnas tillräcklig för en fällande dom. En huvuduppgift i sådana mål är att bedöma trovärdigheten av målsägandens utsaga. En alltigenom trovärdig utsaga från målsäganden kan i förening med vad som i övrigt har framkommit i målet – t.ex. om målsägandens beteende efter händelsen – vara tillräcklig för en fällande dom. (Jfr bl.a. NJA 1991 s. 83 och NJA 2005 s. 712.) Det är dock ett rimligt krav att målsägandens berättelse till den del det är praktiskt möjligt blivit kontrollerad under förundersökningen, låt vara att brister i det avseendet inte utan vidare behöver leda till bedömningen att åtalet inte har blivit styrkt.

När det sedan gällde prövningen av åtalet och bevisvärderingen av om det sexuella umgänget framkallats under hot anförde HD följande.

Målsägandens berättelse om händelseförloppet är utförlig, levande och detaljerad och framstår till övervägande delar som sammanhängande och följdriktig. Detta gäller emellertid inte fullt ut i fråga om uppgifterna om hur Y.A. hotade henne med kniv. Berättelsen om hur Y.A. höll en kniv med den tandade delen hårt tryckt mot hennes hals i duschrummet är svårförenlig med vad hon i övrigt berättat om händelseförloppet där. Berättelsen innehåller även andra inslag som är mindre väl förenliga med uppgiften att det sexuella umgänget ägde rum under knivhot, t.ex. att Y.A. vid ett tillfälle under samlaget närmast bad om ursäkt liksom att han kramade och kysste henne när hon skulle lämna lägenheten.

Att målsäganden lämnade uppgiften om att hon under knivhot utsatts för en våldtäkt till SOS Alarm redan ett par minuter efter det att hon lämnat lägenheten och att hon under samtalet lät mycket rädd och

förtvivlad ger stöd åt hennes berättelse liksom vittnesmålet om hennes tillstånd och reaktioner från den polis som tog hand om henne och höll det inledande förhøret på polisstationen.

Emellertid vinner uppgiften om knivhotet inte något stöd av övrig utredning i målet. Med hänsyn till målsägandens uppgifter om knivhot var det naturligt att vid brottsutredningen utgå från att den kniv som kommit till användning var den kniv som polismännen fann liggande framme på ett bord i rummet när de anlände till lägenheten en kort stund efter det att målsäganden gått därifrån. Målsäganden har också förklarat att den kniven är likadan som den med vilken hon blev hotad. Vid analys av denna kniv har DNA-spår påträffats, dock varken från målsäganden eller Y.A., vilket medför att det måste anses osannolikt att denna kniv använts i samband med det aktuella händelseförloppet. Det finns en annan likadan bordskniv i ett köksskåp i lägenheten.

Denna kniv har emellertid inte blivit föremål för någon undersökning. Inte heller ger rättsintyget stöd för målsägandens berättelse om att kniven hållits mot hennes hals; enligt intyget fanns inga säkra synliga tecken på yttre våld på halsen.

Y.A. har utöver sin egen utsaga som motbevisning åberopat vittnesförhör med A.M. Målsägandens berättelse är inte förenlig med de uppgifter som denne har lämnat. A.M. var visserligen inte åsyna vittne till det sexuella umgänget men befann sig i sängen som stod vid väggen till duschrummet under den del av händelseförloppet som utspelade sig där och han har sagt sig ha sett Y.A. och målsäganden tillsammans i rummet innan han på Y.A:s begäran lämnade lägenheten, något som överensstämmer med dennes berättelse. Enligt A.M. är det otänkbart att målsäganden varit utsatt för våld eller hot.

A.M:s uppgifter får bedömas med stor försiktighet bl.a. med hänsyn till att han är nära vän till Y.A. och att de hade talat om händelsen sedan målsäganden lämnat lägenheten. Vid värderingen av utsagan måste dock vägas in att Y.A. greps endast en helt kort stund därefter och har varit underkastad restriktioner som anhållen och häktad fram till huvudförhandlingen i tingsrätten. Det finns också anledning att nämna att det av målsägandens berättelse framgår att hon inte betraktade A.M. som på något sätt medverkande till eller införstådd med det övergrepp som hon har berättat om men att hon ändå inte påkallade hjälp från dennes sida.

En samlad bedömning av vad som sålunda förekommit leder till att det finns starka skäl som talar för att målsäganden blivit utsatt för ett sexuellt övergrepp av det slag som hon har berättat om. Det förhållandet att det finns tveksamheter kring hennes uppgifter om knivhotet och att den tekniska utredningen inte kunnat belägga detta hot utan i någon mån talar i motsatt riktning i förening med att A.M:s vittnesuppgifter inte kan lämnas helt utan avseende medför ändå att det inte kan anses vara ställt utom rimligt tvivel att Y.A. tilltvingat sig samlag genom knivhot på det sätt som åklagaren påstått. Med denna utgångspunkt får det anses så oklart vad som inträffat i lägenheten att inte heller det som åklagaren i övrigt har lagt Y.A. till last kan bilda under-

lag för en fällande dom för våldtäkt. Åtalet och målsägandens skadeståndstalan skall därför ogillas.

NJA 2009 s. 447 II

K.S. åtalades för våldtäkt bestående i att ha tvingat målsäganden M.K. till samlag genom att putta ned henne på en säng, lägga sig över henne med hela sin kroppstyngd och dra av hennes byxor och underbyxor. K.S. var knappt 16 år vid tidpunkten för den påstådda gärningen, M.K. var 15 år.

K.S. förnekade gärningen. Det var ostridigt att samlag förekommit mellan parterna och att K.S. använt kondom. K.S. hävdade att den sexuella samvaron varit ömsesidig. Av utredningen framkom att parterna den aktuella dagen hade bestämt att träffas hos K.S. för att K.S. skulle hjälpa henne att läsa på inför ett prov i skolan. Parterna hade känt varandra i någon vecka. K.S. hade sedan något år tillbaka en relation med M.K:s kompis. Målsäganden polisanmälde gärningen efter fyra dagar.

Såväl tingsrätten som hovrätten biföll åtalet och dömde K.S. för våldtäkt. I HD ogillades åtalet.

Angående bevisvärderingen i sexualmål gjorde HD samma generella uttalande som redovisats under föregående referat. HD gjorde sedan följande bevisvärdering.

Som tingsrätten har anfört har M.K. lämnat sina uppgifter på ett sammanhängande och detaljerat sätt. I vissa delar har hennes redogörelse präglats av tvekan, men detta är i och för sig förklarligt när som här en helt ung flicka haft att yttra sig om mycket känsliga förhållanden. Det går dock inte att komma ifrån att vissa inslag i hennes redogörelse väcker tvivel i fråga om K.S. verkligen tilltvingat sig samlaget med våld på sätt åklagaren gjort gällande. Av hennes egna uppgifter framgår också att hon när hon berättade om händelsen till en början inte betecknade den som våldtäkt.

Läkarundersökningen ger inte ledning för bedömningen av frågan om K.S. tilltvingat sig samlaget med våld. M.K. och K.S. har lämnat delvis oförenliga uppgifter i fråga om telefonsamtal och sms-trafik som förekommit dem emellan efter händelsen. Någon teknisk bevisning i detta avseende föreligger inte. Det är också oklart vad som egentligen avhandlades per telefon och sms mellan M.K. och hennes bästa väninna A.S. efter besöket hos K.S.

M.K:s föräldrar har vid huvudförhandlingen i tingsrätten berättat om hennes beteende och reaktion senare samma kväll och dagarna närmast efter händelsen. Enligt mammans utsaga var M.K. mycket upprörd vid hemkomsten från K.S. Hon trodde då att upprördheten var en över-

reaktion som hade sin grund i att M.K. hade fått reprimander för att hon allvarligt hade brutit mot familjens regler för vistelser utanför hemmet på vardagskvällar. Sedan dottern ett par dagar senare berättat om händelsen den aktuella kvällen har hon dock otvetydigt kopplat hennes upprörda sinnestillstånd till samlaget med K.S. Det nu anförda talar för att M.K. varit med om något som hon uppfattat som obehagligt, men det kan inte tas till intäkt för att hon tvingats till samlag.

Enligt åtalet har K.S. tvingat M.K. till samlag genom visst angivet våld. Kravet på det våld som kommit till användning för att det skall vara fråga om våldtäkt har i praxis satts lågt. Även med beaktande av detta kan det vid en samlad bedömning av M.K:s utsaga och utredningen i övrigt inte anses vara ställt utom rimligt tvivel att K.S. tvingat henne till samlag på det sätt åklagaren påstått. Åtalet och M.K:s skadeståndstalan skall därför ogillas.

Ett alternativt förslag till en samtyckesreglering

I denna bilaga presenterar vi ett författningsförslag till hur en s.k. *ren samtyckesreglering* skulle kunna se ut. Med uttrycket *ren samtyckesreglering* avser vi en reglering där de allvarligaste sexualbrotten mot vuxna har bristande samtycke, eller motsvarande uttryck, som det grundläggande brottsrequisitet i stället för som i dag tvång eller utnyttjande.

Förslaget i denna bilaga är det alternativ till *ren samtyckesreglering* som vi utgick ifrån när vi i avsnitt 8.6 gjorde vårt ställningstagande i sak till hur svensk reglering av våldtäkt m.m. bör se ut. Hade vi ansett att en *ren samtyckesreglering* bör införas hade vi lagt fram detta förslag som vårt förslag till ändring av 6 kap. 1–3 §§ brottsbalken. Som framgår av avsnitt 8.6 är det dock vår bedömning att någon *ren samtyckesreglering* inte bör införas, men väl en kompletterande sådan reglering. Vi har därvid föreslagit att brotten våldtäkt och sexuellt tvång även framöver bör baseras på tvång och utnyttjande och att en subsidiär samtyckesbaserad bestämmelse, där brottet bör kallas sexuellt övergrepp, införs.

I avsnitt 8.6 har vi presenterat förslaget till en *ren samtyckesreglering* översiktligt. Här i det följande lämnar vi nu en mer utförlig kommentar till förslaget där detta också jämförs med gällande rätt. Som grundläggande brottsrequisit används i förslaget termen *tillåtelse*.

6 kap. brottsbalken

1 §

Den som genomför samlag med en person utan personens tillåtelse, döms för *våldtäkt* till fängelse i lägst två och högst sex år. Detsamma gäller den som utan en persons tillåtelse genomför en sexuell handling som med hänsyn till den sexuella kränkningens allvar är jämförlig med ett sådant samlag.

En giltig tillåtelse till en sexuell handling föreligger inte när en person genomför den sexuella handlingen genom

1. olaga tvång,

2. att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars befinner sig i ett hjälplöst tillstånd, eller

3. att otillbörligt utnyttja att personen befinner sig i en beroendeställning till gärningsmannen eller annars med hänsyn till omständigheterna har särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet.

Är ett brott som avses i första stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.

Är brott som avses i första stycket att anse som grovt, döms för *grov våldtäkt* till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömande av om brottet är grovt ska särskilt beaktas, om det vid övergreppet förekommit våld eller hot av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Paragrafen motsvarar 1 § och delar av 3 § i gällande rätt. Förslaget innebär betydande förändringar av hur de allvarligaste sexuella kränkningarna av vuxna regleras. Den grundläggande skillnaden jämfört med gällande rätt är att *tvång eller utnyttjande* inte längre är rekvisit i regleringen av brottet våldtäkt, utan att denna utgår från att sexualhandlingen har genomförts *utan en persons tillåtelse*.

I likhet med tidigare är bestämmelsen primärt avsedd att tillämpas vid övergrepp på personer över 15 år. I undantagsfall kan förekomma att bestämmelsen tillämpas när offret är under 15 år. Således kan bestämmelsen bli aktuell att tillämpa i situationer där gärningsmannen varken insåg eller hade skälig anledning att anta att ett barn inte hade uppnått den ålder som föreskrivs i bestämmelserna. Genom regleringen i 4 § andra stycket och 5 och 6 §§ kan även barn i åldern 15–17 år vara undantagna från tillämpningsområdet.

Första och andra stycket

Samtyckesbegreppet *utan en persons tillåtelse* ges ingen legal definition utan det överlämnas åt rättstillämpningen att närmare tolka begreppet, efter beaktande av generella utgångspunkter för bedömningen.

Bestämmelsen omfattar såväl gärningar där någon tillåtelse inte alls har lämnats som de där det rent faktiskt föreligger en tillåtelse men denna av något skäl inte ska beaktas. Kännetecknande för gärningar som är kriminaliserade är att de innebär en kränkning av den personliga integriteten och den sexuella självbestämmanderätten.

En tillåtelse behöver inte ha någon särskild form för att gälla. Det krävs dock att tillåtelsen har manifesterats på något sätt genom ett faktiskt agerande. Den ska vara iakttagbar och det är därför inte tillräckligt att se på tillåtelsen som en inställning. I detta sammanhang ska beaktas att hur kommunikationen mellan personer i fråga om tillåtelse till en sexuell handling sker kan vara högst skiftande. Tillåtelsen kan i och för sig bestå i ett verbalt uttryckt ”ja”, eller motsvarande svar, för det fall en direkt fråga kring en sexuell samvaro har ställts. En tillåtelse kan likaså vara av indirekt slag och lämnas genom fysiska signaler, vilka kan vara mer eller mindre subtila. En successivt ökad intimitet där någon verbal kommunikation kanske inte alls sker, eller endast sker i begränsad utsträckning, kan alltså utgöra en tillåtelse. Tillåtelsen manifesteras då genom en faktisk handling, ett medagerande.

Det kan inte helt uteslutas att tillåtelsen kan ske genom underlåtenhet. Eftersom det på detta område gällande mänskligt samspel knappast går att utgå från att den som tiger eller förhåller sig helt passiv därmed tillåter att en sexuell handling genomförs handlar det dock om klara undantagssituationer.

Eftersom en tillåtelse ska vara manifesterad och iakttagbar är en tyst, inre accept, inte tillräcklig.

Tillåtelsen måste ha förelegat under hela den sexuella handlingen för att tillerkännas verkan. En inledningsvis lämnad tillåtelse kan tas tillbaka, genom ett ord eller handling (dvs. manifesteras). Det ska framhållas att detta inte ska uppfattas på ett krav på motstånd.

I situationer där *någon tillåtelse inte alls har lämnats*, genom ord eller handling, är utgångspunkten för bestämmelsens tillämplighet i dessa fall att en bristande tillåtelse inte behöver manifesteras för att räknas. Detta är en konsekvens av att en tillåtelse, för att räknas, måste manifesteras på något sätt.

En typ av situationer där en bristande tillåtelse inte har manifesterats är de där målsäganden reagerar på ett sexuellt närmande med en total passivitet. Detta medfödda reflexmässiga sätt som vissa människor reagerar på brukar i medicinska sammanhang betecknas ”spela död-reflexen” eller ”frozen-fright pattern”. Även andra benämningar förekommer. Typiskt för reaktionen är att offren bli så rädda att de inte vågar göra något motstånd utan ”stänger av” kroppen. En sådan reaktion kan också vara en medveten strategi för att slippa bli utsatt för våld. I de fall reaktionen är denna behöver en gärningsman inte tillgripa tvång för att genomföra en sexuell handling.

En annan typ av gärningar där en bristande tillåtelse inte har manifesterats är de där den sexuella handlingen utförs på ett sådant sätt att offret överrumplas med den. Det handlar om vad som kan kallas ”övertäckningsövergrepp”. Exempel på situationer där detta kan ske är i samband med en kroppsundersökning eller massage.

I situationer där *en tillåtelse till en sexuell handling faktiskt har lämnats* är det för frågan om tillåtelsen är giltig avgörande under vilka omständigheter tillåtelsen har lämnats. Ett ”ja” som kommit till uttryck genom ord eller handling kan innebära en tillåtelse till sex, men behöver inte göra det. Avgörande för om en sexuell kränkning eller ömsesidigt sex har förekommit är de omständigheter under vilka den sexuella handlingen har genomförts.

I andra stycket anges exempel på omständigheter vars förekomst utgör tillräckliga förutsättningar för att en giltig tillåtelse inte finns.

Med *olaga tvång* i första punkten i stycket avses ett sådant otillbörligt tvång som är straffbelagt genom 4 kap. 4 § brottsbalken. Nuvarande praxis kring hur rekvisitet tvång tolkas ska alltså tjäna till vägledning även om våldtäktsbestämmelsens konstruktion nu är en helt annan. Dock ska inte, så som i dag, gälla någon begränsning i fråga om sådana hot som avses i 4 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken. I stället ska alla hot som omfattas av bestämmelsen om olaga tvång omfattas.

I fråga om graden av våld är det alltså tillräckligt med ett fysiskt betvingande av någons kroppsrörelser för att ett olaga tvång ska föreligga. Offret behöver inte ha gjort något motstånd. För hot ska det liksom i dag gälla att det inte krävs att det är fråga om ett omedelbart förestående våld mot liv eller hälsa eller annat mer betydelsefullt intresse utan att även lindrigare former av hot är tillräckliga för att beaktas. Våldet eller hotet ska ha varit av sådan karaktär att det utgjort en förutsättning för gärningens genomförande.

Av den andra punkten i andra stycket följer att en tillåtelse till en sexuell handling lämnad av en person som befinner sig i ett hjälplöst tillstånd inte är giltig om det är fråga om ett otillbörligt utnyttjande av tillståndet. Begreppet hjälplöst tillstånd ska ha samma innebörd som enligt gällande rätt, se t.ex. prop. 2004/05:45 samt NJA 1997 s. 538 och 2004 s. 231.

Av den tredje punkten i andra stycket följer att en giltig tillåtelse till en sexuell handling inte finns när en person genomför handlingen genom att otillbörligt utnyttja att personen befinner sig i en beroendeställning till gärningsmannen eller annars med hänsyn till omständigheterna har särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet. Med termen ”beroendeställning”, i första ledet av punkten, avses samma typer av situationer som i dag medför att en beroendeställning föreligger enligt 3 §. Beroendeställning kan följa på grund av t.ex. ekonomiska mellanhavanden, anställnings- eller lydnadsförhållande eller förhållandet mellan en intagen och en anställd på en kriminalvårdsanstalt.

Det ska anmärkas att det kan vara så att en giltig tillåtelse inte heller finns vid ett otillbörligt utnyttjande av en beroendeliknande situation, kanske av mer tillfällig natur. Förutsättningen för att tillåtelsen då inte ska vara giltig är dock att målsäganden i situationen har haft särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet. En sådan situation ska inte bedömas enligt det första ledet i tredje punkten utan enligt det andra ledet i samma punkt.

Ett otillbörligt utnyttjande av person i beroendeställning förutsätter inte att det är den utsatte som har förmåtts att tillåta den sexuella handlingen utan ett sådant utnyttjande kan även föreligga när det är den utsatte som har tagit initiativ till den sexuella handlingen. Dock ska beaktas att det för att en tillåtelse ska fränkännas sin verkan krävs att den har lämnats under ett *otillbörligt* utnyttjande av beroendeställning. En person som i och för sig befinner sig i en utsatt situation kan ha en verklig önskan om kroppslig närhet vilket kan inkludera sexuella handlingar. Har det varit den utsatte som tagit initiativet är detta en omständighet som kan tala för att det inte är ett otillbörligt utnyttjande, även om det måste lämnas öppet för att det är ett sådant utnyttjande.

Med ”värna” tas inte sikte på fysiskt motstånd utan på ett fredande av den egna personen genom ord eller handling i vid bemärkelse. Vad det är fråga om är att personen befinner sig i en situation där möjligheterna att fritt avvisa sexuella handlingar av ett eller annat skäl är begränsade.

Avgränsningen av vad som ska vara ”särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet”, i tredje punktens andra led, sker dels genom att det krävs att det ska föreligga *särskilda* svårigheter att värna sin sexuella integritet, dels att det även krävs att det är fråga om ett *otillbörligt* utnyttjande. Svårigheter att värna sin sexuella integritet kan finnas på grund av såväl omständigheter hänförliga till offrets person som yttre omständigheter. Omständigheter hänförliga till offrets person kan vara berusning eller andra situationer i den exemplifierande uppräkningsavseende hjälplöst tillstånd i första punkten. Yttre omständigheter att beakta kan vara en hotfull situation, ett bortförande till en enslig plats eller att annars beröva en person känslan av att vara fri även om det inte är fråga om ett olaga frihetsberövande. Det senare kan t.ex. vara fallet om en person låser in sig själv och en annan person i en lägenhet, men där den utsatte har en möjlighet att ganska enkelt ta sig ut fönstervägen från lägenheten. Genom att regleringen av hjälplöst tillstånd (andra punkten) främst tar sikte på tillstånd hos offret får regleringen av särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet framför allt en betydelse i situationer där de yttre omständigheterna har haft en viktig betydelse för att offret hamnat i ett utsatt läge. Det kan vara fråga om en samverkan mellan omständigheter hänförliga till offret och yttre omständigheter, eller enbart yttre omständigheter, som medför att offret har uppenbara svårigheter att värna sin sexuella integritet.

Det är en samlad bedömning av omständigheterna som ska göras när det ska prövas om en person har särskilda svårigheter att värna sin sexuella integritet. Kravet är därvid lägre ställt än det är för rekviritet hjälplöst tillstånd. Avgörande för avgränsningen av utnyttjandesituationer enligt andra ledet i tredje punkten blir främst huruvida utnyttjandet var otillbörligt. Otillbörlighetsrekviritet får därmed en större betydelse här än för de situationer där det konstaterats att den utsatte var i ett hjälplöst tillstånd och där det närmast kan prenumereras att utnyttjandet var otillbörligt.

Uppräkningen i andra stycket är inte uttömmande men innehåller de viktigaste omständigheterna vars förekomst innebär att en tillåtelse som har lämnats inte är giltig. Andra situationer där en tillåtelse har lämnats men denna inte ska anses giltig kan alltså finnas. Ytterst är det en fråga för rättstillämpningen att avgöra när det, trots att en tillåtelse rent faktiskt finns, denna inte ska beaktas eftersom det har skett en kränkning av personens sexuella integritet.

Den sexuella kränkningen ska vara tydlig för att tillåtelsen inte ska gälla. Att en person ångrar sig i efterhand påverkar inte bedöm-

ningen av om en sexuell kränkning föreligger som avses i bestämmelsen. Den omständigheten att en person utsätts för starka påtryckningar eller övertalningsförsök och sedan tillåter en sexuell handling innebär i sig inte heller att tillåtelsen är ogiltig. Huruvida tillåtelsen ska bedömas som ogiltig beror i stället på hur helhetsbilden av situationen är där det prövas om personen har haft möjlighet att fritt ta ställning till om han eller hon vill delta i sexuella handlingar.

Här ska nämnas att till följd av den helhetsbedömning som ska göras av offrets agerande genom ord eller handling för att utröna om en tillåtelse har skett kan, trots ett verbalt uttryckt "nej", en tillåtelse till den sexuella handlingen ändå finnas förutsatt att det nej som lämnades inte var allvarligt menat. Utgångspunkten måste dock vara att ett nej också betyder nej.

Situationer som inte omfattas av uppräkningsen i andra stycket, men där ansvar för våldtäkt objektivt sett ändå kan föreligga, begränsas i princip till de där en person har vilseletts beträffande vilken annan kropp den genomför en sexuell handling med. Exempel härpå är att gärningsmannen närmar sig offret i ett släckt rum och offret tror att det är en helt annan person, kanske dess partner, som den har framför sig.¹ Ett annat exempel är att en synskadad person vilseleds genom att gärningsmannen får offret att tro att det är en helt annan person. Gemensamt för fall av detta slag är att det inte finns någon giltig tillåtelse till sex med den kropp som personen har framför sig. Vilseledande av detta slag ska skiljas från dem där vilseledandet mer avser skälen för att ha sex, t.ex. en person tror att den andre är en känd person, och därför vill ha sex med personen, men det visar sig att personens identitet är en helt annan. I dessa situationer finns en tillåtelse till en sexualhandling med just den kropp den i sammanhanget utsatte har framför sig, vilket medför att tillåtelsen ska anses giltig.

De sexuella handlingar som kan medföra ansvar är samlag eller andra sexuella handlingar som med hänsyn till den sexuella kränkningens allvar är jämförliga med samlag genomfört utan tillåtelse. Samlag ska definieras på samma sätt som idag, dvs. vaginalt samlag. Det krävs inte att samlaget ska vara fullbordat, utan det är tillräckligt att mannens och kvinnans könsdelar har kommit i beröring med varandra.

I övrigt gäller att avgränsningen alltjämt i första hand ska göras mellan kränkningar av olika sexualhandlingar och inte mellan sexual-

¹ Jfr Göta hovrätts dom den 11 maj 2004 i mål B 1413-03 (Linköpings tingsrätts dom den 30 april 2003 i mål B 2107-00), se avsnitt 8.7.

handlingar som sådana.² Med uttrycket ”en sexuell handling som med hänsyn till den sexuella kränkningens allvar är jämförlig med ett sådant samlag” tydliggörs att det är den sexuella kränkningen som ska vara det centrala i avgränsningen av våldtäktsbrottet och inte sexualhandlingens tekniska karaktär. Avgränsningen av de gärningar som i kränkningshänseende är jämförliga med samlag ska även fortsättningsvis ske med utgångspunkten att våldtäkt ska vara reserverat för de allvarligaste formerna av sexuell kränkning.

Trots att fokus ska vara på kränkningens allvar och inte sexualhandlingens natur bör dock presumtionen gälla att klart samlagsliknande gärningar, så som oralt eller analt samlag, ur kränkningshänseende är jämförliga med samlag. Förutsättningen härför är dock att det står helt klart att den sexuella handlingen uppfyller de krav som i rättstillämpningen ställs för att handlingen ska utgöra oralt eller analt samlag. I situationer där det finns någon oklarhet kring om gärningen utgör ett oralt eller analt samlag är presumtionsreglerna inte tillämpliga utan en närmare bedömning av kränkningen i det enskilda fallet måste göras.

Ändringen i av våldtäktsbestämmelsen i denna del syftar till att säkerställa att bestämmelsen tillämpas på det sätt som lagstiftaren har avsett.³ De situationer som lagändringen därför främst kommer att ha en betydelse för är de där den sexuella handlingen varken utgör samlag, är klart samlagsliknande eller annars innefattar penetration.

När graden av kränkning bedöms är det inte hela gärningen, med de medel som gärningsmannen har använt för att genomföra denna, som ska bedömas utan enbart omständigheterna kring den sexuella handlingen. Vilken karaktär omständigheter som våld, hot eller utnyttjande har haft, om de förekommit, påverkar i stället straffvärdet av gärningen. I likhet med tidigare är det en objektiv bedömning som ska göras av om handlingen i det aktuella fallet typiskt sett innebär en sådan allvarlig kränkning som den som uppkommer vid ett samlag utan tillåtelse. Utgångspunkten ska då tas i ett samlag i dess lindrigaste form, vilket närmast är att en kvinnas och mans könsdelar har berört varandra. Samlaget kan sedan givetvis vara avsevärt mer kränkande än så och alltså ha ett högre kränkingsvärde. Den konkreta kränkingsbedömningen av den sexuella handling som har ägt rum – med eller utan penetration – och som i strikt hänseende inte utgör ett samlag ska emellertid ske från det grundvärde ett samlag utan tillåtelse i dess lindrigaste form tillmäts.

---

² Jfr prop. 1997/98:55 s. 135.

³ Se 1998 och 2005 års lagstiftningsärenden.

Exempel på omständigheter kring den sexuella handlingen som kan påverka bedömningen är vilken varaktighet övergreppet hade, om övergreppet medförde smärta, sår eller annan kroppsskada till följd av penetration eller annan beröring, om övergreppet innebar en risk för offret att smitta överfördes från gärningsmannen, om gärningsmannen uttalat grova smädelser mot eller på annat sätt verbalt förnedrat offret eller om övergreppet bevitnats av andra personer eller dokumenterats i bild, jfr avsnitt 9.2.1.

Det ska betonas att även andra omständigheter kan finnas som i det enskilda fallet får betydelse för den samlade bedömningen av kränkningen av den sexuella handlingen. Förekomsten – eller frånvaron av – omständigheter som påverkar kränkingsbedömningen medför att en och samma sexualhandling (tekniskt sett) i det ena fallet kan bedömas som en sexuell handling jämförlig med samlag och i det andra fallet som en som avses inom bestämmelsen om sexuell övergrepp i 2 §.

Vid straffvärdebedömningen ska som försvårande omständigheter beaktas om olaga tvång eller otillbörligt utnyttjande enligt andra stycket förekommit.

Tredje stycket

En mindre sträng straffskala ska användas vid mindre grova fall av våldtäkt enligt första stycket. Avsikten är, liksom tidigare, att bestämmelsen endast ska tillämpas i undantagsfall där det vid en helhetsbedömning av omständigheterna framgår att dessa klart avviker från vad som normalt är fallet. Tidigare lämnande motivuttalanden och praxis på området ska beaktas. Utöver de exempel som anges i författningskommentaren till nuvarande bestämmelse i prop. 2004/05:45 kan nämnas att bestämmelsen kan vara tillämplig om en person som är i beroendeställning har tagit initiativ till och tillåtit genomförandet av en sexuell handling men det ändå är fråga om ett otillbörligt utnyttjande och tillåtelsen därför inte ska ges någon verkan.

Fjärde stycket

I fjärde stycket föreskrivs straffansvar för grovt brott. Bestämmelsen har samma lydelse som enligt gällande rätt. Någon ändring är inte avsedd med förslaget beträffande vilka omständigheter som kan med-

föra att ett brott bedöms som grovt, se prop. 2005/05:45. Liksom tidigare är de omständigheter som tas upp endast exempel på försvårande omständigheter som ska beaktas vid en helhetsbedömning av gärningen.

2 §

Den som utan en persons tillåtelse genomför en annan sexuell handling än som avses i 1 § första stycket, döms för *sexuellt övergrepp* till fängelse i högst två år.

En giltig tillåtelse till en sexuell handling föreligger inte när gärningsmannen genomför den sexuella handlingen under omständigheter som anges i 1 § andra stycket.

Är brott som avses i första stycket att anse som grovt, döms för *grovt sexuellt övergrepp* till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Paragrafen motsvarar 2 § och delar av 3 § i gällande rätt och är subsidiär till våldtäktsparagrafen, 1 §. Förslaget innebär betydande förändringar i förhållande till gällande rätt. Brottet benämns sexuellt övergrepp i stället för sexuellt tvång när tvång inte länge är det grundläggande rekvisitet i regleringen utan det i stället är *utan en persons tillåtelse*.

Bestämmelsen tillämpas primärt på offer som är över 15 år. I undantagsfall kan förekomma att bestämmelsen tillämpas när offret är under 15 år. Således kan bestämmelsen bli aktuell att tillämpa i situationer där gärningsmannen varken insåg eller hade skäligen anledning att anta att ett barn inte hade uppnått den ålder som föreskrivs i bestämmelserna. Genom regleringen i 4 § andra stycket och 5 och 6 §§ kan även barn i åldern 15–17 år vara undantagna från tillämpningsområdet.

Genom bestämmelsen straffbeläggs i *första stycket* att utan en persons tillåtelse genomföra en annan sexuell handling än som avses i 1 § första stycket.

Med uttrycket *”annan sexuell handling”* avses således andra sexuella handlingar än samlag, anala och orala samlag samt sådana sexuella handlingar som med hänsyn till den sexuella kränkningens allvar är jämförliga med ett samlag utan tillåtelse. Vid avgränsningen mot våldtäktsbrottet ska vad som sägs i kommentaren till 1 § om vilka handlingar som ska omfattas av den bestämmelsen beaktas. Förslaget

innebär ingen förändring av hur den nedre gränsen av sexuell handling ska bedömas. Avgränsningen av brottet sexuellt övergrepp mot sexuellt ofredande kan därför ske med utgångspunkt i gällande rätt hur gränsen dras mellan sexuellt tvång och sexuellt ofredande, jfr prop. 2004/05:45.

Uttrycket ”utan en persons tillåtelse” ska ges samma innebörd som enligt 1 §, se kommentaren till den paragrafen.

I *andra stycket* hänvisas till de omständigheter som anges i 1 § andra stycket. Föreligger någon av de där angivna omständigheterna är detta en tillräcklig förutsättning för att en giltig tillåtelse till en sexuell handling inte ska föreligga. Omständigheterna kommenteras närmare under 1 §. I likhet med 1 § är dessa omständigheter dock *inte nödvändiga* för frånvaro av en giltig tillåtelse. I stället utgör de endast exempel på när en giltig tillåtelsen inte ska anses finnas och även andra exempel kan finnas, t.ex. de fall av vilseledande som har beskrivits under 1 §.

I *tredje stycket* föreskrivs straffansvar för grovt sexuellt övergrepp. De angivna omständigheterna är de samma som kan medföra att en våldtäkt bedöms som grov. I likhet med regleringen av grov våldtäkt är de exempel som särskilt anges i lagrummet bara avsedda som exempel på sådana omständigheter som kan påverka en samlad bedömning av gärningen.

3 §

Upphävs. Området för vad som i dag är kriminaliserat genom bestämmelsen täcks av 1 och 2 §§.

Sexuella övergrepp mot barn: Faktorer som påverkar traumat hos barnet

Steven Lucas, överläkare, Med Dr.
Nationellt centrum för kvinnofrid
Uppsala Universitet

Inledning

Barn har alltid blivit utsatta för sexuella övergrepp, men bara under de senaste fyra decennierna har fenomenet öppet uppmärksammats och följderna för barnen och samhället i stort börjat klarläggas. Ett sexuellt övergrepp innebär ett gränsöverskridande som i många fall handlar om att utöva makt och kontroll. Ofta är övergreppen förknippade med fysiskt våld och hot om att offret ska skadas eller dödas. Vanligen innebär övergrepp att barnet tvingas till tystnad av förövarens hot, eller av rädsla för att förlora närhet. Vissa barn blir utsatta en gång, andra många gånger. Förövaren kan vara någon i barnets omedelbara närhet, en person barnet känner tillit till, eller en helt okänd människa. Gemensamt för alla sexualbrott mot barn är den uttalade risken för fysiskt och psykiskt lidande på både kort och lång sikt som kan följa.

Det är vanligt, och enligt många författare naturligt, att gruppera sexuella övergrepp beroende på vilken typ av handling som utövats mot barnet, till exempel övergrepp som inte innefattar respektive de som innefattar beröring av barnets kropp. I den första gruppen talar man om att barnet bevittnar sexuella handlingar, inklusive att utsättas för pornografi eller blottning. Den andra gruppen omfattar ett mycket brett spektrum av handlingar, från att förövaren tar på barnet eller förmår barnet att ta på sin kropp med kläder emellan,

till orala, vaginala eller anala samlag. I rättsliga sammanhang har dessa olika brott en inbördesordning av allvarlighetsgrad, med stigande straffskalor ju mer samlagslikt övergreppet varit och ju mer hänsynslöst brottet har utövats. Trots att en sådan allvarsskala kan sägas till viss del spegla traumat som ett barn kan uppleva i samband med ett sexuellt övergrepp är det många andra faktorer än övergreppets sexuella innehåll som avgör hur svårt traumat blir för det individuella offret.

Disposition

Denna diskurs är menad som en orientering i barns reaktioner efter att ha blivit utsatta för sexuella övergrepp med särskilt fokus på faktorerna som leder till trauma hos barnet. Jag utgår från svensk och internationell litteratur som grundar sig i drygt fyrtio års forskning om sexuella övergrepp mot barn. Den första delen av texten tar upp definitioner av övergrepp och fakta kring hur vanligt förekommande övergreppen är samt fördelning beroende på ålder och kön. Nästa avsnitt behandlar de initiala effekterna av övergrepp och beskriver de fysiska och psykiska effekterna som ses under den första tiden efter att övergrepp uppdagas. Därefter behandlas de mer långsiktiga effekterna av sexuella övergrepp som upplevts i barndomen, effekter som påverkar offren långt upp i vuxen ålder. Avslutningsvis ges en integrerad bild av hur traumats omfattning påverkas av faktorer hos barnet, i barnets miljö, och det som sker vid och efter själva övergreppet.

Sexuella övergrepp: definitioner och omfattning

Sexuella övergrepp mot barn definieras vanligtvis som handlingar med sexuell innebörd som sker mot barnets vilja eller utövas av en person som är betydligt äldre än barnet. Denna definition vållar två stora problem: 1.) vid vilken ålder kan ett barn anses kunna ha frivilliga sexuella relationer och 2.) hur stor ålderskillnad kan accepteras när ena parten är ett barn? Frågorna är till stor del kopplade. Ett litet barn anses inte kunna ge samtycke till sex, men om två förskolebarn tar på varandras könsorgan och inget tvång utövats ses det knappast som ett brott. Frågan om ålderskillnad har varit komplicerad för både forskare och lagstiftare, och studier om sexuella

övergrepp under barndomen har haft varierande definitioner, framförallt för tonåringar. Merparten har dock kommit överens om att sexuell aktivitet mellan ett barn under 18 år och en person som är minst fem år äldre, oavsett om kontakten var frivillig, kan utgöra en grund för att övergrepp har skett.¹ Detta överensstämmer inte med den svenska lagstiftningen, som anger att man från 15-årsdagen kan ingå sexuella relationer oberoende av ålderskillnaden.

Som angavs ovan består sexuella övergrepp av en heterogen grupp överträdelser. I ett flertal studier framförallt från USA, men även ett fåtal från Sverige, har vuxna tillfrågats om de varit utsatta för övergrepp under barndomen i så kallade prevalensstudier i den allmänna befolkningen. Statistiken varierar högst påtagligt i dessa studier, i den internationella litteraturen rapporteras högre siffror och med större variation än i de nordiska studierna. Om man korrigerar för skillnader i metodik och definitioner minskar dock skillnaderna, och sammanfattningsvis är det mellan 12–17% av tillfrågade kvinnor och 5–8% av tillfrågade män som svarar att de blivit utsatta för sexuella övergrepp under barndomen där fysisk kontakt skett med förövaren.² Dessa siffror står i skarp kontrast till svensk brottsstatistik, som för år 2008 redovisade drygt 6000 polisanmälda sexualbrott mot barn, inklusive övergrepp som inte innefattade kroppskontakt.³ Det motsvarar ungefär 0,3% av befolkningen i åldrarna 0–18 år.

Initiala effekter av övergrepp

I stället för att tala om de "kortsiktiga" effekterna av övergrepp, som kan tolkas som övergående fenomen, föredrar Finkelhor⁴ begreppet "initiala" effekter, som syftar på det som händer under de första 1–2 åren efter ett sexuellt övergrepp utan att anta att problemen försvinner med tiden. Både fysiska skador, psykiska och fysiska symtom som uppträder i nära anslutning till övergrepp beskrivs här.

Undersökning av barn efter misstänkt sexuellt övergrepp kräver särskild hantering och bör utföras av läkare med specialkompetens i området. Att upptäcka eventuella fysiska skador är viktigt för att tillförsäkra barnets hälsa, men utgör även stödbevisning i en rättsprocess. Undersökningen är viktig också när allt ser normalt ut, det kan innebära en viktig bekräftelse för barnet och ett första steg i en känslomässig läkningsprocess.

De flesta barn som undersöks på grund av misstanke om sexuella övergrepp uppvisar inga skador alls. I stora studier har man sett att mindre än 10 % av flickor och mindre än 5 % av pojkar som undersöks i samband med misstänkta sexuella övergrepp har påvisbara skador, även när penetration vaginalt och/eller analt är sannolikt eller har konstaterats till exempel genom gärningsmannens erkännande.⁵

Anledningarna till detta är flera. De flesta skador som uppstår omedelbart i samband med sexuella övergrepp är relativt lindriga, läker oftast snabbt utan ärrbildning, och lämnar inga spår av en genomgången skada. Vanligtvis kommer inte barnet till läkare i nära anslutning till ett övergrepp, och därför har eventuella skador redan hunnit läka till en grad som inte kan skiljas från ett normalt utseende. Vävnaderna i de yttre könsorganen och vid ändtarmsöppningen är mjuka och tånjbara, vilket minskar risken att skador ska uppstå vid övergrepp som inte är våldsamt penetrerande. Före puberteten är mödomshinnan dock tunnare och mindre eftergivlig än efter puberteten, vilket gör att penetrerande våld kan ge blödning, smärta och ett typiskt skademönster (se nedan).

Det är känt att flickans förhållande till förövaren påverkar allvarlighetsgraden av eventuella skador. Allvarliga skador orsakas oftare av förövare som inte är nära släkt med offret och mindre ofta av den biologiska fadern.⁶ Eftersom förövaren ofta vill att ett sexuellt utnyttjande ska fortsätta är det mindre sannolikt att han eller hon skadar barnet. Övergreppen sker i sådana fall med större försiktighet och utan våldsammare inslag.

Det bör också poängteras att yngre barn kan uppfatta att penetration har skett när gärningsmannen har vidrört barnets yttre könsorgan eller haft sitt könsorgan mellan barnets ben, utan att penetrera djupare.⁷ Barnet saknar referensramar om vad djupare penetration, som vid ett fullbordat samlag mellan vuxna, innebär. Barnets berättelse är därmed inte falskt, men kan leda till en felaktig uppfattning hos utredaren eller sjukvårdspersonalen.

De vanligaste skadorna som ses i de yttre könsorganen och analområdet utgörs av ytliga sprickbildningar i hud eller slemhinnor, rodnader, blodutgjutningar i vävnaderna såsom blåmärken, petechier eller blodblåsor, och skrapsår. Skador vid penetration uppstår vanligast som långsgående sprickbildningar i huden och slemhinnan i den bakre delen av vulva och mödomshinnan. Skador på mödomshinnan varierar från ytliga sprickor, som läker helt utan att lämna spår, till sprickor genom hela hinnans tjocklek, ibland så att bakre

slidväggen skadas. Vid läkning av skador som helt delar mödomshinnan lämnas en kilformad defekt i bakre omfånget av mödomshinnan som utgör ett av de få diagnostiska tecken på genomgången penetration.⁸ Huruvida skadan har uppstått genom accidentellt trauma eller avsiktligt våld kan dock inte avgöras baserat på detta utseende.

Färska, djupa sprickor runt ändtarmsöppningen, i analkanalen eller i nedre delen av ändtarmen i avsaknad av annan förklaring (till exempel uttalad förstoppning, eksem, inflammatorisk tarmsjukdom) är tecken på trauma mot området och inger stark misstanke om sexuellt övergrepp. Blodutgjutningar i analområdet inger samma grad av misstanke om inte skadan kan förklaras på annat sätt.

Skador på andra kroppsdelar är vanligare än genitala och anala skador, och uppstår till exempel på grund av att offret hålls fast, eller tvingas sära på benen. Den vanligaste typen av skada är då blåmärken och skrapsår på överarmarna, insidan av låren och skinkorna. I samband med orala övergrepp kan det uppstå petechier och blåmärken i munhålan, skador på läppband och tungband eller tandskador. Skrapmärken ses ibland bakom offrets öron från förövarens fingernaglar vid fasthållning. Bettmärken på offret kan finnas både genitalt och på andra delar av kroppen.

I huvudsak uppvisar pojkar samma typer av skador som beskrivits för flickor efter sexuella övergrepp, men pojkar är oftare utsatta för fysiskt våld i samband med övergreppen.⁹ De vanligaste anogenitala skadorna hos pojkar efter sexuella övergrepp är sårskador, petechier och blåmärken på förhuden, ollonet, förhudsbandet (frenulum), penisskaflet, pungen, runt penisbasen och vid ändtarmsöppningen.¹⁰ Dessa skador läker ofta snabbt och utan att lämna ärr, vilket delvis kan förklara avsaknaden av skador även vid detaljerade berättelser om övergrepp i fall undersökningen görs en längre tid efter övergreppet.¹¹ Sårskador på förhudsbandet uppstår framförallt i samband med våldsamt masturbation av offret, och är en typ av skada som sällan ses i samband med andra typer av trauma. De övriga skadorna på penis och pungen som beskrivits ovan är mindre specifika, men kan styrka ett barns berättelse om övergrepp. I enstaka fall förekommer bettmärken eller brännskador i de yttre könsorganen.

I ett fåtal fall uppstår allvarigare eller till och med livshotande skador i samband med sexuella övergrepp. Skärsår genitalt eller analt, liksom perforation av slidan eller ändtarmen, uppstår framförallt när främmande föremål används vid övergreppet, eller då spädbarn utsätts för penetrerande övergrepp. Sådana skador kan ge upp-

hov till stora blodförluster och kräver akuta kirurgiska åtgärder. Barn som utsätts för sexuella övergrepp i hemmet är ibland även utsatta för vanvård och fysisk misshandel och kan upptäckas vara undernärda eller ha benbrott, brännskador, skador på de inre organen eller skallskador. Mord sker som en ytterlighet i samband med sexuella övergrepp mot barn såväl som mot vuxna.¹²

De flesta studier om de psykiska symtom som barn uppvisar efter sexuella övergrepp baseras på genomgångar av fall där övergreppen uppdagats och barnen har blivit bedömda inom psykiatrin för att upptäcka eventuella tecken på trauma. Inom denna grupp ses en mycket hög frekvens (omkring 66%) av reaktioner såsom¹³:

- rädsla
- ångest
- mardrömmar
- nedstämdhet/depression
- tillbakadragenhet
- dålig självkänsla
- självmordsbenägenhet
- skol-/inlärningsproblem
- hyperaktivitet
- regression/omogenhet
- missbruk
- självskadande beteende
- ilska
- fientlighet
- brottslighet
- opassande sexuellt beteende

I sammanhanget är det intressant att en tredjedel av barnen inte uppvisade några symtom vid undersökningstillfället. Men i en uppmärksam studie såg man att just dessa barn löpte störst risk att försämrans inom en 18 månaders uppföljningsperiod, så att 30% utvecklade symtom.¹⁴

I vilken utsträckning symtom förekommer hos barn som inte kommer till vårdens kännedom är svårvärderat, men i ett par svenska studier bland gymnasieelever berättar en stor andel av de som varit utsatta för övergrepp i barndomen att de lider av dessa symtom.¹⁵ Till vilken grad barnets liv påverkas av psykiska symtom efter sexuella övergrepp beror på många faktorer, som beskrivs senare i texten.

Ett opassande sexuellt beteende, även kallat sexualiserat beteende, är det mest specifika symtom som barn uppvisar till följd av sexuella övergrepp men kan även ses i vissa fall av fysisk eller psykisk barnmisshandel. Hos yngre barn handlar det oftast om ett gränslöst beteende, där barnet öppet visar sitt könsorgan, uppmanar andra att visa sig, onanerar, eller gör anspelningar på sex som är detaljerade och som barn i den aktuella åldern inte brukar ha kännedom om. Hos äldre barn och tonåringar kan beteendet yttra sig bland annat som övergrepp på yngre eller jämnåriga barn, tidiga sexuella förhållanden med äldre personer och prostitution.¹⁶

Som en följd av traumatisk stress utvecklar många barn kroppsliga, så kallade psykosomatiska, stressymtom efter sexuella övergrepp. De fysiska symtomen grundar sig i ett ångesttillstånd och yttrar sig som bland annat huvudvärk, buksmärter, muskelvärk, illamående, sömnsvårigheter och anorexi.¹⁷ Sådana symtom är bland de vanligaste orsaker till att barn blir bedömda inom vården, och är inte specifika för sexuella övergrepp. Det är dock tydligt att bland de barn som kommer till vården för bedömning av fysiska eller psykosomatiska symtom kan det dölja sig ett stort antal barn som varit utsatta för traumatiska händelser, inklusive övergrepp.

Långsiktiga effekter

Att traumatiska händelser kan ge bestående psykiska effekter lång tid efteråt har blivit allt mer uppmärksammat och den vetenskapliga dokumentationen har blivit gedigen. Det ingår nu i allmänhetens uppfattning att svåra fysiska eller psykiska trauman lämnar spår som kan finnas kvar hela livet om de inte bearbetas. Allt fler studier pekar ut sexuella övergrepp som särskilt potenta i att framkalla post-traumatiska symtom, och visar kopplingar till psykisk och fysisk ohälsa hos vuxna utsatta för sexuella övergrepp som barn.

De psykiska symtomen som ses i vuxen ålder speglar till stor del de initiala traumatiska symtomen hos barn som utsatts för övergrepp, och följer mönstret av ett bestående post-traumatiskt stressyndrom (PTSD). PTSD definieras som ett tillstånd som uppstår efter en svår traumatisk händelse där offret har känt sig maktlös eller fruktat för sitt liv. Symtomen vid PTSD är indelade i tre kategorier: 1.) återupplevanden, 2.) dissociation (undvikande av sådant som påminner om händelsen eller likgiltighet), och 3.) stressymtom.

De flesta av symtomen hos vuxna som har kunnat förknippas med tidigare övergrepp kan associeras till PTSD, och i sin tur till reaktioner som ses hos barn¹⁸:

- Depressiva symtom
- Ångestsyndrom
- Antisocialt beteende
- Missbruk
- Ätstörningar
- Självmordsbeteenden
- Självskadande beteende
- Sexuella problem
- Sömnsvårigheter
- Mardrömmar
- Relationssvårigheter

Dessa symtom leder till ett svårt lidande för ett stort antal individer, och kan i sin ytterlighet leda till svåra psykiska störningar såsom multipla personligheter eller till självmord. Det är viktigt att poängtera att många av de som upplevt sexuella övergrepp i barndomen uppger svårigheter att relatera till andra människor och på så sätt är risken stor att mönstret upprepas i förhållanden senare i livet eller att traumat förs vidare när offren själva får barn.¹⁹ Risken att själv bli förövare (framförallt män) anses dessutom vara större om man varit utsatt för sexuella övergrepp eller fysisk misshandel som barn.²⁰

I ett flertal studier har samband analyserats mellan sexuella övergrepp under barndomen och sena hälsoeffekter, där man finner ett påfallande brett spektrum av sjukdomar, hälsoproblem och riskfaktorer för ohälsa som är vanligare hos dem som varit utsatta.²¹

Människor som har utsatts för sexuella övergrepp som barn uppger påtagligt sämre hälsorelaterad livskvalitet i vuxen ålder. Detta innebär i stora drag att hos individer utsatta för övergrepp är den produktiva delen av livet mellan två och fem år kortare än hos människor som inte varit utsatta.²² Dessa beräkningar är sannolikt underskattade, då de inte tar hänsyn till den livsförkortning som är förknippad med självmord och drog- och alkoholrelaterade dödsfall.

Självrapporterad leversjukdom och hjärt-kärlsjukdom, kronisk smärta, kroniskt trötthetssyndrom, fibromyalgi och irritabel tarm (irritable bowel syndrome, IBS), är betydligt vanligare hos individer

som också rapporterar att de blev sexuellt utnyttjade som barn.²³ Riskökningen för vissa av dessa tillstånd kan till viss del tillskrivas hälsoskadliga beteenden som rökning, alkohol- och drogmissbruk, sexuella beteendemönster som ökar risken för smitta med sexuellt överförbara infektioner och övervikt, som alla är kraftigt överrepresenterade hos offren.²⁴

Men eftersom en del av den ökade risken inte kan förklaras av kända riskbeteenden har andra förklaringar framkastats. PTSD till följd av sexuella övergrepp och andra typer av misshandel i barndomen, både fysisk och psykisk, påverkar barnets stresshormon-nivåer, som i sin tur inverkar på komplexa hjärnfunktioner.²⁵ Allt från minnesfunktioner till inlärningsförmåga påverkas negativt. Kroppens utsöndring av stresshormoner i samband med stressfyllda situationer programmeras om, så att stressen utlöser en kraftigare reaktion än hos andra. Detta leder bland annat till högre puls och högre blodtryck. Även immunförsvarets celler kan påverkas av dessa hormonpåslag, vilket kan ge felaktig aktivering, som vid autoimmuna och inflammatoriska sjukdomar, eller försvagad aktivitet, som kan leda till utveckling av infektioner eller cancer.²⁶

En integrerad bild

Sexuella övergrepp kan innebära ett djupgående trauma för den som blir utsatt oavsett ålder. Men när ett barn blir utsatt sker det under den känsligaste och mest avgörande perioden i individens liv, då barnet utvecklar sin självbild, sina referenser om omvärlden och sin förmåga att anpassa sig och utvecklas.²⁷ Därför är det inte förvånande att sexuella övergrepp under barndomen kan påverka hela den fortsatta utvecklingen och därigenom leda till psykiska, kognitiva och fysiska svårigheter. Men hur allvarlig denna påverkan blir för den enskilda individen beror på en rad faktorer.

Man kan tala om både riskfaktorer och skyddsfaktorer i detta sammanhang. De flesta studier koncentrerar sig på riskfaktorer, till exempel risken att bli förövare, risken att bli utsatt för övergrepp, eller risken att utveckla symtom till följd av övergrepp. Skyddande faktorer handlar främst om egenskaper hos offret och i omgivningen som minskar risken att barnet ska utveckla symtom efter ett övergrepp. Här ser man att barn med stark självbild, nära och stödjande familjeförhållanden och en bekräftande respons framförallt från

modern efter att övergreppen uppdagats är förknippat med lägre risk för långvariga symtom.²⁸

I motsats till dessa stödjande faktorer ser man att barn som lever i socialt utsatta situationer, där familjen är dysfunktionell och där ena eller båda föräldrarna är frånvarande, har störst risk att bli utsatta för övergrepp och att utveckla traumatiska symtom. Övergreppets karaktär spelar också en stor roll i hur traumatiserat barnet blir. Störst risk att utveckla symtom efter övergrepp i barndomen, både initialt och senare som vuxen, ses när övergreppen innefattar²⁹:

- upprepade övergrepp
- övergrepp som pågår under en lång tidsperiod
- flera förövare
- utövande av fysiskt våld i samband med övergreppen
- övergrepp tidigt under barndomen
- bisarra inslag
- stor åldersskillnad mellan offer och förövare
- samtidig fysisk barnmisshandel
- övergrepp som begås av en person i förtroendeställning
- offret förmås ta på sig skulden för övergreppen
- orala, anala eller vaginala samlag

Dessa faktorer måste förstås mot bakgrunden av barnets beroendeställning gentemot vuxna och deras reaktioner till svek mot det förtroende som barn bör kunna förvänta sig av vuxna i sin omgivning. Som andra offer för övergrepp har barn en tendens till att ta på sig skulden och känna skam när de blir utsatta. Skillnaden är att barnet är i sin mest formativa period; mönster som etableras i barndomen kan befastas fram till vuxen ålder och resultera i en negativ självbild och en uppfattning av att världen i stort är ond.

Finkelhor och Browne har sammanfattat dynamiken i övergreppssituationen i en traumatogen modell som består av fyra faktorer: 1.) den vuxnes svek, 2.) stigmatisering av barnet, 3.) sexuell traumatisering och 4.) barnets maktlöshet.³⁰ Varje faktor orsakar en del av det sammanlagda traumat, och leder i förlängningen till specifika symtom som beskrivits ovan.

Mycket fokus, framförallt i rättsliga sammanhang, har lagts på penetration som en avgörande faktor för att definiera hur allvarligt ett sexuellt övergrepp är. Här går uppfattningarna isär, och studier har å ena sidan visat att arten av sexuell aktivitet inte har betydelse för risken för trauma, medan andra har visat ett tydligt samband.³¹

Eftersom mer samlagsliknade övergrepp innebär större hänsynslöshet hos förövaren kan ett samband mellan penetrerande övergrepp och trauma hos offret till stor del bero på andra faktorer, såsom skuldbeläggande, fysiskt våld och stor ålderskillnad, som kan vara sammankopplade.

Mycket lite är känt om hur barnets ålder vid övergreppstillfället påverkar hur barnet reagerar. Från undersökningarna av barn efter att övergrepp uppdagats som tidigare nämnts kan man se att barn uppvisar olika symtom i olika åldrar. I förskoleåldern uppvisar barnen framförallt oro, mardrömmar, posttraumatisk stress, icke lämpligt sexuellt beteende och regression. Skolbarn uppvisar rädsla, mardrömmar, neurotisk mental ohälsa, aggressivitet, skolproblem, hyperaktivitet och regression. Hos tonåringar ses framförallt depression, tillbakadragenhet, självmordsbenägenhet, självskadande beteende, somatiska symtom, promiskuitet, brottslighet, rymningar och missbruk.³² Eftersom undersökning av barnen skedde i samband med att övergreppen uppdagades, inte när de inleddes, är detta inte säkert en representation av hur traumat påverkar offer i olika åldrar.

Sammanfattning

Sexuella övergrepp under barndomen har en synnerligen malign potential att skapa livslånga traumatiska skador hos offret. De flesta som utsätts kommer aldrig till allmänhetens kännedom, därför förblir orsaken till deras besvär senare i livet dold. Människor kommer till psykiatrin på grund av depression och ångest, till sin husläkare för att utreda kronisk värk i muskler eller mage, eller till socialtjänsten på grund av oförmåga att få ordning på sitt liv. Riskerna för skada och dynamiken i skademekanismerna är sammanflätade – utsatthet föder utsatthet och övergreppen har en tendens att fortplanta sig ner i generationerna.

Av särskild vikt för uppkomsten av psykiska och fysiska skador på kort och lång sikt är om övergreppen begås av en person nära offret, utövas med våld, är upprepade eller sker under lång tid, innebär att barnet själv tar på sig skulden, eller innefattar orala eller penetrerande samlag. Stor ålderskillnad mellan offer och förövare är också en viktig riskfaktor för trauma. Det är således inte enbart övergreppens sexuella innehåll som är avgörande, utan på vilket sätt övergreppet för övrigt inkräktar på barnets integritet som växande individ i en värld som ska skydda och stödja deras utveckling.

- ¹ Finkelhor, David, *A sourcebook on child sexual abuse*, Sage Publications, Beverly Hills, 1986
- ² Svedin, Carl Göran & Banck, Lena (red.), *Sexuella övergrepp mot flickor och pojkar*, Studentlitteratur, Lund, 2002
- ³ BRÅ statistikdatabas 2009, internetresurs www.bra.se 20100210
- ⁴ Finkelhor 1986
- ⁵ Kellogg N, Menard S, Santos A. Genital anatomy in pregnant adolescents: "normal" does not mean "nothing happened". *Pediatrics*. 2004 Jan;113(1 Pt 1):e67-9
- Adams J, Harper K, Knudson S, Revilla J. Examination findings in legally confirmed child sexual abuse: it's normal to be normal. *Pediatrics*. 1994 Sep;94(3):310-7
- ⁶ Heger A, Ticson L, Velasquez O, Bernier R. Children referred for possible sexual abuse: medical findings in 2384 children. *Child Abuse Negl*. 2002 Jun;26(6-7):645-59
- ⁷ Elder D. Interpretation of anogenital findings in the living child: Implications for the paediatric forensic autopsy. *J Forensic Leg Med*. 2007 Nov;14(8):482-8
- ⁸ Edgardh K, von Krogh G, Ormstad K. Adolescent girls investigated for sexual abuse: history, physical findings and legal outcome. *Forensic Sci Int*. 1999 Sep 30;104(1):1-15
- Adams J, Kaplan R, Starling S, Mehta N, Finkel M, Botash A, et al. Guidelines for medical care of children who may have been sexually abused. *J Pediatr Adolesc Gynecol*. 2007 Jun;20(3):163-72
- ⁹ Svensson, Börje, *101 pojkar: en studie om sexuella övergrepp*, 1. uppl., Rädda barnen, Stockholm, 1998
- ¹⁰ Hobbs CJ, Osman J. Genital injuries in boys and abuse. *Arch Dis Child*. 2007 Apr;92(4):328-31
- Kadish H, Schunk J, Britton H. Pediatric male rectal and genital trauma: accidental and nonaccidental injuries. *Pediatr Emerg Care*. 1998 Apr;14(2):95-8
- ¹¹ Heppenstall-Heger A, McConnell G, Ticson L, Guerra L, Lister J, Zaragoza T. Healing patterns in anogenital injuries: a longitudinal study of injuries associated with sexual abuse, accidental injuries, or genital surgery in the preadolescent child. *Pediatrics*. 2003 Oct;112(4):829-37
- ¹² Schmidt P, Madea B. Rape homicide involving children. *J Clin Forensic Med*. 1999 Jun;6(2):90-4.
- ¹³ Svedin, Carl Göran (red.), *Sexuella övergrepp mot barn: expertrapport. Uptäckt och konsekvenser*, Socialstyr., Stockholm, 2000
- ¹⁴ Kendall-Tackett KA, Williams LM, Finkelhor D. Impact of sexual abuse on children: a review and synthesis of recent empirical studies. *Psychol Bull*. 1993 Jan;113(1):164-80
- ¹⁵ Priebe G, Svedin, CG (2009) Prevalence, Characteristics, and Associations of Sexual Abuse with Sociodemographics and Consensual Sex in a Population-Based Sample of Swedish Adolescents, *Journal of Child Sexual Abuse*, 18: 1, 19–39. Edgardh, Karin, *Tonåringar – sex och samlevnad*, Gothia, Göteborg, 1992
- ¹⁶ Briere, John, *Child abuse trauma: theory and treatment of the lasting effects*, Sage, Newbury Park, Calif., 1992
- ¹⁷ Kendall-Tackett
- ¹⁸ Briere
- Fergusson, David Murray & Mullen, Paul E., *Childhood sexual abuse: an evidence based perspective*, SAGE, Thousand Oaks, Calif., 1999
- ¹⁹ Briere
- ²⁰ Finkelhor D, Dziuba-Leatherman J. Victimization of children. *Am Psychol*. 1994 Mar;49(3):173-83
- ²¹ Springer KW, Sheridan J, Kuo D, Carnes M. The long-term health outcomes of childhood abuse. An overview and a call to action. *J Gen Intern Med*. 2003 Oct;18(10):864-70
- Arnow BA. Relationships between childhood maltreatment, adult health and psychiatric outcomes, and medical utilization. *J Clin Psychiatry*. 2004;65 Suppl 12:10-5
- ²² Corso P, Edwards V, Fang X, Mercy J. Health-related quality of life among adults who experienced maltreatment during childhood. *Am J Public Health*. 2008 Jun;98(6):1094-100
- ²³ Dong M, Dube SR, Felitti VJ, Giles WH, Anda RF. Adverse childhood experiences and self-reported liver disease: new insights into the causal pathway. *Arch Intern Med*. 2003 Sep 8;163(16):1949-56

-
- Dong M, Giles W, Felitti V, Dube S, Williams J, Chapman D, et al. Insights into causal pathways for ischemic heart disease: adverse childhood experiences study. *Circulation*. 2004 Sep;110(13):1761-6
- Batten S, Aslan M, Maciejewski P, Mazure C. Childhood maltreatment as a risk factor for adult cardiovascular disease and depression. *J Clin Psychiatry*. 2004 Feb;65(2):249-54
- Heim C, Nater UM, Maloney E, Boneva R, Jones JF, Reeves WC. Childhood trauma and risk for chronic fatigue syndrome: association with neuroendocrine dysfunction. *Arch Gen Psychiatry*. 2009 Jan;66(1):72-80
- ²⁴ Dube SR, Felitti VJ, Dong M, Chapman DP, Giles WH, Anda RF. Childhood abuse, neglect, and household dysfunction and the risk of illicit drug use: the adverse childhood experiences study. *Pediatrics*. 2003 Mar;111(3):564-72
- Williamson DF, Thompson TJ, Anda RF, Dietz WH, Felitti V. Body weight and obesity in adults and self-reported abuse in childhood. *Int J Obes Relat Metab Disord*. 2002 Aug;26(8):1075-82
- Hillis SD, Anda RF, Felitti VJ, Marchbanks PA. Adverse childhood experiences and sexual risk behaviors in women: a retrospective cohort study. *Fam Plann Perspect*. 2001 Sep-Oct;33(5):206-11
- ²⁵ Anda R, Felitti V, Bremner J, Walker J, Whitfield C, Perry B, et al. The enduring effects of abuse and related adverse experiences in childhood. A convergence of evidence from neurobiology and epidemiology. *Eur Arch Psychiatry Clin Neurosci*. 2006 Apr;256(3):174-86
- ²⁶ Lemieux A, Coe CL, Carnes M. Symptom severity predicts degree of T cell activation in adult women following childhood maltreatment. *Brain Behav Immun*. 2008 Aug;22(6):994-1003
- Spitzer C, Barnow S, Völzke H, Wallaschowski H, John U, Freyberger H, et al. Association of posttraumatic stress disorder with low-grade elevation of C-reactive protein: Evidence from the general population. *J Psychiatr Res*. 2009 Jul
- von Känel R, Hepp U, Kraemer B, Traber R, Keel M, Mica L, et al. Evidence for low-grade systemic proinflammatory activity in patients with posttraumatic stress disorder. *J Psychiatr Res*. 2007 Nov;41(9):744-52.
- ²⁷ Briere
- ²⁸ Scheinberg, Marcia & Fraenkel, Peter., *The relational trauma of incest: A family-based approach to treatment*, The Guilford Press, New York, 2001
- ²⁹ Briere
- Finkelhor 1986
- Priebe
- ³⁰ Finkelhor D, Browne A. The traumatic impact of child sexual abuse: a conceptualization. *Am J Orthopsychiatry*. Oct 1985;55(4):530-41
- ³¹ Finkelhor 1986
- Priebe
- ³² Kendall-Tackett

Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp

Europeiska fördragsserien – nr. 201

Lanzarote, 25 oktober 2007

Inledning

Medlemsstaterna i Europarådet samt övriga som har undertecknat denna konvention;

som beaktar att Europarådets målsättning är att uppnå en större sammanhållning mellan dess medlemmar;

som beaktar att varje barn har rätt till sådana skyddsåtgärder som hans eller hennes ställning som minderårig kräver, från hans eller hennes familj, samhället och staten;

som uppmärksammar att sexuell exploatering av barn, främst barnpornografi och prostitution, samt alla former av sexuella övergrepp mot barn, inklusive handlingar som begås utomlands, förstör barns hälsa och psykosociala utveckling;

som uppmärksammar att sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn har fått allvarliga proportioner både på nationell och på internationell nivå, framför allt vad gäller barns såväl som förövares ökade användning av informations- och kommunikationsteknik (IKT), och att det krävs internationellt samarbete för att förebygga och bekämpa sådant sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn;

som beaktar att barnets välfärd och barnets bästa är grundläggande värderingar som delas av alla medlemsstater och måste främjas utan åtskillnad;

som påminner om handlingsplanen som antogs vid det tredje toppmötet mellan stats- och regeringscheferna i Europarådet (Warszawa 16-17 maj 2005), som kräver att åtgärder utvecklas för att stoppa sexuell exploatering av barn;

som särskilt påminner om Ministerkommitténs rekommendation nr. R(91)11 om sexuell exploatering, pornografi, prostitution och handel med barn och unga; rekommendation Rec(2001)16 om skydd för barn mot sexuell exploatering; och konventionen om Internetrelaterade brott (ETS nr. 185), i synnerhet artikel 9 av densamma, och även Europarådets konvention om bekämpande av handel med människor (CETS nr. 197);

som erinrar om konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (1950, ETS nr. 5), den reviderade europeiska sociala stadgan (1996, ETS nr. 163), och den Europeiska konventionen om utövandet av barns rättigheter (1996, ETS nr. 160);

som också erinrar om Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter, i synnerhet artikel 34 av densamma; det fakultativa

protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi; protokollet för att förebygga, förbjuda och bestraffa människohandel, särskilt handel med kvinnor och barn; som kompletterar Förenta Nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet, och även ILO:s konvention om förbud mot och omedelbara åtgärder för avskaffande av de värsta formerna av barnarbete;

som erinrar om Europarådets rambeslut om bekämpande av sexuell exploatering av barn och barnpornografi (2004/68/RIF), Europarådets rambeslut om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden (2001/220/RIF), samt Europarådets rambeslut om bekämpande av människohandel (2002/629/RIF);

som tar hänsyn till andra tillämpliga internationella instrument och program på detta område, främst Stockholmsförklaringen och handlingsplanen som antogs vid den första Världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn (27-31 augusti 1996), det globala åtagandet som antogs i Yokohama vid den andra Världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn (17-20 december 2001), åtagandet och handlingsplanen som antogs vid den förberedande konferensen i Budapest inför den andra Världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn (20-21 november 2001), Förenta Nationernas Generalförsamlings resolution S-27/2 "En värld som passar barn" och treårsprogrammet "Bygga ett Europa för och med barn", som antogs efter det tredje toppmötet och lanserades av konferensen i Monaco (4-5 april 2006);

som är beslutna att bidra effektivt till det gemensamma målet att skydda barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp, oavsett vem förövaren är, och att ge hjälp till brottsoffer;

som tar hänsyn till behovet av att upprätta ett omfattande internationellt instrument som fokuserar på de förebyggande, skyddande och straffrättsliga aspekterna i kampen mot alla former av sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn och som inrättar en särskild övervakningsmekanism;

har kommit överens om följande:

Kapitel I – Syfte, icke-diskrimineringsprincipen och definitioner

Artikel 1 – Syfte

- 1 Syftet med denna konvention är att:
  - a förebygga och bekämpa sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn;
  - b tillvarata rättigheterna hos barn som utsatts för sexuell exploatering och sexuella övergrepp;
  - c främja nationellt och internationellt samarbete mot sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn.
- 2 Konventionen inrättar en särskild övervakningsmekanism för att säkerställa parternas praktiska genomförande av dess bestämmelser.

Artikel 2 – Icke-diskrimineringsprincipen

Parterna ska tillämpa bestämmelserna i denna konvention, särskilt om brottsoffers rätt att komma i åtnjutande av åtgärder för att skydda deras rättigheter, utan åtskillnad på grund av kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åsikt, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till en nationell minoritet, egendom, härkomst, sexuell läggning, hälsotillstånd, funktionshinder eller ställning i övrigt.

Artikel 3 – Definitioner

I denna konvention avses med

- a ”barn”: varje person under 18 år;
- b ”sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn”: det beteende som avses i artiklarna 18 till 23 i denna konvention;
- c ”brottsoffer”: varje barn som utsatts för sexuell exploatering eller sexuellt övergrepp.

Kapitel II – Förebyggande åtgärder

Artikel 4 – Principer

Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att förebygga alla former av sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn och för att skydda barn.

Artikel 5 – Rekrytering, utbildning och ökande av medvetenheten hos personer som har kontakt med barn i sitt arbete

- 1 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att uppmuntra medvetenheten om skydd av barn och barns rättigheter hos personer som har regelbundna kontakter med barn inom skolan, hälsovården, det sociala skyddet, de rättsliga och polisiära sektorerna samt inom områden som hör ihop med idrott, kultur och fritidsaktiviteter.
- 2 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att de personer som avses i punkt 1 har tillräckliga kunskaper om sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn, om medlen för att identifiera dem och om möjligheten som nämns i artikel 12, punkt 1.
- 3 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder, i överensstämmelse med den nationella rätten, för att säkerställa att villkoren för att få tillträde till sådana yrken vars utövande innebär regelbundna kontakter med barn, säkerställer att sökande till dessa yrkesgrupper inte har dömts för sexuell exploatering av eller sexuellt övergrepp mot barn.

Artikel 6 – Utbildning för barn

Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att barn, under grundskoletiden och i gymnasiet, får information anpassad till deras fortlöpande utveckling om riskerna för sexuell exploatering och sexuella övergrepp, och även om hur de kan skydda sig själva. Denna information, som tillhandahålls i samarbete med föräldrarna där så är lämpligt, ska ges i samband med mer allmän information om sexualitet och ska sär-

skilt uppmärksamma riskfyllda situationer, i synnerhet dem som innefattar användningen av ny informations- och kommunikationsteknik.

Artikel 7 – Förebyggande program eller åtgärder

Varje part ska säkerställa att personer som befäras att de kan komma att begå någon av de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention, där så är lämpligt, får tillgång till effektiva program eller åtgärder som syftar till att utvärdera och förebygga riskerna för att brott begås.

Artikel 8 – Åtgärder för allmänheten

- 1 Varje part ska främja eller genomföra kampanjer ämnade att öka allmänhetens medvetenhet och som informerar om förekomsten av sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn och om vilka förebyggande åtgärder som kan vidtas.
- 2 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att förebygga eller förbjuda spridning av material som gör reklam för de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention.

Artikel 9 – Barns, den privata sektorns, mediernas och det civila samhällets deltagande

- 1 Varje part ska uppmuntra barns deltagande, i förhållande till deras fortlöpande utveckling, i utveckling och genomförande av statlig målsättning, program eller andra initiativ i kampen mot sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn.
- 2 Varje part ska uppmuntra den privata sektorn, framför allt sektorn för informations- och kommunikationsteknik, turistnäringen och resebranschen, bank- och finanssektorn, och även det civila samhället, att delta i utarbetande och genomförande av riktlinjer som ska förebygga sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn samt genomföra interna standarder genom självreglering eller samreglering.

- 3 Varje part ska uppmuntra media att tillhandahålla lämplig information beträffande alla former av sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn, med vederbörlig hänsyn till mediernas oberoende och tryckfriheten.
- 4 Varje part ska uppmuntra finansiering – där så är lämpligt genom skapande av fonder – av de projekt och program som det civila samhället genomför och som har som syfte att förhindra och skydda barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp.

Kapitel III – Sakkunniga myndigheter och samordnande organ

Artikel 10 – Nationella åtgärder för samordning och samverkan

- 1 Varje part ska vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa samordning mellan myndigheter på nationell eller lokal nivå som har ansvar för skydd mot, förebyggande av och kamp mot sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn, främst inom utbildningssektorn, hälsovården, socialtjänsten samt de polisiära och rättsvårdande myndigheterna.
- 2 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att etablera eller utse:
  - a oberoende, behöriga, nationella eller lokala organ för att främja och skydda barns rättigheter och säkerställa att de får särskilda resurser och ansvarsområden;
  - b processer för insamling av data eller kontaktpunkter på nationell eller lokal nivå och i samverkan med det civila samhället, i syfte att uppmärksamma och utvärdera förekomsten av sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn, med vederbörlig hänsyn till kravet på skydd för personuppgifter.
- 3 Varje part ska uppmuntra samarbete mellan behöriga statliga myndigheter, det civila samhället och den privata sektorn, för att kunna förebygga och bekämpa sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn på ett bättre sätt.

Kapitel IV – Skyddsåtgärder och hjälp till brottsoffer

Artikel 11 – Principer

- 1 Varje part ska fastställa effektiva sociala program och inrätta sektorsövergripande strukturer för att lämna nödvändigt stöd till brottsoffer, deras nära anhöriga och till personer som har ansvar för deras vård.
- 2 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att, när brottsoffrets ålder är osäker och det finns anledning att tro att offret är ett barn, de skyddsåtgärder och hjälpmedel som erbjuds till barn beviljas honom eller henne i avvaktan på att hans eller hennes ålder kontrolleras.

Artikel 12 – Anmäla misstanke om sexuell exploatering eller sexuella övergrepp

- 1 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att de bestämmelser om sekretess, som följer av nationell rätt för vissa yrkesutövare som har kontakt med barn i sitt arbete, inte utgör ett hinder för dessa yrkesutövaras möjlighet att anmäla situationer till de instanser som har ansvar för att skydda barn, när de har rimliga skäl att anta att ett barn har blivit utsatt för sexuell exploatering eller sexuellt övergrepp.
- 2 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att uppmuntra alla som känner till eller i god tro misstänker sexuell exploatering av eller sexuella övergrepp mot barn att anmäla dessa omständigheter till behöriga instanser.

Artikel 13 – Hjälptelefon

Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att uppmuntra och stödja inrättande av informationstjänster, som till exempel telefon- eller internetrådgivning för att kunna ge råd till den som söker stöd, även konfidentiellt eller med vederbörlig hänsyn till hans eller hennes anonymitet.

Artikel 14 – Stöd och hjälp till brottsoffer

- 1 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att hjälpa brottsoffer på lång och kort sikt i deras psykiska och psykosociala återhämtning. Åtgärder som vidtas i enlighet med denna punkt ska ta vederbörlig hänsyn till barnets åsikter, behov och problem.
- 2 Varje part ska vidta åtgärder, i enlighet med den nationella rätten, för att samarbeta med icke-statliga organisationer, andra berörda organisationer eller andra instanser i det civila samhället som ägnar sig åt att ge hjälp till brottsoffer.
- 3 Om en förälder eller en person som har den faktiska vårdnaden om ett barn är delaktig i sexuell exploatering eller sexuellt övergrepp av barnet, ska det ingripandeförfarande som vidtas med tillämpning av artikel 11, punkt 1, omfatta:
  - möjligheten att avlägsna den misstänkte förövaren;
  - möjligheten att förflytta brottsoffret från hans eller hennes familjemiljö. Villkoren för och varaktigheten av en sådan omplacering ska beslutas i enlighet med barnets bästa.
- 4 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att de personer som står brottsoffret nära, där så är lämpligt, kan dra fördel av terapeutisk hjälp, främst akut psykiatrisk vård.

Kapitel V – Förebyggande eller behandlande program eller åtgärder

Artikel 15 – Allmänna principer

- 1 Varje part ska säkerställa eller främja, i enlighet med den nationella rätten, effektiva förebyggande eller behandlande program eller åtgärder för de personer som avses i artikel 16, punkterna 1 och 2, i syfte att förhindra och reducera riskerna för upprepade sexualbrott mot barn. Sådana program eller åtgärder ska vara tillgängliga när som helst under förfarandet, i eller utanför fängelse, enligt vad som föreskrivs i nationell rätt.
- 2 Varje part ska säkerställa eller främja, i enlighet med den nationella rätten, utveckling av partnerskap eller andra former för

samarbete mellan behöriga myndigheter, framför allt hälsovården och socialtjänsten, och de rättsliga myndigheter och andra organ som har ansvar för att följa de personer som avses i artikel 16, punkterna 1 och 2.

- 3 Varje part ska tillhandahålla, i enlighet med den nationella rätten, en bedömning av faran och möjliga risker för upprepning av de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention, av de personer som avses i artikel 16, punkterna 1 och 2, i syfte att identifiera lämpliga program eller åtgärder.
- 4 Varje part ska tillhandahålla, i enlighet med den nationella rätten, en bedömning av hur väl genomförda program och åtgärder har fungerat.

Artikel 16 – Mottagare av förebyggande eller behandlande program eller åtgärder

- 1 Varje part ska säkerställa, i enlighet med den nationella rätten, att personer som är föremål för straffrättsliga förfaranden för någon av de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention har tillgång till de program eller åtgärder som nämnts i artikel 15, punkt 1, på villkor som varken skadar eller strider mot rätten till försvar och kraven på en rättvis och opartisk rättegång, och i synnerhet med vederbörlig hänsyn till de bestämmelser som reglerar principen om presumtion för den anklagades oskuld.
- 2 Varje part ska säkerställa, i enlighet med den nationella rätten, att personer som dömts för någon av de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention har tillgång till de program eller åtgärder som nämnts i artikel 15, punkt 1.
- 3 Varje part ska säkerställa, i enlighet med den nationella rätten, att förebyggande eller behandlande program eller åtgärder utvecklas eller anpassas så att de uppfyller utvecklingsbehoven hos barn som begår sexualbrott, innefattande dem som inte är straffmyndiga, i syfte att behandla deras sexuella beteendeproblem.

Artikel 17 – Information och samtycke

- 1 Varje part ska säkerställa, i enlighet med den nationella rätten, att de personer som avses i artikel 16, för vilka förebyggande eller behandlande program eller åtgärder har föreslagits, har fått fullständig information om skälen för förslaget och att de samtycker till programmet eller åtgärden med full kännedom om omständigheterna.
- 2 Varje part ska säkerställa, i enlighet med den nationella rätten, att personer som fått förslag om förebyggande eller behandlande program eller åtgärder får avböja dessa och i fråga om dömda personer ska de göras medvetna om vilka konsekvenser ett avböjande eventuellt kan få.

Kapitel VI – Materiell straffrätt

Artikel 18 – Sexuella övergrepp

- 1 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att följande uppsåtliga handlingar är straffbara:
  - a genomföra sexuella handlingar med barn som, enligt gällande bestämmelser i nationell rätt, inte har uppnått åldern för sexuell självbestämmanderätt;
  - b genomföra sexuella handlingar med barn där:
    - tvång, våld eller hot används; eller
    - en erkänd förtroendeställning, makt eller inflytande över barnet missbrukas, även inom familjen; eller
    - en för barnet särskilt utsatt situation missbrukas, främst på grund av ett intellektuellt eller fysiskt funktionshinder eller en beroendesituation.
- 2 För syftet med punkt 1 ovan ska varje part fastställa den ålder under vilken det är förbjudet att medverka i sexuella handlingar med barn.
- 3 Bestämmelsen i punkt 1.a är inte avsedd att reglera sexuellt umgänge med samtycke mellan minderåriga.

Artikel 19 – Brott som avser barnprostitution

- 1 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att följande uppsåtliga handlingar är straffbara:
  - a rekrytera ett barn till prostitution eller förorsaka att ett barn deltar i prostitution;
  - b tvinga ett barn till prostitution eller dra vinning av eller exploatera ett barn på annat sätt för sådana ändamål;
  - c nyttja prostituerade barn.
- 2 I denna artikel ska "barnprostitution" avse det förhållandet att barn används för sexuella handlingar när pengar eller någon annan slags kompensation eller vederlag lämnas eller utlovas som betalning, oberoende av om betalningen, löftet eller vederlaget lämnas till barnet eller till tredje man.

Artikel 20 – Brott som avser barnpornografi

- 1 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att följande uppsåtliga handlingar är straffbara när de begås utan rätt:
  - a framställa barnpornografi;
  - b erbjuda eller tillhandahålla barnpornografi;
  - c distribuera eller sprida barnpornografi;
  - d anskaffa barnpornografi för sin egen eller för någon annans räkning;
  - e inneha barnpornografi;
  - f medvetet skaffa sig tillgång till barnpornografi med hjälp av informations- eller kommunikationsteknik.
- 2 I denna artikel ska "barnpornografi" avse allt material som avbildar ett barn som ägnar sig åt verklig eller simulerad handling med tydlig sexuell innebörd eller avbildar ett barns könsorgan huvudsakligen för sexuella ändamål.

- 3 Varje part får förbehålla sig rätten att helt eller delvis inte tillämpa punkterna 1.a och e beträffande produktion och innehav av pornografiskt material:
  - som uteslutande består av simulerad återgivning av eller realistiska bilder på ett fiktivt barn;
  - där barn som har uppnått den ålder som bestämts med tillämpning av artikel 18, punkt 2, deltar och där dessa bilder producerats och innehas av dem med deras samtycke och enbart för deras privata bruk.
- 4 Varje part får förbehålla sig rätten att helt eller delvis inte tillämpa punkt 1.f.

Artikel 21 – Brott som avser ett barns deltagande i pornografiska föreställningar

- 1 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att följande uppsåtliga handlingar är straffbara:
  - a rekrytera ett barn till att delta i pornografiska föreställningar eller föranleda att ett barn deltar i sådana föreställningar;
  - b tvinga ett barn till att delta i pornografiska föreställningar eller dra vinning av eller exploatera ett barn på annat sätt för sådana ändamål;
  - c medvetet besöka pornografiska föreställningar som innefattar deltagande av barn.
- 2 Varje part får förbehålla sig rätten att begränsa tillämpningen av punkt 1.c till fall där barn har rekryterats eller tvingats i överensstämmelse med punkt 1.a eller b.

Artikel 22 – Brott som avser ett barns bevittnande av sexuella övergrepp eller sexuella handlingar

Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att straffbelägga uppsåtligt förorsakande, i sexuellt syfte, att ett barn som inte uppnått den ålder som har bestämts med

tillämpning av artikel 18, punkt 2, bevittnar sexuella övergrepp eller sexuella handlingar, även då barnet inte deltar själv.

Artikel 23 – Kontaktsökning med barn i sexuella ändamål

Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att straffbelägga uppsåtligt förslag från en vuxen, med hjälp av informations- och kommunikationsteknik, om att träffa ett barn som inte har uppnått den ålder som bestämts med tillämpning av artikel 18, punkt 2, i syfte att begå någon av de gärningar som är straffbelagda i enlighet med artikel 18, punkt 1.a, eller artikel 20, punkt 1.a, mot honom eller henne, där detta förslag har åtföljts av gärningar som resulterar i ett sådant möte.

Artikel 24 – Medhjälp och försök

- 1 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att fastställa som brottsliga gärningar uppsåtlig medhjälp till någon av de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention.
- 2 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att fastställa som brottsliga gärningar uppsåtliga försök att begå de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention.
- 3 Varje part får förbehålla sig rätten att helt eller delvis inte tillämpa punkt 2 på gärningar som är straffbelagda i enlighet med artikel 20, punkterna 1.b, d, e och f; artikel 21, punkt 1.c; artikel 22 och artikel 23.

Artikel 25 – Domsrätt

- 1 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att fastställa dess jurisdiktion beträffande någon av de de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention, när brottet har begåtts:
  - a inom dess territorium; eller
  - b ombord på ett fartyg som för flagg från den parten; eller

- c ombord på ett luftfartyg som är registrerat enligt den partens lagar; eller
  - d av en av dess medborgare; eller
  - e av en person som har sin hemvist inom dess territorium.
- 2 Varje part ska sträva efter att vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att fastställa jurisdiktion beträffande någon av de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention, när brottet har begåtts mot en av dess medborgare eller en person som har sin hemvist inom dess territorium.
  - 3 Varje part får vid tiden för undertecknande eller när den deponerar sitt ratifikations-, godtagande-, godkännande- eller anslutningsinstrument, genom en förklaring ställd till Europarådets generalsekreterare, tillkännage att parten förbehåller sig rätten att inte tillämpa, eller att bara tillämpa i särskilda fall eller på särskilda villkor, jurisdiktionsreglerna som punkt 1.e i denna artikel föreskriver.
  - 4 Beträffande lagföring av de brott som fastställs enligt artiklarna 18, 19, 20, punkt 1.a, och artikel 21, punkterna 1.a och b, i denna konvention, ska varje part vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att dess jurisdiktion beträffande punkt 1.d inte är underkastad villkoret att handlingarna ska vara straffbara på orten där de har utförts.
  - 5 Varje part får vid tiden för undertecknande eller när den deponerar sitt ratifikations-, godtagande-, godkännande- eller anslutningsinstrument, genom en förklaring ställd till Europarådets generalsekreterare, tillkännage att parten förbehåller sig rätten att begränsa tillämpningen av punkt 4 i denna artikel, i fråga om brott som fastställs enligt artikel 18, punkt 1.b, andra och tredje satsen, till att gälla fall där dess medborgare har sin hemvist inom dess territorium.
  - 6 Beträffande lagföring av de brott som fastställs enligt artiklarna 18, 19, 20, punkt 1.a, och artikel 21 i denna konvention, ska varje part vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att dess jurisdiktion beträffande punkterna 1.d och e inte är underkastad villkoret att åtal endast kan väckas efter anmälan från brottsoffret eller angivelse från staten där brottet har begåtts.

- 7 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att fastställa dess jurisdiktion beträffande de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention, i de fall då en uppgiven gärningsman befinner sig inom dess territorium och parten inte utlämnar honom eller henne till en annan part enbart på grund av hans eller hennes nationalitet.
- 8 När fler än en part hävdar jurisdiktion beträffande en uppgiven gärning som är straffbelagd i enlighet med denna konvention, ska de berörda parterna, där så är lämpligt, samråda med målsättningen att bestämma den lämpligaste behörigheten för lagföring.
- 9 Om inte annat följer av allmänna bestämmelser i internationell rätt, utesluter inte denna konvention straffrättslig jurisdiktion som utövas av en part i enlighet med den nationella rätten.

Artikel 26 – Ansvar för juridiska personer

- 1 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att juridiska personer kan hållas ansvariga för de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention och som har begåtts till förmån för den juridiska personen av en fysisk person, som agerar antingen enskilt eller som en del av den juridiska personens organisation, som har en ledande ställning inom den juridiska personen som grundas på något av följande:
  - a behörighet att företräda den juridiska personen;
  - b befogenhet att fatta beslut på den juridiska personens vägnar;
  - c befogenhet att utöva kontroll inom den juridiska personen.
- 2 Utöver vad som redan har angivits i punkt 1 ska varje part vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att en juridisk person ska kunna hållas ansvarig när brister i tillsyn eller kontroll som ska utföras av en sådan person som avses i punkt 1 har gjort det möjligt för en fysisk person underställd den juridiska personen att till förmån för denna juridiska person begå gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention.
- 3 Med iakttagande av partens rättsprinciper kan den juridiska personens ansvar vara straffrättsligt, civilrättsligt eller administrativt.

- 4 Sådant ansvar ska inte påverka det straffrättsliga ansvaret hos de fysiska personer som har begått brottet.

Artikel 27 – Påföljder och åtgärder

- 1 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention beläggs med effektiva, proportionella och avskräckande sanktioner med hänsyn till deras svårhetsgrad. Dessa sanktioner ska omfatta påföljder som medför frihetsberövande vilket kan leda till utlämning.
- 2 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att juridiska personer som är ansvariga enligt artikel 26 ska kunna bli föremål för effektiva, proportionella och avskräckande sanktioner, som ska innefatta bötesstraff eller administrativa avgifter och som får innefatta andra åtgärder, främst:
  - a fråntagande av rätt till offentliga förmåner eller stöd;
  - b tillfälligt eller permanent näringsförbud;
  - c rättslig tillsyn;
  - d rättsligt beslut om likvidation.
- 3 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att:
  - a möjliggöra beslag och förverkande av:
    - varor, handlingar och andra hjälpmedel som har använts för att begå de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention eller som har gjort det möjligt att begå brotten;
    - vinning av sådana brott eller egendom vars värde motsvarar sådan vinning;
  - b möjliggöra att en inrättning som har använts för att begå någon av de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention stängs temporärt eller permanent, utan inverkan på godtroende tredje mans rätt, eller att förövaren förvägras att temporärt eller permanent utöva den yrkes-

aktivitet eller frivilliga aktivitet som innefattar kontakt med barn och genom vilken brottet har begåtts.

- 4 Varje part får vidta andra åtgärder beträffande förövare, som till exempel indragning av rättigheter som härrör från föräldraskapet eller övervakning eller tillsyn av dömda personer.
- 5 Varje part får fastställa att vinning av brott eller egendom som konfiskerats i enlighet med denna artikel kan tilldelas en särskild fond som ska bekosta förebyggande- och hjälpprogram för dem som blivit offer för någon av de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention.

Artikel 28 – Försvårande omständigheter

Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att följande omständigheter, såtillvida de inte redan utgör en del av brottsrekvisiten, i överensstämmelse med tillämpliga bestämmelser i nationell rätt, kommer att tas under övervägande som försvårande omständigheter när påföljd eller annan rättsverkan ska bestämmas för gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention:

- a brottet skadade våldsoffrets fysiska eller mentala hälsa allvarligt;
- b brottet föregicks eller åtföljdes av tortyr eller grovt våld;
- c brottet begicks mot ett särskilt utsatt brottsoffer;
- d brottet begicks av en familjemedlem, en person som bor tillsammans med barnet eller en person som har missbrukat sin ställning;
- e brottet begicks av flera personer tillsammans;
- f brottet begicks inom ramen för en kriminell organisation;
- g förövaren har blivit dömd tidigare för samma slags brott.

Artikel 29 – Tidigare domar

Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att skapa möjlighet att beakta lagakraftvunna domar som meddelats av en annan part och som avser gärningar som är straff-

belagda i enlighet med denna konvention när påföljden ska bestämmas.

Kapitel VII – Utredning, åtal och processrätt

Artikel 30 – Principer

- 1 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att utredningar och straffrättsliga förfaranden genomförs till barnets bästa och med hänsyn till barnets rättigheter.
- 2 Varje part ska anta en beskyddande hållning gentemot brottsoffer, säkerställa att utredningar och straffrättsliga förfaranden inte förvärrar det trauma som barnet upplevt och att straffrättskipningen följs upp med hjälpinsatser, där så är lämpligt.
- 3 Varje part ska säkerställa att utredningar och straffrättsliga förfaranden prioriteras och genomförs utan obefogad försening.
- 4 Varje part ska säkerställa att tillämpliga åtgärder enligt detta kapitel inte gör intrång i rätten till försvar och kravet på en rättvis och opartisk rättegång, i överensstämmelse med artikel 6 i konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.
- 5 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder i överensstämmelse med de grundläggande principerna i den nationella rätten:
  - för att säkerställa effektiv utredning och åtal av de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention, och tillåta möjligheten, där så är lämpligt, att genomföra hemliga utredningsåtgärder;
  - för att göra det möjligt för enheter eller undersökande organ att identifiera offren för brott som fastställs enligt artikel 20, särskilt genom att analysera barnpornografiskt material, som till exempel fotografier och videoinspelningar som har överförts eller har gjorts tillgängliga med användning av informations- och kommunikationsteknik.

Artikel 31 – Allmänna skyddsåtgärder

- 1 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att skydda brottsoffrens rättigheter och intressen, inklusive deras särskilda behov som bevispersoner, under alla stadier i utredningar och straffrättsliga förfaranden, främst genom att:
  - a informera dem om deras rättigheter och de tjänster som står till deras förfogande och, såvida de inte avböjt att få sådan information, uppföljningen av deras anmälan, åtalspunkterna, de allmänna framstegen i utredningen eller förfarandet, och deras roll i detta samt utfallet i deras mål;
  - b säkerställa, åtminstone i de fall då brottsoffren och deras familjer kan befinna sig i fara, att de vid behov informeras om att den åtalade eller dömde blivit temporärt eller slutligt frigiven;
  - c göra det möjligt för dem, på ett sätt som är förenligt med nationella processrättsliga regler, att höras, inge bevis och välja med vilka medel deras åsikter, behov och sak ska presenteras, direkt eller via en mellanhand, och prövas;
  - d tillhandahålla dem lämpliga stödåtgärder så att deras rättigheter och intressen presenteras och beaktas i vederbörlig ordning;
  - e skydda deras integritet, identitet och bild och, genom att vidta åtgärder enligt nationell rätt, förhindra offentlig spridning av information som kan innebära att deras identitet röjs;
  - f vidta åtgärder för deras eget skydd såväl som för deras familjer och vittnen, mot hotelser, hämnd och upprepad brottslighet;
  - g säkerställa att kontakter mellan brottsoffer och förövare undviks i domstolens och polismyndighetens lokaler, såvida inte behöriga myndigheter fastställer något annat till barnets bästa eller när sådan kontakt krävs i utredningen eller förfarandet.
- 2 Varje part ska säkerställa att brottsoffer har tillgång till information om relevanta rättsliga och administrativa förfaranden från och med deras första kontakt med behöriga myndigheter.
- 3 Varje part ska säkerställa att brottsoffer har tillgång till juridiskt biträde som tillhandahålls kostnadsfritt där det är befogat, när

det är tänkbart att de kommer att ha partsställning i ett straffrättsligt förfarande.

- 4 Varje part ska vidta åtgärder för att möjliggöra att de rättsliga myndigheterna utser ett särskilt ombud för brottsoffret när han eller hon enligt nationell rätt kan komma att ha partsställning i det straffrättsliga förfarandet och när personerna med föräldransvar är förhindrade att företräda barnet i ett sådant förfarande till följd av en intressekonflikt mellan dem och brottsoffret.
- 5 Varje part ska vidta åtgärder, med hjälp av lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder, enligt vad som föreskrivs i den nationella rätten, för att ge grupper, stiftelser, föreningar, statliga eller icke-statliga organisationer, möjlighet att hjälpa och/eller stödja brottsoffren med deras medgivande under straffrättsliga förfaranden avseende de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention.
- 6 Varje part ska säkerställa att den information som ges till brottsoffer, i överensstämmelse med bestämmelserna i denna artikel, tillhandahålls på ett sätt som är anpassat till deras ålder och mogenhet och på ett språk som de förstår.

Artikel 32 – Väckande av talan

Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att utredning eller åtal av gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention inte ska vara beroende av brottsoffrets anmälan eller angivelse och att förfarandet kan fortsätta även om brottsoffret har tagit tillbaka sin berättelse.

Artikel 33 – Preskriptionsregler

Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att preskriptionstiderna avseende gärningar som är straffbelagda i enlighet med artiklarna 18, 19, punkterna 1.a och b, och artikel 21, punkterna 1.a och b, ska fortsätta att löpa under en tidsperiod som är tillräcklig för att rättegången ska kunna inledas på ett effektivt sätt efter det att brottsoffret har uppnått myndighetsålder och som står i proportion till det aktuella brottets svårhetsgrad.

Artikel 34 – Utredningar

- 1 Varje part ska vidta sådana åtgärder som kan vara nödvändiga för att säkerställa att personer, enheter eller andra organ som leder utredningar är specialiserade på att bekämpa sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn eller att personerna är utbildade för detta ändamål. Tillräckligt med ekonomiska medel ska tilldelas sådana enheter eller andra organ.
- 2 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att osäkerhet beträffande ett brottsoffers verkliga ålder inte hindrar att en brottsutredning inleds.

Artikel 35 – Förhör med barnet

- 1 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att:
  - a förhör med barnet sker utan obefogad försening efter det att omständigheterna har rapporterats till behöriga myndigheter;
  - b förhör med barnet vid behov sker i lokaler som är avsedda och anpassade för detta ändamål;
  - c förhör med barnet genomförs av yrkesmän som är utbildade för detta ändamål;
  - d samma personer, om möjligt och där det är lämpligt, genomför alla förhör med barnet;
  - e antalet förhör är så få som möjligt och sker i den mån det är absolut nödvändigt för ändamålet med det straffrättsliga förfarandet;
  - f barnet får åtföljas av sitt juridiska ombud eller, där så är lämpligt, en vuxen som han eller hon har valt själv, såvida inte ett motiverat beslut har fattats om det motsatta beträffande den personen.
- 2 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att alla förhör med brottsoffret eller, när det är aktuellt, med ett barn som vittnar, får spelas in på video och att dessa inspelade förhör kan godtas som bevis under

domstolsförhandlingarna, enligt vad som föreskrivs i den nationella rätten.

- 3 När brottsoffrets ålder är osäker och det finns anledning att tro att offret är ett barn ska de åtgärder som fastställs i punkt 1 och 2 tillämpas i väntan på att hans eller hennes ålder bekräftas.

Artikel 36 – Brottmålsprocessen

- 1 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder, med vederbörlig hänsyn till de bestämmelser som reglerar juristers oberoende ställning, för att säkerställa att utbildning om barns rättigheter och sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn finns tillgänglig för alla personer som deltar i förhandlingarna, särskilt domare, åklagare och advokater.
- 2 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa, enligt vad som föreskrivs i den nationella rätten, att:
  - a domaren får besluta om att förhandlingen ska äga rum utan att allmänheten är närvarande;
  - b brottsoffret får förhöras i rättssalen utan att vara närvarande, främst med användning av lämplig kommunikationsteknik.

Kapitel VIII – Registrering och lagring av data

Artikel 37 – Registrering och lagring av nationella data om dömda sexualbrottslingar

- 1 I syfte att förebygga och lagföra de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention, ska varje part vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att, i enlighet med gällande bestämmelser om skydd för personuppgifter och andra tillämpliga bestämmelser och garantier som föreskrivs i nationell rätt, samla in och lagra data som sammanhänger med identiteten och den genetiska profilen (DNA) hos personer som har blivit dömda för de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention.

- 2 Varje part ska, vid tiden för undertecknande eller när den deponerar sitt ratifikations-, godtagande-, godkännande- eller anslutningsinstrument, tillkännage namn på och adress till en enda nationell myndighet som har ansvar för det som åsyftas i punkt 1 till Europarådets generalsekreterare.
- 3 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att informationen som avses i punkt 1 kan överföras till behörig myndighet hos en annan part, i överensstämmelse med vad som föreskrivs i den nationella rätten och tillämpliga internationella instrument.

Kapitel IX – Internationellt samarbete

Artikel 38 – Allmänna principer och åtgärder gällande internationellt samarbete

- 1 Parterna ska, i enlighet med bestämmelserna i denna konvention och med tillämpning av gällande internationella och regionala instrument, överenskommelser på grundval av enhetlig eller ömsesidig lagstiftning och nationell rätt, samarbeta med varandra i största möjliga utsträckning, i syfte att:
  - a förebygga och bekämpa sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn;
  - b skydda och tillhandahålla hjälp till brottsoffer;
  - c utreda eller inleda förfaranden gällande de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention.
- 2 Varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att ett offer som utsatts för en gärning som är straffbelagd i enlighet med denna konvention inom en parts territorium där han eller hon inte är bosatt kan göra en anmälan till behöriga myndigheter i bosättningsstaten.
- 3 Om en part, som villkorar ömsesidig rättslig hjälp i brottmål eller utlämning mot förekomsten av ett avtal, får en förfrågan om rättslig hjälp eller utlämning från en annan part med vilken parten inte har ingått något sådant avtal, kan denna konvention betraktas som rättslig grund för ömsesidig rättslig hjälp i brottmål eller utlämning med avseende på de gärningar som är straffbelagda i enlighet med denna konvention.

- 4 Varje part ska sträva efter att införliva, där så är lämpligt, förebyggande av och kamp mot sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn i hjälpprogram för utveckling som har tillhandahållits till förmån för tredje stat.

Kapitel X – Övervakningsmekanism

Artikel 39 – Partskommittén

- 1 Partskommittén ska bestå av representanter för parterna som anslutit sig till konventionen.
- 2 Partskommittén ska sammankallas av Europarådets generalsekreterare. Dess första möte ska hållas inom ett år efter det att den tionde undertecknaren ratificerat konventionen och den trätt i kraft. Kommittén ska sedan sammanträda närhelst minst en tredjedel av parterna eller generalsekreteraren så begär.
- 3 Partskommittén ska anta sin egen arbetsordning.

Artikel 40 – Andra representanter

- 1 Europarådets parlamentariska församling, Europarådets kommissarie för mänskliga rättigheter, Europarådets styrkommitté för straffrättsliga frågor (CDPC), samt Europarådets andra relevanta mellanstatliga kommittéer, ska vardera utse en representant till partskommittén.
- 2 Ministerkommittén kan bjuda in andra organ i Europarådet att utse en representant till partskommittén efter samråd med den sistnämnda.
- 3 Representanter för det civila samhället, särskilt icke-statliga organisationer, kan antas som observatörer åt partskommittén enligt det förfarande som fastställts av Europarådets tillämpliga bestämmelser.
- 4 Representanter enligt punkterna 1 till 3 ovan ska delta i partskommitténs sammanträden utan att ha rösträtt.

Artikel 41 – Partskommitténs uppgifter

- 1 Partskommittén ska övervaka genomförandet av denna konvention. Partskommitténs arbetsordning ska fastslå förfarandet för att utvärdera genomförandet av denna konvention.
- 2 Partskommittén ska främja insamling, analys och utbyte av information, erfarenhet och goda rutiner mellan staterna så att deras kapacitet att förebygga och bekämpa sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn ökar.
- 3 Partskommittén ska också, där så är lämpligt:
  - a främja att denna konvention tillvaratas och genomförs effektivt, vilket innefattar identifiering av eventuella problem och följderna av en förklaring eller reservation som har gjorts enligt denna konvention;
  - b yttra sig om frågor angående tillämpning av denna konvention och främja utbyte av information om betydelsefulla juridiska, politiska eller tekniska framsteg.
- 4 Europarådets generalsekretariat ska bistå partskommittén vid utförande av dess uppgifter med stöd av denna artikel.
- 5 Europarådets kommitté för brottsfrågor (CDPC) ska löpande hållas informerad om den verksamhet som har nämnts i punkterna 1, 2 och 3 i denna artikel.

Kapitel XI – Förhållande till andra internationella instrument

Artikel 42 – Förhållande till Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter och dess fakultativa protokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi

Denna konvention ska inte påverka de rättigheter och skyldigheter som har sin grund i bestämmelserna i Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter och dess fakultativa protokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi, och den är avsedd att förbättra det skydd som de ger och utveckla och komplettera de normer som de innehåller.

Artikel 43 – Förhållande till andra internationella instrument

- 1 Denna konvention ska inte påverka de rättigheter och skyldigheter som har sin grund i bestämmelser i andra internationella instrument, vilka de parter som anslutit sig till ifrågavarande konvention anslutit sig till eller ska ansluta sig till och som innehåller bestämmelser om frågor som regleras av denna konvention och säkerställer ett bättre skydd för och hjälp till barn som blivit offer för sexuell exploatering eller sexuella övergrepp.
- 2 De parter som anslutit sig till konventionen kan ingå bilaterala eller multilaterala överenskommelser med varandra angående frågor som denna konvention behandlar i syfte att komplettera eller stärka dess bestämmelser eller främja tillämpningen av de principer som konventionen innefattar.
- 3 Parter som är medlemmar i Europeiska unionen ska, i sina ömsesidiga förbindelser, tillämpa gemenskapens och Europeiska unionens bestämmelser såtillvida det finns sådana bestämmelser som reglerar ämnet i fråga och är tillämpliga på det särskilda fallet, utan att det påverkar föremålet för och syftet med ifrågavarande konvention och utan att det påverkar den fullständiga tillämpningen gentemot andra parter.

Kapitel XII – Ändringar i konventionen

Artikel 44 – Ändringar

- 1 Alla förslag på ändringar i denna konvention som en part ger ska tillställas Europarådets generalsekreterare och vidarebefordras av honom eller henne till medlemsstaterna i Europarådet, varje undertecknare, konventionsstat, Europeiska gemenskapen, stat som har inbjudits att underteckna denna konvention i enlighet med bestämmelserna i artikel 45, punkt 1, och stat som har inbjudits att ansluta sig till denna konvention i enlighet med bestämmelserna i artikel 46, punkt 1.
- 2 Varje ändring som en part föreslagit ska delges Europarådets kommitté för brottsfrågor (CDPC), vilken ska inge sitt yttrande till ministerkommittén angående den föreslagna ändringen.

- 3 Ministerkommittén ska överväga den föreslagna ändringen och yttrandet som CDPC ingett och får anta ändringen efter samråd med de konventionsstater som inte är medlemsstater.
- 4 Ordalydelsen av varje ändring som ministerkommittén antagit enligt punkt 3 i denna artikel ska vidarebefordras till parterna för godkännande.
- 5 Varje ändring som antas enligt punkt 3 i denna artikel ska träda i kraft den första dagen i månaden som följer efter att en månad löpt ut efter dagen då samtliga parter informerade generalsekretären om att de accepterar ändringen.

Kapitel XIII – Slutbestämmelser

Artikel 45 – Undertecknande och ikraftträdande

- 1 Denna konvention ska stå öppen för undertecknande av medlemsstaterna i Europarådet, stater som inte är medlemsstater men som har deltagit i utarbetandet av konventionen, samt Europeiska gemenskapen.
- 2 Denna konvention är underkastad ratifikation, godtagande eller godkännande. Ratifikations-, godtagande- eller godkännandeinstrument ska deponeras hos Europarådets generalsekreterare.
- 3 Denna konvention ska träda i kraft den första dagen i månaden som följer efter att tre månader löpt ut efter dagen då fem undertecknare, inklusive minst tre av medlemsstaterna i Europarådet, gav sitt samtycke till att vara bundna av konventionen i enlighet med bestämmelserna i föregående punkt.
- 4 Avseende en stat som avses i punkt 1 eller Europeiska gemenskapen, som senare ger sitt samtycke till att vara bunden av den, ska konventionen träda i kraft den första dagen i månaden som följer efter att tre månader löpt ut efter dagen då ratifikations-, godtagande- eller godkännandeinstrumentet deponerades.

Artikel 46 – Anslutning till konventionen

- 1 Efter denna konventions ikraftträdande kan Europarådets ministerkommitté, efter samråd med de parter som anslutit sig till denna konvention och efter erhållande av deras enhälliga medgivande, bjuda in stat som inte är medlem i Europarådet och som inte har deltagit i utarbetandet av konventionen, att ansluta sig till denna konvention genom ett majoritetsbeslut i enlighet med vad som föreskrivs i artikel 20.d i Europarådets stadga och genom en enhällig röst från konventionsstaternas representanter som är berättigade till en plats i ministerkommittén.
- 2 Konventionen ska träda i kraft beträffande respektive anslutande stat den första dagen i månaden som följer efter att tre månader löpt ut efter dagen då anslutningsinstrumentet deponerades hos Europarådets generalsekreterare.

Artikel 47 – Territoriell tillämpning

- 1 En stat eller Europeiska gemenskapen får vid tiden för undertecknande eller när den deponerar sitt ratifikations-, godtagande-, godkännande- eller anslutningsinstrument, ange vilket territorium eller vilka territorier som denna konvention ska gälla för.
- 2 En part får vid vilken som helst senare tidpunkt, genom en förklaring ställd till Europarådets generalsekreterare, utsträcka tillämpningen av denna konvention till att gälla ett annat territorium som anges i förklaringen och för vars internationella förbindelser den är ansvarig eller för vars räkning den är bemyndigad att göra åtaganden. Konventionen ska träda i kraft beträffande ett sådant territorium första dagen i den månad som följer efter att tre månader löpt ut efter dagen då generalsekreteraren tog emot en sådan förklaring.
- 3 En förklaring som lämnats enligt ovanstående två punkter får, beträffande territorier som anges i en sådan förklaring, återkallas genom en underrättelse ställd till Europarådets generalsekreterare. Återkallelsen ska börja gälla första dagen i den månad som följer efter att tre månader löpt ut efter dagen då generalsekreteraren tog emot en sådan underrättelse.

Artikel 48 – Förbehåll

Inga förbehåll får lämnas beträffande bestämmelser i denna konvention, med undantag för uttryckligen angivna förbehåll. Ett förbehåll kan återkallas när som helst.

Artikel 49 – Uppsägning

- 1 En part får, när som helst, säga upp denna konvention genom underrättelse ställd till Europarådets generalsekreterare.
- 2 Sådan uppsägning ska börja gälla första dagen i den månad som följer efter att tre månader löpt ut efter dagen då generalsekreteraren tog emot underrättelsen.

Artikel 50 – Underrättelse

Europarådets generalsekreterare ska underrätta medlemsstaterna i Europarådet, varje signatärstat, konventionsstat, Europeiska gemenskapen, stat som har inbjudits att underteckna denna konvention i enlighet med bestämmelserna i artikel 45 och stat som har inbjudits att ansluta sig till denna konvention i enlighet med bestämmelserna i artikel 46 om:

- a undertecknande;
- b deposition av ett ratifikations-, godtagande-, godkännande- eller anslutningsinstrument;
- c datum för denna konventions ikraftträdande i enlighet med artiklarna 45 och 46;
- d en ändring som har antagits i enlighet med artikel 44 och datumet då en sådan ändring träder i kraft;
- e förbehåll som lämnats enligt artikel 48;
- f uppsägning som har gjorts med stöd av bestämmelserna i artikel 49;
- g någon annan handling, underrättelse eller meddelande angående denna konvention.

Till bekräftelse härav har undertecknade, därtill vederbörligen befullmäktigade, undertecknat denna konvention.

Upprättad på Lanzarote den 25 oktober 2007 på engelska och franska, vilka båda texter äger lika vitsord, i ett enda exemplar som ska deponeras i Europarådets arkiv. Europarådets generalsekreterare ska överända bestyrkta kopior till varje medlemsstat i Europarådet, till stat som inte är medlemsstat men som har deltagit i utarbetandet av denna konvention, till Europeiska gemenskapen samt till stat som har inbjudits att ansluta sig till denna konvention.

Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse

Council of Europe Treaty Series - No. 201

Lanzarote, 25.X.2007

Preamble

The member States of the Council of Europe and the other signatories hereto;

Considering that the aim of the Council of Europe is to achieve a greater unity between its members;

Considering that every child has the right to such measures of protection as are required by his or her status as a minor, on the part of his or her family, society and the State;

Observing that the sexual exploitation of children, in particular child pornography and prostitution, and all forms of sexual abuse of children, including acts which are committed abroad, are destructive to children's health and psycho-social development;

Observing that the sexual exploitation and sexual abuse of children have grown to worrying proportions at both national and international level, in particular as regards the increased use by both children and perpetrators of information and communication technologies (ICTs), and that preventing and combating such sexual exploitation and sexual abuse of children require international co-operation;

Considering that the well-being and best interests of children are fundamental values shared by all member States and must be promoted without any discrimination;

Recalling the Action Plan adopted at the 3rd Summit of Heads of State and Governments of the Council of Europe (Warsaw, 16-17 May 2005), calling for the elaboration of measures to stop sexual exploitation of children;

Recalling in particular the Committee of Ministers Recommendation No. R (91) 11 concerning sexual exploitation, pornography and prostitution of, and trafficking in, children and young adults, Recommendation Rec(2001)16 on the protection of children against sexual exploitation, and the Convention on Cybercrime (ETS No. 185), especially Article 9 thereof, as well as the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings (CETS No. 197);

Bearing in mind the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950, ETS No. 5), the revised European Social Charter (1996, ETS No. 163), and the European Convention on the Exercise of Children's Rights (1996, ETS No. 160);

Also bearing in mind the United Nations Convention on the Rights of the Child, especially Article 34 thereof, the Optional Protocol on the sale of children, child prostitution and child pornography, the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, as well as the International Labour Organization Convention concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour;

Bearing in mind the Council of the European Union Framework Decision on combating the sexual exploitation of children and child pornography (2004/68/JHA), the Council of the European Union Framework Decision on the standing of victims in criminal proceedings (2001/220/JHA), and the Council of the European Union Framework Decision on combating trafficking in human beings (2002/629/JHA);

Taking due account of other relevant international instruments and programmes in this field, in particular the Stockholm Declaration and Agenda for Action, adopted at the 1st World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children (27-31 August 1996), the Yokohama Global Commitment adopted at the 2nd World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children (17-20 December 2001), the Budapest Commitment and Plan of Action, adopted at the preparatory Conference for the 2nd World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children (20-21 November 2001), the United Nations General Assembly Resolution S-27/2 "A world fit for children" and the three-year programme "Building a Europe for and with children", adopted following the 3rd Summit and launched by the Monaco Conference (4-5 April 2006);

Determined to contribute effectively to the common goal of protecting children against sexual exploitation and sexual abuse, whoever the perpetrator may be, and of providing assistance to victims;

Taking into account the need to prepare a comprehensive international instrument focusing on the preventive, protective and criminal law aspects of the fight against all forms of sexual exploitation and sexual abuse of children and setting up a specific monitoring mechanism,

Have agreed as follows:

Chapter I – Purposes, non-discrimination principle and definitions

Article 1 – Purposes

- 1 The purposes of this Convention are to:
  - a prevent and combat sexual exploitation and sexual abuse of children;
  - b protect the rights of child victims of sexual exploitation and sexual abuse;
  - c promote national and international co-operation against sexual exploitation and sexual abuse of children.
- 2 In order to ensure effective implementation of its provisions by the Parties, this Convention sets up a specific monitoring mechanism.

Article 2 – Non-discrimination principle

The implementation of the provisions of this Convention by the Parties, in particular the enjoyment of measures to protect the rights of victims, shall be secured without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth, sexual orientation, state of health, disability or other status.

Article 3 – Definitions

For the purposes of this Convention:

- a “child” shall mean any person under the age of 18 years;
- b “sexual exploitation and sexual abuse of children” shall include the behaviour as referred to in Articles 18 to 23 of this Convention;
- c “victim” shall mean any child subject to sexual exploitation or sexual abuse.

Chapter II – Preventive measures

Article 4 – Principles

Each Party shall take the necessary legislative or other measures to prevent all forms of sexual exploitation and sexual abuse of children and to protect children.

Article 5 – Recruitment, training and awareness raising of persons working in contact with children

- 1 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to encourage awareness of the protection and rights of children among persons who have regular contacts with children in the education, health, social protection, judicial and law-enforcement sectors and in areas relating to sport, culture and leisure activities.
- 2 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the persons referred to in paragraph 1 have an adequate knowledge of sexual exploitation and sexual abuse of children, of the means to identify them and of the possibility mentioned in Article 12, paragraph 1.
- 3 Each Party shall take the necessary legislative or other measures, in conformity with its internal law, to ensure that the conditions to accede to those professions whose exercise implies regular contacts with children ensure that the candidates to these professions have not been convicted of acts of sexual exploitation or sexual abuse of children.

Article 6 – Education for children

Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that children, during primary and secondary education, receive information on the risks of sexual exploitation and sexual abuse, as well as on the means to protect themselves, adapted to their evolving capacity. This information, provided in collaboration with parents, where appropriate, shall be given within a more general context of information on sexuality and shall pay special attention to situa-

tions of risk, especially those involving the use of new information and communication technologies.

Article 7 – Preventive intervention programmes or measures

Each Party shall ensure that persons who fear that they might commit any of the offences established in accordance with this Convention may have access, where appropriate, to effective intervention programmes or measures designed to evaluate and prevent the risk of offences being committed.

Article 8 – Measures for the general public

- 1 Each Party shall promote or conduct awareness raising campaigns addressed to the general public providing information on the phenomenon of sexual exploitation and sexual abuse of children and on the preventive measures which can be taken.
- 2 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to prevent or prohibit the dissemination of materials advertising the offences established in accordance with this Convention.

Article 9 – Participation of children, the private sector, the media and civil society

- 1 Each Party shall encourage the participation of children, according to their evolving capacity, in the development and the implementation of state policies, programmes or others initiatives concerning the fight against sexual exploitation and sexual abuse of children.
- 2 Each Party shall encourage the private sector, in particular the information and communication technology sector, the tourism and travel industry and the banking and finance sectors, as well as civil society, to participate in the elaboration and implementation of policies to prevent sexual exploitation and sexual abuse of children and to implement internal norms through self-regulation or co-regulation.

- 3 Each Party shall encourage the media to provide appropriate information concerning all aspects of sexual exploitation and sexual abuse of children, with due respect for the independence of the media and freedom of the press.
- 4 Each Party shall encourage the financing, including, where appropriate, by the creation of funds, of the projects and programmes carried out by civil society aiming at preventing and protecting children from sexual exploitation and sexual abuse.

Chapter III – Specialised authorities and co-ordinating bodies

Article 10 – National measures of co-ordination and collaboration

- 1 Each Party shall take the necessary measures to ensure the co-ordination on a national or local level between the different agencies in charge of the protection from, the prevention of and the fight against sexual exploitation and sexual abuse of children, notably the education sector, the health sector, the social services and the law-enforcement and judicial authorities.
- 2 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to set up or designate:
  - a independent competent national or local institutions for the promotion and protection of the rights of the child, ensuring that they are provided with specific resources and responsibilities;
  - b mechanisms for data collection or focal points, at the national or local levels and in collaboration with civil society, for the purpose of observing and evaluating the phenomenon of sexual exploitation and sexual abuse of children, with due respect for the requirements of personal data protection.
- 3 Each Party shall encourage co-operation between the competent state authorities, civil society and the private sector, in order to better prevent and combat sexual exploitation and sexual abuse of children.

Chapter IV – Protective measures and assistance to victims

Article 11 – Principles

- 1 Each Party shall establish effective social programmes and set up multidisciplinary structures to provide the necessary support for victims, their close relatives and for any person who is responsible for their care.
- 2 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that when the age of the victim is uncertain and there are reasons to believe that the victim is a child, the protection and assistance measures provided for children shall be accorded to him or her pending verification of his or her age.

Article 12 – Reporting suspicion of sexual exploitation or sexual abuse

- 1 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the confidentiality rules imposed by internal law on certain professionals called upon to work in contact with children do not constitute an obstacle to the possibility, for those professionals, of their reporting to the services responsible for child protection any situation where they have reasonable grounds for believing that a child is the victim of sexual exploitation or sexual abuse.
- 2 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to encourage any person who knows about or suspects, in good faith, sexual exploitation or sexual abuse of children to report these facts to the competent services.

Article 13 – Helplines

Each Party shall take the necessary legislative or other measures to encourage and support the setting up of information services, such as telephone or Internet helplines, to provide advice to callers, even confidentially or with due regard for their anonymity.

Article 14 – Assistance to victims

- 1 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to assist victims, in the short and long term, in their physical and psycho-social recovery. Measures taken pursuant to this paragraph shall take due account of the child's views, needs and concerns.
- 2 Each Party shall take measures, under the conditions provided for by its internal law, to co-operate with non-governmental organisations, other relevant organisations or other elements of civil society engaged in assistance to victims.
- 3 When the parents or persons who have care of the child are involved in his or her sexual exploitation or sexual abuse, the intervention procedures taken in application of Article 11, paragraph 1, shall include:
  - the possibility of removing the alleged perpetrator;
  - the possibility of removing the victim from his or her family environment. The conditions and duration of such removal shall be determined in accordance with the best interests of the child.
- 4 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the persons who are close to the victim may benefit, where appropriate, from therapeutic assistance, notably emergency psychological care.

Chapter V – Intervention programmes or measures

Article 15 – General principles

- 1 Each Party shall ensure or promote, in accordance with its internal law, effective intervention programmes or measures for the persons referred to in Article 16, paragraphs 1 and 2, with a view to preventing and minimising the risks of repeated offences of a sexual nature against children. Such programmes or measures shall be accessible at any time during the proceedings, inside and outside prison, according to the conditions laid down in internal law.

- 2 Each Party shall ensure or promote, in accordance with its internal law, the development of partnerships or other forms of co-operation between the competent authorities, in particular health-care services and the social services, and the judicial authorities and other bodies responsible for following the persons referred to in Article 16, paragraphs 1 and 2.
- 3 Each Party shall provide, in accordance with its internal law, for an assessment of the dangerousness and possible risks of repetition of the offences established in accordance with this Convention, by the persons referred to in Article 16, paragraphs 1 and 2, with the aim of identifying appropriate programmes or measures.
- 4 Each Party shall provide, in accordance with its internal law, for an assessment of the effectiveness of the programmes and measures implemented.

Article 16 – Recipients of intervention programmes and measures

- 1 Each Party shall ensure, in accordance with its internal law, that persons subject to criminal proceedings for any of the offences established in accordance with this Convention may have access to the programmes or measures mentioned in Article 15, paragraph 1, under conditions which are neither detrimental nor contrary to the rights of the defence and to the requirements of a fair and impartial trial, and particularly with due respect for the rules governing the principle of the presumption of innocence.
- 2 Each Party shall ensure, in accordance with its internal law, that persons convicted of any of the offences established in accordance with this Convention may have access to the programmes or measures mentioned in Article 15, paragraph 1.
- 3 Each Party shall ensure, in accordance with its internal law, that intervention programmes or measures are developed or adapted to meet the developmental needs of children who sexually offend, including those who are below the age of criminal responsibility, with the aim of addressing their sexual behavioural problems.

Article 17 – Information and consent

- 1 Each Party shall ensure, in accordance with its internal law, that the persons referred to in Article 16 to whom intervention programmes or measures have been proposed are fully informed of the reasons for the proposal and consent to the programme or measure in full knowledge of the facts.
- 2 Each Party shall ensure, in accordance with its internal law, that persons to whom intervention programmes or measures have been proposed may refuse them and, in the case of convicted persons, that they are made aware of the possible consequences a refusal might have.

Chapter VI – Substantive criminal law

Article 18 – Sexual abuse

- 1 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the following intentional conduct is criminalised:
  - a engaging in sexual activities with a child who, according to the relevant provisions of national law, has not reached the legal age for sexual activities;
  - b engaging in sexual activities with a child where:
    - use is made of coercion, force or threats; or
    - abuse is made of a recognised position of trust, authority or influence over the child, including within the family; or
    - abuse is made of a particularly vulnerable situation of the child, notably because of a mental or physical disability or a situation of dependence.
- 2 For the purpose of paragraph 1 above, each Party shall decide the age below which it is prohibited to engage in sexual activities with a child.
- 3 The provisions of paragraph 1.a are not intended to govern consensual sexual activities between minors.

Article 19 – Offences concerning child prostitution

- 1 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the following intentional conduct is criminalised:
  - a recruiting a child into prostitution or causing a child to participate in prostitution;
  - b coercing a child into prostitution or profiting from or otherwise exploiting a child for such purposes;
  - c having recourse to child prostitution.
- 2 For the purpose of the present article, the term “child prostitution” shall mean the fact of using a child for sexual activities where money or any other form of remuneration or consideration is given or promised as payment, regardless if this payment, promise or consideration is made to the child or to a third person.

Article 20 – Offences concerning child pornography

- 1 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the following intentional conduct, when committed without right, is criminalised:
  - a producing child pornography;
  - b offering or making available child pornography;
  - c distributing or transmitting child pornography;
  - d procuring child pornography for oneself or for another person;
  - e possessing child pornography;
  - f knowingly obtaining access, through information and communication technologies, to child pornography.
- 2 For the purpose of the present article, the term “child pornography” shall mean any material that visually depicts a child engaged in real or simulated sexually explicit conduct or any depiction of a child’s sexual organs for primarily sexual purposes.

- 3 Each Party may reserve the right not to apply, in whole or in part, paragraph 1.a and e to the production and possession of pornographic material:
  - consisting exclusively of simulated representations or realistic images of a non-existent child;
  - involving children who have reached the age set in application of Article 18, paragraph 2, where these images are produced and possessed by them with their consent and solely for their own private use.
- 4 Each Party may reserve the right not to apply, in whole or in part, paragraph 1.f.

Article 21 – Offences concerning the participation of a child in pornographic performances

- 1 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the following intentional conduct is criminalised:
  - a recruiting a child into participating in pornographic performances or causing a child to participate in such performances;
  - b coercing a child into participating in pornographic performances or profiting from or otherwise exploiting a child for such purposes;
  - c knowingly attending pornographic performances involving the participation of children.
- 2 Each Party may reserve the right to limit the application of paragraph 1.c to cases where children have been recruited or coerced in conformity with paragraph 1.a or b.

Article 22 – Corruption of children

Each Party shall take the necessary legislative or other measures to criminalise the intentional causing, for sexual purposes, of a child who has not reached the age set in application of Article 18, paragraph 2, to witness sexual abuse or sexual activities, even without having to participate.

Article 23 – Solicitation of children for sexual purposes

Each Party shall take the necessary legislative or other measures to criminalise the intentional proposal, through information and communication technologies, of an adult to meet a child who has not reached the age set in application of Article 18, paragraph 2, for the purpose of committing any of the offences established in accordance with Article 18, paragraph 1.a, or Article 20, paragraph 1.a, against him or her, where this proposal has been followed by material acts leading to such a meeting.

Article 24 – Aiding or abetting and attempt

- 1 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to establish as criminal offences, when committed intentionally, aiding or abetting the commission of any of the offences established in accordance with this Convention.
- 2 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to establish as criminal offences, when committed intentionally, attempts to commit the offences established in accordance with this Convention.
- 3 Each Party may reserve the right not to apply, in whole or in part, paragraph 2 to offences established in accordance with Article 20, paragraph 1.b, d, e and f, Article 21, paragraph 1.c, Article 22 and Article 23.

Article 25 – Jurisdiction

- 1 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to establish jurisdiction over any offence established in accordance with this Convention, when the offence is committed:
  - a in its territory; or
  - b on board a ship flying the flag of that Party; or
  - c on board an aircraft registered under the laws of that Party;
or
  - d by one of its nationals; or

- e by a person who has his or her habitual residence in its territory.
- 2 Each Party shall endeavour to take the necessary legislative or other measures to establish jurisdiction over any offence established in accordance with this Convention where the offence is committed against one of its nationals or a person who has his or her habitual residence in its territory.
- 3 Each Party may, at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, by a declaration addressed to the Secretary General of the Council of Europe, declare that it reserves the right not to apply or to apply only in specific cases or conditions the jurisdiction rules laid down in paragraph 1.e of this article.
- 4 For the prosecution of the offences established in accordance with Articles 18, 19, 20, paragraph 1.a, and 21, paragraph 1.a and b, of this Convention, each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that its jurisdiction as regards paragraph 1.d is not subordinated to the condition that the acts are criminalised at the place where they were performed.
- 5 Each Party may, at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, by a declaration addressed to the Secretary General of the Council of Europe, declare that it reserves the right to limit the application of paragraph 4 of this article, with regard to offences established in accordance with Article 18, paragraph 1.b, second and third indents, to cases where its national has his or her habitual residence in its territory.
- 6 For the prosecution of the offences established in accordance with Articles 18, 19, 20, paragraph 1.a, and 21 of this Convention, each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that its jurisdiction as regards paragraphs 1.d and e is not subordinated to the condition that the prosecution can only be initiated following a report from the victim or a denunciation from the State of the place where the offence was committed.
- 7 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to establish jurisdiction over the offences established in accordance

with this Convention, in cases where an alleged offender is present on its territory and it does not extradite him or her to another Party, solely on the basis of his or her nationality.

- 8 When more than one Party claims jurisdiction over an alleged offence established in accordance with this Convention, the Parties involved shall, where appropriate, consult with a view to determining the most appropriate jurisdiction for prosecution.
- 9 Without prejudice to the general rules of international law, this Convention does not exclude any criminal jurisdiction exercised by a Party in accordance with its internal law.

Article 26 – Corporate liability

- 1 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that a legal person can be held liable for an offence established in accordance with this Convention, committed for its benefit by any natural person, acting either individually or as part of an organ of the legal person, who has a leading position within the legal person, based on:
  - a power of representation of the legal person;
  - b an authority to take decisions on behalf of the legal person;
  - c an authority to exercise control within the legal person.
- 2 Apart from the cases already provided for in paragraph 1, each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that a legal person can be held liable where the lack of supervision or control by a natural person referred to in paragraph 1 has made possible the commission of an offence established in accordance with this Convention for the benefit of that legal person by a natural person acting under its authority.
- 3 Subject to the legal principles of the Party, the liability of a legal person may be criminal, civil or administrative.
- 4 Such liability shall be without prejudice to the criminal liability of the natural persons who have committed the offence.

Article 27 – Sanctions and measures

- 1 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the offences established in accordance with this Convention are punishable by effective, proportionate and dissuasive sanctions, taking into account their seriousness. These sanctions shall include penalties involving deprivation of liberty which can give rise to extradition.
- 2 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that legal persons held liable in accordance with Article 26 shall be subject to effective, proportionate and dissuasive sanctions which shall include monetary criminal or non-criminal fines and may include other measures, in particular:
  - a exclusion from entitlement to public benefits or aid;
  - b temporary or permanent disqualification from the practice of commercial activities;
  - c placing under judicial supervision;
  - d judicial winding-up order.
- 3 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to:
  - a provide for the seizure and confiscation of:
    - goods, documents and other instrumentalities used to commit the offences established in accordance with this Convention or to facilitate their commission;
    - proceeds derived from such offences or property the value of which corresponds to such proceeds;
  - b enable the temporary or permanent closure of any establishment used to carry out any of the offences established in accordance with this Convention, without prejudice to the rights of *bona fide* third parties, or to deny the perpetrator, temporarily or permanently, the exercise of the professional or voluntary activity involving contact with children in the course of which the offence was committed.

- 4 Each Party may adopt other measures in relation to perpetrators, such as withdrawal of parental rights or monitoring or supervision of convicted persons.
- 5 Each Party may establish that the proceeds of crime or property confiscated in accordance with this article can be allocated to a special fund in order to finance prevention and assistance programmes for victims of any of the offences established in accordance with this Convention.

Article 28 – Aggravating circumstances

Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the following circumstances, in so far as they do not already form part of the constituent elements of the offence, may, in conformity with the relevant provisions of internal law, be taken into consideration as aggravating circumstances in the determination of the sanctions in relation to the offences established in accordance with this Convention:

- a the offence seriously damaged the physical or mental health of the victim;
- b the offence was preceded or accompanied by acts of torture or serious violence;
- c the offence was committed against a particularly vulnerable victim;
- d the offence was committed by a member of the family, a person cohabiting with the child or a person having abused his or her authority;
- e the offence was committed by several people acting together;
- f the offence was committed within the framework of a criminal organisation;
- g the perpetrator has previously been convicted of offences of the same nature.

Article 29 – Previous convictions

Each Party shall take the necessary legislative or other measures to provide for the possibility to take into account final sentences passed by another Party in relation to the offences established in accordance with this Convention when determining the sanctions.

Chapter VII – Investigation, prosecution and procedural law

Article 30 – Principles

- 1 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that investigations and criminal proceedings are carried out in the best interests and respecting the rights of the child.
- 2 Each Party shall adopt a protective approach towards victims, ensuring that the investigations and criminal proceedings do not aggravate the trauma experienced by the child and that the criminal justice response is followed by assistance, where appropriate.
- 3 Each Party shall ensure that the investigations and criminal proceedings are treated as priority and carried out without any unjustified delay.
- 4 Each Party shall ensure that the measures applicable under the current chapter are not prejudicial to the rights of the defence and the requirements of a fair and impartial trial, in conformity with Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.
- 5 Each Party shall take the necessary legislative or other measures, in conformity with the fundamental principles of its internal law:
  - to ensure an effective investigation and prosecution of offences established in accordance with this Convention, allowing, where appropriate, for the possibility of covert operations;
  - to enable units or investigative services to identify the victims of the offences established in accordance with Article 20, in particular by analysing child pornography material, such as photographs and audiovisual recordings

transmitted or made available through the use of information and communication technologies.

Article 31 – General measures of protection

- 1 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to protect the rights and interests of victims, including their special needs as witnesses, at all stages of investigations and criminal proceedings, in particular by:
  - a informing them of their rights and the services at their disposal and, unless they do not wish to receive such information, the follow-up given to their complaint, the charges, the general progress of the investigation or proceedings, and their role therein as well as the outcome of their cases;
  - b ensuring, at least in cases where the victims and their families might be in danger, that they may be informed, if necessary, when the person prosecuted or convicted is released temporarily or definitively;
  - c enabling them, in a manner consistent with the procedural rules of internal law, to be heard, to supply evidence and to choose the means of having their views, needs and concerns presented, directly or through an intermediary, and considered;
  - d providing them with appropriate support services so that their rights and interests are duly presented and taken into account;
  - e protecting their privacy, their identity and their image and by taking measures in accordance with internal law to prevent the public dissemination of any information that could lead to their identification;
  - f providing for their safety, as well as that of their families and witnesses on their behalf, from intimidation, retaliation and repeat victimisation;
  - g ensuring that contact between victims and perpetrators within court and law enforcement agency premises is avoided, unless the competent authorities establish otherwise in the

best interests of the child or when the investigations or proceedings require such contact.

- 2 Each Party shall ensure that victims have access, as from their first contact with the competent authorities, to information on relevant judicial and administrative proceedings.
- 3 Each Party shall ensure that victims have access, provided free of charge where warranted, to legal aid when it is possible for them to have the status of parties to criminal proceedings.
- 4 Each Party shall provide for the possibility for the judicial authorities to appoint a special representative for the victim when, by internal law, he or she may have the status of a party to the criminal proceedings and where the holders of parental responsibility are precluded from representing the child in such proceedings as a result of a conflict of interest between them and the victim.
- 5 Each Party shall provide, by means of legislative or other measures, in accordance with the conditions provided for by its internal law, the possibility for groups, foundations, associations or governmental or non-governmental organisations, to assist and/or support the victims with their consent during criminal proceedings concerning the offences established in accordance with this Convention.
- 6 Each Party shall ensure that the information given to victims in conformity with the provisions of this article is provided in a manner adapted to their age and maturity and in a language that they can understand.

Article 32 – Initiation of proceedings

Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that investigations or prosecution of offences established in accordance with this Convention shall not be dependent upon the report or accusation made by a victim, and that the proceedings may continue even if the victim has withdrawn his or her statements.

Article 33 – Statute of limitation

Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the statute of limitation for initiating proceedings with regard to the offences established in accordance with Articles 18, 19, paragraph 1.a and b, and 21, paragraph 1.a and b, shall continue for a period of time sufficient to allow the efficient starting of proceedings after the victim has reached the age of majority and which is commensurate with the gravity of the crime in question.

Article 34 – Investigations

- 1 Each Party shall adopt such measures as may be necessary to ensure that persons, units or services in charge of investigations are specialised in the field of combating sexual exploitation and sexual abuse of children or that persons are trained for this purpose. Such units or services shall have adequate financial resources.
- 2 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that uncertainty as to the actual age of the victim shall not prevent the initiation of criminal investigations.

Article 35 – Interviews with the child

- 1 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that:
  - a interviews with the child take place without unjustified delay after the facts have been reported to the competent authorities;
  - b interviews with the child take place, where necessary, in premises designed or adapted for this purpose;
  - c interviews with the child are carried out by professionals trained for this purpose;
  - d the same persons, if possible and where appropriate, conduct all interviews with the child;

- e the number of interviews is as limited as possible and in so far as strictly necessary for the purpose of criminal proceedings;
  - f the child may be accompanied by his or her legal representative or, where appropriate, an adult of his or her choice, unless a reasoned decision has been made to the contrary in respect of that person.
- 2 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that all interviews with the victim or, where appropriate, those with a child witness, may be videotaped and that these videotaped interviews may be accepted as evidence during the court proceedings, according to the rules provided by its internal law.
  - 3 When the age of the victim is uncertain and there are reasons to believe that the victim is a child, the measures established in paragraphs 1 and 2 shall be applied pending verification of his or her age.

Article 36 – Criminal court proceedings

- 1 Each Party shall take the necessary legislative or other measures, with due respect for the rules governing the autonomy of legal professions, to ensure that training on children's rights and sexual exploitation and sexual abuse of children is available for the benefit of all persons involved in the proceedings, in particular judges, prosecutors and lawyers.
- 2 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure, according to the rules provided by its internal law, that:
  - a the judge may order the hearing to take place without the presence of the public;
  - b the victim may be heard in the courtroom without being present, notably through the use of appropriate communication technologies.

Chapter VIII – Recording and storing of data

Article 37 – Recording and storing of national data on convicted sexual offenders

- 1 For the purposes of prevention and prosecution of the offences established in accordance with this Convention, each Party shall take the necessary legislative or other measures to collect and store, in accordance with the relevant provisions on the protection of personal data and other appropriate rules and guarantees as prescribed by domestic law, data relating to the identity and to the genetic profile (DNA) of persons convicted of the offences established in accordance with this Convention.
- 2 Each Party shall, at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, communicate to the Secretary General of the Council of Europe the name and address of a single national authority in charge for the purposes of paragraph 1.
- 3 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the information referred to in paragraph 1 can be transmitted to the competent authority of another Party, in conformity with the conditions established in its internal law and the relevant international instruments.

Chapter IX – International co-operation

Article 38 – General principles and measures for international co-operation

- 1 The Parties shall co-operate with each other, in accordance with the provisions of this Convention, and through the application of relevant applicable international and regional instruments, arrangements agreed on the basis of uniform or reciprocal legislation and internal laws, to the widest extent possible, for the purpose of:
  - a preventing and combating sexual exploitation and sexual abuse of children;
  - b protecting and providing assistance to victims;

- c investigations or proceedings concerning the offences established in accordance with this Convention.
- 2 Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that victims of an offence established in accordance with this Convention in the territory of a Party other than the one where they reside may make a complaint before the competent authorities of their State of residence.
- 3 If a Party that makes mutual legal assistance in criminal matters or extradition conditional on the existence of a treaty receives a request for legal assistance or extradition from a Party with which it has not concluded such a treaty, it may consider this Convention the legal basis for mutual legal assistance in criminal matters or extradition in respect of the offences established in accordance with this Convention.
- 4 Each Party shall endeavour to integrate, where appropriate, prevention and the fight against sexual exploitation and sexual abuse of children in assistance programmes for development provided for the benefit of third states.

Chapter X – Monitoring mechanism

Article 39 – Committee of the Parties

- 1 The Committee of the Parties shall be composed of representatives of the Parties to the Convention.
- 2 The Committee of the Parties shall be convened by the Secretary General of the Council of Europe. Its first meeting shall be held within a period of one year following the entry into force of this Convention for the tenth signatory having ratified it. It shall subsequently meet whenever at least one third of the Parties or the Secretary General so requests.
- 3 The Committee of the Parties shall adopt its own rules of procedure.

Article 40 – Other representatives

- 1 The Parliamentary Assembly of the Council of Europe, the Commissioner for Human Rights, the European Committee on Crime Problems (CDPC), as well as other relevant Council of Europe intergovernmental committees, shall each appoint a representative to the Committee of the Parties.
- 2 The Committee of Ministers may invite other Council of Europe bodies to appoint a representative to the Committee of the Parties after consulting the latter.
- 3 Representatives of civil society, and in particular non-governmental organisations, may be admitted as observers to the Committee of the Parties following the procedure established by the relevant rules of the Council of Europe.
- 4 Representatives appointed under paragraphs 1 to 3 above shall participate in meetings of the Committee of the Parties without the right to vote.

Article 41 – Functions of the Committee of the Parties

- 1 The Committee of the Parties shall monitor the implementation of this Convention. The rules of procedure of the Committee of the Parties shall determine the procedure for evaluating the implementation of this Convention.
- 2 The Committee of the Parties shall facilitate the collection, analysis and exchange of information, experience and good practice between States to improve their capacity to prevent and combat sexual exploitation and sexual abuse of children.
- 3 The Committee of the Parties shall also, where appropriate:
  - a facilitate the effective use and implementation of this Convention, including the identification of any problems and the effects of any declaration or reservation made under this Convention;
  - b express an opinion on any question concerning the application of this Convention and facilitate the exchange of information on significant legal, policy or technological developments.

- 4 The Committee of the Parties shall be assisted by the Secretariat of the Council of Europe in carrying out its functions pursuant to this article.
- 5 The European Committee on Crime Problems (CDPC) shall be kept periodically informed regarding the activities mentioned in paragraphs 1, 2 and 3 of this article.

Chapter XI – Relationship with other international instruments

Article 42 – Relationship with the United Nations Convention on the Rights of the Child and its Optional Protocol on the sale of children, child prostitution and child pornography

This Convention shall not affect the rights and obligations arising from the provisions of the United Nations Convention on the Rights of the Child and its Optional Protocol on the sale of children, child prostitution and child pornography, and is intended to enhance the protection afforded by them and develop and complement the standards contained therein.

Article 43 – Relationship with other international instruments

- 1 This Convention shall not affect the rights and obligations arising from the provisions of other international instruments to which Parties to the present Convention are Parties or shall become Parties and which contain provisions on matters governed by this Convention and which ensure greater protection and assistance for child victims of sexual exploitation or sexual abuse.
- 2 The Parties to the Convention may conclude bilateral or multi-lateral agreements with one another on the matters dealt with in this Convention, for purposes of supplementing or strengthening its provisions or facilitating the application of the principles embodied in it.
- 3 Parties which are members of the European Union shall, in their mutual relations, apply Community and European Union rules in so far as there are Community or European Union rules governing the particular subject concerned and applicable to the specific case, without prejudice to the object and purpose of the

present Convention and without prejudice to its full application with other Parties.

Chapter XII – Amendments to the Convention

Article 44 – Amendments

- 1 Any proposal for an amendment to this Convention presented by a Party shall be communicated to the Secretary General of the Council of Europe and forwarded by him or her to the member States of the Council of Europe, any signatory, any State Party, the European Community, any State invited to sign this Convention in accordance with the provisions of Article 45, paragraph 1, and any State invited to accede to this Convention in accordance with the provisions of Article 46, paragraph 1.
- 2 Any amendment proposed by a Party shall be communicated to the European Committee on Crime Problems (CDPC), which shall submit to the Committee of Ministers its opinion on that proposed amendment.
- 3 The Committee of Ministers shall consider the proposed amendment and the opinion submitted by the CDPC and, following consultation with the non-member States Parties to this Convention, may adopt the amendment.
- 4 The text of any amendment adopted by the Committee of Ministers in accordance with paragraph 3 of this article shall be forwarded to the Parties for acceptance.
- 5 Any amendment adopted in accordance with paragraph 3 of this article shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of one month after the date on which all Parties have informed the Secretary General that they have accepted it.

Chapter XIII – Final clauses

Article 45 – Signature and entry into force

- 1 This Convention shall be open for signature by the member States of the Council of Europe, the non-member States which have participated in its elaboration as well as the European Community.
- 2 This Convention is subject to ratification, acceptance or approval. Instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe.
- 3 This Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date on which 5 signatories, including at least 3 member States of the Council of Europe, have expressed their consent to be bound by the Convention in accordance with the provisions of the preceding paragraph.
- 4 In respect of any State referred to in paragraph 1 or the European Community, which subsequently expresses its consent to be bound by it, the Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of the deposit of its instrument of ratification, acceptance or approval.

Article 46 – Accession to the Convention

- 1 After the entry into force of this Convention, the Committee of Ministers of the Council of Europe may, after consultation of the Parties to this Convention and obtaining their unanimous consent, invite any non-member State of the Council of Europe, which has not participated in the elaboration of the Convention, to accede to this Convention by a decision taken by the majority provided for in Article 20.d of the Statute of the Council of Europe, and by unanimous vote of the representatives of the Contracting States entitled to sit on the Committee of Ministers.
- 2 In respect of any acceding State, the Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of deposit of the instru-

ment of accession with the Secretary General of the Council of Europe.

Article 47 – Territorial application

- 1 Any State or the European Community may, at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, specify the territory or territories to which this Convention shall apply.
- 2 Any Party may, at any later date, by a declaration addressed to the Secretary General of the Council of Europe, extend the application of this Convention to any other territory specified in the declaration and for whose international relations it is responsible or on whose behalf it is authorised to give undertakings. In respect of such territory, the Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of receipt of such declaration by the Secretary General.
- 3 Any declaration made under the two preceding paragraphs may, in respect of any territory specified in such declaration, be withdrawn by a notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe. The withdrawal shall become effective on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of receipt of such notification by the Secretary General.

Article 48 – Reservations

No reservation may be made in respect of any provision of this Convention, with the exception of the reservations expressly established. Any reservation may be withdrawn at any time.

Article 49 – Denunciation

- 1 Any Party may, at any time, denounce this Convention by means of a notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe.

- 2 Such denunciation shall become effective on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of receipt of the notification by the Secretary General.

Article 50 – Notification

The Secretary General of the Council of Europe shall notify the member States of the Council of Europe, any State signatory, any State Party, the European Community, any State invited to sign this Convention in accordance with the provisions of Article 45 and any State invited to accede to this Convention in accordance with the provisions of Article 46 of:

- a any signature;
- b the deposit of any instrument of ratification, acceptance, approval or accession;
- c any date of entry into force of this Convention in accordance with Articles 45 and 46;
- d any amendment adopted in accordance with Article 44 and the date on which such an amendment enters into force;
- e any reservation made under Article 48;
- f any denunciation made in pursuance of the provisions of Article 49;
- g any other act, notification or communication relating to this Convention.

In witness whereof the undersigned, being duly authorised thereto, have signed this Convention.

Done at Lanzarote, this 25th day of October 2007, in English and in French, both texts being equally authentic, in a single copy which shall be deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General of the Council of Europe shall transmit certified copies to each member State of the Council of Europe, to the non-member States which have participated in the elaboration of this Convention, to the European Community and to any State invited to accede to this Convention.

Inbjudan till hearing om sexualbrottslagstiftningen

Tid: Måndagen den 21 september 2009 kl. 13.00–15.30

Plats: Rotundan, Rosenbad

Regeringen har uppdragit åt undertecknad (dir. 2008:94) att utvärdera tillämpningen av 2005 års sexualbrottsreform. Syftet med utvärderingen är att följa upp och undersöka hur bestämmelserna har fungerat i praktiken och om syftet med reformen har uppnåtts. Utvärderingen ska särskilt fokusera på våldtäktsbrottet och de särskilda straffbestämmelserna om sexualbrott mot barn samt hur tillämpningen i dessa avseenden har fallit ut. I mitt utredningsuppdrag ingår vidare att analysera och ta ställning till om det nuvarande kravet på tvång som grund för straffansvar för våldtäkt bör ersättas med ett krav på bristande samtycke. Oavsett ställningstagande i sak ska ett författningsförslag avseende en samtyckesbaserad lagstiftning läggas fram.

Med avsikten av belysa och diskutera de frågeställningar som utredningsuppdraget gäller enligt ovan inbjuds härmed till en hearing. Inbjudan riktar sig till Barnombudsmannen, Diskrimineringsombudsmannen och Skolinspektionen/Barn- och elevombudet samt frivilligorganisationer vars verksamhet – ur ett offer- eller förövarperspektiv eller annars med syftet att sprida kunskap eller bilda opinion – berör frågor med koppling till sexualbrottslighet.

Förutom att utvärdera tillämpningen av 2005 års reform och utreda frågan om en samtyckesbaserad lagstiftning har utredningen även till uppgift att analysera frågan om Sveriges tillträde till Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Denna del av utredningsuppdraget kommer dock inte att behandlas vid hearingen.

De frågeställningar som hearingen främst avser att belysa är:

- Tvång (våld eller hot) eller brist på samtycke som brottsrekvisit?

- Begreppet ”sexuell handling”. Begreppet som sådant samt begreppets användning vid gränsdragning beträffande olika brott dels mot vuxna, dels mot barn
- Samlag som jämförelsenorm vid bedömningen av graden av kränkning i samband med brott mot vuxna och mot barn
- Begreppet ”hjälpöst tillstånd” och dess tillämpning i praxis
- Det straffrättsliga skyddet för barn mot sexuella övergrepp generellt (straffnivåer m.m.)
- Gränsdragningen mellan sexuellt ofredande – ofredande

Anmälan om deltagande görs till utredningens sekreterare Catharina Månsson, catharina.mansson@justice.ministry.se eller 08-405 90 44, senast den 9 september 2009. Eftersom antalet platser är begränsat förbehåller vi oss rätten att begränsa antalet deltagare från varje organisation om antalet anmälningar överstiger antalet platser. Vid utebliven närvaro efter anmälan – vänligen meddela detta.

Utredningen direktiv finns tillgängliga på regeringens hemsida.
http://www.sou.gov.se/kommittedirektiv/2008/dir2008_94.pdf

Varmt välkomna!

Nils Petter Ekdahl
Rådman, regeringens särskilde utredare i 2008 års sexualbrottsutredning.

Deltagarförteckning

1. Amnesty International, svenska sektionen
2. Barnombudsmannen
3. Brottsofferjourernas Riksförbund
4. ECPAT Sverige
5. Fredrika-Bremer-Förbundet
6. Kvinnofronten
7. RFSL Brottsofferjour
8. Riksförbundet för Sexuell Upplysning (RFSU)
9. Riksorganisationen mot sexuella övergrepp (HOPP)
10. Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)
11. Sveriges Kvinno- och tjejjourers Riksförbund (SKR)
12. Sveriges Kvinnolobby (SKL)
13. Terrafem
14. UNICEF Sverige
15. UNIFEM

Statens offentliga utredningar 2010

Kronologisk förteckning

1. Lätt att göra rätt – om förmedling av brottskadestånd. Ju.
2. Ett samlat insolvensförfarande – förslag till ny lag. Ju.
3. Metria – förutsättningar för att ombilda division Metria vid Lantmäteriet till ett statligt ägt aktiebolag. M.
4. Allmänna handlingar i elektronisk form – offentlighet och integritet. Ju.
5. Skolgång för alla barn. U.
6. Kunskapslägesrapport på kärnavfallsområdet 2010 – utmaningar för slutförvarsprogrammet. M.
7. Aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och möjligheter – ett systematiskt målinriktat arbete på tre samhällsområden. IJ.
8. En myndighet för havs- och vattenmiljö. M.
9. Den framtida organisationen för vissa fiskefrågor. Jo.
10. Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i historia. En granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan. U.
11. Spela samman – en ny modell för statens stöd till regional kulturverksamhet. Ku.
12. I samspel med musiklivet – en ny nationell plattform för musiken. Ku.
13. Upphandling på försvars- och säkerhetsområdet. Fi.
14. Partsinsyn enligt rättegångsbalken. Ju.
15. Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp. Ju.
16. Sverige för nyanlända. Värden, välfärdsstat, vardagsliv. IJ.
17. Prissatt vatten? M.
18. En reformerad budgetlag. Fi.
19. Lärling – en bro mellan skola och arbetsliv. U.
20. Så enkelt som möjligt för så många som möjligt – från strategi till handling för e-förvaltning. Fi.
21. Bättre marknad för tjänstehundar. Jo.
22. Krigets Lagar – centrala dokument om folkrätten under väpnad konflikt, neutralitet, ockupation och fredsinsatser. Fö.
23. Tredje sjösäkerhetspaketet. Klassdirektivet, Klassförordningen, Olycksutredningsdirektivet, IMO:s olycksutredningskod. N.
24. Avtalad upphovsrätt. Ju.
25. Viss översyn av verksamhet och organisation på informationssäkerhetsområdet. Fö.
26. Flyttningsbidrag och unionsrätten. A.
27. Gemensamt ansvar och gränsöverstigande samarbete inom transportforskningen. N.
28. Vändpunkt Sverige – ett ökat intresse för matematik, naturvetenskap, teknik och IKT. U.
29. En ny förvaltningslag. Ju.
30. Tredje inre marknadspaketet för el och naturgas. Fortsatt europeisk harmonisering. N.
31. Första hjälpen i psykisk hälsa. S.
32. Utrikesförvaltning i världsklass. En mer flexibel utrikesrepresentation. UD.
33. Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i samhällskunskap. En granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan. U.
34. På väg mot en ny roll – överväganden och förslag om Riksutställningar. Ku.
35. Kunskap som befrielse? En metanalys av svensk forskning om jämställdhet och skola 1969–2009. U.
36. Svensk forskning om jämställdhet och skola. En bibliografi. U.
37. Sverige för nyanlända utanför flyktingmottagandet. IJ.
38. Muttbrott. Ju.
39. Ny ordning för nationella vaccinationsprogram. S.

40. Cirkulär migration och utveckling – kartläggning av cirkulära rörelsemönster och diskussion om hur migrationens utvecklingspotential kan främjas. Ju.
41. Kompensationstillägg – om ersättning vid försenade utbetalningar. S.
42. Med fiskevård i fokus – en ny fiskevårdslag. Jo.
43. Förundersökningsbegränsning. Ju.
44. Mål och medel – särskilda åtgärder för vissa måltyper i domstol. Ju.
45. Händelseanalyser vid självmord inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Förslag till ny lag. S.
46. Utländsk näringsverksamhet i Sverige. En översyn av lagstiftningen om utländska filialer i ett EU-perspektiv. N.
47. Alkoholkonsumtion, alkoholproblem och sjukfrånvaro – vilka är sambanden? En systematisk litteraturoversikt. S.
48. Multipla hälsoproblem bland personer över 60 år. En systematisk litteraturoversikt om förekomst, konsekvenser och vård. S.
49. Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2008. Ju.
50. Försvarmaktens helikopterresurser. Fö.
51. Könsskillnader i skolprestationer – idéer om orsaker. U.
52. Biologiska faktorer och könsskillnader i skolresultat. Ett diskussionsunderlag för Delegationen för jämställdhet i skolans arbete för analys av bakgrunden till pojkars sämre skolprestationer jämfört med flickors. U.
53. Pojkar och skolan: Ett bakgrundsdokument om "pojkkrisen". Översättning på svenska av engelsk rapport: Boys and School: A Background Paper on the "Boy Crisis". + Engelsk rapport. U.
54. Förbättrad återbetalning av studielån. U.
55. Romers rätt – en strategi för romer i Sverige. IJ.
56. Innovationsupphandling. N.
57. Effektivare planering av vägar och järnvägar. N.
58. Rehabiliteringsrådets delbetänkande. S.
59. Underhållsskyldighet i internationella situationer – Underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll + Bilagedel. Ju.
60. Ett utvidgat skydd mot åldersdiskriminering. IJ.
61. Driftskompatibilitet och enheter som ansvarar för underhåll inom EU:s järnvägssystem. N.
62. Så enkelt som möjligt för så många som möjligt. Under konstruktion – framtidens e-förvaltning. Fi.
63. EU:s direktiv om sanktioner mot arbetsgivare. Ju.
64. "Se de tidiga tecknen" – forskare reflekterar över sju berättelser från förskola och skola. U.
65. Kompetens och ansvar. S.
66. Barns perspektiv på jämställdhet i skola. En kunskapsöversikt. U.
67. I rättan tid? Om ålder och skolstart. U.
68. Ny yttrandefrihetsgrundlag? Yttrandefrihetskommittén presenterar tre modeller. Ju.
69. Förbättrad vinterberedskap inom järnvägen. N.
70. Ny struktur för skydd av mänskliga rättigheter. + Bilagor + Lättläst + Daisy. IJ.
71. Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag. Ju.

Statens offentliga utredningar 2010

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Lätt att göra rätt
– om förmedling av brottsskadestånd. [1]
- Ett samlat insolvensförfarande – förslag till ny lag. [2]
- Allmänna handlingar i elektronisk form
– offentlighet och integritet. [4]
- Partsinsyn enligt rättegångsbalken. [14]
- Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp. [15]
- Avtalad upphovsrätt. [24]
- En ny förvaltningslag. [29]
- Mutbrott. (38)
- Cirkulär migration och utveckling
– kartläggning av cirkulära rörelsemönster och diskussion om hur migrationens utvecklingspotential kan främjas. [40]
- Förundersökningsbegränsning. [43]
- Mål och medel – särskilda åtgärder för vissa måltyper i domstol. [44]
- Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2008. [49]
- Underhållsskyldighet i internationella situationer – Underhållsförordningen, 2007 års Haagkonvention och 2007 års Haagprotokoll + Bilagedel. [59]
- EU:s direktiv om sanktioner mot arbetsgivare. [63]
- Ny yttrandefrihetsgrundlag? Yttrandefrihetskommittén presenterar tre modeller. [68]
- Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag. [71]

Utrikesdepartementet

- Utrikesförvaltning i världsklass. En mer flexibel utrikesrepresentation. [32]

Försvarsdepartementet

- Krigets Lagar – centrala dokument om folkrätten under väpnad konflikt, neutralitet, ockupation och fredsinsatser. [22]

- Viss översyn av verksamhet och organisation på informationssäkerhetsområdet. [25]
- Försvarsmaktens helikopterresurser. [50]

Socialdepartementet

- Första hjälpen i psykisk hälsa. [31]
- Ny ordning för nationella vaccinationsprogram. [39]
- Kompensationstillägg – om ersättning vid försenade utbetalningar. [41]
- Händelseanalyser vid självmord inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Förslag till ny lag. [45]
- Alkoholkonsumtion, alkoholproblem och sjukfrånvaro – vilka är sambanden? En systematisk litteraturoversikt. [47]
- Multipla hälsoproblem bland personer över 60 år. En systematisk litteraturoversikt om förekomst, konsekvenser och vård. [48]
- Rehabiliteringsrådets delbetänkande. [58]
- Kompetens och ansvar. [65]

Finansdepartementet

- Upphandling på försvars- och säkerhetsområdet. [13]
- En reformerad budgetlag. [18]
- Så enkelt som möjligt för så många som möjligt – från strategi till handling för e-förvaltning. [20]
- Så enkelt som möjligt för så många som möjligt. Under konstruktion – framtidens e-förvaltning. [62]

Utbildningsdepartementet

- Skolgång för alla barn. [5]
- Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i historia. En granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan. [10]
- Lärling – en bro mellan skola och arbetsliv. [19]
- Vändpunkt Sverige – ett ökat intresse för matematik, naturvetenskap, teknik och IKT. [28]

Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i samhällskunskap. En granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan. [33]

Kunskap som befrielse? En metaanalys av svensk forskning om jämställdhet och skola 1969–2009. [35]

Svensk forskning om jämställdhet och skola. En bibliografi. [36]

Könsskillnader i skolprestationer – idéer om orsaker. [51]

Biologiska faktorer och könsskillnader i skolresultat. Ett diskussionsunderlag för Delegationen för jämställdhet i skolans arbete för analys av bakgrunden till pojkars sämre skolprestationer jämfört med flickors. [52]

Pojkar och skolan: Ett bakgrundsdokument om pojkkrisen. Översättning på svenska av engelsk rapport: Boys and School: A Backgroundpaper on the "Boy Crisis". + Engelsk rapport. [53]

Förbättrad återbetalning av studieskulder. [54]

"Se de tidiga tecknen"
– forskare reflekterar över sju berättelser från förskola och skola. [64]

Barns perspektiv på jämställdhet i skola. En kunskapsöversikt. [66]

I rättan tid? Om ålder och skolstart. [67]

Jordbruksdepartementet

Den framtida organisationen för vissa fiskefrågor. [9]

Bättre marknad för tjänstehundar. [21]

Med fiskevård i fokus – en ny fiskevårdslag. [42]

Miljödepartementet

Metria – förutsättningar för att ombilda division Metria vid Lantmäteriet till ett statligt ägt aktiebolag. [3]

Kunskapslägesrapport på kärnavfallsområdet 2010 – utmaningar för slutförvarsprogrammet. [6]

En myndighet för havs- och vattenmiljö. [8]

Prissatt vatten? [17]

Näringsdepartementet

Tredje sjösäkerhetspaketet. Klassdirektivet, Klassförordningen, Olycksutredningsdirektivet, IMO:s olycksutredningskod. [23]

Gemensamt ansvar och gränsöverstigande samarbete inom transportforskningen. [27]

Tredje inre marknadspaketet för el och naturgas. Fortsatt europeisk harmonisering. [30]

Utländsk näringsverksamhet i Sverige. En översyn av lagstiftningen om utländska filialer i ett EU-perspektiv. [46]

Innovationsupphandling. [56]

Effektivare planering av vägar och järnvägar. [57]

Driftskompatibilitet och enheter som ansvarar för underhåll inom EU:s järnvägssystem. [61]

Förbättrad vinterberedskap inom järnvägen. [69]

Integrations- och jämställdhetsdepartementet

Aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och möjligheter – ett systematiskt målriktat arbete på tre samhällsområden. [7]

Sverige för nyanlända. Värden, välfärdsstat, vardagsliv. [16]

Sverige för nyanlända utanför flyktingmottandet. [37]

Romers rätt – en strategi för romer i Sverige. [55]

Ett utvidgat skydd mot åldersdiskriminering. [60]

Ny struktur för skydd av mänskliga rättigheter. + Bilagor + Lättläst + Daisy. [70]

Kulturdepartementet

Spela samman – en ny modell för statens stöd till regional kulturverksamhet. [11]

I samspel med musiklivet – en ny nationell plattform för musiken. [12]

På väg mot en ny roll – överväganden och förslag om Riksställningar. [34]

Arbetsmarknadsdepartementet

Flyttningsbidrag och unionsrätten. [26]